

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI**

CONSORTIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alec Russo”
din Bălți (USARB), Centrul Universitar „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
în cadrul Universității Tehnice a Moldovei

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 94:316.728(478)''19''(043.3)

FONDOS AUREL

VIAȚA COTIDIANĂ ÎN BASARABIA ANILOR '30 AI SECOLULUI AL XX-LEA

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Teză de doctor în istorie

Conducător științific:

Nicolae ENCIU, conf. univ., dr. hab.

Autor:

Aurel FONDOS

CHIȘINĂU, 2026

© Fondos Aurel, 2026

CUPRINS

Adnotare.....	4
Annotation.....	5
Аннотация.....	6
Lista figurilor.....	7
Lista abrevierilor.....	8
 INTRODUCERE.....	 9
 1. ISTORIOGRAFIA ȘI SURSELE ISTORICE	
1.1. Istoriografia problemei.....	18
1.2. Sursele istorice.....	37
1.3. Concluzii la <i>Capitolul 1</i>	43
 2. FACTORI SOCIO-ECONOMICI, POLITICI ȘI CULTURAL-INSTITUȚIONALI AI VIETȚII COTIDIENE ÎN BASARABIA ANILOR '30 AI SEC. AL XX-LEA	
2.1. Populația în cadrul proceselor socio-demografice.....	45
2.2. Puterea, administrația și experiența cotidiană a statului.....	53
2.3. Veniturile și cheltuielile populației.....	60
2.4. Viața culturală și religioasă.....	66
2.5. Armata Română și viața cotidiană în Basarabia.....	72
2.6. Concluzii la <i>Capitolul 2</i>	82
 3. PRACTICILE ȘI EXPERIENȚELE VIETȚII COTIDIENE ÎN BASARABIA	
3.1. Familia și ciclul vieții.....	84
3.2. Locuința și vestimentația.....	97
3.3. Alimentația și practicile de consum.....	108
3.4. Asistența sanitară și starea de sănătate a populației.....	121
3.5. Moralitate, alcoolism și alte forme de devianță socială.....	136
3.6. Concluzii la <i>Capitolul 3</i>	148
 CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	 151
BIBLIOGRAFIE.....	157
ANEXE.....	191
Anexa 1. Viața cotidiană din Basarabia interbelică în surse iconografice.....	192
Anexa 2. Planuri de edificii administrative.....	203
Anexa 3. Componente ale vieții cotidiene.....	207
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	209
CV.....	210

ADNOTARE

Aurel Fondos, „Viața cotidiană în Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea”, teză de doctor în istorie, specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade), Chișinău, 2026. 211 p.

Structura tezei: adnotări, lista figurilor (numeric sunt 27) și abrevierilor, introducere, trei capitole divizate în subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 448 de titluri, 147 de pagini de text de bază, 3 anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului. Rezultatele obținute sunt publicate în 27 de lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Unire, viață cotidiană, identitate, stat, demografie, politică, venituri, cheltuieli, familia, ciclul vieții, locuința și vestimentația, alimentația, asistența sanitară, sănătate, moralitate, vicii, istoriografie, surse istorice, modernizare, cultură, spiritualitate, Armata Română, Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Partidul Comunist Român, România, Basarabia, Imperiul Rus, RASSM, URSS, Occident, interbelic.

Scopul lucrării rezidă în reconstituirea și analiza vieții cotidiene în Basarabia în anii '30 ai sec. al XX-lea, în contextul evoluțiilor socio-economice, politice și cultural-religioase din România interbelică.

Obiectivele cercetării: analiza istoriografiei și a surselor documentare pentru a identifica nivelul de cercetare a vieții cotidiene în Basarabia în anii '30 ai sec. al XX-lea; identificarea principalilor factori demografici, socio-economici și politici care au influențat viața cotidiană a Basarabiei în perioada cercetată; examinarea influenței mediului cultural-spiritual și a prezenței Armatei asupra cotidianului basarabean; cercetarea condițiilor materiale ale existenței cotidiene prin analiza locuirii, vestimentației, alimentației și accesului populației la asistența sanitară; reconstituirea practicilor și experiențelor familiale, a etapelor ciclului vieții, a normelor morale și a comportamentelor caracteristice societății basarabene.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării rezidă în interpretări noi privind impactul factorilor politici, economici și cultural-spirituali asupra vieții cotidiene în Basarabia. Sunt reconstruite practici cotidiene ale unor categorii sociale diverse și este nuanțat raportul de forțe dintre rezistența ritualurilor strămoșești și presiunea proceselor de modernizare, oferind o imagine de ansamblu asupra mutațiilor de comportament survenite în perioada de referință.

Problema științifică soluționată: existența unei profunde contradicții și a unei asimetrii structurale între eforturile intense de integrare instituțională, legislativă și administrativă a Basarabiei în cadrul României și persistența, la nivelul maselor, a unor structuri socio-culturale, mentalități și practici cotidiene moștenite din perioada țaristă. Această tensiune conceptuală este amplificată, pe de o parte, de decalajul major dintre politicile statale de accelerare a modernizării și rezistența comportamentelor tradiționale – vizibilă în clivajul acut dintre mediul urban și cel rural –, iar pe de altă parte, de distanța critică dintre normele juridice oficiale și comportamentul cotidian efectiv adoptat de populația basarabeană în perioada de referință.

Semnificația teoretică: se realizează o cercetare a componentelor vieții cotidiene specifice unui spațiu românesc de frontieră (Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea), clasificând și ierarhizând factorii care au determinat modul de viață al populației locale. Lucrarea analizează modul în care schimbările macrostructurale (reintegrările politice, administrative și legislative din cadrul statului român) au fost recepționate și asimilate la nivel microistoric de către indivizi și comunități.

Valoarea aplicativă a lucrării este determinată de baza factuală și analitică a cercetării istoriei Basarabiei în perioada vizată. Conținutul științific al tezei poate fi implementat în sistemul de învățământ prin includerea noilor unități de conținut, cursuri speciale sau module de prelegeri dedicate istoriei interbelice a românilor. Investigația poate fi valorificată în instituțiile muzeale din Republica Moldova și România pentru proiectarea, organizarea și documentarea unor expoziții permanente ori temporare axate pe evoluția vieții private și a celei cotidiene din limita cronologică de referință.

Aprobarea rezultatelor obținute: aspecte ale problemei cercetate au fost prezentate în 6 articole publicate în reviste științifice naționale acreditate (1 în revistă indexată SCOPUS; 1 categoria B+; 4 categoria B), 1 articol în revistă științifică internațională, 3 articole prezentate la conferințe științifice internaționale, 6 articole prezentate la simpozion internațional, 2 articole la conferință științifică națională cu participare internațională, 7 rezumate la manifestări științifice naționale, 4 articole în culegeri științifice naționale, conceptualizarea.

ANNOTATION

Aurel Fondos, “Daily Life in Basarabia in the 1930s”, PhD thesis in history, specialty 611.02 – History of the Romanians (by periods), Chişinău, 2026. 211 p.

Structure of the thesis: annotations, list of figures (there are 27 of them) and abbreviations, introduction, three chapters divided into subchapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 448 titles, 147 pages of basic text, 3 appendices, declaration of responsibility, author's CV. The results obtained are published in 27 scientific papers.

Keywords: Union, daily life, identity, state, demography, politics, income, expenses, family, life cycle, housing and clothing, food, healthcare, health, morality, vices, historiography, historical sources, modernization, culture, spirituality, Romanian Army, National Liberal Party, National Peasant Party, Romanian Communist Party, Romania, Bessarabia, Russian Empire, RASSM, USSR, West, interwar period.

The purpose of this work is to reconstruct and analyze daily life in Bessarabia during the 1930s, within the context of the socio-economic, political, and cultural-religious developments of interwar Romania.

Research objectives: to analyze the historiography and documentary sources in order to identify the current level of research on daily life in Bessarabia during the 1930s; to identify the main demographic, socio-economic, and political factors that influenced daily life in Bessarabia during the period under study; to examine the influence of the cultural-spiritual environment and the presence of the Army on Bessarabian daily life; to investigate the material conditions of daily existence through the analysis of housing, clothing, nutrition, and the population's access to healthcare; to reconstruct the family practices and experiences, the stages of the life cycle, the moral norms, and the behaviors characteristic of Bessarabian society.

The scientific novelty and originality of the study reside in its new interpretations regarding the impact of political, economic, and cultural-spiritual factors on daily life in Bessarabia. It reconstructs the everyday practices of diverse social categories and nuances the balance of power between the resilience of ancestral rituals and the pressure of modernization processes, providing a comprehensive overview of the behavioral mutations that occurred during the reference period.

The scientific problem solved: the existence of a profound contradiction and a structural asymmetry between the intense efforts for the institutional, legislative, and administrative integration of Bessarabia within Romania and the persistence, at the mass level, of socio-cultural structures, mentalities, and daily practices inherited from the Tsarist period. This conceptual tension is amplified, on the one hand, by the major gap between state policies aimed at accelerating modernization and the resilience of traditional behaviors – visible in the sharp divide between urban and rural environments – and, on the other hand, by the critical distance between official legal norms and the actual daily behavior adopted by the Bessarabian population during the reference period.

The theoretical significance of the study lies in its scientific analysis of the components of daily life specific to a Romanian borderland space (Bessarabia during the 1930s), while classifying and prioritizing the factors that determined the lifestyle of the local population. The dissertation examines the manner in which macro-structural changes (the political, administrative, and legislative reintegration within the Romanian state) were perceived and assimilated at the micro-historical level by individuals and communities.

The practical value of the study is determined by the factual and analytical basis of its research into the history of Bessarabia during the targeted period. The scientific content of the dissertation can be implemented within the educational system by including new content units, specialized courses, or lecture modules dedicated to the interwar history of the Romanians. The investigation can be utilized by museum institutions in the Republic of Moldova and Romania for the design, organization, and documentation of permanent or temporary exhibitions focused on the evolution of private and daily life within the reference chronological limits.

Approval of the results obtained: aspects of the researched problem were presented in 6 articles published in accredited national scientific journals (1 in SCOPUS indexed journal; 1 category B+; 4 category B), 1 article in an international scientific journal, 3 articles presented at international scientific conferences, 6 article presented at an international symposium, 2 article at a national scientific conference with international participation, 7 abstracts at national scientific events, 4 articles in national scientific collections.

АННОТАЦИЯ

Аурел Фондос, «Повседневная жизнь в Бессарабии в 1930-е годы», докторская диссертация по истории, специальность 611.02 – История румын (по периодам), Кишинев, 2026. 211 с.

Структура диссертации: аннотации, список рисунков (всего 27) и сокращений, введение, три главы, разделенные на подразделы, общие выводы и рекомендации, библиография (448 названий), 147 страниц основного текста, 3 приложения, декларация ответственности, резюме автора. Полученные результаты опубликованы в 27 научных статьях.

Ключевые слова: Союз, повседневная жизнь, идентичность, государство, демография, политика, доход, расходы, семья, жизненный цикл, жилье и одежда, питание, здравоохранение, здоровье, мораль, пороки, историография, исторические источники, модернизация, культура, духовность, Румынская армия, Национальная либеральная партия, Национальная крестьянская партия, Румынская коммунистическая партия, Румыния, Бессарабия, Российская империя, МАССР, СССР, Запад, межвоенный период.

Цель работы заключается в реконструкции и анализе повседневной жизни в Бессарабии в 30-е годы XX века в контексте социально-экономического, политического и культурно-религиозного развития межвоенной Румынии.

Задачи исследования: анализ историографии и документальных источников для определения степени изученности повседневной жизни в Бессарабии в 30-е годы XX века; выявление основных демографических, социально-экономических и политических факторов, влиявших на повседневную жизнь Бессарабии в исследуемый период; изучение влияния культурно-духовной среды и присутствия Армии на бессарабскую повседневность; исследование материальных условий повседневного существования посредством анализа жилья, одежды, питания и доступа населения к санитарной помощи; реконструкция семейных практик и опыта, этапов жизненного цикла, моральных норм и моделей поведения, характерных для бессарабского общества.

Научная новизна и оригинальность исследования заключаются в новых интерпретациях влияния политических, экономических и культурно-духовных факторов на повседневную жизнь в Бессарабии. Реконструированы повседневные практики различных социальных категорий и детализировано соотношение сил между стойкостью ритуалов предков и давлением процессов модернизации, что дает целостное представление о поведенческих мутациях, произошедших в исследуемый период.

Решенная научная проблема: существование глубокого противоречия и структурной асимметрии между интенсивными усилиями по институциональной, законодательной и административной интеграции Бессарабии в состав Румынии и сохранением на уровне масс социокультурных структур, менталитета и повседневных практик, унаследованных от царского периода. Это концептуальное напряжение усиливается, с одной стороны, серьезным разрывом между государственными политиками ускорения модернизации и стойкостью традиционных моделей поведения — что отчетливо проявляется в остром расколе между городской и сельской средой, — а с другой стороны, критической дистанцией между официальными правовыми нормами и фактическим повседневным поведением, принятым бессарабским населением в исследуемый период.

Теоретическая значимость исследования заключается в осуществлении научного анализа компонентов повседневной жизни, характерных для приграничного румынского пространства (Бессарабия 30-х годов XX века), с классификацией и иерархизацией факторов, определявших образ жизни местного населения. В работе исследуется характер восприятия и ассимиляции макроструктурных изменений (политической, административной и законодательной реинтеграции в состав румынского государства) на микроисторическом уровне отдельными индивидами и общинами.

Практическая ценность исследования определяется фактологической и аналитической базой изучения истории Бессарабии в исследуемый период. Научное содержание диссертации может быть внедрено в систему образования посредством включения новых содержательных единиц, специальных курсов или лекционных модулей, посвященных межвоенной истории румын. Материалы исследования могут быть использованы музейными учреждениями Республики Молдова и Румынии для проектирования, организации и документального обеспечения постоянных или временных экспозиций, посвященных эволюции частной и повседневной жизни в указанных хронологических рамках.

Подтверждение полученных результатов: аспекты исследуемой проблемы были представлены в 6 статьях, опубликованных в аккредитованных национальных научных журналах (1 в журнале, индексируемом в SCOPUS; 1 категории B+; 4 категории B), 1 статья в международном научном журнале, 3 статьи, представленных на международных научных конференциях, 6 статей представленных на международном симпозиуме, 2 статьи на национальной научной конференции с международным участием, 7 тезисных докладов на национальных научных мероприятиях, 4 статьи в национальных научных сборниках.

LISTA FIGURILOR

- Figura 1.** Catedrala și clopotnița orașului Chișinău
- Figura 2.** Liceul Militar „Regele Ferdinand I”
- Figura 3.** Librăria Românească, Bălți
- Figura 4.** Strada General Schina, Bălți
- Figura 5.** Primăria Chiliei-Nouă
- Figura 6.** Intrarea principal în cetatea din Tighina
- Figura 7.** Naslavcea
- Figura 8.** Secvență de pe Valea Nistrului, județul Soroca
- Figura 9.** Țărani basarabeni, 1933. Sursă: Varvara Buzilă. Arta cămășii cu altiță – element de identitate
- Figura 10.** Serbarea zile de 10 Mai, dată de căminul cultural „Astra” din com. Peticeni, jud. Lăpușna. Băieți și fete sunt îmbrăcați în costume populare
- Figura 11.** Armata împarte mâncare caldă săracilor din Chișinău, iarna 1933
- Figura 12.** Țărani basarabeni, 1933
- Figura 13.** Peisaj basarabean
- Figura 14.** Priveliște din Basarabia, 1935
- Figura 15.** Cu cireada. Șipoteni, jud. Lăpușna 1935
- Figura 16.** Baia comunală din s. Vorniceni, jud. Lăpușna, cca 1935
- Figura 17.** Baia comunală din Hâncești, cca 1935
- Figura 18.** Compozitorul C. Romanov și actorul V. Vronschi într-o promenade pe străzile Chișinăului, 1937
- Figura 19.** Lidia Lipcovscaia, E. Erschicovscaia și A. Dicescul, 23 februarie 1938, elita culturală a Chișinăului interbelic, între moda de epocă și purtătoare a portului popular
- Figura 20.** Căruțe cu două roți și cu coadă fotografiate în fața Primăriei din Ciuciuleni, jud. Lăpușna, 23 februarie 1939. Prima căruță aparținea lui Toma Sili din s. Cornești, căruța de la mijloc aparținea lui Ion Jenunchi din com. Ulmu și cea din dreapta aparținea mănăstirii Hâncu
- Figura 21.** A. Mihnevici, inspectorul oboarelor cu căruțașul Toma Sili din s. Cornești, în timpul inspecției oborului și târgului de vite din com. Ciciuleni, jud. Lăpușna, 22 februarie 1939
- Figura 22.** O familie de țărani din s. Vancicăuți, jud. Hotin, lângă o casă cu acoperiș din stuf, anii 30 ai sec. al XX-lea.
- Figura 23.** Promovarea portului popular (bătrânesc) ca fiind cel mai frumos din lume, desemnat la un concurs în care au participat 20 de state din Europa și America
- Figura 24.** Plan de edificare a primăriei de tip mic
- Figura 25.** Harta instituțiilor sanitare noi înființate în jud. Lăpușna (1934-1935)
- Figura 26.** Proiectele unor băi comunale din jud. Lăpușna, cca 1935
- Figura 27.** Ordonanța nr. 30 din 27 martie 1935 a Primăriei Chișinău referitoare la prețurile produselor alimentare
- Figura 28.** Componenta alimentației săptămânale a două gospodării țărănești din Sângerei (mijlocul anilor '30 ai sec. al XX-lea)
- Figura 29.** Prețul cerealelor și olegeanoaselor în jud. Soroca (15 aprilie - 15 mai 1937)
- Figura 30.** Prețurile en-detail la diferite articole de primă necesitate, aflată pe piața liberă din Tighina pe parcursul lunii decembrie 1938

LISTA ABREVIERILOR

AMNR – Arhivele Militare Naționale Române
ANA – Agenția Națională a Arhivelor (Chișinău)
ANR – Arhivele Naționale ale României
BOR – Biserica Ortodoxă Română
Cca – circa
Com. – comuna
Doc. – document
DR – Destin Românesc. Revistă de cultură și istorie
F. – Fond
f. – filă
FRN – Frontul Renașterii Naționale
jud. – județul
kg – kilogram
LANC – Liga Apărării Național-Creștine
m. – metru/metri
mil. – milioane
mld. – miliarde
n.n. – nota noastră
nr. – număr
or. – oraș
p. – pagină
pp. – pagini
PCR – Partidul Comunist Român
Pct. – punctul
Pr. – preot
PNL – Partidul Național Liberal
PNT – Partidul Național Țărănesc
RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
RIM – Revista de Istorie a Moldovei
Rus. – rusește
sec. – secol
Sf. – sfântul, sfântului /sfânta, sfinte
s.t. – subliniat în text
Str. – strada
ș.a. – și altele
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
Vol. – volum

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Istoria vieții cotidiene constituie un domeniu inovator al istoriografiei contemporane, situat la intersecția interdisciplinară dintre istorie, antropologie culturală, sociologie, științe politice, juridice și cele ale comunicării. Această paradigmă de investigație permite deconstruirea marilor narațiuni politice și reconstituirea fațetelor complexe ale existenței umane în raport cu propria identitate, cu alteritatea, cu spațiul intim al familiei și cu cel public al comunității.

Raportarea cotidianului la un segment istoric determinat devine esențială pentru decodificarea continuităților și discontinuităților care au modelat biografiile individuale și colective. Din această perspectivă, perioada interbelică reprezintă pentru spațiul românesc o temporalitate definită de comuniunea națională realizată în urma Unirii din 1918, fenomen care a fundamentat o mentalitate colectivă distinctă. Într-un interval temporal restrâns, românii basarabeni au traversat transformări profunde sub impactul noilor realități politice, al reformelor economice și al proceselor complexe de unificare și de modernizare a statului național unitar – componente structurale care le-au reconfigurat existența cotidiană. În acest context general, investigarea deceniului al patrulea al sec. al XX-lea în Basarabia capătă o relevanță academică majoră, fiind circumscrisă unei interogații istoriografice fundamentale privitoare la mutațiile experienței cotidiene a populației generate de concurența polivalentă dintre vectorii modernizării statale, persistența structurilor tradiționale, efectele crizei economice globale, transformările politice și particularitățile regionale specifice epocii.

Dacă primul deceniu postunire a fost unul al forjării naționale, de cuprindere într-un sistem unic al tuturor provinciilor românești venite din diferite imperii ruinate (Imperiul Rus, Imperiul Austro-Ungar), atunci veriga de legătură pentru cel de-al doilea deceniu al Unirii a fost marcată de profundă criză pe dimensiune economică și socială, care, în mod evident, a perturbat și viața politică internă, iar cetățenii români – martori direcți ai acestor evenimente radicale – au trebuit să se racordeze rapid și zilnic la acest flux impulsiv de transformări care i-au (re)modelat într-o concurență dură cu propria sa existență. În pofida politicilor unificatoare și modernizatoare implementate de instituțiile statului român, basarabenii au manifestat un comportament marcat de tradiții și modele de comportament patriarhale menținute rigid pe parcursul evoluției istorice. Din această perspectivă, cercetarea analizează viața cotidiană nu ca pe un proces liniar, ci ca pe un amalgam tensionat între asimilarea noilor norme și conservarea practicilor vechi.

Viața cotidiană a românilor basarabeni din perioada interbelică a modelat mentalitatea colectivă și cea identitară, reprezentând o altă formă decât cea desfășurată anterior – perioada

imperială – dar asupra căreia se va interveni violent, prin intermediul mecanismului politico-ideologic, în perioada ulterioară, cea sovietică.

În spațiul public și familial s-a transmis transgenerațional o memorie colectivă nostalgică sau, dimpotrivă, critică cu privire la „perioada românească”. Acest jalon identitar îmbină adesea memoria subiectivă cu distorsionări ideologice suprapuse ulterior în perioada sovietică prin mecanisme politico-propagandistice violente. Evaluarea riguroasă a acestui stil de viață prin prisma cercetărilor științifice actuale este imperativă pentru a oferi un fundament științific valid, capabil să contracareze abordările tendențioase din trecut.

Drept urmare, se constată necesitatea de a aborda viața cotidiană în Basarabia în anii '30 ai sec. al XX-lea prin scoaterea în evidență a particularităților generale și a celor specifice reieșind din factorii istorici, socioculturali și spirituali analizați prin prisma evoluției istorice a spațiului vizat și având drept platformă de cercetare informații cu substrat istoric, precum și prin apelarea la o varietate de surse istorice primare.

Motivația alegerii subiectului derivă direct din absența unei lucrări științifice monografice în istoriografia românească și internațională care să abordeze integrat, analitic și complex dinamica vieții cotidiene din Basarabia pe parcursul deceniului patru al sec. al XX-lea. Lucrarea oferă astfel un suport științifico-cognitiv indispensabil pentru înțelegerea modului în care comunitățile locale au resimțit, au negociat și au asimilat procesul de integrare în spațiul cultural și politic al României, oferind totodată un fundament valid capabil să contracareze evaluările subiective și tendențioase din trecut.

Încadrarea temei în preocupările istoriografice internaționale, naționale și zonale. Cercetarea vieții cotidiene o raportăm la realizările teoretico-metodologice și empirice internaționale. În acest sens, rămân a fi clasice lucrările fundamentale ale reprezentanților *Școlii de la Annales*, care reprezintă o autentică școală științifică occidentală. Spre deosebire de istoria evenimentială, noua istorie, oferă o perspectivă a mentalităților colective. În plan național, este vizată istoriografia românească, cu abordări relaționale dintre centru și periferie, a studierii caracteristicilor generale și specifice ale modului de viață zilnică, dar și cea zonală, în care se încadrează și Basarabia interbelică, care este marcată de anumite particularități locale, venite, în mod special din perioada imperială, ce și-au lăsat în mod direct amprenta asupra vieții cotidiene (suscitând interes, farmec dar și perplexitate în rândul românilor din Vechiul Regat), încadrându-se, într-un final, în demersul științific al scrisului românesc.

Drept urmare a celor prezentate mai sus, enunțăm și **problema cercetării**, care rezidă în existența unei profunde contradicții și a unei asimetрии structurale între eforturile intense de integrare instituțională, legislativă și administrativă a Basarabiei în cadrul României și

persistența, la nivelul maselor, a unor structuri socio-culturale, mentalități și practici cotidiene moștenite din perioada țaristă. Această tensiune conceptuală este amplificată, pe de o parte, de decalajul major dintre politicile statale de accelerare a modernizării și rezistența comportamentelor tradiționale – vizibilă în clivajul acut dintre mediul urban și cel rural –, iar pe de altă parte, de distanța critică dintre normele juridice oficiale și comportamentul cotidian efectiv adoptat de populația basarabeană în perioada de referință.

Scopul demersului științific rezidă în reconstituirea și analiza vieții cotidiene în Basarabia în anii '30 ai sec. al XX-lea, în contextul evoluțiilor socio-economice, politice și cultural-religioase din România interbelică.

În urma precizării scopului, am considerat necesară realizarea următoarelor **obiective**:

1. Analiza istoriografiei și a surselor documentare pentru a identifica nivelul de cercetare a vieții cotidiene în Basarabia în anii '30 ai sec. al XX-lea.
2. Identificarea principalilor factori demografici, socio-economici și politici care au influențat viața cotidiană a Basarabiei în perioada cercetată.
3. Examinarea influenței mediului cultural-spiritual și a prezenței Armatei asupra cotidianului basarabean.
4. Cercetarea condițiilor materiale ale existenței cotidiene prin analiza locuirii, vestimentației, alimentației și accesului populației la asistența sanitară.
5. Reconstituirea practicilor și experiențelor familiale, a etapelor ciclului vieții, a normelor morale și a comportamentelor caracteristice societății basarabene.

Ipoteza de cercetare. Integrarea Basarabiei în cadrul României nu a determinat o uniformizare rapidă a vieții cotidiene, ci a produs o combinație între practici tradiționale, instituții și modele moderne, ritmul transformărilor fiind diferit în funcție de mediul social, urban/rural și de nivelul economic.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Ca o sinteză a literaturii de specialitate cercetate, profund marcate de instrumentarul științific al antropologiei istorice abordate de către *Școala de la Annales* din Franța [254] prin sintagma *viață cotidiană* avem în vedere o gamă de activități obișnuite ce formează rutina zilnică a individului, cum ar fi familia, alimentația, locuința, vestimentația, igiena, sănătatea, practicile sociale etc. În funcție de categoria socială, considerăm că viața politică, administrația, armata, relațiile internaționale etc. reprezintă componente ale vieții cotidiene sau factori externi care influențează cotidianul. De exemplu, pentru un militar, armata poate constitui o componentă a vieții cotidiene, în timp ce pentru un civil (departe de viața cazonă) reprezintă un factor extern. Școala Annales a oferit concepții teoretice de integrare interdisciplinară a faptelor și

evenimentelor istorice, în mod special a vieții cotidiene cu reflecții directe în domeniul științelor socioumanistice. Evident, în cazul nostru această viață de zi cu zi am raportat-o la Basarabia pe parcursul anilor anii '30 ai sec. al XX-lea.

În abordarea temei în cauză am apelat la mai multe metode științifice de cercetare însă cea istorică rămâne a fi cea de bază. Drept urmare, în economia demersului științific prevalează literatura științifică fundamentală și aplicativă din domeniul istoriei și a disciplinelor sale conexe (arhivistica, onomastica, genealogia etc.) sau a domeniilor apropiate (etnografia, antropologia, sociologia istorică, geografia ș.a.). *Metoda istorică*, precum și cea *sistemică*, este utilizată pentru a identifica palierul cronologic specific al vieții de zi cu zi în Basarabia românească. *Analiza sincronă* este aplicată pentru a cerceta viața cotidiană din Basarabia în aceeași perioadă cu alte provincii românești, constatându-se în felul acesta ezitarea sau deschiderea spre modernizare sau la tergiversarea față de anumite acțiuni improprii tradițiilor locale. Prin *metoda structurală* putem stabili legăturile dintre diferite componente ale vieții cotidiene (populația, activitățile comunității urbane și rurale, cultura, arta, religia etc.). Aplicarea *metodei analizei critice* ne permite să cercetăm diferite dimensiuni ale comportamentului uman, inclusiv a culturii igienice, a moralității și viciilor etc. *Metoda comparativă* rezidă în identificarea trăsăturilor generale și distincte ale diferitelor aspecte ale vieții cotidiene din Basarabia, prin raportarea acestora la realitățile celorlalte provincii românești. Demersul analitic este completat prin abordări dihotomice, ce vizează discrepanțele dintre mediul urban și cel rural, respectiv dintre mediul civil și cel militar, evidențiind totodată mutațiile și particularitățile modului de viață înregistrate pe diferite segmente cronologice ale perioadei cercetate. *Metodele antropologiei vizuale* a constat în redarea interpretărilor surselor iconografice (fotografiilor de epocă) pentru a înțelege mai bine componentele vieții cotidiene (familia, locuința și vestimentația, alimentația, infrastructura etc.). În felul acesta am avut posibilitatea să coroborăm diversitatea de izvoare istorice.

Informațiile statistice (în mod special datele statistice ale Recensământului general al populației din 1930) au fost descifrate prin apelarea la *analiză* și *sinteză*, parcurgând, în felul acesta traseul de la componenta *cantitativă* la cea *calitativă* a elementelor inerente ale vieții cotidiene. *Analiza critică* ne permite să coroborăm diversitatea de surse și să abordăm critic diferite aspecte ale vieții cotidiene.

Abordarea interdisciplinară permite îmbinarea metodologiilor istorice cu concepte din domeniile sociologiei, antropologiei, economiei, demografiei etc. pentru a reconstitui mentalitățile, comportamentele sociale și impactul politicilor de stat asupra vieții de zi cu zi a populației basarabene în perioada vizată.

Principiul cronologic și cel *problematic* ne-a creat parcursul teoretic al cercetării și ne-a focusat atenția asupra temei științifice enunțate. Componentele teoretice și cele metodologice reprezintă platforma științifică care ne permit să deschidem noi perspective de investigație științifică a vieții cotidiene în Basarabia.

Cadrul cronologic al cercetării circumscrie anii '30 ai sec. al XX-lea, segment temporal ce corespunde, în linii mari, celui de-al doilea deceniu interbelic de după Marea Unire din 1918. Limita cronologică inferioară (1930) este determinată de declanșarea mării depresiuni economice mondiale, ale cărei repercusiuni s-au resimțit direct și profund asupra tuturor dimensiunilor vieții cotidiene din spațiul românesc. Jalonul cronologic superior este fixat la 28 iunie 1940, momentul anexării Basarabiei de către URSS, care a provocat o ruptură brutală în evoluția firească a regiunii și o transformare radicală a existenței zilnice a populației locale, constrânse să se adapteze rigorilor regimului de ocupație sovietică, marcând, astfel, încheierea cadrului istoric în care este studiat cotidianul în lucrarea de față. Fluxul temporalității în cazul vieții cotidiene basarabene a fost afectat de dificultățile economice, activizarea mișcărilor extremiste, trecerea de la democrație la dictatură. De aceea, acest arc cronologic nu este perceput ca fiind unul omogen sau uniform în planul dimensiunii cotidiene, ci subdivizat în trei contexte distincte, fiecare exercitând un impact diferențiat asupra societății basarabene, implicit al modului zilnic de viață: I) etapa mării crize (1930-1933): caracterizată prin prăbușirea economică globală și severe repercusiuni resimțite la nivelul provinciei; II) etapa stabilității și modernizării (1934-1937): marcată de consolidarea regimului parlamentar și de ample transformări economice și sociale în România; III) Etapa regimului autoritar carlist (1938-1940): definită de instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea, fapt ce a restructurat profund cadrul politic, juridic și instituțional. Aceste repere cronologice devin fundamentale pentru analiza vieții cotidiene, întrucât mutațiile politice și economice s-au reflectat nemijlocit în dinamica veniturilor, evoluția prețurilor, fenomenul șomajului și structura consumului, remodelând totodată funcționarea administrației, sistemul de educație, libertatea presei, activitatea organizațiilor sociale, viața religioasă, mobilitatea socială și mecanismele de control exercitate de stat.

Cadrul geografic al cercetării cuprinde Basarabia, prima provincie care s-a unit cu România la 27 martie/9 aprilie 1918 și prima anexată de Uniunea Sovietică, în urma notelor ultimative din 26-28 iunie 1940. Realitățile cotidiene din marile centre urbane, precum Chișinău, Bălți, Cetatea Albă, Ismail sau Soroca, prezentau particularități distincte în raport cu existența cotidiană din așezările rurale ale județelor Orhei, Lăpușna, Hotin sau Cahul. Prin urmare, întrucât structura demografică și socio-culturală a Basarabiei reflecta o profundă eterogenitate între

mediul citadin și cel sătesc, analiza fenomenului va fi realizată dintr-o perspectivă comparativă, prin prisma dihotomiei urban-rural.

Noutatea și originalitatea lucrării rezidă în abordarea subiectului cercetat prin prismă interdisciplinară și polivalentă, reprezentând în acest sens una din primele cercetări sistematice identificate în literatura consultată. Prin valorificarea surselor arhivistice inedite depistate în fondurile AMNR, ANA, ANR, precum și prin apelarea la cronică timpului (presa) au fost cercetate diferite componente ale vieții cotidiene basarabene, precum și factorii ce au influențat situlul de viață al populației. Noutatea metodologică constă în aplicarea unui instrumentar interdisciplinar complex, situat la confluența istoriei sociale cu sociologia, antropologia culturală și demografia. Această paradigmă permite deconstruirea dihotomică a spațiului cotidian prin raportarea dimensiunii intime (familia) la cea publică (comunitatea locală, regiunea, statul). O contribuție metodologică distinctă o constituie realizarea unui studiu de caz dedicat intersecției dintre viața cotidiană civilă și cea militară, un unghi de abordare absent în cercetările anterioare. Lucrarea propune interpretări noi privind impactul factorilor politici, economici și cultural-spirituali asupra vieții cotidiene în Basarabia. Sunt reconstruite practici cotidiene ale unor categorii sociale diverse și este nuanțat raportul de forțe dintre rezistența ritualurilor strămoșești și presiunea proceselor de modernizare, oferind o imagine de ansamblu asupra mutațiilor de comportament survenite în perioada de referință. Lucrarea nu tratează populația Basarabiei ca pe un bloc unitar, ci analizează analitic fracturile interne, strategiile diferențiate de adaptare și modelele de subzistență specifice diverselor categorii sociale (țărani, intelectuali, minorități, militari) în fața transformărilor structurale din epocă. Tema este abordată dintr-o perspectivă critică ce decodifică contradicția dintre asimilarea legislativ-instituțională (nivelul macro, oficial) și receptarea sau aplicarea acestor norme în viața de zi cu zi (nivelul micro, cotidian).

Rezultatele științifice obținute. Investigarea științifică a vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea reprezintă o temă distinctă în cadrul istoriografiei, incluzând aspecte și abordări inedite în discursul istoric. A fost realizată o cartografiere critică a istoriografiei dedicate vieții cotidiene basarabene din anii '30 ai sec. al XX-lea, fiind identificate și acoperite lacunele interpretative prin introducerea în circuitul științific a unui corpus dens de izvoare arhivistice inedite și statistice, dublate de analiza sistematică a altor izvoare istorice și de literatura de specialitate. Au fost identificați și analizați principalii vectori demografici, socio-economici și politici care au modelat societatea basarabeană în deceniul analizat. S-a demonstrat modul în care criza economică și eforturile statului de integrare legislativ-administrativă au modificat ritmul vieții de zi cu zi, generând strategii de adaptare diferențiate la nivelul populației. A fost documentat impactul proceselor culturale și al practicilor spirituale asupra mentalului

colectiv basarabean. Printr-un studiu de caz inovator, s-a demonstrat rolul complex al Armatei Române ca factor de modernizare și securitate, dar și ca spațiu specific de intersecție socioculturală cu viața civilă. S-au analizat indicatorii fundamentali ai existenței fizice a populației: tipologiile de locuire, evoluția vestimentației, specificul alimentației și starea de sănătate publică. S-a evidențiat contrastul major dintre standardele promovate prin politicile sanitare ale statului și realitățile infrastructurii locale. Au fost reconstituite structurile intime ale societății prin analiza practicilor de familie, a etapelor ciclului vieții (naștere, căsătorie, deces), precum și a codurilor morale. S-a relevat tensiunea profundă dintre persistența comportamentelor tradiționale, patriarhale, și pătrunderea treptată a modelelor comportamentale moderne în spațiul public și privat basarabean.

Semnificația teoretică: se realizează o cercetare a componentelor vieții cotidiene specifice unui spațiu românesc de frontieră (Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea), clasificând și ierarhizând factorii care au determinat modul de viață al populației locale. Lucrarea analizează modul în care schimbările macrostructurale (reintegrările politice, administrative și legislative din cadrul statului român) au fost recepționate și asimilate la nivel microistoric de către indivizi și comunități. Prin conexiunea teoretico-conceptuală referitoare la tradiție și modernizare se explică mecanismele prin care un spațiu profund marcat de mentalități arhaice sau moșteniri imperiale a reacționat la tendințele de modernizare din a doua jumătate a perioadei interbelice. Se definește un exemplu inedit de interacțiune structurală, demonstrând cum viața cazonă – deși reprezintă un mediu ermetic și strict reglementat – funcționează ca un vector de modernizare și influențează direct sau benefic viața cotidiană a mediului civil. Sintetizează conexiunile cauzale dintre factorii generatori ai modului existențial (economici, demografici, politici) și manifestările specifice, de zi cu zi, ale populației din această provincie.

Valoarea aplicativă a lucrării este determinată de baza factuală și analitică a cercetării istoriei Basarabiei în perioada vizată. Conținutul științific al tezei poate fi implementat în sistemul de învățământ prin includerea noilor unități de conținut, cursuri speciale sau module de prelegeri dedicate istoriei interbelice a românilor. Investigația poate fi valorificată în instituțiile muzeale din Republica Moldova și România pentru proiectarea, organizarea și documentarea unor expoziții permanente ori temporare axate pe evoluția vieții private și a celei cotidiene din limita cronologică de referință. Datele și concluziile obținute oferă suportul documentar necesar pentru valorificarea, conservarea și diseminarea patrimoniului cultural imaterial și a memoriei colective specifice spațiului basarabean. Această abordare permite nu doar conservarea corectă a mărturiilor istorice legate de cotidianul interbelic, ci și valorificarea lor în cadrul unor politici de identitate și memorie publică menite să reconecteze comunitățile actuale cu trecutul lor istoric și

cultural. Rezultatele cercetării prezintă o relevanță majoră pentru fundamentarea politicilor publice ale statului într-o suită de domenii-cheie: social, economic, educațional, sanitar, demografic, al muncii, locuirii, protecției sociale, dezvoltării rural-urbanistice etc. Reconstituirea raportului complex dintre deciziile instituțiilor statului și realitățile cotidiene permite identificarea efectelor sociale ale politicilor promovate, reliefarea disocierilor dintre obiectivele declarate și rezultatele efective, precum și evidențierea particularităților de aplicare a acestora la nivel regional și local.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Teza de doctorat a fost elaborată sub egida Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației din cadrul Universității de Stat din Moldova. Rezultatele investigației științifice au fost expuse de autor sub forma unor comunicări la manifestări științifice naționale și internaționale, fiind validate de specialiști consacrați în domeniul istoriei. Produsele științifice au fost valorificate editorial prin publicarea de articole și rezumate în diverse culegeri și reviste științifice de specialitate din Republica Moldova și România. Din perspectivă cantitativă și calitativă, rezultatele cercetării științifice pot fi cuantificate în 6 articole publicate în reviste științifice naționale acreditate (1 în revistă indexată SCOPUS; 1 categoria B+; 4 categoria B), 1 articol în revistă științifică internațională, 3 articole la conferințe științifice internaționale, 6 articole la simpozion internațional, 2 articole la conferință științifică națională cu participare internațională, 7 rezumate la manifestări științifice naționale, 4 articole în culegeri științifice naționale [362-388]. Am contribuit la conceptualizarea, identificarea materialului practic și organizarea expoziției tematice temporare „Presă militară din Basarabia interbelică” organizată sub egida Agenției pentru Știință și Memorie Militară din cadrul Ministerului Apărării al Republicii Moldova (martie-mai 2024).

Sumarul capitolelor tezei. Teza de doctor în istorie cu titlul „Viața cotidiană în Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea” a fost întocmită potrivit cerințelor stipulate în regulamentele în vigoare ale Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare. Din punct de vedere structural, lucrarea științifică este constituită din adnotare elaborată în limbile română, engleză și rusă, lista figurilor și abrevierilor; introducere; trei capitole segmentate în subcapitole; concluzii generale și recomandări; bibliografie; anexe; declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Introducerea include următoarele elemente: actualitatea și importanța temei abordate, încadrarea temei în preocupările istoriografice internaționale, naționale și zonale, problema cercetării, scopul și obiectivele lucrării, ipoteza de cercetare, sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese, segmentul cronologic, cadrul geografic, noutatea și

originalitatea lucrării, rezultatele științifice obținute, semnificația teoretică, valoarea aplicativă, aprobarea rezultatelor și sumarul compartimentelor tezei.

În *Capitolul 1*, „Istoriografia și sursele istorice”, se abordează arealele istoriografice ale temei abordate ce țin de istoriografia românească interbelică, istoriografia sovietică, istoriografia din România, istoriografia Occidentală și istoriografia din Republica Moldova, precum și analiza surselor istorice clasificate.

Capitolul 2, „Factori socio-economici, politici și cultural-instituționali ai vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea” vizează cercetarea populației din perspectivă cantitativă în contextul proceselor demografice, politica în cotidian, veniturile și cheltuielile populației, viața culturală și religioasă, fiind elaborat un studiu de caz: impactul Armatei Române asupra vieții cotidiene.

În *Capitolul 3* – „Practicile și experiențele vieții cotidiene în Basarabia” – se analizează familia și ciclul vieții, locuința și vestimentația, alimentația, asistența sanitară și starea de sănătate a populației, moralitatea și viciile.

Fiecare din cele trei capitole ale lucrării includ concluzii, iar la finalul tezei de doctor în istorie au fost incluse *Concluzii generale și recomandări*, reprezentând de fapt un material sintetic ce reiese din rezultatele științifice obținute de autor pe parcursul cercetării temei nominalizate.

Bibliografia, formată din 448 de titluri, are următoarea structură: izvoare istorice (surse de arhivă, documente publicate, memorii, surse orale, presa de epocă); instrumente de lucru (enciclopedii, dicționare, bibliografii), lucrări de sinteză și monografii, articole, studii și rezumate. Sunt anexate materiale ce vizează fundamentarea teoretică și aplicativă a tezei de doctorat: tabele, surse iconografice.

Cuvintele-cheie ale lucrării științifice: Unire, viață cotidiană, identitate, stat, demografie, politică, venituri, cheltuieli, familia, ciclul vieții, locuința și vestimentația, alimentația, asistența sanitară, sănătate, moralitate, vicii, istoriografie, surse istorice, modernizare, cultură, spiritualitate, Armata Română, Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Partidul Comunist Român, România, Basarabia, Imperiul Rus, RASSM, URSS, Occident, interbelic.

1. ISTORIOGRAFIA ȘI SURSELE ISTORICE

Gradul de investigare științifică și diversitatea izvoarelor istorice referitoare la tema abordată oferă premisele necesare pentru a identifica lacunele informaționale sau interpretative pe care teza își propune să le acopere și să ofere fundamentul teoretic și metodologic specific istoriei vieții cotidiene din Basarabia anilor '30 ai secolului al XX-lea. O clasificare a istoriografiei din perspectivă cronologică și spațială relevă mutații semnificative în modalitățile de abordare a fenomenelor sociale; în cazul secolului trecut, acestea au fost profund marcate de influențele coercitive ale regimurilor politice și de cataclismele economice epocale, factori care au lăsat o puternică amprentă ideologică asupra discursului istoriografic. Pe de altă parte, valorificarea surselor arhivistice inedite permite studierea acestui fenomen socio-cultural din interiorul său cotidian. Coroborarea critică a diverselor categorii de izvoare istorice este menită să elimine, în măsura posibilităților metodologice, interpretările eronate sau tendențioase ale faptelor și evenimentelor istorice analizate.

1.1. Istoriografia problemei

În funcție de percepțiile epocii, de specificul spațiilor socio-culturale, de impactul regimurilor politice succesive, precum și de turbulențele ideologice ce au marcat sec. al XX-lea și de distanța temporală față de fenomenele descrise, stadiul cercetării privind evoluția vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 poate fi segmentat pe baza următoarelor paliere cronologice, politico-istoriografice și geografice: istoriografia românească interbelică și din anii celui de-Al Doilea Război Mondial, istoriografia sovietică, istoriografia din România, istoriografia din Republica Moldova și istoriografia occidentală.

Istoriografia românească interbelică și din anii celui de-Al Doilea Război Mondial

În istoriografia românească studierea problemelor legate de dinamica vieții de zi cu zi din cadrul României întregite, ca unul din factorii decisivi ai modernizării statului, a început să fie abordată încă în perioada cuprinsă între cele două conflagrații mondiale. Firul roșu care a traversat subiectul privind viața cotidiană a românilor basarabeni a reprezentat sistemul educațional – factor decisiv și generator în schimbarea modului de gândire al românilor, în mod special în mediul rural, unde locuiau majoritatea cetățenilor statului întregit. Ca urmare a experienței acumulate în Vechiul Regat și, în mod special, luându-se în considerație interesele și necesitățile noilor provincii, a prevalat paradigma ideatică exprimată într-o formă concisă de Șt. Bârsănescu, unul din cei mai mari îndrumători ai corpului didactic din anii '20 - '30 ai sec. al XX-lea, care făcea o legătură inseparabilă între activitatea învățătorului nemijlocit în școală și

acțiunile de culturalizare și educație a populației rurale, ca parte componentă a vieții cotidiene. În una din conferințele sale, intitulată sugestiv „Învățătorul român și destinul Neamului nostru”, el atenționa asupra faptului că pedagogul în procesul de instruire este un arhitect al poporului său, deoarece menirea intelectualului are un obiectiv clar și anume el „e dator să se inspire mereu din ideea mare că el, instruind copiii, face educația neamului” [257, p. 183] țărănimii române. Or, toate aceste deziderate cultural-spirituale se puteau realiza, în viziunea sa, „prin lecții și teme, prin convorbiri și lecturi, prin cântece și serbări, prin tot ce reprezintă activitatea pedagogică și activitatea rurală” [257, p. 183]. În acest fel, constatăm faptul că se pune accentul pe o nouă formă și modalitate de gândire – cea de formare a personalității prin sistemul educațional –, direcție esențială în conturarea și modelarea noii identități românești puternic marcate de noile realități istorice generate de procesul de reintregire a neamului românesc și de calea de modernizare asumată de către societatea românească. Este o perspectivă de epocă ce reflectă și gândirea istorică din perioada vizată.

Schimbările radicale din viața cotidiană traversate de românii din Basarabia după Marea Unire din 1918 au fost fixate și abordate plastic în opera *istoricilor Unirii*, ale creatorilor care au „scris și au făcut istorie”, autori de narațiuni științifice aflate la unison cu noile realități istorice, „militând pentru acțiuni concrete în ideea unificării și integrării spațiului românesc” [429, pp. 81-85.], inclusiv în unificarea vieții cotidiene, ținând cont, evident, și de particularitățile socio-regionale. O caracteristică a autorilor din perioada interbelică rezidă în faptul că aceștia au fost martori oculari la evenimentele istorice descrise. În acest context, s-au impus o serie de autori prodigioși ale unor lucrări științifice, monografii, articole, culegeri de documente, participanți activi la procesele din viața socială basarabeană. În acest sens, putem clasifica două categorii de autori, unii erau din spațiul vizat și în virtutea pregătirii profesionale au prezentat lucrări originale (Ștefan Ciobanu, Petre V. Cazacu, Gheorghe Bezviconi, Alexandru Boldur ș.a.), iar alții, dornici să afle câte mai multe despre Basarabia s-au documentat vizitând provincia românească (Aurel I. Gheorghiu, Ion Mateiu, Ion Nistor ș.a.). Cel de-al doilea grup de autori îl prezintă din ipostază dublă: de cercetători ai fenomenului abordat, dar reprezentând și o autentică sursă istorică, de documentariști ai evenimentelor prezentate, evident scrierile acestora suferind de un puternic accent emoțional marcat de spiritul integrator al epocii.

În cadrul istoriografiei românești interbelice, reflecția asupra destinului Basarabiei și a modului de viață al populației sale este indisolubil legată de procesul de reintegrare națională, o perspectivă de referință fiind oferită de opera istoricului Ștefan Ciobanu. Membru titular al Academiei Române, acesta avea să conchidă axiomatic faptul că „Soarta Basarabiei este legată de soarta întregului popor român” [269, p. 92]. Acest enunț sintetizează o percepție programatică

de la nivelul elitelor epocii, proiectată asupra realităților identitare și a vieții cotidiene a basarabenilor reintegrați în componența statului român. Abordarea derivă din constatarea directă a consecințelor structurale generate de Imperiul Rus în urma anexării Basarabiei de la 1812. Acest act istoric a provocat o fractură profundă, izolându-i pe românii basarabeni de spațiul de geneză culturală european și românesc, fenomen ale cărui sechele socio-comportamentale și mentalitare au continuat să fie vizibile și resimțite în dinamica de zi cu zi al deceniului patru.

Doctorul Petre V. Cazacu, bazându-se pe date statistice, a analizat și a cercetat primul deceniu al vieții Basarabiei de după Marea Unire (1918-1928) [268]. În *Introducere* la volum, autorul ține să specifice faptul că „În viața unui popor zece ani sunt o clipă scurtă. Totuși însemnătatea acestor zece ani, a acestei clipe scurte este dintre cele mai mari, cu mult mai mare ca a altor perioade, chiar îndelungate” [268, p. 11]. Impactul perioadei analizate a fost considerat ca unul cu efecte majore și asupra evenimentelor ulterioare, implicit al celui de-al doilea deceniu al Unirii: „Această însemnătate mare izvorăște din faptul că așezările și întocmirile, făcute în acest răstimp, în mijlocul unor mari greutăți, sunt fundamentale și se vor resimți adânc și mult timp” [268, p. 11]. Astfel, autorul demonstrează cum deciziile luate în contextul unor dificultăți din primul deceniu au continuat să influențeze profund, ca o premisă de bază, mentalitățile, comportamentele și stilul de viață al basarabenilor în cel de-al doilea deceniu interbelic.

„Românul printre străini sau străinul printre români” [499, pp. 218-243], cercetătorul Gheorghe Bezviconi, a elaborat o serie de studii în care prezintă, prin schițări documentare de profiluri de personalitate, transformările majore din diverse domenii ale culturii și societății (muzică, educație, economie, filantropie etc.) ale Basarabiei interbelice [258]. În linii generale, cercetătorii apreciază opera științifică și literară (aflată „sub semnul ideii de sincronizare” [340, p. 157]) a lui Gh. Bezviconi fiind una „tratată ca un patrimoniu cultural, ce conține importante valori etnice, ce marchează particularitatea sa istorică și etno-culturală” [394, p. 70]. Descrierile fotografice, pline de nuanțări estetice, bine argumentate din punct de vedere al factologiei istorice sunt foarte valoroase pentru descifrarea modului de viață în spațiul basarabean. Aceste abordări bezviconiste le încadrăm mai degrabă în aria unui rafinat observator al culturii de elită în spațiul pruto-nistean, validând, în acest fel, o delimitare clară a unor abordări venite din diferite zone ale fragmentărilor sociale.

Interesul pentru istoria Basarabiei integrată în statul român a suscitat un interes aparte pentru cărturarii din epocă. Era un timp de interacțiune intelectuală menită să redescopere un spațiu al trunchiului românesc venit de sub influență străină. Din această perspectivă, putem vorbi despre cercetători din diverse domenii (juridică, publicistică, filologie, medicină), care au avut preocupări speciale pentru istoria spațiului pruto-nistean. În acest sens, juristul și istoricul

Alexandru V. Boldur, stabilit în anul 1922 la Moscova, fiind consilier juridic la Comisariatul Poporului pentru Comerț Exterior s-a repatriat în 1924 în România, desfășurând o prodigioasă activitate științifico-didactică [260, pp. 542-543], ulterior în calitate de conferențiar la Catedra de istorie a românilor, de la Facultatea de Teologie din Chișinău, extensie a Universității din Iași, prezintă atmosfera ostilă din provincie în preajma Unirii din 1918, situație percepută la nivelul diferențierii dezvoltării socio-economice: „Atunci domnea printre cei mai buni intelectuali idealști ai Basarabiei, o prejudecată împotriva României. Toți o socoteau din punct de vedere social și politic o țară foarte înapoiată. Toți își închipuiau că România este o țară semi-feudală” [54, p. 214]. În argumentarea acestei poziții, universitarul ținea să specifice: „Actul Unirii e cea mai bună dovadă a dreptății mele. Acei care au înfăptuit Unirea, se temeau de regimul social-politic înapoiat al României și pentru a-l imuniza, au formulat câteva condiții, ce e drept, neasigurate juridicește prin nimic, condițiuni mai mult de caracter moral” [54, p. 214]. Cu alte cuvinte, Alexandru V. Boldur ne prezintă percepții antagoniste ale felului de percepții ale românilor basarabeni aflați sub influența Imperiului Rus, atunci când au fost ruși de românii din dreapta Prutului. În noiembrie 1938, la prelegerea de deschidere a cursului de Istoria românilor la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității Măhăilene din Iași, Al.V. Boldur nota prin prisma percepțiilor naționaliste, caracteristice, de altfel, într-o bună măsură întregii intelectualități românești: „Dragostea de naționalitate este un fel de chemare a pământului pe care stăm așezați, care ne hrănește și de care suntem în permanență atrași. Influența pământului este adânc înfiripată în cugetul și simțirile noastre” [400, p. 149, anexa 1]. Astfel, deja la sfârșitul deceniului patru, Al.V. Boldur ne prezintă percepții identice ale românilor reîntregiți în cadrul României. Mesajul de amploare națională va fi amplificat de către Al.V. Boldur și pe parcursul celui de-Al Doilea Război Mondial, aspect asupra căruia nu insistăm în pasajul de față, ci vom reveni mai jos, pentru a oferi o consecutivitate cronologică a gradului de cercetare științifică a temei enunțate.

Istoricul bucovinean Ion Nistor, autorul lucrării „Istoria Basarabiei” prezintă contextul istoric general al Basarabiei înainte și după Unirea din 1918. Drept punți de lansare a identității românești, Ion Nistor scoate în evidență educația și cultura. Într-o provincie agrară, cum era Basarabia, implimentarea *Legii agrare* a constituit o altă realitate a vieții cotidiene românești, cu urmări radicale în toate aspectele vieții socio-economice [297, pp. 223-225, 248-276]. În acest sens, Ion Nistor accentua: „În condițiile create prin noua reformă agrară, Basarabia, pe care încă la 1799 rușii o numeau «țara făgăduinței», iar țarul Alexandru I, «țară de aur», merge cu pași repezi spre înflorirea economică” [297, p. 225]. Făcând o sinteză a importanței reîntregirii teritoriale asupra destinului populației românești basarabene, istoricul a conchis „reintrarea

Basarabiei în unitatea românească trebuie înțeleasă nu ca un act de putere, ci ca un act de cea mai înaltă echitate, ca ultima etapă a unui proces complex de restabilire a dreptății călcate în picioare de țarismul rus în scurgere lentă de 106 ani” [297, p. 225].

Cu ocazia aniversării a două decenii de la Unirea Basarabiei cu România, Ion Nistor, istoric bucovinean, artizan al întregirii spațiului românesc, a publicat o broșură „din care se poate vedea, că reîncadrarea Basarabiei în viața politică, economică, culturală și spirituală românească înseamnă începutul unei noi ere de prosperitate și progres pentru regiunea Moldovei dintre Prut și Nistru” [298, p. 4]. Evident, această abordare reflectă o contextualizare a amploarei vieții sociale prin care trecea Basarabia, autorul interpretând cele două decenii de administrație românească în termenii progresului și prosperității.

Din perspectivă instituțională, menționăm activitatea prodigioasă a Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940), filiala regională a Institutului Social Român din București (1918/1921-1948), instituție științifică care a monitorizat cu atenție investigații polivalente de sorginte sociologice în mediul rural cu implicații nemijlocite în diversitatea de ipostaze ale vieții cotidiene private. De menționat faptul că istoriografia sovietică neglija orice forme de activitate științifică în cadrul Basarabiei interbelice, considerent ce nu corespunde realității deoarece metodologia aplicată de cercetătorii Institutului Social Român era una racordată plenar la știința europeană. Institutul Social Român din Basarabia a fost condus de politicianul și publicistul Pan Halippa, iar secretar general – folcloristul Petre Ștefănuță. Această instituție de investigații științifice a vizat două direcții de activitate: organizarea de conferințe științifice și cercetări monografice. Rezultatele activității Institutului au focusat mai multe dimensiuni ale vieții cotidiene din Basarabia în anii '30 ai sec. al XX-lea: cultură, agricultură, economie, juridică, sociologie, educație națională, tehnică și urbanistică etc. [355, pp. 28-33]. O bună parte din aceste realizări-constatări fixate de Institutul Social au fost utilizate de noi pe parcursul elaborării tezei de doctorat.

Ca urmare a unei viziuni integraționiste, cunoscând realitățile istorice din diverse provincii, având acces la diverse surse de informare, cercetătorii români din perioada interbelică identificau cât mai multe similitudini cotidiene ale celor zece provincii românești, inclusiv din perspectiva particularităților gastronomice. De exemplu, Ioan Clăduș a studiat alimentația poporului român în cadrul evoluției economico-sociale, scoțând în evidență structura economică și alimentația țăranilor, identificând, totodată, tipologii și structuri regionale, toate marcate de identități locale însă convergând, în final, spre o unitate [272, pp. 60-143].

În 1941, îngrozit de anexarea Basarabiei de către URSS, istoricul Ion Nistor, bazându-se pe datele oficiale statistice constata că „sub gospodăria românească de 22 de ani, Basarabia a

făcut reale progrese pe toate tărâmurile și în toate ramurile de îndeletnicire administrativă, culturală, socială și economică” [298, p. 68]. Era o constatare referitoare la o perioadă contrastantă cu anul fatidic 1940, generator de anexări teritoriale și de schimbări radicale ale modului de viață ale populației din Basarabia. Or, în vara-toamna anului 1941, România a trecut printr-un amplu proces de amputări teritoriale, ceea ce a dus la 1/3 de micșorarea teritorială și a numărului populației. În acest fel, s-a ruinat un mod de viață format și coagulat social în cadrul unui stat întregit și ale unei relative bunăstări socio-economice reconfigurate într-o altă realitate cotidiană profund marcată de declanșarea celei de-a doua conflagrații mondiale, iar în cazul românilor, fiind vorba de obsesia rapturile teritoriale, instuind, în acest fel, o nouă etapă a vieții de zi cu zi (pe care o putem numi, convențional, cea a fobiilor, defragmentărilor spațiale și schimbărilor rapide de regimuri politico-ideologice).

Ca urmare a eliberării Basarabiei de către România, în vara anului 1941, au fost publicate o serie de lucrări cu un pronunțat caracter istorico-național direcționate spre consolidarea românității teritoriului pruto-nistean. În acest sens, se înscrie lucrarea „Basarabia românească” a lui Al.V. Boldur, profesor de Istorie a Românilor la Universitatea din Iași [261]. Cartea apărută sub egida Institutului de Istorie Națională „A.D. Xenopol” din Iași, răspundea imperativelor timpului fiind dedicată ostașilor români „pentru avântul eroic și marea lor jerfă întru desrobirea Basarabiei” [261, p. 2], reprezentând în acest fel un răspuns dat „la chemarea momentului” [261, p. 3]. Totodată, autorul studiind istoria perioadei lungi a Basarabiei accentuează faptul că fără menținerea culturii românești, componentă a permanenței reale a esenței etno-psihologice românești în spațiul pruto-nistean sub dominație țaristă, „nu ar fi fost posibilă Unirea Basarabiei cu Regatul României” [261, p. 8].

Analiza producției istoriografice interbelice și din perioada celui de-Al Doilea Război Mondial evidențiază o abordare puternic condiționată de contextul politic al Unirii din 1918 și de imperativele unificării spațiului național. În acest cadru, viața cotidiană a românilor basarabeni a fost reflectată cu precădere prin prisma sistemului educațional-cultural, autorii epocii fiind ei înșiși exponenți ai elitei intelectuale, iar scrisul istoric are o pronunțată dimensiune emoțional-patriotică, subordonat discursului integrator al epocii. Din perspectivă structurală, istoriografia perioadei de referință are două orientări complementare. Din prima categorie fac parte cercetătorii băștinași (Ștefan Ciobanu, Petru Cazacu, Gheorghe Bezviconi, Alexandru Boldur), care au furnizat analize statistice riguroase și lucrări axate pe evoluția culturii și societății. A doua categorie o reprezintă documentariștii vizitatori (Emanoil Gheorghiu, Ion Mateiu, Ion Nistor), care au evoluat într-o dublă ipostază: de cercetători ai fenomenului și de surse istorice directe.

Istoriografia sovietică

În istoriografia sovietică, problematica vieții cotidiene în Basarabia interbelică nu a constituit o temă de cercetare sine stătătoare, fiind complet marginalizată din punct de vedere conceptual. Din cauza barierelor ideologice stricte, realitățile cotidiene ale populației din această provincie nu au fost analizate prin prisma istoriei sociale sau a mentalităților, ci au fost instrumentalizate politic. Așa cum demonstrează cercetătorul Valentin Burlacu, în Moldova sovietică știința istorică a plătit tribut sistemului de propagandă de sorgintă comunistă [265]. Această instrumentalizare academică din RSSM nu a fost un fenomen izolat, ci a reprezentat continuarea firească a directivelor ideologice experimentate anterior în stânga Nistrului.

Crearea autonomiei moldovenești în partea stângă a Nistrului, cu evidente scopuri geopolitice de extindere a revoluției bolșevice în Balcani și de anexare a Basarabiei, a generat în mod implicit fabricarea unui discurs istoriografic, de esență propagandistic, justificator al politicilor expansioniste ale Rusiei bolșevice (din 1922, a URSS) [411, p. 204]. Drept urmare, a fost creată o narațiune istoriografică referitoare la „poporul moldovenesc”, concept urmărit cu mare tenacitate de regimul leninist-stalinist. Acest fundal geopolitic a stat la baza discursului sovietic în întreaga perioadă de existență a „Imperiului răului”¹. A constituit o expresie de legitimare a politicii de anexare prin apelarea la „argumente” istorice.

Totodată, argumentarea „științifică” de creare artificială a acestui popor s-a dovedit dificilă din cauza sărăciei de surse istorice și a lipsei lucrărilor istorice fundamentale. Din acest punct de vedere, prioritar, s-a acordat atenție istoriei contemporane a Basarabiei și RASSM, mișcării ilegaliste, loviturii de stat bolșevice din octombrie 1917, a războiului civil, „a ocupației românești a Basarabiei” etc. Or, prin enunțarea acestor lozinci de esență militantă comunistă și kominternistă se urmărea prezentarea unei imagini cât mai sumbre a vieții cotidiene din Basarabia, aflată în antiteză cu cea a populației din RASSM, amplasată pe malul stâng al fluviului Nistru [294; 266; 278].

În unison cu documentele emise de partid, se solicita autorilor prezentarea unei critici dure la adresa tezilor istoriografiei „reacționar-șoviniste burgheze românești”, care nega dreptul „poporului moldovenesc la autodeterminare, la crearea și dezvoltarea statalității sale socialiste”. Prin prisma acestei abordări, erau vizați „istoricii români burghezi” Nicolae Iorga, Ion Nistor, Onisifor Ghibu ș.a., și, în unison cu ei, „naționaliștii burghezi moldoveni” Dimitrie Bogos, Petre Cazacu, Ion Pelivan, Pan. Halippa, Ștefan Ciobanu ș.a., care „justificau ocuparea ilegală a

---

¹ Expresie utilizată la 8 martie 1983 de către președintele SUA Ronald Reagan într-un discurs susținut în Florida pentru a caracteriza statul sovietic ca „focar al răului din lumea modernă”, constituind o reflecție retorică a Războiului Rece [305, p. 268].

Basarabiei de către România regală”. Istoriografia sovietică imputa versiunea „antiștiințifică” a autorilor români, potrivit căreia moldovenii de pe ambele maluri ale Nistrului sunt români, că „masele truditoare moldovene nu au participat alături de muncitorii, soldații, țăranii ruși și ucraineni la lupta pentru instaurarea Puterii Sovietice” sau „că ocuparea Basarabiei în 1918 nu ar fi fost un act de agresiune” etc. În vederea promovării acestor teze de esență propagandistică s-a ajustat discursul oficial emis de autoritățile bolșevice, la comanda Comitetului Moldovenesc Regional de Partid, autorii ideologi din RASSM au trasat drept direcții de cercetare trecutul „poporului moldovenesc”, istoria mișcării muncitorești și țărănești din ținut, participarea oamenilor muncii din Moldova în pregătirea și desfășurarea revoluției din octombrie, în războiul civil, „lupta împotriva ocupanților români”, totodată, era scoasă în evidență „generalizarea experienței construcției socialiste în RASSM în contrast cu decăderea economică, socială, culturală, demografică a Basarabiei” [322, p. 96].

În decembrie 1926 a fost instituit Comitetul Științific Moldovenesc de pe lângă Comisariatul Norodnic al Învățământului din RASSM, în cadrul căruia cercetătorii urmau să acorde „o atenție specială ideologiei marxist-leniniste. Urma să se țină cont de lupta de clasă în perioada de construcție a socialismului” etc. [428, pp. 265-275]. Drept urmare a acestei instituționalizări, la sfârșitul anilor '20 - '30 au fost editate o serie de publicații care abordau, pe baza exemplului RASSM, „realizările” construcției socialiste în industrie, agricultură, cultură. Această abordare venea în unison cu cea a etnografului sovietic Nicolai M. Matorin (1898-1936), care la sfârșitul anilor '20 a enunțat dezideratul politic al cercetărilor științifice din institutele de cercetare ale statului sovietic, specificând că abordarea vieții cotidiene este una necesară „în politica noastră națională, în toată construcția noastră sovietică” [329, p. 141]. Cu alte cuvinte, constatăm o implicare directă a factorului politico-ideologic în justificarea unor rapturi și extensii teritoriale și de crearea a unei noi identități socio-statele, *homo sovieticus*.

O terminologie specifică stilului agresiv utilizat de către bolșevici, rezidă în cazul denunțării și blamării regimului „burghezo-moșieresc” din perioadă 1918-1940. România era considerată un stat agresiv care a invadat, „printr-o aventură” Basarabia [331, pp. 38-83], iar poporul muncitor din regiune era apreciat ca fiind unul „asuprit de boierii români” [330]. Toate aceste enunțuri fabricate la solicitările autorităților bolșevice aveau drept scop formarea unei animozități a românilor din Moldova sovietică față de România. Astfel, perioada „ocupației” Basarabiei (1918-1940), denunțarea regimului instaurat în spațiul vizat, „lupta neîncetată a oamenilor muncii împotriva administrației românești” a reprezentat o constantă a obiectului de cercetare enunțat în literatura sovietică.

În contrast cu destinul moldovenilor din Basarabia, „căzuți în jugul burgheziei și moșierilor români”, situație „sumbră” prezentată prin „decăderea” și „românizarea” culturii și vieții sociale din spațiul pruto-nisitrean a fost expusă în scopul atragerii simpatiiilor țăranilor și muncitorilor basarabeni față de „patria socialismului”, de a accentua împărțirea dintre cele „două sisteme” și a suscita spiritul lor revoluționar”. „Asuprirea moșierului” și a „jandarmului român” era obsesiv reprezentată și repetată în exces în lucrările propagandistice pentru a accentua lupta de clasă [323; 324; 326]. Sau, prin crearea republicii autonome în componența RSS Ucrainene se prezentau „succese grandioase în construcția socialistă”, fapt justificat prin „înflorirea Republicii Autonome Moldovenești în familia frățească a popoarelor URSS” [322]. Astfel, istoriografia sovietică aborda procesul de formare și de evoluție a RASSM, a „modului de viață socialist” având astfel drept obiectiv major argumentarea existenței separate a „poporului moldovenesc” prin conceptul de „stat-națiune”, tinzând, în acest fel, să justifice anexarea Basarabiei, lovind, în mod implicit și asupra modului de viață al populației.

În urma anexării (1940) și reanexării Basarabiei (1944), istoriografia sovietică a preluat integral enunțuri de esență propagandistică întocmite în RASSM perpetuându-le în discursul său științific. Potrivit aprecierilor realizate de istoricul american Ch. King: „istoriografia sovietică era destinată justificării anexării ilegale a teritoriilor românești în 1940 și inducerii unei amnezii colective printre moldoveni în legătură cu adevărata lor cultură și identitate națională” [288]. Într-adevăr, în istoriografia sovietică anii 1918 (Unirea Basarabiei cu România) și 1940 (anexarea Basarabiei de către URSS) au fost analizați și prezentați ca jaloane importante ale perioadei contemporane [319].

Din perspectiva ideologiei marxist-leniniste, perioada interbelică a fost prezentată prin prisma antagonismelor sociale și a „problemei basarabene”, ultima reprezentând nerecunoașterea Unirii Basarabiei cu România. În anul 1945, A. Dolnik (Kaț) a susținut teza de doctorat în baza căreia a editat lucrarea omonimă cu titlul „Basarabia sub conducerea moșierilor români (1918-1940)” [327].

În programul cursului „Istoria Moldovei” semnat în toamna anului 1945 de Naum A. Națtov, șeful Catedrei de istorie a Institutului Pedagogic Moldovenesc, unicului doctor (habilitat) în istorie și profesor universitar din RSS Moldovenească [349, pp. 49-57], erau incluse următoarele capitole ce redau percepțiile oficialităților vizavi de evenimentele din Basarabia interbelică: „Răpirea Basarabiei – prima intervenție împotriva Rusiei sovietice”, „Regimul militar polițienesc în Basarabia”, „Totalurile jugului român în Basarabia” [348, pp. 504-505]. În aceeași cheie, și istoricul propagandist Nicolai V. Berezneakov în lucrările sale pune accentul pe „eliberarea poporului moldav” de sub „oblăduirea burghezo-moșierească a românilor” [418,

p. 59]. La fel, și Artiom Lazarev vorbea despre „ocupația românească” a Basarabiei și despre necesitatea „consolidării poporului moldovenesc și națiunii socialiste” [350, p. 131]. Din conținuturile unor astfel de lucrări tragem concluzia că autorii neglijau modul de viață al românilor basarabeni în perioada interbelică considerându-l drept unul asupritor, în acest fel, se legitima „actul eliberator” al puterii sovietice în Basarabia. În acest cadru profund ideologizat, viața cotidiană a populației nu a constituit astfel o temă autonomă de cercetare, ci a fost instrumentalizată pentru a valida discursul politic oficial.

În perioada postbelică, cercetătorii științifici, în mod special din domeniul socio-uman trebuiau neapărat să treacă prin malaxorul instruirii marxist-leniniste, fapt ce le direcționa percepția față de evenimentele istorice referitoare la Basarabia interbelică. Istoricilor li se spunea clar că urmau să-și racordeze cercetarea la „perioada ocupației românești din anii 1918-1940” [17, doc. 13, p. 63]. Potrivit planului de cercetări științifice al Sectorului de istorie și arheologie al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS emis pentru anul 1949, cercetătorii urmau să demonstreze că „ruperea Basarabiei de la Rusia în 1918 a generat degradarea culturii și economiei sale” [18, doc. 311, p. 632].

În lucrarea de sinteză „Istoria Moldovei” (Vol. II, 1955) se afirmă că în ianuarie 1918 în Basarabia au învins autoritățile sovietice, putere înlăturată însă de „România burghezo-moșierească”, iar în vara anului 1940 a fost „eliberată” de către Uniunea Sovietică [249, p. 215]. În linii generale, istoriografia sovietică, una șablonizată și configurată în baza unor stereotipuri, a apreciat perioada interbelică din perspectivă politico-ideologică ca fiind al „unui timp pierdut, care fuse dat uitării” [419, p. 17].

A fost legitimată anexarea Basarabiei recurgându-se la stratagema referitoare la „lupta oamenilor muncii din Basarabia pentru eliberarea lor și reunirea cu Patria sovietică (1918-1940)” [325]. Activitatea administrației românești a fost calificată ca fiind una „reacționară” și apreciată drept tentativă de „românizare” forțată a „moldovenilor”, de „întunecare” a populației ținutului [328; 264]. Cu alte cuvinte, viața de zi cu zi a populației din Basarabia aflată în cadrul statului român a fost descrisă în istoriografia sovietică în cele mai sumbre culori.

Sub aspectul producției istoriografice, regimul sovietic a generat o narațiune puternic ideologizată și o terminologie militant-agresivă axată pe antagonismul de clasă, „problema basarabească” și legitimarea geopolitică a anexării, construind în mod artificial o antiteză propagandistică între „succesele modului de viață socialist” din RASSM și imaginea sumbră a „decăderii” socio-economice din Basarabia administrată de autoritățile române. Istoriografia sovietică nu a produs nicio cercetare științifică autonomă, obiectivă sau fundamentată

metodologic asupra vieții cotidiene în spațiul pruto-nistean, marginalizând complet realitățile microistorice, viața privată, dinamica culturală autentică și structurile sociale de zi cu zi ale populației locale. Prin instrumentalizarea științei subordonate organelor de partid și de stat și prin substituirea analizei de istorie socială sau a mentalităților cu lozinci kominterniste, acest discurs academic nu a urmărit reconstituirea cotidianului basarabean din deceniul patru, ci a funcționat exclusiv ca un instrument de inginerie identitară și de justificare a rapturilor teritoriale.

Istoriografia din România

În perioada comunistă, din considerente geopolitice subiectul Basarabiei a fost unul puternic limitat în istoriografia românească, în general, și al modului de viață, în mod special. Unele aspecte ale vieții cotidiene au fost prezentate în cadrul altor domenii decât cele ale istoriei, cum ar fi cele ale antropologiei și etnografiei [251], filosofiei [292], dar și ale istoriei mentalităților [353; 295].

Cercetarea vieții cotidiene în spațiul românesc a apărut într-o perioadă relativ recentă, fiind mai degrabă o replică la istoria politică, suprasaturată sub regim comunist. Istoriografia românească s-a racordat tot mai mult școlilor științifice occidentale în general și a celei franceze, în mod special. Autori consacrați în mediul academic occidental au fost traduși în limba română [263, pp. 5-6], oferind astfel o platformă teoretico-metodologică a subiectului vizat.

Totodată, este necesar să constatăm și spații cu mari pulsații ale vieții cotidiene. Aglomerația urbană crează o viață agitată, iar acest dinamism social a fost surprins cu acuratețe și rigoare științifică de către cercetătoarea Ioana Pârvulescu. Referindu-se la cel mai mare oraș al României interbelice, autoarea a abordat astfel de subiecte ca omul politic, reclama, promenadele, desfătările de vacanță, calendarul sportiv, animalele de companie, binele și răul cotidian, igiena etc. [303]. Această perspectivă istoriografică ne permite să facem comparații cu alte medii de habitat din spațiul românesc, inclusiv cu cele din Basarabia.

Abordarea vieții zilnice a românilor în perioada interbelică, ca domeniu distinct al cercetărilor științifice îl asociem cu numele istoricului Ioan Scurtu. Cercetătorul consideră că „viața cotidiană – adică viața de fiecare zi – constituie cea mai importantă parte a existenței umane” [313, p. 7]. Pentru studiul nostru, un interes aparte constituie liniile de subiect abordate de cercetătorul Ioan Scurtu, care ne-au călăuzit la asamblarea teoretico-metodologică a lucrării de față. Astfel, am identificat următoarele dimensiuni ale universului vieții private și publice: populația și mediul de locuire, ocupațiile și condițiile de muncă, veniturile și cheltuielile, familia, locuința, îmbrăcămintea, moda, alimentația, igiena și sănătatea, școala, Biserica, presa, timpul liber, marginalii, politica în cotidian. Or, aceste preocupări științifice, în opinia noastră sunt

relevante în definirea identității conceptuale ale cercetării de față. De menționat faptul că Ioan Scurtu a continuat studierea subiectului referitor la diversitatea caracteristicilor esențiale ale vieții de zi cu zi ale românilor și în lucrări de sinteză [315].

Începând din anii '90 ai sec. al XX-lea, cercetătorii din România redescopereau o Basarabie interbelică ce se integra gradual în componența statului unitar românesc [424; 252]. Istoricul ieșean de origine basarabească Ion Agrigoroaei a publicat o serie de materiale referitoare la identitatea românească a Basarabiei în componența României întregite. În acest sens, a fost studiat procesul de Unire, presa de epocă, componentele vieții cotidiene [332, pp. 26-34; 333, pp. III-XXIII].

Ulterior, constatăm cercetări ale vieții cotidiene specializate, cum ar fi cele de istorie a mișcării feminine [316], socio-urban [303], elitiste [271; 259] etc.

În perioada recentă, în România, constatăm astfel faptul că știința istorică acordă un loc aparte vieții cotidiene în intervalul dintre cele două războaie mondiale.

Așadar, evoluția scrisului istoric din România reflectă o trecere graduală de la cenzura geopolitică din perioada comunistă către o diversificare metodologică în etapa postdecembristă. Dacă în regimul totalitar problematica Basarabiei interbelice și a cotidianului a fost sever restricționată – supraviețuind fragmentar doar în studii conexe de etnografie, antropologie sau istorie a mentalităților –, prăbușirea barierelor ideologice a permis alinierea istoriografiei românești la paradigmele occidentale ale microistoriei. Această mutație conceptuală a consacrat istoria vieții de zi cu zi ca un domeniu autonom și fundamental pentru înțelegerea existenței umane, oferind grile analitice complexe. Redescoperirea Basarabiei interbelice începând cu anii '90 a urmat o traiectorie ce a evoluat de la reconsiderarea procesului politic de integrare statală și identitară spre o nișare tematică științifică.

Istoriografia din Republica Moldova

Subiectul de cercetare referitor la Basarabia în perioada interbelică, în general, și a vieții cotidiene din această provincie, în mod special, a suscitat un interes aparte în istoriografia din Republica Moldova. Renașterea națională, problema identitară, reanimarea trecutului istoric au creat premisele necesare unui flux intens și polivalent de recuperare a paginilor de istorie „condamnată” și neglijată de istoriografia sovietică și anume revenirea la istoria națională unitară, configurată politic în perioada cuprinsă între cele două conflagrații mondiale.

În cercetarea subiectului referitor la viața cotidiană în Basarabia interbelică în general și a celui de-al doilea deceniu postunire, discursul istoriografic din Republica Moldova, în mod special, constatăm două etape majore ale gradului de cercetare a temei în cauză.

Dacă în anii '90 elaborările istoriografice erau direcționate spre recuperarea „petelor albe” în demersul istoriografic ce se referă la perioada interbelică, publicându-se lucrări ce aveau menirea să contrabalanseze discursul istoriografic sovietic, puternic ideologizat, atunci, pe de altă parte, constatăm un discurs puternic marcat de renașterea națională, de recuperare a identității naționale, de reabilitare a personalităților marcante de epocă, de revenire la mesajul imprimat în lucrările istoricilor Unirii. Totodată, istoricii care au scris în ultimul deceniu al sec. al XX-lea, aveau formatul studiilor realizate în perioada sovietică, de aceea nu se puteau detașa în totalitate de instrumentarul teoretico-metodologic al perioadei în cauză. De aceea, putem vorbi despre o etapă de tranziție de la formatul unor concepte de sorginte sovietică și revenirea la valorile naționale. Totodată, constatăm investigarea unor teme de cercetare mai generale.

După anul 2000, constatăm o diversificare a problemei științifice abordate, inclusiv țintirea unor teme mai înguste și a sincronizării metodologice internaționale. Autorii, în urma unei „revoluții a arhivelor”, au acces la mai multe surse istorice, ceea ce, evident, a dus la îmbunătățirea discursului istoriografic. Cercetătorii din Republica Moldova au început să utilizeze noi metodologii de cercetare și o apropiere mai mare de discursul istoriografic românesc, având și o deschidere mai mare spre literatura științifică occidentală, implicit a Școlii de la Annales, care pune accentul pe faptul divers, cotidianul din viața omului. Or, acest fapt, a marcat și scrisul istoric referitor la istoria Basarabiei, implicit a istoriei sale sociale, axate pe viața cotidiană privată și cea publică.

Din perspectiva unor abordări cu largi conotații științifice aplicative și fundamentale referitoare la viața privată în Basarabia/RSS Moldovenească scoatem în evidență cercetările realizate de Lucia Sava [311], Lidia Prisac și Natalia Grădinaru [417, pp. 703-723], Adrian Dolghi [276; 277]. Aceste produse științifice ne-au oferit un suport teoretico-științific în elaborarea tezei de doctorat, dar și pentru a înțelege dinamica vieții private din spațiul pruto-nistean în cadrul diferitor etape istorice, marcate de schimbări de regimuri politice.

Una din primele lucrări ce denotă transformările masive prin care a trecut societatea rurală basarabească interbelică îi aparține istoricului Ion Țurcanu. În baza materialelor de arhivă, cercetătorul a studiat relațiile agrare din Basarabia, implicit a realităților cotidiene din mediul rural din provincia românească [320]. În această lucrare autorul utilizează terminologia și instrumentarul teoretico-metodologic specific marxism-leninismului (punând accentul pe tensiunea socială) însă redă și realități obiective prin care a trecut economia din spațiul pruto-nistean cu impact major asupra stării vieții cotidiene a sătenilor.

O lucrare de sinteză dedicată Basarabiei în cadrul României a fost elaborată de istoricii Ion Agrigoroaiei și Gheorghe Palade [250]. În studiul monografic, autorii au scos în evidență

particularitățile vieții cotidiene a basarabenilor în componența statului întregit. S-a pus accentul pe dimensiunile geografice, economice, sociale, culturale.

O abordare complexă a perioadei interbelice, din perspectivă socio-demografică, având la bază o bogată literatură de specialitate și surse istorice inedite, ne este oferită de cercetătorul științific Nicolae Enciu [354, pp. 795-806; 356, pp. 55-75; 282]. Autorul prezintă o radiografiere complexă a realităților sociale de la Unire la dezmembrarea teritorială a provinciei românești. În recenta monografie, istoricul Nicolae Enciu redă elementele de modernitate din viața economică a Basarabiei după 1918 și amplificarea acestora în decursul celui de-al doilea deceniu interbelic [284, pp. 210-211]. O atenție aparte a fost acordată aspectelor conceptuale, exemplare ce au marcat statul român unificat [361, pp. 346-361]. Studiile de caz referitoare la viața cotidiană a unor localități basarabene sunt esențiale pentru a crea o imagine de ansamblu a cotidianului basarabean în perioada vizată, evidențiind în acest fel, particularități generale, dar și din cele specifice [358, pp. 129-130].

Perspectiva pe care o deducem din analiza surselor istoriografice relevă o abordare dihotomică: cultură intelectuală versus cea populară. În acest sens scoatem în evidență cercetările realizate de istoricul Gheorghe Palade, care a evidențiat rolul intelectualității din provinciile românești asupra proceselor majore din Basarabia [408, pp. 85-99]. Astfel, pe de o parte vedem o cultură de elită, una mai dinamică și receptivă la schimbările majore prin care trecea Basarabia, segment social care absoarbe noile idei ale epocii, inclusiv ale celor emise în diferite provincii românești, și un alt segment, mai conservator, venit, în mod special din zona rurală, mai reticent la procesele de alfabetizare.

Într-o serie de studii, Vasile Dumbravă a abordat subiectul vieții cotidiene din perspectiva culturii populare românești din Basarabia interbelică [351, pp. 65-79; 352, pp. 86-99]. Această cercetare științifică ne permite să constatăm conservatorismul țăranimii basarabene față de noile transformări sociale de epocă, rezistență identitară creată prin fluctuațiile de regimuri politice, fapt ce i-a permis, de altfel, să se mențină ca element social distinct pe parcursul istoriei și să-și conserveze mai bine propria identitate manifestată în toată amploarea prin diversele aspecte ce i-a marcat viața de zi cu zi.

Cu alte cuvinte, potrivit lucrărilor realizate de cercetătorii Gh. Palade și V. Dumbravă constatăm dacă cultura intelectuală a absorbit mai facil noile realizări ale unificării teritoriale, atunci cultura populară a reprezentat ancora duratei lungi, fiind una mai lentă la asimilarea proceselor integraționiste, marcând, în esență un specific regional românesc, a unui conservatorism în dimensiunea comportamentelor și a ritualurilor de epocă.

Etapizarea unor constante, dar și ale unor modificări nuanțate în viața basarabenilor realizate după unirea din 1918 ne este asigurată de o serie de lucrări științifice ale cercetătorilor originari din spațiul actual al Republicii Moldova. În studiile realizate de profesorul universitar Anatol Petrencu se accentuează realizările benefice ale unirii Basarabiei cu România [409, pp. 101-105]. Autorul specifică faptul că „Datorită îmbunătățirii condițiilor de trai și a sistemului de ocrotire a sănătății, în Basarabia a sporit natural numărul populației” [410, pp. 240-248]. Cu alte cuvinte, vedem o interdependență dintre factorii economici și cel sanitar asupra modului de viață al populației basarabene. Într-un studiu de sinteză referitor la includerea românilor basarabeni în cadrul României întregite, istoricul Anatol Petrencu conchide că „procesul de modernizare a economiei, infrastructurii, vieții sociale etc. a fost pe alocuri rapid, în alte cazuri – lent sau chiar cu crize. Totuși a fost un progres incontestabil, care, spre nefericirea basarabenilor (a românilor în ansamblu), a fost întrerupt de invazia sovietică, înfăptuită la 28 iunie 1940” [410, p. 247].

Într-o monografie, care are la bază o teza de doctorat în istorie, cercetătorul Gheorghe Cojocaru a prezentat dimensiunile sociale, administrative, economice ale Basarabiei în prima etapă a Unirii Basarabiei cu România [273]. Această lucrare a fost importantă pentru noi, deoarece ne-a permis să înțelegem caracteristicile vieții basarabene în primii ani după Unirea din 1918.

În unison cu contribuția istoriografică enunțată mai sus se înscrie și monografia cercetătoarei Svetlana Suveică, lucrare la fel întocmită în baza unei teze de doctorat, în care prezintă reformele electorale, agrare și administrative din Basarabia, triadă esențială în viața cotidiană a provinciei în primul deceniu după unire [317, p. 360].

Astfel, am putut constata niște începuturi de încadrare a vieții cotidiene basarabene în cadrul spațiului românesc, realități sociale începute în primii zece ani după Unire, dar și a perturbărilor sociale profund marcate de marea criză economică mondială, ce a lăsat amprentă și asupra economiei românești, activități marcate, totodată, și de crizele prin care treceau partidelor politice.

Componenta culturală este una esențială pentru configurarea vieții cotidiene publice și private. Din această perspectivă, se evidențiază contribuțiile științifice esențiale ale doctorului în istorie Larisa Noroc, specialist consacrat al vieții culturale din Basarabia din perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale. Autoarea a demonstrat elocvent că grație renașterii culturale din provincie a avut loc o turnură a stilului de viață al românilor basarabeni [299; 405, pp. 25-39; 300]. Astfel, cercetătoarea a demonstrat că reintegrarea Basarabiei în mediul cultural românesc a fost realizată prin politicile guvernamentale în domeniul culturii în Basarabia, a organizării învățământului artistic. Drept urmare, a avut loc o amplificare a culturii naționale în Basarabia

interbelică prin afirmarea artei muzicale interpretative, a progresului artei teatrale și contribuției artiștilor plastici. Autoarea a scos în evidență aportul căminilor culturale și ale altor instituții de culturalizare a populației.

În prezent, diferite aspecte ale vieții cotidiene din Basarabia interbelică abordate în mod general, sau în mod particular se întrevăd într-o serie de lucrări științifice, multe având la baza sursele etnografice, investigațiile de teren. Abordările din perspectivele etnografiei și antropologiei culturale evidențiază utilizarea culturii materiale – în special a arhitecturii vernaculare și a artei textile – ca instrumente conștiente de preservare și afirmare a identității colective. Astfel, potrivit Alinei Tocarciuc în perioada dintre cele două războaie mondiale în Basarabia se constată o tendință vădită de „a restabili industria casnică, producerea materiei prime și a țesăturilor tradiționale de calitate, apariția căminelor culturale, afirmarea șezătorilor și a artei țesutului mai ales în mediul rural. Promovarea covorului tradițional de lână, precum și a cămășii cu altiță, brodată cu mâna, au fost printre cauze primordiale de susținere a arte textile” [422, p. 27]. Cercetătoarea Varvara Buzilă a abordat subiectul instalațiilor de foc în contextul studierii locuinței, constructorii acestora fiind meșteri, atât bărbații, pietrari și sobari, cât și femeii din familie sau din comunitate [344, pp. 119-121]. Referitor la factorii ce influențează tipologia de locuințe tradiționale în spațiul pruto-nistean, Varvara Buzilă accentuează rolul obiceiurilor, tradiției, normelor sociale și ale credințelor [343, p. 21].

O direcție științifică distinctă abordată de etnografii din Republica Moldova o reprezintă studierea vestimentației populare. Astfel, Varvara Buzilă a investigat portului popular ca element de identitate culturală [342, pp. 153-168]. Tatiana Bujorean este o altă cercetătoare care a acordat o atenție aparte evoluției costumului popular din Basarabia. Autoarea menționează că în prima jumătate a sec. al XX-lea are loc o turnură în „structura morfologică și plastico-decorativă a portului popular, [care] a început să fie modificată sub impactul procesului de industrializare și al fenomenului modei, al vestimentației de tip urban, dar și al afirmării identității naționale, de modernizare și adaptare la noile cerințe ale societății” [338, pp. 205-207; 339, p. 117]. În lucrările sale științifice, Tatiana Bujorean ține să accentueze faptul că portul popular în Basarabia interbelică urma să creeze o bază identitară comună tuturor cetățenilor. Sunt valoroase constatările enunțate de Marina Cercașin care afirmă că în privința „costumul bărbătesc a rămas conservativ, atestând ușoare schimbări de siluetă, care în anii '30 a căpătat mai mult rafinament și solemnitate” [345, p. 266]. Astfel, constatăm abordări din perspectivă de gen al unui element important al vieții cotidiene, și anume cel al vestimentației, subiect, care în opinia noastră necesită o aprofundare și în alte contribuții ale demersului istoriografic.

Cu alte cuvinte, distingem o caracteristică aparte a Basarabiei interbelice din perspectiva reanimării valorilor tradiționale și cele naționale. Această artă casnică a fost aplicată nu doar în mediul laic, ci și în cel religios. Or, să nu uităm că vetrele monahale erau completate de credincioși veniți, preponderent, din mediul rural, care aduceau cu ei și practicile pe larg utilizate în spațiul nativ. Așezămintele de cult, ca centre de confecționare a covoarelor și a pieselor textile au fost pe larg cercetate de istoricul Liliana Condraticova [347, pp. 237-247]. Se conturează astfel o dimensiune esențială a vieții cotidiene într-un spațiu monastic marcat nu doar de ritualul zilnic religios, ci și cel al activităților ce țin de rutina zilnică, numite în terminologia ecleziastică drept *ascultări*.

În baza unei diversități de surse istorice autoarele Ana Ischimji (Cojocari) și Liliana Condraticova au realizat investigații științifice speciale referitoare la meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul interbelic, cercetătoarele ajungând la concluzia că atizanii din domeniul prelucrării pieilor au avut o deosebită pondere în arta populară, satisfăcând necesitățile populației de rând, dar și ale elitei rafinate [396, pp. 58-62].

O perspectivă a tradițiilor alimentare ale minorităților etnice, inclusiv din perioada vizată în teza de doctorat, a fost realizată de Evdochia Soroceanu și Diana Nicoglo. În acest sens, autoarele menționează bucatele de miel sacrificat, pregătit special pentru hramul bisericii (în găgăuză *Klisă Kurbanı*) [420, p. 51], validând astfel tradițiile acestei populații locuitoare a părții de sud a Basarabiei. În acelaș context, menționăm și alte studii comparative ale alimentației și din perspectiva altor minorități naționale [403, pp. 14-23; 447, pp. 77-85].

Prin urmare, istoriografia recentă a extins analiza spațiului cotidian dincolo de mediul laic rural, integrând dimensiunea monastică (L. Condraticova), meșteșugurile urbane specializate (A. Ischimji) și specificul alimentar al minorităților etnice (E. Soroceanu, D. Nicoglo).

Recent, istoricii Ion Valer Xenofontov [433, pp. 131-139; 435, pp. 127-137; 436, pp. 75-81; 441, pp. 286-290] și Lidia Prisac [416, pp. 111-123; 415, pp. 35-42; 305; 306], pe baza surselor inedite de arhivă, a presei de epocă, a analizei legislației etc. au publicat mai multe lucrări științifice referitoare la diverse aspecte ale vieții cotidiene în Chișinău, cel de-al doilea oraș al României întregite, după numărul populației. Aceste lucrări științifice reprezintă o microcercetare asupra unei localități din Basarabia interbelică ce reflectă plenitudinea vieții cotidiene într-un spațiu urban marcat de modernizare, dar și cu profunde straturi culturale moștenite din perioada imperială.

Așadar, istoriografia din Republica Moldova referitoare la modul de viață interbelic relevă o revenire la valorile naționale, o redescoperire a propriei identități profund marcată de imixtiunea factorului politic în perioada sovietică. Totodată, constatăm dezechilibre ale

discursului istoriografic referitor la cotidianul urban versus cel rural, ceea ce se urmărește a fi studat în lucrarea de față.

Astfel, viața cotidiană basarabeană apare în lumina cercetărilor din Republica Moldova ca un spațiu dinamic de fuziune între tradiție (costumul popular, specificul rural) și modernitate (industrializare, alfabetizare, sincronizare europeană), totul fiind subordonat imperativului de consolidare a românității într-o epocă de maxime turbulențe politice. Istoriografia contemporană din Republica Moldova demonstrează interdependența directă dintre reformele structurale ale statului român și îmbunătățirea calității vieții de zi cu zi. Radiografierea socio-demografică arată că modernizarea infrastructurii, îmbunătățirea condițiilor sanitare și consolidarea sistemului de ocrotire a sănătății au generat o creștere naturală a populației și o relativă bunăstare în cel de-al doilea deceniu postunire.

Istoriografia Occidentală

În mod incontestabil, istoriografiei occidentale în datorăm abordarea cantitativă și calitativă a reperelor conceptual-teoretice referitoare la viața cotidiană. În perioada interbelică a fost inițiat unul dintre cele mai faimoase proiecte științifice ale Școlii de la Annales, care convingea comunitatea academică că „istoria trebuie să fie problematică și să se ocupe de oameni” [280, p. 3]. Astfel, are loc o provocare spre punerea în valoare a omului și o direcționare a științei istorice spre a fi redescoperit omul prin prisma activității sale zilnice, care definește, în linii generale, chintesența demersului istoriografic.

În cazul interesului nostru științific, ținem să accentuăm faptul că cercetările științifice realizate în spațiul Occidental au diversificat gama de subiecte referitoare la viața cotidiană în cadrul României în general, și cel basarabean, în mod special.

Parcursul Basarabiei prin regimuri politice a constituit o abordare importantă a discursului istoriografic, deoarece prin metodata comparativă reprezintă cheia ce poate oferi explicații clare referitoare la nivelul vieții cotidiene în anii dintre cele două războaie mondiale. În acest sens, Irina Livezeanu, istoric american de origine română, a cercetat subiectul naționalismului și politicile de unificare în cadrul României întregite, cu constatări referitoare la periferia României Mari. Autoarea a semnalat faptul că România a depus eforturi substanțiale în Basarabia pentru a „soluționa gravele carențe ale sistemului educațional” [289, pp. 120-139], dimensiunea care a marcat profund mentalul colectiv și cel individual al românilor trecuți de la administrația țaristă la cea a României întregite.

Istoricul american Keith Hitchins, membru de onoare al Academiei Române, considera că România a ajuns la zenit în anii 1919-1940, menționând totodată că Basarabia a constituit un

spațiu al tensiunilor interne și externe ale statului român [393, pp. 422-451], context ce a influențat în mod direct modul de viață al populației.

Istoricul italian Alberto Basciani menționează că în primii ani după Unirea Basarabiei cu România „era cu siguranță dificilă atingerea unei situații de normalitate în viața culturală, economică și socială din noua provincie, ba chiar documentele prezintă din nou un tablou sumbru, în care lipsa de ordine care domină aproape fiecare aspect al vieții cotidiene este evident” [256, p. 193]. Astfel, în timp ce istoriografia axată pe dimensiunea politică sau culturală (precum lucrările Larisei Noroc sau ale lui Anatol Petrencu) tinde să evidențieze rapiditatea integrării și entuziasmul renașterii naționale, Alberto Basciani coboară analiza în straturile aspre ale realității factuale. Autorul lovește direct în elementele ce definesc predictibilitatea vieții de zi cu zi a cetățeanului de rând (atât din mediul urban, cât și din cel rural). Pentru ca imaginea cotidianului basarabean să fie completă, istoricul trebuie să penduleze permanent între progresele incontestabile înregistrate spre finele deceniului patru și „tabloul sumbru” al începuturilor structurale.

Un alt cercetător italian, Francesco Guida, a studiat componentele vieții românești de la „democrația mimată” la „democrația ghidată” [286, pp. 109-154]. Referindu-se la Basarabia, cercetătorul constată un spațiu marcat de „tentative insurecționale”, acestea având, evident un impact direct asupra vieții cotidiene din provincia românească [286, pp. 118-122].

Cercetările Andreei Kaltenbrunner aduce în prim-plan o dimensiune adesea marginalizată, dar crucială pentru reconceptualizarea istoriei sociale a Basarabiei interbelice: conflictul identitar, religios și instituțional generat de reforma calendarului (*stiliștii*) [397, pp. 247-271]. Traseul discursiv identificat de autoare în arhivele forțelor de ordine (Siguranță, Jandarmerie) de la „loial” la „stigmatizant și dur” reflectă modul în care aparatul de stat a perceput dimensiunea religioasă la nivelul vieții de zi cu zi. Această mutație discursivă a transformat actul intim și privat al credinței într-o problemă de siguranță națională, punând presiune directă pe predictibilitatea vieții de familie și de comunitate a basarabenilor.

Istoriografia occidentală aduce o contribuție metodologică fundamentală în cercetarea Basarabiei interbelice prin reorientarea epistemologică inspirată de Școala de la Annales, care plasează individul și detaliul cotidian în centrul analizei științifice. Spre deosebire de discursul istoriografic autohton (adesea axat pe recuperarea identitară sau pe legitimarea politică a actului Unirii), perspectiva cercetătorilor străini se distinge printr-o privire detașată și critică. Autorii occidentali analizează viața de zi cu zi la intersecția dintre eforturile masive de modernizare ale statului român (cum ar fi politicile educaționale) și rezistența realităților din teren: instabilitate administrativă, clivaje identitare, vulnerabilități de frontieră și conflicte religioase sau politice.

Coroborarea riguroasă a literaturii de specialitate cu izvoarele istorice constituie fundamentul metodologic necesar pentru o reconceptualizare profundă și nuanțată a vieții cotidiene din Basarabia în cadrul cronologic nominalizat.

1.2. Sursele istorice

Pentru a realiza scopul și obiectivele tezei de doctorat, dar și pentru a aduce noi contribuții în cercetarea aspectelor mai puțin abordate în literatura de specialitate referitoare la componentele de bază ale vieții cotidiene din Basarabia pe parcursul anilor '30 ai sec. al XX-lea, am apelat la o gamă variată de surse istorice, pe care le-am analizat în mod critic, fiind conștienți de faptul că acestea au constituit o emanație a epocii în care au fost realizate, fiind în rezonanță directă cu cei care le-au emis fie din perspectivă politică, ideologică, socială, economică ș.a. componente ale realităților de epoca în care au fost enunțate și comportă, în felul acesta, o doză majoră de subiectivism, inerent celor care le-au emis, ale omului care a trăit și a activat pe diferite dimensiuni în perioada vizată.

În elaborarea lucrării de față, accentul de bază a fost pus pe *sursele de arhivă*. Drept urmare, au fost studiate materiale inedite depistate în fondurile de arhivă ale Republicii Moldova și cele din România.

La ANA am identificat și cercetat o serie de fonduri, și anume: F. 339 „Prefectura jud. Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate”, F. 1581 „Directoratul III Ministerial din Basarabia”, F. 2071 „Prefectura jud. Soroca, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate”, F.P-339 „Prefectura jud. Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate (1915-1944)”, F. 1404 „Primăria orașului Chișinău”. Studiarea și analiza informațiilor depistate în aceste fonduri de arhivă ne-a permis să investigăm mai multe componente ale vieții cotidiene din Basarabia, cum ar fi igiena populației, alimentația, baia comunală sau dinamica prețurilor de piață etc.

Un alt fond cercetat este F. 1571 „Ministeriatul Basarabiei al Președinției Consiliului de Miniștri a României”, care include un set de informații valoroase referitoare la alimentația, infrastructura, certuri între localnici din perspectiva spațiului nativ; aprovizionarea cu apă a populației; nașteri, igienă.

Foile volante din căminele culturale ce se referă la sănătate au fost cercetate în F. 1716 „Asociația pentru lumină și cultura poporului «Astra», regionala Basarabiei”.

Planuri-tip de primării din Basarabia, care redau particularități regionale, au fost analizate în F. 11 „Colecția de hărți și planuri ale Basarabiei (1818-2000)”.

În linii generale, corpusul documentar depistat în fondurile ANA acoperă eşalonul administrativ-teritorial central şi local interbelic, documente asociaţionale şi cartografice. Tematicile identificate acoperă subiecte ce ţin de istoria socială şi a mentalităţilor (igienă, alimentaţie, băi comunale, preţuri, infrastructură, conflicte de proximitate, asistenţă medicală prin cămine culturale). Informaţiile inedite ne-au permis să facem o radiografie a cotidianului basarabean identificând decalaje şi diferenţe din viaţa cotidiană din perspectiva criteriilor geografice (urban vs. rural, nord vs. centru/sud) şi regional-locale. Totodată, este necesar să constatăm lacuna metodologică inherentă arhivelor oficiale: caracterul lor non-neutru. Documentele produse de aparatul biocratic, poliţienesc sau de control au tendinţa să consemneze stările excepţionale, abaterile, crizele sanitare, infraţionalitatea şi disfuncţionalităţile socio-economice. Sau, utilizarea necritică a acestor documente comportă riscul de a reconstrui o realitate cotidiană basarabeană compusă disproporţionat şi artificial doar din probleme, tocmai pentru că birocrăţia vremii genera documente doar în momentele de criză. Prin urmare, informaţiile administrative au fost supuse unei deconstrucţii, fiind interpretate nu ca oglinzi fidele ale realităţii, ci ca indicatori de tensiune dintre stat şi societatea locală pe anumite probleme ce ieşeau din zona stabilităţii.

Un alt set de documente inedite cercetate de noi au fost cele de la ANR. Este vorba de F.15 „Comitetul Regional al Basarabia al PCR”, care ne oferă o perspectivă asupra activizării forţelor extremiste de stânga în Chişinău în perioada crizei economice mondiale. Documentele depistate în F. „Casa Regală/Diverse” şi „Guvernământul Basarabiei” ne-au permis să tragem concluzii referitoare la percepţia autorităţilor de la Bucureşti referitoare la o gamă de probleme ce vizau Basarabia, şi anume starea de spirit a societăţii, condiţiile igienico-sanitare etc.

În F. „Casa Regala. Miscelane” am depistat informaţii relevante referitoare la criza economico-financiară, a fluctuaţiilor de preţuri la produsele de primă necesitate, componente esenţiale care au lăsat o amprentă nefastă asupra vieţii cotidiene din Basarabia şi asupra celei morale, marcând, totodată, organizarea instituţiilor economice, dar şi a impactului direct avut asupra percepţiilor politicii româneşti. În acelaşi fond, am depistat un bogat material referitor la starea sanitară a jud. Lăpuşna, a construcţiilor de băi comunale etc. Un alt aspect abordat ţine de starea sanitară, aprovizionarea cu resurse de apă a localităţilor basarabene. Din perspectivă administrativă constatăm preocupări speciale ale administraţiei centrale şi locale vizavi de acest aspect important al vieţii sociale.

Abordarea stării de moralitate din căminele culturale din Basarabia a fost depistată în urma cercetării în F. „Fundaţiei Culturale Regale Cămine”.

O perspectivă socială a vieții românilor basarabeni este oferită pe larg în documentele depistate în F. „Ministerul Muncii”.

În Arhivele Militare Naționale Române, Depozitul Central de Arhivă Pitești „General Grigore Constandache” în F. „Regimentul 39. Infanterie” am depistat surse istorice care redau percepțiile generale ale garnizoanelor militare românești din Nordul Basarabiei, în raport cu mediul în care activau, la fel, am depistat și directivele comandamentului central asupra unităților locale. Documentele militare (rapoartele de garnizoană și directivele de comandament) sunt profund marcate de optica securitară și suspiciunea specifică unei zone de frontieră. Percepțiile militarilor reflectă adesea un șoc cultural în raport cu mediul local și o tendință de a evalua cotidianul prin prisma vulnerabilităților de securitate.

Un alt tip de surse istorice utilizate în elaborarea lucrării științifice o reprezintă *documentele editate* de istoricii români. Relevante în acest sens sunt materialele puse în circuitul științific de Ioan Scurtu [19], Theodora Stănescu-Stanciu, Georgiana Margareta Scurtu [20]. Documentele publicate abordează așa gen de subiecte, cum ar fi sfera cosumului alimentar și de produse cultural-educative (restaurante, librării, magazine), din gama de activități și preocupări ale liderilor politici, utilizarea timpul liber, imaginea mediului urban, condițiile de muncă și de viață ale țăranimii, politicile în cotidian etc.

Ritmul oficial al vieții cotidiene românești interbelice, inclusiv al celei basarabene a fost oferit de legile fundamentale și de actele legislative. Prin urmare, *legislația de epocă* am considerat-o ca fiind una ce a instituționalizat și modernizat viața cotidiană ajustând-o la noile cerințe ale statului unitar. Constituțiile din 1923 și 1938 au prezentat cadrul legislativ al vieții cotidiene publice și private, care au prezentat esența statului național, unitar și indivizibil al Regatului României, drepturile și obligațiile românilor, puterile statului asupra dinamicii vieții cotidiene etc. Un alt gen de documente, demonstrează turnura din viața cotidiană a românilor în urma trecerii de la sistemul democratic la cel al dictaturii lui Carol al II-lea [20].

O istorie personalizată a vieții cotidiene a fost surprinsă prin ochii martorilor oculari ai timpului în cauză. În acest sens, am apelat la *jurnale, memorii și interviuri* ale personalităților care au trăit pulsul dinamic al vieții cotidiene basarabene. Dacă la un an după venirea sa în Basarabia (1927), odată cu fondarea Facultății de Teologie din Chișinău (1926), profesorul-preot Gr. Pișculescu (Gala Galaction) nota că nu cunoaște practic realitățile din Basarabia decât din chilia sa, de la internatul dosit al Facultății de Teologie [25, p. 7], atunci, în anii '30, deja se prezenta ca un rafinat cunoscător al societății locale, a mentalității și ospitalității românilor basarabeni [27, pp. 1-4; 26, pp. 69-71]. Impresiile despre Basarabia au fost extrase atât din perspectiva slujitorilor bisericii [29, pp. 27-29; 33], cât și a personalităților laice [28; 30; 32].

În autobiografia doctorului Ioan Șeptelici-Herțescu (1870-1950) (manuscrisul se află la ANA. F. 2983 „Gheorghe Bezviconi”, inv. 1, d. 46) am depistat memoriile unui intelectual născut într-un autentic mediu basarabean, fiind redată realități cotidiene din prima sursă referitoare la diferite straturi sociale. Jurnalul istoricului Nicolae Iorga redă radiografia societății românești din perioada dictaturii regelui Carol al II-lea [31].

Un alt gen de literatură de epocă ține de însemnările unor autori care au venit în Basarabia. Astfel, căpitanul Aurel I. Gheorghiu a vizitat Basarabia a doua zi după Unire, publicând cu această ocazie o carte aprobată de Marele Stat Major [28]. Lucrarea începe cu următorul mesaj: „autorul acestei modeste lucrări, la care nu a adăugat nimic de la dânsul în afară de cele petrecute și văzute cu adevărat, vă închină această lucrare vouă, Moldovenilor din Basarabia, în mijlocul cărora și-a petrecut zile de cea mai frumoasă luptă pentru descătușarea conștiinței voastre naționale din temnița rusismului” [28, p. 3]. Ofițerul român a constatat faptul că în Basarabia, țărănimea a fost „crescută în cel mai desăvârșit întuneric sub raportul conștiinței naționale” [28, p. 5]. În analiza critică a ego-documentului (literatura de călătorie/însemnările de epocă) vom ține cont de natura acestuia ce comportă un substrat propagandistic și militar. Faptul că lucrarea a obținut avizul Marelui Stat Major înseamnă că textul nu constituia o simplă impresie privată, ci o narațiune oficială aliniată intereselor strategice ale statului român. O astfel de carte avea rolul de a justifica prezența militară românească în Basarabia și de a construi o imagine publică favorabilă efortului de integrare a provinciei.

În comparație cu militarul Aurel I. Gheorghiu, doctorul Ion Mateiu, prim-redactor la ziarul *România Nouă* din Chișinău (publicație cu rol militant, de mobilizare și suținere a Unirii), constata o deschidere a basarabenilor spre cultura românească, absorbită de un public lacom „de lucruri frumoase” [32, p. 103]. Cu alte cuvinte, autorul, participant la mișcarea de emancipare a românilor basarabeni vorbea de o deschidere spre un nou mod de viață culturală, în primul rând, aflat la unison pe ambele maluri ale Prutului. Aceste două mărturii par a se contrazice, dar în realitate ele surprind fațete diferite ale aceleiași tranziții: țărănimea izolată din nord (privită de ofițer) versus publicul urban sau receptiv din Chișinău (privit de ziarist).

Un alt gen de documente utilizate în lucrarea de față se referă la **sursele orale**. În acest sens sunt relevante interviurile cu istoricul Vladimir Potlog, care a oferit mărturii ce redau componente ale vieții private, cum ar fi viața în mediul rural, vestimentația, relațiile dintre mediul civil și cel militar, percepții imagologice [36].

Informații directe și indirecte despre viața cotidiană în Basarabia din perioada anterioară celui de-Al Doilea Război Mondial sunt inserate în cele două volume de interviuri cu titlul *Recurs la memorie: învățământul superior din RSSM*. Protagonistii acestor lucrări, dorind să

prezintă premisele sistemului educațional sovietic s-au referit și la aspectele vieții cotidiene interbelice [34; 35].

Materialele publicistice din *presa de epocă* au fixat totalitatea de componente ale vieții cotidiene. Au fost abordate critic o totalitate de reprezentări ce țineau de diversitatea dimensiunilor ce se refereau la evoluțiile politice, moralitate, solidaritate socială și națională, bolile sociale ce ruinau viața populației, trecerea societății basarabene prin anotimpuri, lumea rurală versus cea urbană, igiena privată și cea publică, onestitate, vicii (fumat, beție, desfrâu), alimentație, intemperii naturale și cele generate de factorii antropogeni, folclor, obiceiuri și tradiții, culise, intrigă, calomnii, decepții, medicină cultă și obscură, omul prin trecerea de vârste, copii și părinți, profiluri de oameni, mica publicitate redă realități ale piesajului vieții de zi cu zi etc.

În acest sens, am apelat la o serie de periodice cum ar fi *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), *Gazeta. Cotidian de seară*, *Însemnări creștine*, *Pрут și Nistru*, *Straja Neamului*, *Viața Basarabiei* etc. Din perspectivă geografică, aceste ziare au fost editate la Chișinău, București, Cluj, Iași ș.a., or, acest fapt relevă percepții din spații diferite. Totodată, am ținut cont și de apartinența politică a publicațiilor, fapt reflectat în mesajul enunțat de către editori și cel al autorilor.

Un izvor de epocă aparte l-au constituit publicațiile apărute în intervalul cronologic enunțat. Au fost editate *anuale*, *literatură* etc., care au redat realități și componente complexe ale vieții cotidiene. Dacă anualele reprezintă informații oficiale, trecute prin „ochiul de veghe” al structurilor de stat (nu surprind, spre exemplu, nemulțumirile subterane sau zonele gri ale economiei informale), atunci literatura nu furnizează date statistice exacte, ci captează atmosfera, comportamentele și reprezentările sociale, de aceea o vom confrunta neapărat și cu alte izvoare istorice.

Un valoros izvor istoric utilizat pe deplin în elaborarea lucrării de față l-au constituit *datele statistice*. Statul român a avut necesitatea de a utiliza un amalgam divers de informații pentru a lua decizii favorabile în domeniul politicilor din diferite domenii. În acest sens, am utilizat anuarul statistic al României pentru anii 1939-1940 [243]. Acest anuar reflectă un moment de criză a societății românești și o societate aflată sub presiunea geopolitică extremă, ceea ce poate distorsiona imaginea unui cotidian „normal”.

Totuși, idubitabil, din perspectiva „analizei cifrelor” o platformă fundamentală am putut-o extrage din *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, care ne oferă o gamă extinsă de informație despre subiectul cercetării, și anume populația Basarabiei din anii '30 din perspectiva mai multor factori, cum ar fi după sex, stare civilă, grupe de vârstă,

gospodăriei, infirmități, populația flotantă, neam, limbă maternă, religie, știința de carte, locul nașterii, situația în gospodărie, menaje colective, mărimea gospodăriilor, cunoașterea limbii române, cetățenia, vârsta, populația după situația în profesie, instrucție și neam, pe clase de profesii și a. [244-248]. Scopul meu nu l-a constituit doar o simplă enumerare a datelor statistice, ci am tins să trecem în revistă transferul informațional de la abordarea cantitativă, la cea calitativă.

Surse iconografice. Pe parcursul elaborării lucrării am atras atenția și asupra diversității de fotografii care pot acoperi mai multe aspecte ale vieții cotidiene. În acest sens, menționăm că am studiat setul de fotografii referitoare la Basarabia din perioada interbelică din Fondul foto al Bibliotecii Naționale a României. Nu mai puțin relevante sunt și imagine din presa de epocă. Imaginile selectate în ziare aveau o miză editorială sau propagandistică, servind drept argument vizual pentru articolele de opinie sau campaniile de modernizare culturală.

O importantă sursă iconografică depistată de noi în fondurile arhivistice este reprezentată de F. 2983 „Gheorghe Bezviconi” al ANA care ne oferă o suită de imagini ale cotidianului elitei basarabene din segmentul cronologic vizat. Pentru perioada interbelică, fotografia o raporta la efectul de „vitrină socială”. În mod special mi-a atras atenția stilul vestimentar al epocii, care forma imagini de identitate socială al unui spațiu ancorat, gradual, la valorile și moda de sorgintă europeană, dar și specificul material și spiritual al lumii satului basarabean. Astfel, fotografiile elitelor surprind ipostaze oficiale, festive sau atent compuse. Oamenii se fotografiau în momentele lor cele mai bune, îmbrăcați după ultima modă europeană, proiectând imaginea pe care doreau să o vadă posteritatea. Aceasta nu reflectă, totuși, rutina gri a vieții de zi cu zi, ci un ideal de eleganță și statut social.

Fondul foto al Muzeului de Istorie și Etnografie Orhei ne oferă surse iconografice din viața rurală a satului basarabean din perioada vizată în lucrarea de față. Fotografiile din mediul rural puteau fi realizate de fotografi ambulanți, etnografi sau instituții cu un scop anume (ilustrarea „pitorescului” rural sau a arhaismului). Țăranul surprins în imagine putea fi pozat într-un cadru idealizat sau așezat într-o lumină care să confirme clișeele epocii despre sat.

Prin confruntarea mărturiilor iconografice cu datele statistice, documentele administrative etc. s-a urmărit evitarea idealizării vizuale și surprinderea nuanțată a realității cotidiene în Basarabia în perioada vizată.

În contextul particular al cercetării vieții cotidiene din Basarabia anilor '30, coroborarea sistematică a izvoarelor istorice a constituit o necesitate metodologică imperativă, determinată de complexitatea structurală a obiectului de studiu. Rutina zilnică a populației – marcată de dinamica igienei, alimentației ori a consumului cultural – nu se lasă capturată integral de niciun

document luat izolat. Coroborarea a fost stringentă pentru a media între tendința arhivelor de stat de a înregistra cu precădere problemele și abaterile sociale (deoarece instituțiile consemnau societatea doar în momentele de criză, riscând să proiecteze o imagine artificial negativă a provinciei) și prezentarea deformată a realității din cadrul memoriilor și surselor iconografice (marcate de interese propagandistice, șocuri culturale personale sau regizări estetice). Totodată, confruntarea izvoarelor a facilitat transferul epistemologic de la abordarea cantitativă a recensămintelor și anuarelor statistice la dimensiunea calitativă a istoriei orale și a presei de epocă.

1.3. Concluzii la *Capitolul 1*

Investigarea stadiului actual al cercetării științifice și analiza critică a bazei documentare dedicate componentelor fundamentale ale vieții cotidiene din Basarabia anilor '30 ai sec. al XX-lea permit formularea următoarelor concluzii:

1. Literatura de specialitate manifestă un interes sporit pentru dinamica cotidianului din România întregită, însă lasă într-o relativă penumbră realitățile specifice spațiului dintre Prut și Nistru, dinamica socială a Basarabiei fiind insuficient valorificată.

2. Istoriografia română contemporană a demonstrat că unificarea statală, democratizarea politică, reforma agrară și politicile educaționale au impulsivat modernizarea societății. Totuși, analizele existente relevă că impactul crizei din 1929-1933 și procesele de industrializare s-au reflectat asimetric, transformările majore fiind vizibile cu precădere în mediul urban, în timp ce spațiul rural a rămas dominat de o adaptare lentă.

3. Analiza istoriografică evidențiază o fractură de viziune între discursurile epocii. În timp ce autorii români din perioada interbelică au căutat să identifice omogenitatea modului de viață în întregul areal național (fără a nega particularitățile locale), istoriografia de sorginte sovietică a denaturat aceste realități, interpretându-le strict prin prisma antagonismului de clasă și a unui discurs propagandistic menit să legitimizeze mutațiile politice de după 1940.

4. În ciuda apariției unor studii tematice în Republica Moldova privind viața materială din perioada interbelică, dimensiunea cultural-spirituală a cotidianului rămâne fragmentar abordată. În prezent, nu există un studiu de sinteză integrat dedicat Basarabiei anilor '30, capabil să analizeze comparativ perspectivele civile, militare și religioase, sau să trateze complex costul vieții, raportul venituri-cheltuieli, calitatea alimentației, confortul locativ și starea de sănătate a populației în raport cu asistența sanitară a epocii. De asemenea, discursul istoriografic occidental rămâne cantonat la nivel macroeconomic, fiind centrat aproape exclusiv pe problematica drepturilor minorităților etnice.

Pentru a depăși acest deficit istoriografic și a răspunde direct scopului obiectivelor tezei, cercetarea a apelat la o strategie de coroborare a surselor.

5. În fondurile administrative civile ale ANA (Prefecturile Lăpușna și Soroca, Directoratul III Ministerial, Primăria Chișinău) am identificat registrele de stare materială, prețuri de piață și măsuri sanitare. Informațiile depistate ne permit să radiografiem decalajele geografice și administrative din Basarabia. Analiza critică a demonstrat însă că aceste documente înregistrau societatea doar în momentele de criză, necesitând deconstrucția lor pentru a nu genera o imagine artificial negativă a cotidianului.

6. În fondurile politice și de siguranță ale ANR (Comitetul Regional al Basarabiei al PCR, Guvernământul Basarabiei, Casa Regală) am depistat rapoarte privind agitația extremistă și memorii referitoare la starea de spirit a populației. Informațiile ne-au permis să evaluăm impactul moral și economic al fluctuațiilor financiare asupra cumpărătorilor de rând, definind liniile de tensiune dintre autorități și societate în contextul crizei economice, parametri cu impact asupra modului de viață a basarabenilor în perioada analizată.

7. În fondurile militare ale AMNR (Regimentul 39 Infanterie) am descoperit rapoartele de garnizoană din nordul provinciei și directivele de comandament. Informațiile ne-au permis să surprindem interacțiunea dinamică dintre armată și civili, controlând critic optica de securitate a militarilor sosiți din Vechiul Regat, care evaluau adesea mediul local prin prisma vulnerabilităților de frontieră.

8. În corpusul surselor ego-istorice, orale și iconografice am identificat reprezentări subiective ale stilului de viață, modă și mentalități. Informațiile ne-au permis să umanizăm datele statistice rigide ale Recensământului din 1930, utilizând triangularea acestor mărturii vizuale și narative pentru a decompresa realitatea factuală a discursurilor ideale sau a fotografiilor aranjate de epocă.

2. FACTORI SOCIO-ECONOMICI, POLITICI ȘI CULTURAL-INSTITUȚIONALI AI VIEȚII COTIDIENE ÎN BASARABIA ANILOR '30 AI SEC. AL XX-LEA

Ritmul vieții cotidiene al populației din Basarabia pe parcursul anilor '30 ai sec. al XX-lea a fost unul marcat atât de o serie de factori locali, cât și din cei parveniți prin intervenție socială. Parametri demografici au radiografiat o populație relativ stabilă din punct de vedere etnic, lingvistic și religios. Cursul vieții de zi cu zi era sub pulsul nemijlocit al sferei politice. Confortul vieții a fost generat de cartografierea veniturilor și cheltuielilor. Dacă latură economică era una importantă pentru modul de trai al populației (aspectul existențial, fizic), atunci sfera cultural-spirituală s-a raportat la comportamente, ritualuri. Studiul de caz referitor la impactul unei structuri de forță – Armata Română – este relevant pentru a constata conexiunea cotidiană dintre sfera civilă cu cea militară.

2.1. Populația în cadrul proceselor socio-demografice

În contextul în care obiectul de studiu al cercetării noastre îl reprezintă cotidianul populației basarabene din deceniul patru al sec. al XX-lea, considerăm că este necesară cercetarea tabloului general al proceselor demografice din spațiul și segmentul cronologic vizat. Mai mult ca atât, acest fapt pe care îl interpretăm ca fiind obiectul de cercetare al tezei de doctorat ne este înlesnit cu lux de amănunte de datele complexe ale Recensământului general al României din 29 decembrie 1930. Pentru prima dată în istoria statisticii românești, au fost înregistrate trei caracteristici importante: *neamul* (ulterior i se va spune naționalitatea), *religia* și limba *maternă* [132, pp. 158-189].

După Muntenia (4.029.008) și Transilvania (3.217.988), Basarabia, cu o suprafață de 44.422 km² și incluzând nouă județe [243, p. 3], constituia a treia provincie românească după numărul populației. Aici erau 2.864.402 locuitori, inclusiv 1.423.113 bărbați (49,68%) și 1.441.289 (50,32%) de femei [243a, p. XXIV]. Cu alte cuvinte, constatăm o ușoară prevalare a populației de sex feminin, fapt reflectat în universul societății, inclusiv în cel al copiilor și tineretului, care au fost influențați, *volens nolens* de educația venită pe această filieră. Totodată, situația pe gospodării denotă caracterul patriarhal al populației statornice. Or, numărul total al capilor de familie de sex masculin constituia 547.301 (86,86%), iar în cazul celui de sex feminin cifra era una cu mult mai mică, fiind de doar 82.819 suflete (13,14%) [243a, p. LXII].

La 1 ianuarie 1940, populația totală a Basarabiei a fost de 3.191.016 de locuitori, înregistrând o creștere de 326.614 de persoane ale ambelor sexe de la recensământul populației din 29 decembrie 1930 sau 11,4 %, și, respectiv 1,2 % anual. Este o creștere semnificativă, chiar

dacă, în această perioadă, a fost înregistrată și o creștere a migrației populației. Potrivit istoricului Nicolae Enciu, în anii 1930-1940, fluctuațiile au variat între 27.000 și 50.000 de persoane pe an (sau 9-20%) [356, pp. 55-75; 282, p. 242, 336].

Balanța raportului dintre mediul rural *versus* cel urban, înclina, în mod evident, spre lumea satelor. Sătenii se cifrau la numărul de 2.493.431, prevalând populația de sex feminin – 1.255.359. Cea mai numeroasă era populația în vârstă de 20-64 de ani, în cazul locuitorilor de sex masculin numărul acestora fiind de 543.092 de persoane, iar în cazul celui de sex feminin – 562.597 [243a, p. XXXVII]. În extremitățile geografice ale Basarabiei se afla cea mai numeroasă populație rurală, în jud. Hotin (377.069) și cea mai puțin numeroasă – în Ismail (149.649). Dacă în jud. Lăpușna locuiau 299.949 de săteni, majoritatea alcătuind-o populația de sex feminin – 150.034 [243a, p. XXVI, 135], atunci în jud. Orhei locuiau 264.013 de locuitori, aici balanța înclinând spre populația de sex masculin – 131.912 [243a, p. 428]. Din perspectiva coabitării orașelor – cu o populație de 370.971 de locuitori –, Basarabia se plasa pe poziția a patra în rândul provinciilor; după Muntenia (1.101.766 de suflete), Moldova (592.127) și Transilvania (519.675) [243a, p. XXVI]. Cea mai numeroasă populație urbană se afla în jud. Lăpușna – 119.672 –, iar cea mai redusă era în jud. Soroca (amplasată, de altfel, doar în orașul omonim) – 15.001 persoane [243a, p. XXXIX, XL]. În jud. Bălți se aflau 30.570 de cetățeni, în jud. Cahul – 17.900, în jud. Hotin – 15.334, în jud. Ismail – 75.860 de cetățeni ș.a. În or. Hotin locuiau 15.334 de locuitori, inclusiv 7.367 de sex masculin și 7.697 de sex feminin; or. Orhei, implicit județul cu același nume, avea o populație de 15.279 de locuitori, inclusiv 7.606 de sex masculin și 7.673 de sex feminin [243a, pp. XXVIII-XXVIII, XXXIX]. Prin urmare, populația majoritară în Basarabia locuia la sate, fapt reflectat și în configurarea caracteristicilor de bază ale vieții de zi cu zi ale populației autohtone. Această dinamică reliefa o mentalitate profund legată de pământ și de rigurile economice ale supraviețuirii, dar definită în egală măsură de conservarea moștenirii culturale tradiționale.

Viața cotidiană a fost puternic marcată de percepția față de sine aflată în contrast cu altcineva. Definiția adoptată în epocă referitoare la *neam* viza realitatea „de care cineva se simte legat prin tradiție și sentimente” [244, p. XII]. Totodată, s-a constatat faptul că „românii s-au declarat ca atare chiar și acolo unde ei își spun: moldoveni, moți, mocani” [244, p. XIV]. După apartenență etnică/națională (în document este notat cu termenul *neam*), în Basarabia locuiau 56,2% de români (media în țară fiind de 71,9%; numărul cel mai mare de români se atesta în Oltenia, reprezentând 97,5%, iar cel mai mic în Dobrogea – 44,2%); 12,3% erau ruși; 11,0% – ruteni-ucraineni; 7,2% – evrei; 5,7% – bulgari; 3,4% – găgăuzi; 2,8% germani. De menționat faptul că factorul lingvistic nu coincidea neapărat cu cel de *neam*. Astfel, limba română era

maternă pentru 55,8% de cetățeni; rusa era vorbită de 12,9% de locuitori; 11,6% – rutenă-ucraineană; 7% – idiș; 3,5% – turcă și tătară. De notat faptul că numărul germanilor și a celor ce vorbeau germana era unul identic – 2,8%. Mediul rural și cel urban basarabean era locuit în mare parte de nativi de limbă română (1.598.573 de oameni), urmat de rusă (370.112), ruteni-ucraineni (331.183), bulgară (164.551), idiș (95.727), germană (80.568) ș.a. [244, p. LVIII].

Majoritatea populației din Basarabia era de confesiune ortodoxă (87,6%), fiind a patra provincie românească la acest capitol, cea mai ortodoxă fiind Oltenia (99%). La o distanță mare, în Basarabia, ortodoxia era secundată de religia mozaică – 7,2%. Numărul adeptilor cultului evanghelic-luteran practic coincidea cu cel al germanilor, fiind de 2,6%. Pe poziția a patra confesională se aflau lipovinenii – 1,1%. Adepții altor religii și secte constituiau 0,1% din numărul populației. Interesant de remarcat faptul că recensământul nu atestă persoane la rubricile „fără și liber cugetători” și religie „nedeclarată” [244, pp. XXVI-XXX]. În Chișinău, spre exemplu, locuiau 68.857 de ortodocși, 1.807 de romano-catolici, 449 de armeano-gregorienii, 366 de greco-catolici etc. [244, p. XCII].

Identitățile etnice/naționale și cele religioase au marcat amprenta activității zilice a populației basarabene, imprimând reprezentări specifice ale unor comunități, având însă și componente de interferențe. Pe baza efectului de oglindă, oamenii interacționând între ei transmiteau propriile comportamente, dar, în mod evident, și le asimilau pe cele ale semenilor.

Numărul știutorilor de carte (se avea în vedere populația trecută de vârsta de șapte ani) în Basarabia se cifra la 38,2%. În total, au fost înregistrați 856.941 de știutori de carte, inclusiv 572.014 de sex masculin (51,5%) și 284.927 de sex feminin (21,1%). Dacă în orașe numărul total al știutorilor de carte constituia 95.604 (62,7%), inclusiv 64.179 (72,3%) de sex masculin și 31.425 de sex feminin (53,1%), atunci la sate numărul cărturarilor era de 203.851 (34,2%), inclusiv 152.452 (48,1%) de sex masculin [244a, pp. X-XI]. În pofida creșterii procentului știutorilor de carte, în cadrul României întregite, Basarabia se afla în topul celui mai slab indiciu la acest capitol între cele zece provincii românești, fiind sub media din țară care alcătua 51,7% (69,2% de sex masculin și 45,5% de sex feminin). Din provinciile românești, la polul opus al proporției știutorilor de carte, mult mai ridicată decât media pe țară era Transilvania (67,3%) și Bucovina (65,7%) [244a, p. X]. Cei mai mulți cărturari în Basarabia se aflau în jud. Ismail (46,2%), iar cei mai puțini erau în jud. Hotin (29,7%). Județul cu procentul cel mai înalt al știutorilor de carte (femei) era la Cetatea Albă (43,3%), urmat la o distanță mai mare de Ismail (30,8%) [244a, p. XV].

Procentul știutorilor de carte după gradul de instrucțiune în mediul urban constituia 9,3% extrașcolar (8,7% de sex masculin și 10% de sex feminin), primar – 58,2% (62,1% de sex

masculin și 52,8% de sex feminin), secundar – 23,5% (19% de sex masculin și 29,5% de sex feminin), profesional – 5,3% (5,3% de sex masculin și 5,2% de sex feminin), universitară – 2,8% (3,2% de sex masculin și 2,1% de sex feminin). În mediul rural, gradul de instrucție se prezenta în felul următor: 4,6% – extrașcolar (4,4% de sex masculin și 5,1% de sex feminin), primar – 87,3% (88,4% de sex masculin și 84,9% de sex feminin), secundar – 6,0% (5,0% de sex masculin și 8,3% de sex feminin), profesional – 1,5% (1,6% de sex masculin și 1,2% de sex feminin), universitară – 0,4% (0,4% de sex masculin și 0,4% de sex feminin) [244a, p. XVIII]. Astfel, constatăm o disproporție majoră dintre știutorii de carte bărbați și femei. În unele județe din Basarabia, femeile erau în majoritate analfabete. Astfel, în jud. Hotin doar 16,6% din femei erau știutoare de carte, iar în jud. Orhei – 17,8% [244a, p. XV]. Un decalaj excesiv îl constatăm și în cazul altei provincii românești. Este vorba de Oltenia, aici semnalându-se un decalaj de 70,5% la 31,0% [244a, p. XIII]. Femeile de la țară reprezentau proporții excesive de neștiutori de carte. Dacă în gradația primară a instruirii femeile dețineau întâietatea, atunci pe măsura gradației superioare, numărul acestora se micșorează. Studiile superioare constituiau un apanaj al cetățenilor. Agricultorii erau cei mai puțin vizati de domeniul instrucției, iar cei mai avantajați erau cei din comerț și din transporturi. Proporția cunoscătorilor de carte se micșora pe măsura înaintării în vârstă. Astfel, la grupul de populație de peste 65 de ani, se constată o proporție de 84,2% al neștiutorilor de carte (78,9% de sex masculin și 90% de sex feminin), în timp ce la grupurile mai tinere, proporția crește astfel încât la copiii de 7-12 ani atingea proporția de 46,4% [244a, pp. XXII-XXIII].

Situația în gospodăriile din mediul rural și urban din Basarabia se prezenta în felul următor: rude cu capi de familie de sex masculin erau 828.171 de suflete, iar de sex feminin – 1.334.263. Cei mai mulți capi de familie de sex masculin și feminin se aflau în jud. Lăpușna, cifra însumând, respectiv 114.681 și 190.437 de persoane, iar cel mai mic număr era în jud. Cahul, respectiv 60.852 și 93.028 de persoane. În gospodăriile prevalau servitorii de sex feminin – 15.410, cel de sex masculin constituind 9.552 de persoane. Numărul ucenicilor și lucrătorilor de sex feminin era net inferior celui masculin, reprezentând, respectiv, 133 și 1.268 de suflete. Cele mai numeroase erau familiile formate din patru persoane, iar cel mai puțin numeroase erau cele constituite din peste 16 persoane. Gospodăriile cu cele mai numeroase persoane se aflau în județele Lăpușna (6), Tighina (6) și Cetatea Albă (5) [245, p. LXIII]. Datele respective sunt foarte valoroase deoarece marchează informații prețioase referitoare la situația în gospodărie, prezentând structura gospodăriei și a familiei basarabene, precum și mărimea acestor gospodării, parametric esențiali pentru a înțelege specificul vieții cotidiene din spațiul pruto-nistean.

Un accent aparte a fost pus pe cetățenie considerată „legătura cea mai sfântă, cea mai temeinică și cea mai trainică a omului cu țara” [63, p. 1]. Majoritatea populației statornice din Basarabia avea cetățenie română (2.855.963 de locuitori), distribuția pe țara de origine indică: cetățenia polonă (970), greacă (769), iugoslavă (209), cehoslovacă (185) ș.a. Cei mai mulți cetățeni străini, – 574 de polonezi –, se aflau în jud. Lăpușna. Numărul celor fără de cetățenie, cu pașaport era de 1.858 de persoane, iar cu cetățenia nedeclarată – 618 [245, p. CXII]. Pentru România întregită cei mai numeroși locuitori de cetățenie străină erau supușii greci (19,9%) [245, p. VII]. Aceste date statistice reflectă o graniță invizibilă, dar profund resimțită în realitatea zilnică a populației. Deținerea cetățeniei române de către majoritatea locuitorilor asigura un cadru de stabilitate și integrare în viața publică și privată a provinciei. În schimb, pentru minoritatea compusă din cetățeni străini și persoane fără cetățenie, deținătoare de pașaport, statutul juridic dicta în mod direct limitele supraviețuirii și ale confortului social în anii '30. Pe fundalul crizei economice și al protecționismului legislativ introdus de București, lipsa cetățeniei limita drastic accesul la piața muncii, la achiziția de proprietăți imobiliare și la exercitarea liberă a comerțului. Mai mult, într-o provincie de frontieră monitorizată riguros de aparatul militar și de siguranță, rutina zilnică a acestor categorii flotante sau străine era marcată de presiunea birocratică a prelungirii permiselor de ședere și de o vulnerabilitate permanentă în fața suspiciunii instituționale. Concentrarea celei mai mari comunități de cetățeni străini – în speță polonezii – în județul Lăpușna a influențat în mod direct și peisajul social al Chișinăului, generând rețele de solidaritate comunitară și nișe profesionale specifice, care nuanțau tabloul cotidian al urbanului basarabean.

Populația statornică a Basarabiei după vârstă se prezenta în felul următor: 0-4 ani – 445.723 (225.709 de sex masculin și 220.014 de sex feminin; 36.948 – populație urbană și 408.775 – populație rurală); 5-9 ani – 388.944 (194.995 de sex masculin și 193.949 de sex feminin; 38.681 – populație urbană și 350.263 – populație rurală); 10-14 ani – 266.169 (134.162 de sex masculin și 132.007 de sex feminin; 32.660 – populație urbană și 233.509 – populație rurală); 15-19 ani – 354.044 (169.446 de sex masculin și 184.598 de sex feminin; 46.039 – populație urbană și 308.005 – populație rurală); 20-24 de ani – 244.939 (128.443 de sex masculin și 116.496 de sex feminin; 46.946 – populație urbană și 197.993 – populație rurală); 25-29 de ani – 236.383 (115.304 de sex masculin și 121.079 de sex feminin; 29.999 – populație urbană și 206.384 – populație rurală); 30-34 de ani – 158.983 (77.419 de sex masculin și 81.564 de sex feminin; 22.650 – populație urbană și 136.333 – populație rurală); 35-39 de ani – 176.782 (81.515 de sex masculin și 95.267 de sex feminin; 25.644 – populație urbană și 151.138 – populație rurală); 40-44 de ani – 138.128 (64.981 de sex masculin și 68.147 de sex feminin;

19.651 – populație urbană și 113.477 – populație rurală); 45-49 de ani – 134.609 (64.666 de sex masculin și 69.943 de sex feminin; 19.130 – populație urbană și 115.479 – populație rurală); 50-54 de ani – 85.853 (45.351 de sex masculin și 40.502 de sex feminin; 13.297 – populație urbană și 72.556 – populație rurală); 55-59 de ani – 81.508 (39.629 de sex masculin și 41.879 de sex feminin; 12.664 – populație urbană și 68.844 – populație rurală); 60-64 de ani – 52.143 (27.036 de sex masculin și 25.107 de sex feminin; 8.558 – populație urbană și 43.585 – populație rurală); 65-69 de ani – 46.557 (23.289 de sex masculin și 23.268 de sex feminin; 7.518 – populație urbană și 39.039 – populație rurală); 70-74 de ani – 23.403 (13.093 de sex masculin și 10.310 de sex feminin; 3.972 – populație urbană și 19.431 – populație rurală); 75-79 de ani – 14.879 (7.855 de sex masculin și 7.024 de sex feminin; 2.475 – populație urbană și 12.404 – populație rurală); 80-84 de ani – 4.364 (2.326 de sex masculin și 2.028 de sex feminin; 848 – populație urbană și 3.506 – populație rurală); 85-89 de ani – 2.599 (1.248 de sex masculin și 1.351 de sex feminin; 461 – populație urbană și 2.138 – populație rurală); 90-94 de ani – 752 (371 de sex masculin și 381 de sex feminin; 129 – populație urbană și 623 – populație rurală); 95-99 de ani – 607 (301 de sex masculin și 306 de sex feminin; 83 – populație urbană și 519 – populație rurală). Numărul celor cu vârsta de 100 de ani și peste îl constituia 250 de persoane, inclusiv 114 de sex masculin și 136 de sex feminin. În mediul urban locuiau 33 de centenari și 217 în mediul rural. Cei care nu și-au declarat vârsta reprezentau 11.793 de persoane [245, pp. CXXXVIII-CXXXIX]. Cazurile excepționale de longevitate (cum ar fi ilustrarea presei de epocă privind Aniglia Macovei din Brânzenii Noi, de 122 de ani, care încă lucra la câmp [208, p. 3]) erau idealizate public, demonstrând că în mentalul colectiv senectutea era valorizată prin prisma capacității reziduale de muncă fizică, privită ca o victorie simbolică asupra precarității biologice a epocii.

Astfel, informația referitoare la populația statornică după vârstă indică un tablou descifrat atât la vârsta pe grupe de cinci ani, cât și repartitia populației pe fiecare an de vârstă. Constatăm segmentări importante de populație, fapt reflectat în diversitatea de preocupări zilnice și de interacțiuni între reprezentanții diferitor generații, marcând în felul acesta transmițeri de preocupări de rutină, precum și experiențe profesionale, intelectuale. Basarabia deceniului al patrulea se prezenta ca un organism demografic cu o vitalitate biologică activă, dar extrem de vulnerabil din cauza suprasolicitării mediului rural, a urbanizării reduse și a unei presiuni constante exercitate de mortalitate asupra tuturor cohortelor de vârstă adultă.

Populația pe clase de profesii se prezenta în felul următor: 2.363.707 (82,5%) de locuitori erau antrenați în exploatarea solului; 671 – exploatarea subsolului; 22.390 (0,8%) – industria metalurgică; 18.333 (0,6%) – industria lemnului; 7.692 (0,3%) – construcții; 50.095 (1,7%) – industria textilă și manufacturieră; 26.510 (0,9%) – industria alimentară, tutun; 5.085

(0,2%) – industria chimică, hârtie, tipar; 1.358 – alte întreprinderi industriale; 9.532 (0,3%) – credit, reprezentanțe; 99.546 (3,5%) – comerț; 38.855 (1,4%) – transport și comunicații; 98.981 (3,5%); 110.017 (3,8%); 11.630 (0,4%) – nedeclarate. În privința repartizării populației din Basarabia pe județe specificăm următoarele: procentul (nu și al numărului de oameni) cel mai mare de locuitori implicați în exploatarea solului se afla în Cahul – 178.155 (90,6%), iar cel mai mic se afla în Lăpușna – 292.954 (69,8%) și viceversa, cei mai mulți comercianți se aflau în jud. Lăpușna – 22.091 (5,3%), iar cei mai puțini se aflau în jud. Cahul – 3.909 (2,0%). Evident, cel mai mare număr al populației din Basarabia implicate în exploatarea solului se afla în mediul rural – 2.265.543 (90,9%). La orașe doar 98.164 (26,5%) de locuitori lucrau pământul [245a, pp. XIV-XXII; 246, pp. 12-13]. Exploatarea pământului rămânea o activitate de bază a populației de sex feminin (1.192.207), urmând la un decalaj mai mic cel de sex masculin – 1.171.500 [247, p. L].

Numărul total al gospodăriilor propriu-zise îl constituia 630.120; cel al gospodăriilor colective (cuprinzând cazărmi, azile, internate, mănăstiri, colonii, închisori etc.) era de 1.154, incluzând 36.679 de locuitori. Cifrele provizorii ale clădirilor constituiau 578.704 de unități [248, p. 2].

Totalul infirmilor de ambele sexe era de 6.696, inclusiv 1.952 de orbi, 2.458 de surdo-muți, 2.286 de ologi [248, p. 2].

Recensământul ne oferă date generoase din perspectiva stării civile, de gen. Astfel, în privința populației de sex masculin: 818.879 erau necăsătoriți; 563.449 – căsătoriți; 35.288 – văduvi; 3.300 – divorțați; 2.197 – nedeclarați. Situația în cazul populației de sex feminin se prezenta astfel: 753.320 erau necăsătorite; 569.053 – căsătorite; 111.982 – văduve; 4.759 – divorțate; 2.175 – nedeclarate [248, p. 280]. Pe județe se atestă faptul că numărul bărbaților necăsătoriți în Lăpușna era de 120.112; Bălți – 109.359; Hotin – 107.844; Cetatea Albă – 99.583; Tighina – 89.190; Soroca – 89.122; Orhei – 80.663; Ismail – 65.775; Cahul – 57.231. În cazul populației de sex feminin, se constată următorul tablou: Lăpușna – 108.367; Bălți – 98.513; Hotin – 101.168; Cetatea Albă – 93.096; Tighina – 83.685; Soroca – 81.912; Orhei – 73.315; Ismail – 60.154; Cahul – 53.110. Numărul bărbaților căsătoriți, pe județe, se prezenta astfel: Lăpușna – 82.341; Bălți – 78.484; Hotin – 77.596; Cetatea Albă – 65.256; Tighina – 58.996; Soroca – 63.259; Orhei – 55.113; Ismail – 44.019; Cahul – 38.385. Numărul femeilor căsătorite pe județe era următorul: Lăpușna – 82.652; Hotin – 79.487; Cetatea Albă – 65.706; Tighina – 59.554; Soroca – 64.435; Orhei – 55.256; Ismail – 43.670; Cahul – 38.586 [248, p. 280]. Pentru comparație, menționăm faptul că la 1 iunie 1938, numărul de căsătorii în Basarabia a fost de 25.904 (23.094 în mediul rural și 2.810 – mediul urban), iar cel al divorțurilor l-a constituit 1.409

(1.100 – rural și 309 – urban) [243, pp. 144-148]. Starea civilă și distribuția de gen oferă repere esențiale pentru înțelegerea structurilor intime, a mentalităților colective și a vulnerabilităților sociale din Basarabia anilor '30. Dincolo de rigurozitatea tabelelor demografice, frapantul decalaj dintre numărul bărbaților văduvi (35.288) și cel al femeilor văduve (111.982) expune o realitate profundă a organizării socio-economice din epocă. Această asimetrie reflectă nu doar mortalitatea masculină mai ridicată sau sechelele demografice ale conflagrației mondiale anterioare, ci mai ales o strategie cotidiană de supraviețuire: bărbatul văduv apela rapid la recăsătorire pentru a asigura funcționarea domestică și economică a gospodăriei, în timp ce femeia văduvă rămânea adesea singură, preluând unilateral conducerea familiei și fiind expusă unui risc sporit de pauperizare. Pe de altă parte, ponderea restrânsă a persoanelor divorțate înregistrată la nivelul recensământului din 1930 denotă menținerea unui model tradițional de familie, puternic structurat în jurul valorilor religioase și al controlului moral exercitat de comunitate. Profilul stării civile în Basarabia anilor '30 demonstrează că familia constituia singurul mecanism eficient de securitate economică, celibatul prelungit și văduvia feminină condamnând individul la o viață cotidiană marcată de precaritate materială și izolare socială în interiorul comunității rurale. Concentrarea divorțurilor în mediul urban indică faptul că orașele basarabene, în frunte cu municipiul Chișinău din județul Lăpușna, deveneau spații ale unei modernizări comportamentale și ale unei flexibilizări a normelor sociale. În contrapondere, satul basarabean își conserva profilul conservator, unde celula familială rămânea nu doar o normă morală, ci și singura unitate de producție și subzistență viabilă în viața de zi cu zi.

Prin urmare, viața de zi cu zi a majorității basarabenilor, care locuiau în mediul rural, era una profund legată de pământ, de temporalitatea agricolă și de rigorile economice ale supraviețuirii rurale. Caracterul profund patriarhal al gospodăriilor (unde bărbații dețineau monopolul decizional) contrasta flagrant cu realitatea cotidiană a muncii fizice de pe câmp, unde populația feminină deținea o pondere numerică superioară, ducând o dublă povară, domestică și economică. Cotidianul basarabean era profund sacralizat, instituția Bisericii și confesiunea constituind principalul liant social și cel mai rigid filtru normativ al moralității și interacțiunii publice. Mentalul colectiv era dominat de conservatorism, tradiționalism și o rezistență organică la asimilarea dinamicilor de modernizare de tip occidental, specifice marilor centre urbane. Multe orașe basarabene de dimensiuni mici (de exemplu, Hotin, Orhei) aveau un profil puternic ruralizat, unde locuitorii practicau în continuare agricultura, estompând granița socio-culturală reală dintre sat și oraș.

2.2. Puterea, administrația și experiența cotidiană a statului

Dacă anii '20 ai sec. al XX-lea au fost marcați de entuziasmul major ale generației Uniri, reprezentanții cărora s-au implicat plenar în viața politică românească, puternic influențată de activitatea dinamică a PNL și PNT și implicarea activă a cetățenilor în viața publică [284, p. 85], atunci anii '30, profund marcați de criza economică mondială și de situația internațională incertă se întrevăd ca o perioadă de criză a sistemului democratic, de o intensificare a mișcării de extrema dreaptă și de instituire a dictaturii regale.

Se constată o divizare excesivă a forțelor politice românești și o decădere accentuată a profilului moral al politicienilor, percepți în mentalul colectiv ca fiind axați mai degrabă de propriile lor interese materiale, meschine în detrimentul interesului public. La toate acestea este necesar să menționăm faptul că pe parcursul anilor 1918-1931, în Basarabia a existat o fluctuație mare de funcționari publici, fapt ce a dus la modificări radicale în funcțiile aparatului de administrație publică. Astfel, în unele județe, de exemplu, Bălți, Lăpușna, Tighina, Soroca ș.a. s-au aflat câte 14 prefecți, iar la conducerea regională a provinciei s-au perindat 15 generali, comandanți-gubernatori ai Basarabiei. Drept urmare, s-a creat impresia unei crize de autoritate și, în mod special a lipsei de continuități administrative [12, d. 673/1931, f. 2]. Pentru cetățeanul basarabean de rând, această dinamică nu era o simplă statistică, ci o sursă permanentă de imprevizibilitate și precaritate în relația cu statul. Rutina administrativă cotidiană (obținerea unui aviz, rezolvarea unei dispute funciare, interacțiunea cu poliția sau percepția fiscală) era fragmentată sistematic. Lipsa de continuitate însemna că regulile jocului birocratic se schimbau odată cu fiecare nou prefect. În mentalul colectiv, statul nu mai era perceput ca un garant al ordinii și stabilității, ci ca o structură fluidă, confuză și arbitrară, adâncind sentimentul de izolare a provinciei.

În același timp, prin desființarea de către Consiliul de Miniștri al Regatului Român al Ministerului Basarabiei, în septembrie 1932, constatăm o desființare a autonomiei administrative a Basarabiei și intrarea ei într-o fază accelerată a unificării naționale. Funcționarii fostului minister au fost repartizați în alte instituții ale statului [198, p. 2]. În viața de zi cu zi, centralizarea accelerată a însemnat apariția unui aparat funcționăresc adesea străin de realitățile stringente ale regiunii (problemele micii proprietăți agrare, bilingvismul funcțional, mozaicul etnic). Deciziile care guvernau viața comunităților nu se mai luau la Chișinău, prin funcționari care înțelegeau provincia, ci erau dictate centralizat de la București, transformând interacțiunea instituțională de rutină într-un proces mult mai rigid pentru localnici.

Viața politică românească a fost puternic marcată de tranziția de la faza „democrației ghidate” la cea a dictaturii regale, arc de putere marcat de implicarea activă a suveranului Carol

al II-lea (1930-1940) în calitate de principal factor politic din țară [286, p. 154]. În prima perioadă de domnie a lui Carol al II-lea, s-au instituit executive de „uniune națională” (1930-1934), trecându-se ulterior (mai 1934 - decembrie 1937) la tendințe de modificare a monarhiei constituționale, generând în final instituirea dictaturii regale (1938-1940) [291]. Potrivit Constituției din 27 februarie 1938 suveranul era considerat „capul statului” (art. 30), astfel s-a încălcat principiul lui Montesquieu de separare a puterilor în stat. Totodată, se acorda prioritate puterii executive – respectiv regelui – în detrimentul puterii legislative (art. 31; art. 32) [22]. Prin Decretul-lege din 30 martie 1938 au fost dizolvate toate asociațiile, grupurile și partidele politice [19, p. 97]. Unica organizație politică în stat a fost Frontul Renașterii Naționale instituit de Carol al II-lea la 15 decembrie 1938 [23], fiind primul partid de masă din cadrul României întregite [312, p. 180; 314, p.228]. Astfel, dacă în anii '20 cotidianul urban și rural era animat de dezbaterile dinamice ale PNL și PNT, oferind o supapă de exprimare publică, în anii '30 spațiul public devine controlat și uniformizat. Oamenii sunt constrânși să își restructureze sociabilitatea zilnică: discursul critic dispare din cafenele, piețe și adunări de teama aparatului de siguranță, iar înregimentarea în FRN devine o condiție obligatorie pentru păstrarea slujbelor sau obținerea de favoruri administrative. Timpul liber și ritualurile publice sunt confiscate de manifestările de cult al personalității regelui, politicul devenind o prezență sufocantă și obligatorie în habitusul zilnic.

În 1934, dr. Liviu P. Funariu vorbea timorat de asfințitul *generației Unirii*, a basarabenilor care au reușit să realizeze cu mult entuziasm „opera instinctului colectivității românești” [101, p. 1]. Politicianismul era asociat unei stări de decădere morală și de înflorire materială a unor grupări venite în unison cu „situații personale excelente la care în alte împrejurări nici nu ar fi putut visa” [101, p. 2]. Toate acestea veneau într-un contrast evident cu vechiul sistem de valori și etică, de etalare a onoarei și eleganței în conduita publică și privată. Sau politicienii erau considerați în linii generale drept o categorie socială compromisă, fiind implicați „în fel de fel de afaceri murdare și panamale și încă dintr-acelea cari au zguduit puternic opinia publică a țării Unite” [101, p. 2].

În comparație cu etapa anterioară, în care politicienii erau considerați onești, aflați în plină ascensiune morală, atunci în deceniul patru se constata în mod dureros un tipaj de politicianism trivial. De aici și constatarea macabră că „Țara unită asistă cu dezgust la declinul tragic al acelor care au profitat și au speculat în mod ordinar rolurile lor din trecut și pregătește reacțiunea sănătoasă de eliminare și înlocuire” [101, p. 2]. În deceniul al patrulea politicul nu mai acționează ca un simplu cadru legislativ exterior, ci pătrunde distructiv în intimitatea vieții de zi cu zi a populației. În plan mental, prăbușirea morală a elitei politice destramă habitusul

bazat pe onoare al perioadei anterioare, înlocuindu-l în viața cotidiană a maselor cu un fatalism cinic și cu strategii utilitare de supraviețuire în fața unui aparat de stat opresiv și instabil.

Profilul politicianului din spațiul pruto-nistrean era prezentat din perspectiva banalității, a acelor care au profitat de realizările integrării provinciei în cadrul statului român: „unii mai slabi, alții mai grași, unii bruneți, alții bătrâni. O parte din ei sunt beneficiari permanenți ai Unirii, pe care au transformat-o într-un fel de vacă de muls” [187, p. 11]. Din perspectivă geografică, au fost sesizate două categorii de politicieni: „indigienii” (basarabeni) și „veneticii”, cei sosiți de „peste Prut”. Exista o pronunțată percepție a alterității venită din diferite provincii românești. Astfel, în limbajul românilor basarabeni „oltenii erau o categorie de oameni mai aspri, mai duri [...], se spunea că oltenii au 24 de măsele, 16 în gură și opt în buzunare” [36, p. 71].

Unii din aceștia, localnicii, erau descriși ca fiind de expresie intelectuală precară, fiind purtătorii unor tipaje de comportamente provinciale. În felul de a reacționa al „indigenilor” s-au constatat duble standarde: într-un fel se comportau în mediul privat și altfel erau percepuți în spațiul public: „acasă la ei fac pe austerii, pe moraliștii, iar la București își dau poalele peste cap. Aici sunt economicoși, chiar zgârșiți, acolo azvârle banul pe orgii în tovărășia cocotelor moderne” [187, p. 11]. În ceea ce privește menirea acestora, în calitate de oameni de stat ce urmau să fie implicați în mod activ în soluționarea problemelor de politică internă sau externă, la fel, se constată, o stare de apatie: „În parlament, când îi cauți îi găsești ori la bufet, ori plimbându-se pe culoar veșnic îngândurați, cu frunțile încręțite. Nu iau niciodată cuvântul la dezbateri!...” [187, p. 11].

Scopul venirii în politică a fost apreciat ca fiind unul pur economic, cel de pricopsire, iar legătura cu vechiul statul socio-profesional a fost evitat. Drept punct de hotar a fost luat actul de Unire din 1918: „Înainte de Unire aproape toți erau săraci lipiți pământului, azi, au averi frumoase, sunt membrii în diverse consilii de administrație, concesionari de autobuze etc. Meseria de mai înainte aproape nici unul nu o mai exercită. Unii de rușine, alții de nerentabilitate” [187, p. 11]. În epocă, un larg ecou l-a avut primul proces de control de avere ilicită a unor afiliați politic. Astfel, „Afacerea Coteanu și familiei I. Pelivan-Lotlon”, a fost apreciată ca fiind „cea mai mare panama dintre Prut și Nistru”, „opera de purificare morală aplicată”, acțiune scandaloasă pusă în vizorul public în urma editării unei broșuri de lux (însușind 146 de pagini) [175, p. 22] având în epicentrul acest subiect de scandal social.

S-a constatat și detestat traseismul politicienilor în diverse partide politice, numit, într-un limbaj mai modern și „transhumanța politică” [267], iar în cel de epocă de „aviatori”: „Sunt între ei – e și logic... și câțiva aviatori, bineînțeleș, politici, perindându-se prin diferite partide” [187, p. 11]. Or, acest fapt, de mutare deasă în câmpul arenei politice a suscitât pentru simplul cetățean

o lipsă de încredere în instituțiile autorităților statale [267, p. 11]. Principiile după care se călăuzeau politicienii în privința Basarabiei au fost considerate a fi derutante și necomunicative, de a nu ști „stânga ce face dreapta”, constatându-se, de fapt, că „sunt când cu stânga, când cu dreapta, sau mai bine zis, trăgând și la stânga și la dreapta” [144, pp. 11-15]. Presa de epocă a fost una critică la adresa politicianismului și demagogiei [362, pp. 313-323].

S-a sesizat o ruptură între politicieni și cetățeni. Deseori votanții habar nu aveau de existența celor care urmau să-i reprezinte în legislativ. Deputatul și senatorul național-țărănist Stăncescu era considerat „cel mai popular anonim dintre reprezentanții pretențioși ai națiunii” [76, p. 22]. Despre unii politicieni se afirma că s-au aranjat, dându-le diplome fără studii [144, p. 12].

Contradicțiile între liderii politici aflați pe baricade conceptuale opuse ale eșichierului politic erau o constantă a realităților politice de epocă. Aceste mișcări politice creau perturbații majore în viața politică a Basarabiei. Astfel, la 9 aprilie 1935, Pan. Halippa a interzis adeptilor săi să participe la conferința susținută de Vaida Voievod, iar guvernul a dispus măsuri ca *Te Deumul* să nu mai fie ținut și militarii să nu aibă acces la manifestarea organizată de Halippa. Drept urmare, s-a creat o atmosferă derutantă: „Sala arhiplină, publicul neîncăpător de la intrări și din stradă cerea imperios megafonul” [77, p. 13].

Într-un pamflet de epocă se vorbea despre un reprezentant al puterii locale, discursul căruia a fost pregătit la domiciliu de soția acestuia și care cu ocazia vizitei premierului a afirmat: „Domnule Prim-ministru, de trei zile vă însoțesc prin Basarabia, de trei zile n-ați promis la nimeni nimic, dar sunt sigur, d-le Prim-ministru că tot ce ați promis vei îndeplini. Să trăiți, d-le Prim-ministru” [144, p. 13]. La fel, în spațiul public era adus cazul unui deputat ales de nouă ori în legislativul de la București și care nu a deschis gura niciodată în cadrul ședințelor parlamentare [144, p. 13].

Astfel, viața de zi cu zi în Basarabia anilor '30 se configurează nu ca un spațiu al integrării democratice, ci ca un teritoriu al abandonului civic, unde populația, realizând că actul Unirii a fost compromis pe dimensiune politică a fost nevoită să își dezvolte strategii strict utilitare și izolate de supraviețuire în fața unui stat perceput ca unul ce se îndepărtează de interesul cetățeanului

Un calificativ peiorativ atribuit politicienilor era cel de oportunist, persoane care aplicau în mod machiavelic mecanismul de a se impune în rândul electoratului și superiorilor. În politică aceștia își fac „loc cu coatele, dând la o parte pe toți cei cinstiți, serioși și demni ori lucrând pe lângă celelalte obișnuite și cu diabolicul principiu care-l iubește cu ingeniozitate, ferocitate și cinism” [123, p. 7]. Profilul acestui tip de politician era asociat cu astfel de flagele sociale ca:

demagogismul, internaționalismul, comunismul, „și atâtea isme prin care se înșală lumea” [123, p. 7], toate având drept scop avansarea în scara ierarhică. Prin urmare, în viața de zi cu zi a oamenilor de rând, acest mecanism a distrus complet logica meritocrației. Itinerarul socio-profesional a fost afectat de o stare de suspiciune permanentă, punând sub semnul întrebării astfel de valori ca cinstea, seriozitatea și competența profesională, care nu mai constituiau garanții pentru păstrarea unui loc de muncă sau pentru avansare.

Portretele de fiziognomie ale politicianilor basarabeni, făceau aluzie la trecutul lor proxim format încă în cadrul Imperiului Rus. Într-un astfel de cadru se prezenta „ministru Vanea Inculeț” ca fiind un spirit practic, perseverent, ahtiat de putere ce reflecta cu mult calm și cu sânge rece. Totodată, „nasul anunța pe omul ambițios, curajos și prefăcut. Gura arăta egoism și indiferență. Expresia ochiului este a omului prudent și șiret” [188, p. 1]. Portretizarea fizică (somatoscopie) nu reprezenta un simplu exercițiu de pamflet gazetăresc, ci reflecta modul în care trecutul imperial rus, stereotipurile culturale și suspiciunea politică se intersectau în viața de zi cu zi a populației basarabene din anii '30.

De ochiul și penița critică nu au scăpat nici politicianii din Vechiul Regat² percepuți de către localnici ca niște parveniți, „intruși”, adunați „cu arcanul, din diferite părți ale țării. Natural, azi sunt get-beget basarabeni” [187, p. 11]. Din perspectiva alterității s-a vizat un spațiu marcat de undele bizantinismului și a „Fanarului ce a lăsat urme vii”. Din acest areal balcanic au „descălicat” un tipaj de politicieni săraci, dornici să debarce în „zodia fericită” a „Eldoradoului basarabean” [178, p. 7]. În epocă, au fost semnalate cazuri în care pentru eliberarea unor simple documente se solicitau sume exorbitante de bani, „de la ultimul agent fiscal și până la cel mai înalt funcționar” [430, pp. 134-135]. Aceste acțiuni reprobabile au afectat negativ politicile de edificare ale statului național întregit, producând mai multe discursuri speculative, inclusiv de către istoriografia sovietică.

În presa de epocă era tot mai des vehiculată ideea că la șefia din Basarabia a PNT să fie pus un transilvănean. Aluzie se făcea, evident, la faptul că liderul acestui partid, Alexandru Vaida-Voievod, era ardelean. Se aduceau argumente de genul că Basarabia nu a prosperat din cauza că a fost condusă de persoane cu un nivel precar de educație și studii și din cauza „negustorilor de patriotism” [77, p. 14]. Astfel, se constată o altă dinamică acută a culturii politice interbelice: importul de cadre administrative ca soluție de salvare a Basarabiei și modul

---

² Vechiul Regat (14 martie 1881 - 1 decembrie 1918) – statul român extracarpatic, înainte de Marea Unire din 1918, format din Țara Românească, Moldova dintre Carpați și Prut (unite în 1859) și din Dobrogea, alipită în urma războiului ruso-româno-turc (1877-1878) [305, p. 586].

în care dezbaterile privind competența elitelor a remodelat psihologia și viața cotidiană a basarabenilor în anii '30.

Falimentul programelor tradiționale (PNT, PNL), instrumentalizarea figurativă a politicii și ascensiunea mișcărilor extremiste (LANC și mișcarea legionară) au reconfigurat viața cotidiană și mentalul colectiv din Basarabia anilor '30. În viața de zi cu zi, acest absentism masiv demonstrează instalarea unei stări de apatie și rezistență pasivă a sătenilor față de partidele democratice clasice. Țăranul basarabean a eliminat din rutina sa participarea voluntară la viața civică. Adunările politice au încetat să mai fie privite ca spații de dezbateri sau speranță, fiind asimilate în viața curentă ca simple spectacole propagandistice inutile. Această ruptură a privat comunitățile rurale de o platformă legală de dialog cu statul, lăsând populația vulnerabilă în fața discursurilor radicale.

Programele partidelor politice erau considerate de către electori ca fiind nerealiste și nu prezentau puncte forte în edificarea unui construct social autentic. Astfel, deși PNT în discursul politic apela la țărani ca fiind forță socială majoră nu erau sprijiniți de această categorie socială, inclusiv formula de „stat țăranist” nu era populară. De exemplu, la 14 noiembrie 1936, în jud. Orhei nu s-au adunat nicio 100 de oameni care să-i susțină la marea demonstrație pe care o organizase țăranii din această parte a provinciei [116, p. 5]. Pentru a rămâne pe aceleași coordonate spațiale, menționăm faptul că din perspectiva eșichierului politic, jud. Orhei era considerat cel mai liniștit din Basarabia. Din reprezentanții puterii de stat prevalau membrii PNT. Liberalii uniți în jurul liderului aveau „cea mai adâncă popularitate în județ și cadre din cele mai sănătoase” [148, p. 8]. Totodată, s-a constatat ingerința partidelor de extrema dreaptă în viața politică a orheenilor. În presa de epocă se menționa faptul că, „cuiziții se dădeau la cea mai deșănțată demagogie spunând țăranilor să nu plătească impozitele, să nu achite rata conversiei, să nu facă prestația etc., demoralizând oamenii” [148, p. 8].

În contextul în care Basarabia era o provincie cu un pronunțat caracter agrar, evident, activitatea partidelor politice s-a orientat spre săteni, țărani. Din această perspectivă, s-a sesizat faptul că „politica cutrierând satele, schimbându-și înfățișarea după trebuințe și împrejurări caută să sucească țăranimea, pentru ca să poată să trăiască cât mai bine la orașe” [211, p. 27]. Au fost expuse elemente figurative de uzanță populară, apropiind politica și mai mult de discursul mentalului colectiv: „Politica îmbrăcată în chip de leliță de la țară, cu fotă, cămașe cu alțițe și bibiluri, pe cap cu testemel, în picioare cu sandale (un fel de opinci din curele) cu locuri înalte de-o șchioapă, intră în satul Sărăcenii de Sus” [211, p. 27]. Omniprezentă în spațiul public și domestic, politica a marcat profund viața sătenilor, punând accentul pe dimensiunea telurică a țăranilor și anume pe aspectul material: „O ia din casă'n casă și unde găsește un țăran tânăr, ori

bătrân, pentru ea e tot una, îi face cu ochiul, îl cheamă la o parte, și-l pofteste la ea, să se înfrupte din fel de fel de bunătați, pe care nu-i poate da decât ea” [211, p. 27].

O particularitate a vieții politice basarabene din deceniul patru rezidă în ascensiunea partidelor de extrema dreaptă. În scopul de a se infiltra cât mai intens în spațiul basarabean, legionarii au împărțit acest teritoriu în trei sectoare: nord, centru și sud, instituind diferite nuclee, fiecare fiind segmentat în batalioane [256, p. 291]. La alegerile din 1932, legionarii au obținut 70.000 de voturi, confirmându-și prezența și în Basarabia – Cahul, Ismail, Bălți, Tighina, context ce le-a oferit dreptul la cinci fotolii în legislativul de la București [310, p. 83]. LANC a obținut trei deputați în colegiile sale din Basarabia. Cele mai bune rezultate au fost înregistrate la Bălți, obținând 37,88% din voturi [296, p. 55]. Corneliu Zelea Codreanu, conducătorul legionarilor, considera Basarabia drept punct de pornire a renașterii statului întregit [235, p. 370]. Pe eșichierul politic, extrema dreaptă avea o trecere mai mare în mediul intelectual. Astfel, la alegerile din 1937, procentul de încadrare a intelectualilor în Basarabia în LANC l-a constituit 73%. Dacă cea mai înaltă cotă de recrutare a intelectualilor a fost atinsă în jud. Tighina (100%), atunci cea mai joasă (13%) în Hotin [310, p. 349]. Printre factorii de adeziune a populației la această structură politică enunțăm ideile antibolșevice, valorile creștine, toate aflate în antiteză cu vecinul de răsărit al României – Uniunea Sovietică.

Întreținută logistic și ideologic de peste Nistru, propaganda și acțiunile violente ale PCR au penetrat psihologia colectivă și viața cotidiană a populației basarabene din anii '30, adăugând o dimensiune de permanentă alertă. Mișcarea comunistă ilegalistă, întreținută de o atmosferă tensionată din partea sovieticilor [31, p. 87], era implicată în diverse acțiuni teroriste, politice sau propagandistice în adresa statului unitar român [443, pp./65-66]. În august 1931, Uzina Electrică din Chișinău, obiectiv strategic al orașului, a fost ținta unei bombe rusești „Odessa”, pusă la cale de muncitorii întreprinderii industriale înregimentati în organizații comuniste și viza provocarea unei explozii [433, p. 135]. La 15 mai 1932, Siguranța română a depistat o tipografie ilegală a Comitetului Regional al PCR pe str. Iași din Chișinău [16, d. 134/1932, f. 1].

În iulie 1932, Comitetul județean al PCR Soroca a lansat manifeste cu titlul „Tovarăși muncitori și țărani” prin care se îndemna să nu fie votați candidații partidelor istorice (PNL și PNT) [16, d. 145/1932, f. 5]. Comitetul Regional Basarabia al PCR răspândea broșuri ce reflecta „lupta de clasă” și instigare la antagonisme sociale [16, d. 243/1934, f. 1]. Organizațiile comuniste basarabene s-au activizat și în perioada dictaturii regale. Astfel, în octombrie 1939, a fost editat manifestul „Către săraci și țăranii mijlocii din Basarabia către muncitori, agricultori!” în care se demasca instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea și se îndemna ca în alegerile comunale să fie aleși reprezentanți ai cauzei muncitorilor și țăranilor [16, d. 319/1939, f. 1].

Dinamica subversivă a extremei stângi ilegaliste completează tabloul unui cotidian basarabean structural poluat de radicalism politic în deceniul al patrulea. Pătrunderea ideologiei comuniste în viața de zi cu zi nu s-a limitat la o simplă dezbatere doctrinară, ci a operat ca un agent de insecuritate fizică și psihologică prin tentative de sabotaj terorist și printr-o invazie constantă a manifestelor clandestine în spațiul domestic. Întreținută de presiunea geopolitică de la frontieră, activitatea PCR a transformat viața cotidiană a populației într-o arenă a defensivei permanente, unde frica de supravegherea Siguranței și anxietatea perchezițiilor au anulat intimitatea domestică.

În linii generale, constatăm faptul că elementul politic a pătruns în cotidianul vieții din spațiul pruto-nistean marcând opțiuni pentru anumite forțe politice. Viața democratică a alunecat încet spre cea de dictatură. Prin pulverizarea autorității locale (fluctuația prefecților), centralizarea birocratică din 1932 și uniformizarea carlistă din 1938, politicul a încetat să mai fie un cadru juridic exterior, invadând obsesiv viața zilnică a cetățeanului. Se constată decepții ale profilului politicianului, care pierdea din imaginea de onestitate și de interes pentru binele public spre cea de om zgârcit, mercantil interesat doar de scopuri meschine și individuale.

2.3. Veniturile și cheltuielile populației

În perioada interbelică, evoluția vieții cotidiene din Regatul României, cu precădere în spațiul basarabean – marcat anterior de regimul de gubernie al Imperiului Rus –, a cunoscut procese complexe de stabilizare instituțională și socială. Aceste transformări au fost stimulate de integrarea regiunii în structurile statului național unitar și de alinierea treptată a acestuia la modelele administrative și culturale specifice spațiului occidental.

Însă, pe de altă parte, această etapă istorică debutează cu vădite neajunsuri și dificultăți economice, manifestate de consecințele dezastruoase ale Primul Război Mondial, flagel care a perturbat infrastructura economică, afectând atât veniturile și cheltuielile populației, cât și costul general al vieții în Basarabia. Acest fapt a generat scumpirea treptată a traiului, respectiv creșterea continuă a prețurilor, care au reprezentat și au determinat un nou cadru al evoluției social-economice românești [283, p. 210].

Ulterior, au urmat criza economică mondială din anii 1929-1933, prin formele acesteia de manifestare și consecințe de lungă durată, precum și măsurile adoptate pentru a ameliora sau înlătura urmările negative ale perioadei de mari dificultăți socio-economice. Taxele exagerate, impozitele excesiv de dificile pentru o populație pauperizată din toate punctele de vedere, la toate acestea se mai completează și seceta permanentă, norii de lăcuste. O imagine sintetică este

surprinsă în următoarea prezentare: „Populația basarabeană nu mai poate suporta sărăcia de azi, neavând posibilități de desfacere a produselor sale cultivate cu anevoioasă trudă. Cantități mari de fructe și vinuri, provizii apreciable de grâne, înmagazinate de ani de zile, din lipsa debușeului, nu sunt în stare să înlăture sărăcia generală și datoriile apăsătoare” [12, d. 673/1931, f. 2]. Vremurile dificile prin care trecea societatea basarabeană a dus la convocarea la 11 octombrie 1931 a Congresului Camerilor de Comerț din Basarabia. Adunarea întrunită în sala Primăriei mun. Chișinău a dezbătut starea reală a economiei și a ajuns la concluzia referitoare la măsurile urgente impuse pentru ameliorarea situației din domeniul comerțului și a industriei. S-a propus conversiunea datoriilor comerciale și industriale pentru a feri comercianții de efectele nefaste ale falimentului, aspect „ce nu aduce folos real creditorilor, dar care efecte distrug viața comerciantului până la chiar pierderea drepturilor sale cetățenești” [12, d. 679/1931, f. 1]. Astfel, viața cotidiană din Basarabia era marcată de o stare de supraviețuire. Aceasta era afectată de incertitudine economică, presiune fiscală, blocaj comercial și asaltul periodic al calamităților climatice, determinând o reacție de autoapărare din partea structurilor asociative locale.

Contextul internațional, ce a afectat o mulțime de țări, a determinat accentuarea implicării statului în economia națională, fapt caracteristic atât politicii economice românești, cât și, de altfel, în aproape toate statele ale căror pulsații materiale au fost afectate de criza economică [283, pp. 47-48]. Astfel, restabilirea cu dificultate de la sfârșitul anilor '30, ce afectează diverse aspecte ale vieții cotidiene a locuitorilor din toate provinciile românești, desigur au avut un impact direct și asupra nivelului bunăstării populației din Basarabia, afectată substanțial, fapt ce își găsește expresie în veniturile și cheltuielile consumatorilor ce au fost compromise în mare parte, în mod special atunci când vorbim de spațiul rural, locul unde trăia și producea bunuri materiale majoritatea populației. Potrivit unor date statistice, eforturile autorităților române pentru organizarea, administrarea și modernizarea Basarabiei constituie la nivelul de venituri suma de 21.107.289.251,37 lei, iar la cheltuieli – 25.712.999.305,77 lei, rezultând, astfel, un deficit bugetar de 4.605.710.054,40 lei [359, p. 168; 360, p. 61]. Menținerea funcționalității instituționale a Basarabiei și integrarea sa în ansamblul realităților naționale au solicitat o reconfigurare a fluxurilor financiare publice. Astfel, administrația centrală a fost constrânsă să aloce resurse bugetare suplimentare pentru compensarea disparităților structurale, acoperirea costurilor administrative și implementarea unor politici de asistență destinate unei provincii vulnerabilizate deopotrivă de hazarde climatice și de conjunctura economică locală.

În complexitatea acestuia, mediul rural al Basarabiei poate fi evaluat doar într-un raport cu procesele de modernizare al sectorului agrar, reflectat în mai multe lucrări științifice, statistice și comparative, printre care și cercetările Institutului Social Român ce au realizat un număr

impunător de anchete sociologice (pentru 60 de sate cercetate de echipele regale studențești) [285, p. 314]. Bugetele și bilanțurile de exploatare țărănești, întocmite de Secția de economie agrară a Institutului de Cercetări Agronomice al României, demonstrează că gospodăriile țărănești cu suprafețe reduse, care reprezentau majoritatea exploatărilor agricole rurale, nu trăiau doar din produsul culturii pământului și al creșterii vitelor, însă toate își completau venitul prin felurite câștiguri și de proveniență neagricolă. Totuși, și posibilitățile de trai întrunite astfel erau atât de reduse încât acoperă cu greu necesitățile primare ale locuitorilor, precum hrana și îmbrăcămintea [285, p. 315]. Venitul brut al exploatareii țărănești provenea, de exemplu în 1935 [216, p. 317], în proporție de 35,2% din culturi de cereale și plante industriale și alimentare, precum și de 22,2% din produsele creșterii vitelor.

Totodată, constatăm și diferite limite ale industriei casnice țărănești, care nu mai făcea față unei concurențe a produselor industriale venite din cadrul industriei capitaliste. Pentru exemplificare, menționăm industria olăritului practică în com. Iurcenii, jud. Lăpușna pe parcursul a mai mult de 100 de ani. Astfel, dacă până la Unirea din 1918, produsele acestui centru artizanal nu avea concurență, ulterior, produsele din Muntenia, Moldova și în special din Ardeal au inundat piața basarabeană cu produse mult mai frumoase, mai calitative și mai ieftine. Astfel, veniturile olarilor din Iurcenii (care constituiau 13,3% din numărul total al sătenilor) variaua între 3 și 10 lei pe zi, situație conomică aflată la limita existențială [74, p. 102]. Evident, aceste realități economice generau efecte sociale, cum erau, de exemplu, tendințe migratoare ce genera disoluția comunității rurale.

Bunăstarea financiară a sătenilor era în funcție de mai mulți factori, inclusiv de cea a condițiilor geo-climaterice. Astfel, în 1936, în linii generale, recolta păioaselor, din cauza secetei, în provincie a fost estimată a fi una submedie. Din punct de vedere calitativ și cantitativ cea mai bună roadă de grâu a fost constatată în partea de nord a Basarabiei (jud. Bălți, Horin și Soroca), fiind semnalată o recoltă de 78-80 kilograme la hectolitru, având și un procent de gluten însemnat. În centrul Basarabiei (jud. Lăpușna, Orhei și Tighina) recolta a fost submediocră, înregistrând 76-77 kilograme la hectolitru, iar în sud recolta cerealelor a ieșit slabă, roadă abia acoperind necesitățile consumatorilor locali [180, p. 14].

În cazul deselor secete din Basarabia, țărani începeau încă de la primele semne să lichideze la prețuri modice stocurile de vite. În ținut se simțea lipsa unui abator modern dotat cu frigifere ce ar fi servit ca reglator de prețuri, dând astfel posibilitatea de depozitare a cărnii sacrificate, precum și de a o exporta [114, pp. 4-14].

În acest sens, analizele realizate de instituția invocată supra, cu referință la bugetele a 424 de gospodării din diferite regiuni ale țării, studiate în anii 1930/31-1933/34, cu suprafețe medii

regionale ce variau între 2,50 și 55,56 ha [71, pp. 54-55], au demonstrat clar că respectivele gospodării erau „departe de a fi rentabile din punct de vedere strict economic” [285, p. 315]. Venitul brut nu ajungea măcar să acopere munca depusă de membrii familiei, asigurând doar costul muncilor prestate de străini și cheltuielile cu rente ale exploatării, dobânzile și amortismentele capitalului investit (propriu și împrumutat).

Totodată, aceleași cercetări au demonstrat din punct de vedere social, veniturile de care dispuneau gospodăriile țărănești pentru susținerea traiului lor. S-a stabilit, de exemplu, în cazul a 159 de gospodării ce stăpâneau suprafețe între 2,50 și 14,98 ha, cărora li s-a întocmit bugetul în perioada 1933-1934 [285, pp. 104-113], că venitul agricol, adică venitul înglobând dobânda ce i-a revenit capitalului investit în aceste exploatări după deducerea costului de producție, a fost categorisit pe grupe de exploatări în funcție de suprafața deținută. În baza unei analize comparative a veniturilor și cheltuielilor pentru materialul faptic oferit de numărul celor 159 de familii se profilează un decalaj dintre venitul obținut raportat la cheltuieli de alimentație, îmbrăcăminte și alte necesități de strict necesar din în aceste gospodării.

Astfel, în gospodăriile cu mai puțin de 10 ha, cheltuielile pentru alimentație depășeau venitul agricol. Cheltuielile celelalte – îmbrăcăminte, școala, biserica, bolile – măreau deficitul considerabil dintre necesitățile de trai și venitul agricol [285, p. 117]. Ca să iasă din acest impas financiar, gospodăriile caută să-și suplinească deficitul cu venituri suplimentare din diverse surse (de exemplu, munci sezoniere), se reducea nivelul de trai, astfel se alimenta și se îmbrăca modest, reducând considerabil din cheltuieli și împrumuta pentru consumul cotidian al familiei. O sursă de venit ar fi fost și comercializarea de vite și pământul deținut. Familiile țărănești tindeau să consume alimente doar din cele produse în propria gospodărie.

Un fenomen ce luase amploare în această perioadă a fost „specula” sau câștigul pe diferențierea de prețuri obținut de intermediari în raportul producător-cumpărător, fapt ce era în mod evident în defavoarea producătorilor agricoli și nu doar. Astfel, producătorii acumula un preț insuficient muncii realizate, pe când consumatorii și instituțiile statului achitau un preț exagerat pe produsele procurate.

În pofida tendințelor de unificare a pieței economice românești, totuși s-a constatat disparități pe anumite componente. Situația de periferie geografică a țării făcea Basarabia îndepărtată de porturile ei principale, distanța mare de granițele ei apusene, prin care se făcea schimbul comercial cu Europa, ducea la majorarea prețului de transport. Din această cauză, produsele de export se realizau la prețuri reduse, iar cele de import la prețuri scumpe. La fel, nici tariful la transportul feroviar nu era unul preferențial. Mai mult ca atât, s-au constatat situații în care comercianții basarabeni achitau mai mult decât cei din Moldova sau Bucovina. Din cauza

tarifului majorat de transport, materialul lemnos adus din Bucovina era dublat la preț în contextul în care costul asigurării logistice îl întrecea pe cel al mărfii [92, p. 4]. Pe o distanță de 40 km, industriașii din Bălți achitau transportul seminței de floarea-soarelui mai mare decât cel pe care îl achitau colegii lor din București care aduceau sămânță din Basarabia [161, p. 7].

La fel, se constatau dificultăți și în promovarea industriei casnice – importantă sursă de suplینire a veniturilor –, fiind necesare credite, instructori specialiști, ce ar fi putut avansa cultura tehnică a meseriașilor din această ramură industrială. O altă problemă o constituia comercializarea produselor prin cooperative sau alte instituții tutelare, fiind necesare suprimarea taxelor impuse de administrațiile publice locale la aducerea produselor la târguri [114, p. 19].

O piatră de hotar între raportul veniturile și cheltuielile populației o reprezintă criza economică mondială din anii 1929-1933. O relativă stabilizare a prețurilor se constată abia după criza economică, concomitent cu începutul funcționării raportului dintre *cerere* și *ofertă*. Fluctuațiile de prețuri la produsele de primă necesitate constituiau o problemă vitală pentru populație la sfârșitul perioadei interbelice. În ianuarie 1940, slănina de porc costa 40 lei/kg, iar untelemnul costa 56 lei, pe când cu un an în urmă era mai ieftin decât slănina [12, d. . 931/1940, f. 19].

În orice caz, în condițiile unei creșteri permanente a prețurilor la produsele de primă necesitate, atât veniturile, cheltuielile, cât și costul vieții erau puternic influențate de oscilația prețurilor. Investigațiile din anii '30 la capitolul venituri și cheltuieli ale populației demonstrează că o parte din bunurile produse într-o exploatație agricolă erau consumate de către familia proprietarului, în timp ce o altă parte rămânea destinată vânzării pe piață.

Așa cum, în afară de ceea ce producea în gospodăria sa, proprietarul agricol mai avea nevoie și de alte bunuri sau articole din afara gospodăriei [283, p. 213], respectivele produse erau procurate de pe piață, necesitând inevitabile cheltuieli.

Veniturile și cheltuielile producătorilor basarabeni țineau și de valorificarea producției acestora. O particularitate a sătenilor rezidă în faptul că aceștia primăvara luau împrumuturi generoase pentru procurarea celor necesare gospodăriilor și terenurilor agricole. Pentru a-și garanta aceste împrumuturi se vindeau „recoltele în floare, ori prinsă de rădăcină” [195, p. 26]. Vânzarea anticipată a recoltei îl făcea pe producător să fie dezinteresat de îngrijirea în continuare a livezilor până la recoltare și plasarea rentabilă a producției. Existau mulți intermediari între producători și exportatori, considerent ce genera o diferență mare de preț obținut de către producători și cel achitat de exportatori. Un alt impediment în valorificarea produselor agricole era sistemul vânzării la domiciliul producătorului, generând situații speculative.

Țăranii se aflau în situația de a-și comercializa produsul muncii la un preț scăzut și în condiții dezavantajate. Drept urmare, gospodăriile se ruinau, iar speculanții se îmbogățeau. De exemplu, țăranii aflați la o distanță de 80 km de Chilia vindeau toamna orzul la prețul de 4,25 lei/kg. Însă dacă îl transporta la Chilia îl dădea contra sumei de 4,85 lei/kg. În primăvară, acelorași agricultori li se oferea orz de însămânțare adus din Vechiul Regat la prețul de 7,5 lei/kg [52, p. 94].

Volumul cheltuielilor constituie și expresia unor venituri diferențiate. Astfel, în cazul unor județe se constată venituri mai mari în funcție de accesarea acestora pe piața de desfacere (Chișinău, Ismail, Bălți ș.a.), care se reflectă din cheltuielile efectuate pentru mai multe categorii de produse (alimente de origine animală, alimente de origine vegetală, fructe, îmbrăcăminte și încălțăminte, confecții, lumină, apă și combustibil, transport, agrement, precum și categoria produselor diverse). Rentabilitatea agriculturii românești, în linii generale, a fost considerată una de capacitate redusă, din următoarele considerente: clima excesivă, cu perioade lungi de secetă și ierni grele, aplicarea metodelor învechite de cultură, fără aplicarea noilor inovații ale științei agricole, prețuri reduse ale produselor agricole, lipsa de credite necesare dezvoltării agriculturii [146, p. 4].

În contextul devierilor și ponderii diferențiate a veniturilor și cheltuielilor populației basarabene, o mare parte din gospodăriile țărănești din mediul rural au tins să depună eforturi de eficientizare sau, mai bine zis, s-au utilizat căile pe care populația rurală căuta îmbunătățirea nivelului de viață cum ar fi migrația internă în centrele urbane și județele cu posibilități mai mari de accesare a acestora pe piața de desfacere.

Nu doar acest principiu „de mobilitate economică” a fost unul valabil, deoarece după părerea cercetătorului Petre Ștefănuță se constată că exodul basarabenilor în căutarea locurilor de muncă ajungea până în Muntenia, ceea ce se constata, în mod special, în perioadele de secetă. Cei care aveau ceva bani se adunau în grupuri de câte șase-opt persoane și, plătind un căruțaș, ajungeau în Dobrogea; cei fără bani mergeau pe jos până acolo, parcurgând din jud. Tighina sau Cetatea Albă câte 12-14 zile [203, p. 178].

Totodată, lucrătorii din Basarabia erau preferați la toate muncile agricole, datorită forței și îndemnării lor la munca câmpului. Salariile oferite erau diferențiate pentru bărbați și femei: bărbații erau retribuiți lunar cu 700-800 de lei, în comparație cu femeile, care aveau un venit de doar 500-600 de lei, la care se adăuga hrana zilnică și, uneori, încălțăminte. În perioada treieratului (iulie-august) se putea câștiga mult mai bine, o zi de muncă în această perioadă fiind plătită cu 100 de lei. În perioadă de migrație, câștigul pentru hamalii din gări era maxim în lunile august și septembrie, atunci când aveau loc cele mai multe tranzacții agricole și, implicit,

creșterea volumului de transport pe calea ferată. Încărcatul unui vagon se achita cu 200 de lei pe zi, astfel încât basarabenii se grupau mai mulți și făceau fiecare 60-80 de lei zilnic. Femeile basarabence, atunci când nu se angajau în calitate de servitoare, aveau o alternativă de muncă tradițională, însușită din generație în generație, ajungând renumite în activitatea lipitului cu lut în noile case [203, p. 179].

În concluzie, viața cotidiană din Basarabia anilor '30 a fost afectată de crizelor climatice, prăbușirea prețurilor agricole, presiunile fiscale, declanșând mecanisme de autoapărare comunitară și tendințe migratoare care au periclitat însăși coeziunea și disoluția comunităților rurale tradiționale. Deși teoretic integrată în piața națională unificată, Basarabia a suferit din cauza unei poziții geografice periferice dublate de politici tarifare asimetrice la nivelul transportului feroviar. Distanțele mari față de porturile maritime principale și granițele vestice au scumpit masiv logistica, de aceea produsele basarabene de export se vindeau local la prețuri subevaluate, iar importurile necesare erau disproporționat de scumpe.

2.4. Viața culturală și religioasă

Solidaritatea națională fortificată prin cultură și spiritualitate reprezintă o constantă a identității formate după Unirea din 1918. Era vectorul cel mai bine definit în sistemul educațional românesc, fapt accentuat de Petre Andrei, ministrul Educației Naționale (1938-1940), în guvernarea lui Armand Călinescu: „cum tresăltam și tremuram cu toții odinioară, când încă pe băncile școlii ni se vorbea despre Transilvania, Basarabia și Bucovina” [38, pp. XIV]. Acest discurs, prezentat în contextul regimului autoritar al lui Carol al II-lea, decretează finalizarea fazei de unificare teritorială și impune o nouă normă: desăvârșirea dezideratului național. La sfârșitul anilor '30 existau voci ce afirmau că idealul național a fost realizat integral, acesta „a încălzit generația trecută, făcând-o harnică și bogată în fapte mari” [97, p. 38] și se prezentau argumente referitoare la necesitatea de trecere la o altă paradigmă, cea de desăvârșire a dezideratului național, miza finală fiind pusă pe aceea ca neamul românesc să fie „un popor civilizat, puternic și respectat de toate celelalte neamuri” [97, p. 38]. Această nouă paradigmă are un caracter pur geopolitic și concurențial: cultura este transformată dintr-un bun comun într-o resursă de putere a statului în arena internațională.

Elementul de coeziune al vieții cultural-spirituale era promovarea unei limbi românești frumoase „sunătoare la ureche, ca și graiul străbunilor” [133, p. 32], aducându-se, totodată, critici celor care împrumutau cuvinte de la străini sau le „poceau pe cele românești” [133, p. 32].

Fundamentul cultural-spiritual a fost cel care și-a lăsat o amprentă majoră asupra vieții cotidiene a populației din Basarabia în deceniul patru. Acest factor determinant al vieții de zi cu

zi ținea de mentalul colectiv creat pe parcursul mai multor veacuri, fiind însă puternic influențat și de tradiții, interferențe culturale, sentimente și pietăți religioase, adaptare la noi inovații și percepții de epocă, la curenți de opinie, schimbări de paradigmă.

Dezideratul major al guvernelor de la București l-a constituit unificarea cultural-spirituală a Basarabiei cu țara „prin apropierea și contopirea spiritului basarabean cu spiritul întregii națiuni, precum și prin plantarea aici pe pământul Basarabiei a tradițiilor și idealurilor culturii românești întru desăvârșirea și consolidarea actului Unirii din 1918” [92, p. 4]. Discursul recunoaște existența unei specificități locale – definită prin hibridizarea la granița orientală și prin izolarea autoasumată („trăim dincolo de Prut”). Drept urmare, programul normativ al statului avea scopul de a anula această identitate de frontieră (percepută ca o vulnerabilitate geopolitică) și de a o înlocui cu o identitate centralizată.

O componentă încreată a culturii – literatura din provinciile românești –, s-a racordat și ea la noile realități istorice. În anii '30, revistele de literatură ale juniorilor aveau în epicentru subiectul statutul provinciilor românești unite la sfârșitul anului 1918. În acest sens se înscrie „Pagini basarabene” (Chișinău), „Express Ismail” (Ismail), „Iconar” (Cernăuți), „Pagini literare” (Turda), „Frize” și „Front literar” (Brașov) [92, p. 9]. În Bucovina, de exemplu, a existat mișcarea cultural-literară „iconar” ce venea să răspundă la provocările dinamicii sociale din provincie direcționată spre menținerea patrimoniului cultural reflectând și reacționând asupra problemelor politice contemporane [275, pp. 25-30]. Pentru Basarabia, perspectiva literară – univers intelectual al culturii –, poate fi scoasă în evidență prin scrierile lui Constantin Stere, autorul romanelor realiste ale vieții basarabene. Venită dintr-un trecut imperial, Basarabia apare în opera lui C. Stere ca un teritoriu înstrăinat, „cu limba de argint a Nistrului, cu străbunii codri ai Tigheciului, cu plaiurile Orheiului, cu dealurile Sorociei, cu Cetatea Albă și Hotinul” [392, p. 346].

Din perspectivă educațională, se considera că literatura urma să fie cea națională, în contrast cu cea lecturată de tineri, care își „risipeau talentul în diferite maculaturi, care se ascund sub măști veninoase” [79, p. 2], de aceea nu era întâmplător faptul că erau încurajate editarea de reviste culturale sub egida instituțiilor de învățământ [79, pp. 1-3].

În deceniul patru se afirma că „explozia” informațională și diseminarea universului cognitiv cultural-spiritual prin filiera tiparului, cinematograful și radiofoniei reprezentau „instrumente prin care se răspândesc tot felul de cunoștințe otrăvitoare de suflet” [97, p. 35]. La fel, librăriile și chioșcurile de ziare erau considerate suprasaturate de literatură cu conținut nociv „Cărțile și revistele ce sunt interzise în alte țări, la noi se primesc cu foarte multă indiferență și sunt recomandate și răspândite de cei interesați” [97, p. 35]. Faptul că exista multă literatură ce

nu corespundea învățăturilor cultural-spirituale era considerată *o epuizare morală a forțelor morale ale omului* [218, p. 12].

Din perspectivă cultural-instituțională menționăm faptul că în Basarabia au fost organizate cămine culturale, care spre sfârșitul deceniului patru erau cele mai numeroase din întregul spațiu românesc [231, p. 56]. Aceste instituții erau cele mai importante forme de instruire a comunității, reprezentând autentice structuri de emancipare a societății și reîntregire spirituală a populației în cadrul culturii românești, formând spații de comunicare intelectuală și spirituală în cadrul populației [404, pp. 134-145].

De regulă, căminele culturale erau conduse de reprezentanți ai intelectualității (învățători, preoți, agricultori fruntași) și un Sfat format din 15 persoane. Aceste instituții culturale aveau un rol semnificativ în modelarea vieții cotidiene a populației, deoarece antrena populația în cercuri artistice și culturale, lecturi (având biblioteci), cercuri literare, coruri, ansambluri de muzică (fanfare), conferințe, șezători [414, p. 5]. De exemplu, în s. Șerpeni, la 10 mai (ziua națională a României) a fost fondat Căminul Cultural „Astra”, care deja la 20 decembrie a.a. avea organizată o serbare de datini și obiceiuri referitoare la Crăciun și Anul Nou. Învățătorul Constantin Cocea, președintele Căminului, a vorbit despre datini și obiceiuri. Corul a interpretat trei colinde, apoi pe scenă a apărut „Steaua” purtată de tineret, a urmat „Capra”, la sfârșit fiind prezentat „Plugușorul” [414, p. 5]. În cazul Căminului Cultural „Poetul Mateevici” din s. Abaclia, condus de preotul Gheorghe Nemțanu, prevalau activitățile și conferințele religioase [308, p. 90]. La Căminul Cultural „Lumina” din com. Bravicea, jud. Orhei se ducea o evidență strictă a sărbătorilor patriotice [318, pp. 77-90].

O amploare majoră asupra populației a avut-o sistemul educațional. Or, anume în interbelic prin instituirea Facultății de Teologie (1926) și a Facultății de Științe Agricole (1933), extensii ale Universității din Iași, s-au pus bazele învățământului superior în Basarabia. Instituirea acestor facultăți a fost în rezonanță cu interesele populației băștinașe, care era în majoritate ortodoxă și avea drept ocupație de bază lucrarea pământului și creșterea animalelor. Astfel, se conturau premisele formării unei elite intelectuale din rândurile autohtonilor. Învățământul național a fost cel care a racordat la valorile naționale, implicit la spațiul românesc. Studierea limbii române, a istoriei și geografiei constituiau factori importanți ai emancipării naționale. Numit profesor de Limbă Română la Liceul pentru Băieți din Tighina folcloristul Petre Ștefănuță nota în 1934: „Rostul unui liceu la marginea de răsărit a românismului nu trebuie să fie numai un difuzor de cultură, ci, prin întregul corpul profesoral și elevii ultimelor clase, o instituție de cunoaștere și valorificare a elementelor de cultură din regiunea noastră” [200, p. 1]. O altă caracteristică relevată de P. Ștefănuță ținea de factorul de unitate între școlari: „Elevii

acestui liceu, aparținând atâtor categorii sociale și naționalități, se supun voită unei unificări spirituale românești” [200, p. 1]. În linii generale, învățătorii din Basarabia erau axați pe promovarea sentimentului de patrie, dinastie, creștinătate și unitate a neamului românesc [357, p. 94].

Spre deosebire de RASSM, regiune inclusă în componența Uniunii Sovietice, unde se închideau lăcașurilor de cult, fiind torturați și asasinați slujitorii bisericii, iar credincioșii erau lipsiți de condiții de oficiere a serviciului divin, în Basarabia dimensiunea spirituală era în plină ascensiune. Au existat mai multe încercări ale preoților aflați pe partea stângă a Nistrului de a traversa fluviul pentru a ajunge în țara creștină – România [45, p. 199]. A fost doar un singur preot – Grigore Smântână – care a reușit legal să treacă frontiera din URSS în România. În vara anului 1937, preotul Dimitrie Balaure a călătorit prin jud. Soroca – de la Rudi și până la Vadul Rașcu. A constatat cu stupefacție că la Subotivca, în fața s. Iarova, la Mihailovca în fața s. Cremenciug, la târgul Iampol, aflat vizavi de Cosăuți, lăcașul de cult din mijlocul orașului a fost dărâmat și se vedea clopotnița, fără turlă. La Țichinovca, aflată în fața Sorociei, lăcașul de cult a fost prefăcut în moară și se auzea huruind motorul. Dimitrie Balaure constata cu amărăciune: „nici oameni n-am prea văzut. Se pare că s-au rătăcit cu totul. Nici păsări nu se văd, nici lătrat de câine nu se aude. Nici lumini nu-s seara. Câte o singură luminiță la colhoz. Ferească Dumnezeu!” [45, pp. 21-22].

Dacă în perioada anexării țariste, ierarhii Bisericii din Basarabia erau în majoritate veniți din alte spații ale imperiului, fiind promovați pe scară ierarhică, preponderent cei de etnie rusă, atunci pe parcursul perioadei interbelice Biserica Ortodoxă a avut în frunte un ierarh local, un bun cunoscător a realităților locale. Este vorba de Gurie Grosu, ahiepiscopul Chișinăului și mitropolitul Basarabiei, fiind instalat în înalta demnitate ecleziastică la 28 aprilie 1928, în prezența patriarhului Miron, ai altor membri ai Sf. Sinod și a reprezentanților Guvernului [121, p. 6]. Instituția ecleziastică era omniprezentă în spațiul basarabean. De exemplu, la începutul anilor '30, jud. Lăpușna era împărțită în patru cercuri protopopești, fiind alcătuită din 141 de parohii, inclusiv 14 parohii urbane cu 14 biserici, 127 de parohii rurale cu 136 de biserici și 18 biserici și capele urbane fără parohii; jud. Orhei la fel era împărțit în patru cercuri protopopești, incluzând 141 de parohii, inclusiv trei urbane și trei biserici parohiale și 1 filială și 138 de parohii rurale cu 138 de biserici parohiale și 26 de biserici filiale; jud. Tighina era împărțit în trei cercuri protopești, format din 93 de parohii, inclusiv șase parohii urbane cu șapte biserici și 87 de parohii rurale cu 86 de biserici [227, pp. 33, 75, 109]. Astfel, instituția ecleziastică era omniprezentă în viața băștinașilor.

Lăcașurile monahale din Basarabia s-au racordat și ele la dimensiunea națională, punându-se accentul pe spiritul patriotic, dimensiune prezentată în cadrul valorilor autentice românești [321, pp. 202-203]. Așezămintelor spirituale li s-a atribuit nume ale identității românești. Astfel, în 1938, mănăstirii Saharna i s-a atribuit numele reginei Maria; mănăstirii Noul Neamț – Patriarhul Miron; Țâpova – Ștefan cel Mare; Răciula – Oltea Doamna [152, pp. 493-494; 427, p. 546]. O altă caracteristică a vetrelor monahale organizate în perioada interbelică ține de organizarea învățământului în baza materialelor didactice specifice învățământului românesc, fiind marcat de două caracteristici: cea religioasă și patriotică. De exemplu, la Școala de Gospodărie Sătească de Fete de la Japca se studiau 15 discipline, inclusiv religia, româna, sericicultura, apicultura etc. [426, pp. 452-460].

Pietatea și sentimentul religios făcea parte din cotidianul populației majoritare a Basarabiei, care era de confesiune ortodoxă. În casele românilor basarabeni de rând cu candelă și icoane puteau fi găsite cărți religioase. O parte din cărți se transmiteau prin moștenire, din generație în generație, altele – erau cumpărate. Sătenii erau inițiați în lectura religioasă de către slujitorii bisericii, inclusiv în mediul monahal. Lectura religioasă, în esență, reprezintă o formă și o normă a vieții creștine ce poate provoca o declanșare a *trăirii creștine* în urma impactului cu textul religios. Raportarea creștinului la textul sfânt îl conexează, în mod implicit, la starea de pietate. Citirea unui text religios îl duce pe cititor la starea de *lectură intercesoare* asociată în mod direct cu o stare de rugăciune [262, p. 241; 309, pp. 58-59]. La mijlocul anilor '30, preotul Paul Mihailovici a identificat la Nișcani, jud. Lăpușna literatură cu conținut religios în familia lui Mitru și a Mariei Mârzac. Maria s-a născut într-o familie de mazili, iar la vârsta de 13 ani a învățat buchile vechi la monahia Epifania de la așezământul monahal de la Răciula. Ulterior, în timpul iernii – atunci când nu se practica lucrarea pământului – a continuat să studieze câte două-trei luni. „În anii creșterii numeroșilor săi copii, a cetit Viețile Sfinților. Bărbatul ei, declara că uneori lepăda copilul și citea la lumina lămpii” [139, p. 159]. Maria Mârzac citise cărțile de mai multe ori singură sau împreună cu familia. Așa cum afirma cărturarul Paul Mihailovici unele le cunoștea pe de rost, putea rosti „capitole întregi din Dogmatica lui Ioana Damaschin. Nu mai insist asupra Acatistelor și Psaltirei!” [139, p. 160]. De menționat faptul că nu doar Maria Mârzac citea cărți religioase, ci și mama acesteia Daria a lui Dumitru Stratan care a învățat a citi românește „pe Ceaslov pe care-l citește câte «un chicușor» și acum, dar se înădușă. Dânsa i-a adus pe Nicolai – azi episcopul bisericii și pe Maria, la mănăstirea Răciula, ca să învețe carte” [139, pp. 159-160].

Biserica îngloba întregul univers spiritual, cultural economic al unei comunități. Această coeziune era asamblată pe realitățile create în epocă, dinamizând în amploare întreaga societate,

inclusiv din perspectiva vieții practice. Pentru exemplificare, vom prezenta o inițiativă a parohiei Bardar, jud. Lăpușna, care menținea o legătură strânsă atât cu enoriașii, cât și cu administrația și factorii economici din localitate. La 30 octombrie 1932, preotul-paroh Vladimir Evstartiev a întrunit membrii Consiliului parohial în curtea bisericii din sat. Slujitorul bisericii a informat că biserica are nevoie de o reparație fundamentală interioară și exterioară. Deoarece țara era marcată de criza economică mondială populația nu putea fi constrânsă la un nou impozit bănesc. De aceea s-a mizat pe faptul că localitatea avea numeroase podgorii, iar populația dispunea de vin ca sursă de venit și se propunea de a aduna de la enoriașii parohiei vin prin umblarea cu butoiul prin localitate. Vinul colectat urma să fie comercializat la fabrica de spirt din sat, iar banii obținuți urmau să fie utilizați pentru reparație. În urma mai multor dezbateri s-a decis ca episcopul bisericii, împreună cu preotul-paroh și diaconul-cântăreț să adune de la enoriași în mod benevol vin ce urma să fie depozitat într-o pivniță, iar atunci când se va majora prețul la fabrica de spirt să fie vândut. În final, preotul-paroh avea să noteze cu multă amărăciune că „această măsură nu s-a putut îndeplini din cauza lipsei de butoaie deșarte, de care ne-am putea servi temporar” [290, pp. 554-557]. Subiectul economic din activitatea parohiei a devenit unul recurent la ședința Consiliului parohial din 19 ianuarie 1933 întrunit în localul casei parohiale a bisericii, unde s-a decis de a majora veniturile bisericii în 1933. În acest sens, se solicita primăriei din localitate ca în 1933 să pună la dispoziția bisericii nu doar 65% din arendarea râpei satului fabricii de spirt, dar cel puțin 80%, având în vedere că administrația locală dispunea și de alte venituri pentru întreținerea sa și salarizarea funcționarilor săi. Se revenea la ideea ca din toamna anului 1933 neapărat să se aducă vin de la enoriași cu butoiul pentru a fi comercializat la o sumă convenabilă. Pentru a majora vânzarea lumânărilor se obliga fiecare enoriaș din parohie ca la pomenirea morților în casă sau în biserică, precum și la sfințirea apei să întrebuințeze lumânări doar de la biserică. Paznicului lăcașului de cult i se majora salariul până la 1.500 de lei anual cu obligația ca să îngrijească de curățenia cimitirului [290, pp. 558-563]. Cu alte cuvinte, am scos în evidență rolul major al bisericii pe care îl avea în cadrul comunității.

Religia reprezenta axa morală și cronologică a vieții cotidiene. Sărbătorile religioase ritmau munca, odihna, comportamentul social și etica publică. Pietatea colectivă venită prin filiera sentimentului religios o întrevădem și din anumite practici religioase semnalate în epocă. Astfel, de Paște, în Basarabia era aplicată pe larg datina ca spre răsăritul soarelui să se adune grămezi sau movile de ogrinji, cioclezi sau frunze uscate pentru a le incinera [334, p. 20]. În 1938, preotul Bisericii „Sf. Nicolae” din Bălți Grigore Comendant constata faptul că unii cetățeni deși aveau nume și prenume de creștin, nu credeau în învățăturile Mântuitorului și nici nu le practicau. Totodată, în mediul rural locuiau oameni cu credință și practică a învățăturii biblice

însă sentimentul lor religios era format dintr-o aglomerație de credințe și practici venite pe filiera păgână. Astfel, sătenii alături de sărbătorile oficiate de Biserică mai țineau o gamă largă de rânduieli pe care instituția ecleziastică creștină nu le admitea; or, aceste ritualuri – apreciate drept un rău social –, țineau de venerarea unor divinități păgâne, având în acest sens o dublare de calendare separate ce țineau de sărbători ce veneau în contradicție cu religia creștină. În tabloul vieții credințelor și obiceiurilor moștenite și turnate de la vechea populație păgână de mii de ani se înscria banul de pe pieptul mortului, podurile, priveghile, joile verzi, Chirică-șchiopu, Foca, Ilie Pălie, descânticile și vrăjile ș.a. Combaterea acestor superstiții era pusă pe seama slujitorilor Bisericii, care erau îndrumați să realizeze acest lucru prin vorbă și cu faptă. De aceea se propunea ca la mărturisiri să se dea pe lângă sfaturi și mici canoane [68, p. 30].

La ședința Sf. Sinod din 3 mai 1938 a fost emisă o dispoziție referitoare la limba de cult pentru eparhiile din Basarabia. Astfel, în satele românești și cu populație majoritară românească urma ca slujbele rituale să fie realizate doar în limba română. În localitățile rurale cu populație neromânească trebuia să se facă o deosebire clară între satele cu populație slavă și populație neslavă. În satele locuite de populație cu origine slavă cea mai mare parte din slujbe trebuia făcută în limba română și câte o ectenie și rugăciune în limba slavonă. În satele locuite de găgăuzi, albanezi ș.a., slujbele trebuiau făcute în română. Te-Demurile și componentele principale de slujbă bisericească trebuiau înfăptuite doar în română. Totodată, explicarea Scripturii și predicile în satele neromânești se puteau realiza în limba înțeleasă de credincioși. La fel, la slujbele particulare și la domiciliul credincioșilor, la solicitare, se puteau citi rugăciuni în limba lor. Se făcea precizarea însă că în mare parte oficierea serviciului divin să fie în limba română [153, p. 36]. Această acțiune a fost realizată pentru a contracara acțiunile sectelor care din cauza propagandei făcute oral și în scris în limba populației minoritare aveau un mare succes în rândurile acestor credincioși.

În concluzie, analiza dimensiunii cultural-religioase prin prisma vieții cotidiene din Basarabia în deceniul patru relevă o implicare normativă a statului în scopul integrării identitare. Rutina zilnică a maselor rurale a fost scoasă din ritmul ei arhaic și înregimentată prin instituții de învățământ, rețeaua căminelor culturale și a parohiilor. Universul cultural-spiritual a marcat cortidianul populației din Basarabiei, instituind un amalgam de forme generatoare de continuități, dar și realități asamblate pe noile realități istorice.

2.5. Armata Română și viața cotidiană în Basarabia

Prezentarea influenței organismului militar pentru fiecare domeniu de bază al vieții cotidiene românești, dar și a interacțiunii Armatei Române cu populația din Basarabia a vizat

modul în care această instituție a statului s-a poziționat și reacționat în fața diverselor categorii de provocări specifice regiunii.

Pe parcursul perioadei interbelice, în cadrul realizării acțiunilor politice de (re)construcție națională principalele roluri le-au revenit structurilor de securitate, care au avut menirea de a monitoriza desfășurarea procesului de coeziune și consolidare a statului, prin asigurarea protecției majorității naționale, în raport cu cei ce nu acceptau forma de guvernare a statului întregit și nu executau imperativul guvernării. Acest program a dispus de aplicabilitate pentru Basarabia, odată cu intrarea Armatei Române, la 12 ianuarie 1918 [270]. Aname din aceste considerente, relevanța cotidiană a structurii militare a oferit autorităților și comunităților o prezență publică, dar și un avantaj suplimentar privind interacțiunea cu societatea din mediul urban și rural.

Totodată, Armata a deținut și cel mai înalt loc în simbolistica instituțiilor de stat, fiind alăturată școlii și BOR (fapt inclus în Constituția României din anul 1923), în formarea atitudinilor civice și morale, creatoare de spirit național. Rolul armatei avea să fie acela de a prelua, continua ori completa segmente ale procesului de uniformizare ale diferențelor mentale, atitudinale și comportamentale ale minorităților naționale și de a oferi o bază comună de relaționare pentru subiecții cărora li se adresa în mod direct. Atât prin acest fapt, cât și prin extinderile comunitare pe care încerca să le practice, instituția militară urmărea să destindă blocajele de comunicare și să slăbească contururile identitare de până la război [293, p. 244]. În această abordare, prioritară pentru populația românească din Basarabia a fost condiționarea rolului fixat al Armatei prin ramificarea activității acesteia în două direcții de bază: socializarea și cultivarea spiritului de egalitate și fraternitate, crearea unor legături spirituale la nivelul individualităților și a unui sentiment de apartenență la o singură colectivitate, respectiv formarea loialității față de instituțiile publice centrale, în raport cu preceptele și interesele Statului național român [293, p. 247].

Determinată de nivelul de subdezvoltare a comunităților rurale ale Basarabiei, direcțiile de interes ale programului de românizare precum și necesitățile lui operaționale, aveau ca scop normalizarea situației la nivel societal. La nivelul practic al funcției pe care erau îndatorați să o îndeplinească, având în grijă tineri neștiutori de carte și nesocializați în vreun alt mediu formativ oficial, ofițerii își vedeau dificilă misiunea educativă. Una dintre cele mai vizibile probleme ridicate de analfabetismul trupelor era neputința sistemului militar de a suplimenta comunicarea ce avea loc între ofițeri și soldați. Procesul de modelare a conștiinței naționale, la nivelul instituției militare, era consolidarea relațiilor interetnice și construcției naționale a statului românesc.

Dintre cele trei entități sociale, culturale și instructive menționate, Școala și Biserica asigurau debutul și continuitatea în ceea ce privea formarea și practicarea sentimentului național, în timp ce Armata oferea suplinire de factură școlară, asigura fluiditatea fundamentală a practicii culturale și deschidea calea activităților culturale [287, p. 212]. Interacțiunea între Armată și alte componente specifice sferei culturale instituționalizate demonstra contribuția adusă la încheierea conexiunii dintre autoritatea militară și populație, care a fost determinată în mare parte în cadrul asociațiilor culturale, muzicale și sportive.

Pe fondul unui proces de consolidare a identității naționale românești în Basarabia, instituția militară a fost identificată ca un vector principal de integrare socială și culturală. Reintegrarea elementelor identitare locale și afirmarea autorității statului urmau să fie realizate prin intermediul tinerilor care parcurgeau stagiul militar, aceștia devenind agenți ai politicii de uniformizare culturală și administrativă. Intrarea trupelor românești pe teritoriul Basarabiei a necesitat însoțiri explicative care să o legitimeze în ochii populației și să asigure astfel limite acceptabile unei ordini sociale deja dezechilibrată de război și imixtiunile bolșevice. În provincie nu au fost așadar trimiși doar soldați, ci și preoți militari (capelani), învățători care să explice populației rolul acțiunii armatei române [301, p. 39]. Din aceste considerente, necesitatea de a organiza un proces integrat de instruire a structurilor și componentelor relatate au fost directivele Marelui Stat Major al Armatei Române. De exemplu, în Ordinul nr. 2635 din 8 decembrie 1938 al Marelui Stat Major, Secția 5-a, se indică tuturor ofițerilor activi ce îndeplineau funcția de prefect de județ, de pe teritoriul aceluia Corp de Armată, să participe la instrucția ofițerilor pe garnizoană [4, d. 3468, f. 4].

Totodată, în anii 1930, diversele aspecte ale vieții cotidiene au devenit preocupări ale autorităților la desfășurarea programului de integrare a Basarabiei în sistemul statal românesc a populației minoritare din provincie. Complexitatea acestui program de integrare se interacționa eficient cu unele capacități ale Armatei precum vigilența, cercetarea și colectarea informației, acțiuni de control și reacție, comunicarea cu localnicii la îndeplinirea unor lucrări de interes comunitar au fost considerate productive pentru procesul de reconstrucție identitară regională.

Astfel, Armata, împreună cu alte structuri de forță au examinat cu interes sporit modul în care se desfășurau în rândul minorităților (rușilor, ucrainenilor, bulgarilor și găgăuzilor) cerințele obligatorii de integrare lingvistică, educațională ori culturală, căutând să corespundă noilor principii naționale [293, p. 289]. Cu referință la alte entități comunitare ce nu se încadrau în profilul ortodox major, se evidențiau germanii și evreii din centrul și sudul Basarabiei.

Complexitatea capacităților funcționale ale Armatei Române a facilitat pe deplin realizarea unor obiective ale Planului de construcție națională în perioada de referință. Prin

urmare, într-un mod semnificativ a fost disponibilitatea de reacție a Armatei în diverse situații de urgență, organizarea punctuală a unui plan de acțiune socio-culturală privind sprijinul militar de construcție națională în Basarabia și de a lega relații de bună colaborare în suportul administrației române din teritoriu.

Concomitent, cu alte atribuții regulamentare și responsabilități privind executarea Planului de construcție națională în județele basarabene, a fost notificat, că una din acțiuni întreprinse în mod organizat de Armată a fost detașarea unui personal specializat (ofițeri, învățători și preoți de regiment), care să aibă o contribuție directă la alfabetizarea populației. Personalul militar a fost utilizat și pentru instruirea civililor [293, p. 316].

Reprezentanții Armatei au realizat un număr semnificativ de activități culturale bine structurate și eficiente. Contribuția și abnegația personalului militar a fost bine gestionată de către autorități prin crearea primelor cămine culturale [293, p. 316]. Ofițerii au avut inițiativa de a întruni autoritățile, cadrele didactice și preoții și de a lansa un apel către toți oamenii de frunte, căutând să le explice acestora importanța scopului național și aportul calității organizate a activităților culturale [293, p. 316; 301, pp. 58-59].

Cu o astfel de perseverență a continuat constituirea centrelor culturale în Basarabia. În acest sens, contribuțiile morale și materiale ale Armatei sau dovedit a fi eficiente și au stat la baza deschiderii în Basarabia a unuia dintre primele despărțăminte cultural-spirituale din întreaga provincie. Apărut la Cetatea Albă, se pare că cel dintâi Cerc Cultural din Basarabia [30, pp. 44-45] și ceea ce avea să devină ulterior prima filială basarabească a „Astrei”. În continuare, acest izvor spiritual a performat cu o mulțime de inițiative culturale organizate în provincie la mijlocul anilor '20. Cu abnegație și inițiativă, în avangarda acestor acțiuni s-au aflat în mod neîntrerupt reprezentanți ai elitei militare.

În vâltoarea acestui proces de promovare a valorilor cultural spirituale românești, în Basarabia public a fost recunoscut aportul căpitanului Mihail Dumitrașcu în cadrul Regimentului 30 Infanterie „Matei Basarab” încartiruit la Cetatea-Albă, ce apărea drept promotor al formelor de culturalizare românească din provincie [413, p. 2]. Istoriografia de specialitate leagă contribuția fondatoare a acestui militar de deschiderea a altor patru așezăminte culturale: „Regimentul 28 Infanterie Ismail”, „Batalion Vânători Tighina”, „ASTRA Tighina” („Tighina-județ”) și „Tighina-oraș” [395, p. 91]. În județul Lăpușna, căminele culturale au fost implicate în ajutorarea concentrațiilor și înzestrării militare [437, p. 30].

În capitala Basarabiei a fost creat Liceul Militar „Regele Ferdinand I”, care a reprezentat „o instituție de învățământ cu profil militar cu o puternică miză ideologică, națională și de asigurare a securității statului românesc întregit” [438, p. 590]. Procesul educațional militar era

unul interactiv, liceeni fiind anternați în cercetări, elaborare de lucrări cu tematica națională, tradiții, folclor etc. [398, pp. 90-109; 341, pp. 109-118]. La acest liceu și-au creat universul intelectual Laurențiu Fulga și Traian Goergescu, care au debutat la „Pagini basarabene” [258, p. 275]. La fel, un absolvent de succes al instituției de învățământ militar a fost Constantin Virgil Gheorghiu, autorul romanului „Ora 25” [448].

Tinerii basarabeni erau mobilizați la instrucția militară, numită în terminologia de epocă *la concentrare*. Pentru a demonstra participarea la aceste mobilizări ostășești, li se elibera un document: „Țin minte că tata avea acel *Livret Militar* românesc cu amprenta degetului tras cu penița în două, tot acolo erau descrise și calitățile fizice ale lui” [36, p. 70]. Unii basarabeni au făcut armata, fiind în corpul de pază al suveranilor români [35, p. 116].

Pe parcursul anilor '30, autoritatea și capacitățile specifice ale Armatei pentru acest domeniu au continuat acest efort de construcție națională și erau focusate de a deveni un fundament în conexiune între Armată și populația basarabească, dar și unul de conlucrare între structurile militare și celelalte instituții cultural-spirituale ale Statului. Scopul era acela de a forma la nivelul conștiinței populare asocieri mentale reflexe între Armată, Școală, Biserică și Stat, între preceptele și învățămintele specifice fiecăreia în parte și canoanele universale ale conștiinței identitare naționale românești [287, p. 212].

La începutul anilor '30, Statul întregit a sporit radical acțiunile privind eficientizarea funcționării acestui program strategic sub forma implicării forțelor armate în acțiuni sociale de natură spirituală și materială [293, p. 316]. În acest sens, realitatea a fost confirmată de unele cadre ofițerești, care susțineau chiar că ajutorul concret pe care militarii români îl ofereau populației din mediul rural, spre exemplu, cu brațe de muncă și inventar agricol pentru restabilirea producției ogoarelor în urma distrugerilor generate de conflagrația mondială, ar fi câștigat și „dragostea și admirația populației care la început [îi] privea cu neîncredere [293, p. 316]. De menționat faptul că potrivit notelor informative a unităților militare din nordul Basarabiei în permanență se raporta despre starea de spirit nu doar a garnizoanei, ci și a populației civile [1, d. 762, f. 31, 33v, 53v].

În acest sens, autoritățile militare din provincie își dădeau bine seama și de necesitatea strategică a unor schimbări radicale în domeniul infrastructurii, construcției și modernizării drumurilor, altor căi de comunicații pentru schimbarea situației existente. Realizarea lor urma să contribuie la sporirea potențialului economic și, implicit, la ameliorarea situației categoriilor sociale largi ale populației din Basarabia [250, p. 90].

Pe lângă contextul unor raporturi cu populația locală, a existat și o implicare directă a instituției militare în activități cu destinație și utilitate socială. De exemplu, în anii 1919-1920 s-a

construit doar o singură șosea care lega orașul Hâncești cu localitățile de la Prut, iar construcția celorlalte era mereu tergiversată. La insistența Comandamentului Militar al Basarabiei s-a început construcția șoselei Chișinău – Băcioi – Gara Zloți. Drept rezultat, s-au executat 150 km de terasamente de șosele cu munca militarilor și a populației locale [250, p. 90]. Procesul de dezvoltare a rețelei de drumuri pentru necesitățile populației a fost o constantă a epocii. În comparație cu Vechiul Regat și mai ales din Transilvania, starea infrastructurii din Basarabia era una mai precară. În urma solicitării Comandamentului Militar al Basarabiei a început construcția șoselei Chișinău – Băcioi – Rezeni – Gara Zloți, care a fost întreruptă în anumiți ani [439, pp. 114-115]. Un volum mare de lucrări a fost lansat în anii '30, atunci când autoritățile române din Basarabia au identificat strategic dezvoltarea rețelelor de drumuri și a infrastructurii ca elemente critice în modernizarea vieții și bunăstării populației locale. În această privință, autoritățile militare române din Basarabia concomitent depuneau eforturi continue pentru îmbunătățirea și construcția drumurilor de diferite categorii. Prin urmare, în *Planul de lucru al d-lui ministru general Râșcanu*, publicat în *Cuvânt moldovenesc* din 26 iulie 1931, care într-un capitol cu titlul *Refacerea șoselelor cu sprijinul oștirii* a fost anunțat că „date fiind mijloacele aproape inexistente [...] voi face apel imediat la mâna de lucru militară, cu ajutorul căreia nădăjduiesc și pot începe chiar din luna august refacerea acestor șosele atât de necesare vieții economice de peste Prut” [160]. Cu implicarea activă a Armatei s-au construit șosele care legau orașele Hotin și Cernăuți prin șoseaua Otaci – Grozinți – Colincăuți, Soroca cu Florești, Cahul cu gara Traian Val. Rețeaua de șosele, mai exact porțiuni de șosea și drumuri pietruite, legau porturile Reni, Chilia și localitățile din proximitate [389, p. 90]. Concomitent, în articolul *D-l ministru general Râșcanu în nordul Basarabiei*, publicat în *Cuvânt moldovenesc* din 25 septembrie 1931, se menționa faptul că a inspectat nordul Basarabiei, a stat de vorbă cu populația și a inspectat autoritățile. La Soroca a afirmat că face în calitate de ministru numai administrație și că „va fi neîngăduitor cu cei cari nu-și execută datoriile, și cu cei cari se ocupau doar de politică”. Publicația timpului menționează că lucrau 12.000 de soldați la șosele, guvernul alocând în acest scop 40 mil. lei [85].

Dezvoltarea infrastructurii ca parte a dezvoltării unei rețele, alături de căile ferate și de cele navigabile, care să permită dezvoltarea operațiilor militare a intrat pentru prima dată în atenția Consiliului Superior al Apărării Țării în ședința din 22 februarie 1932, care s-a desfășurat la Palatul Regal, sub președinția Regelui Carol al II-lea, generalul Constantin Ștefănescu-Amza, ministrul Apărării Naționale a solicitat acordul de construire a șoselelor în Basarabia „acestea prezentând interese deopotrivă de importante atât strategice, cât și economice” [389, p. 91]. Ulterior, pe 13 decembrie 1932, subiectul a fost reluat într-o nouă ședință a Consiliului Superior

al Apărării Țării desfășurată la Palatul Regal. Dându-i-se cuvântul, generalul Constantin Lăzărescu, șeful Marelui Stat Major a subliniat necesitatea începerii construcției, în 1933, a cca 900 km de drumuri în Basarabia, cu un cost estimat de 952 mil. lei [389, p. 91]. Până la urmă, decizia a aparținut prim-ministrului Iuliu Maniu, care a menționat următoarele: „ar fi bine să se înceapă construcția drumurilor în Basarabia” [389, p. 91], hotărând alocarea sumelor necesare pentru lucrările în cauză.

În același timp, se remarcă că dezvoltarea economică a României întregite era într-o criză adâncă afectată de marea criză economică din anii 1929-1933 declanșată prin căderea bancară de la New York, SUA. Ca rezultat, în toată provincia bântuia sărăcia atât în mediul urban, cât și în mediul rural. Cu toate dificultățile social-economice pe care le întâmpinau autoritățile române din provincie acest fenomen social a fost unul prioritar în activitatea sa. Drept urmare, în combaterea sărăciei a fost implicată și Armata. Într-un alt articol cu titlul *Starea lucrurilor din Basarabia*, publicat în ziarul *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), din 28 august 1931, ministrul Râșcanu a concretizat că una din sarcinile Armatei o constituie combaterea fenomenului de pauperizare a populației. El a menționat „În orașele unde sărăcia și-a întins mai mult aripile, voi înființa cantine cu bucătării de campanie, astfel ca 50-60 de săraci să poată fi ospățați zilnic” [196, p. 2].

Este de menționat că de fapt Comandamentul militar suplimentar la misiunile constituționale ale statului român și-a asumat încă o sarcină majoră, de importanță socială. Rezultatele implicabile ale Armatei de sprijinire a populației au fost reflectate în presa din acea perioadă. În același timp, acest efort al militarilor români a suscitat un sentiment patriotic de apartenență și onoare națională românească. De exemplu, în ziarul *Cuvânt moldovenesc* din 19 martie 1933, în articolul „Armata în ajutorul săracilor” se menționa în acest sens următoarele: „Chipul nostru spune multe, și împrăștie toate necuviințele ce i se aduc de dușmanii țării și neamului nostru, dinlăuntrul și din afara hotarelor. Precum în vreme de război, armata ne apără țara, ne apără avutul și viața noastră, în vreme de pace, armata sare totdeauna în ajutorul nevoiașelor. O vedem aici, împărțind mâncare caldă, în cursul iernii acesteia, săracilor de la Chișinău” [40].

Cu toate acestea, trebuie să menționăm faptul că implicarea soldaților aflați în timpul serviciului militar obligatoriu la îndeplinirea lucrărilor de interes public nu reprezenta datoria lor de bază, precum ar fi de a duce acțiuni militare întru apărarea Statului, dar numai acest contingent militar, disciplinat, bine pregătit organizațional și operațional, a fost soluția de reacție și sprijin la o necesitate pentru care autoritățile nu aveau altă soluție.

Ținând cont de circumstanțele severe de refacere social-economică în raport cu realitatea nesatisfăcătoare din perspectiva prestării serviciilor de către autorități pentru cetățenii plătitori de taxe, totuși rolul și vizibilitatea Armatei în activitățile Programului de construcție națională a devenit vizibil în procesul de îmbunătățire al modului de trai al populației basarabene.

În această configurare, Armata a reprezentat un potențial convingător în procesul de consolidare a eforturilor de eficientizare a procesului interbelic de construcție a națiunii. Angajarea permanentă și reușită a Armatei Române în depășirea obstacolelor bunei desfășurări a procesului de dezvoltare a domeniilor vieții cotidiene avea astfel capacitatea de a demonstra populației de la sate și orașe că statul era preocupat conștient și depunea eforturi considerabile pentru modernizarea și consolidarea socio-economică a Basarabiei.

O altă implicare directă a instituției militare în activități cu destinație și utilitate socială, au fost și activități cu destinație sanitar-socială, deoarece spre sfârșitul Primului Război Mondial în Basarabia au apărut probleme dificile privind starea asistenței medicale și sanitare. Armatei i-a fost încredințată soluționarea problemelor de natură epidemiologică, combaterea diferitor infecții fiind unele dintre problemele principale. Astfel, autoritățile civile și militare au creat un Inspectorat Civil-Militar al Basarabiei, care s-a ocupat de combaterea epidemiilor. Structurile de pe lângă Armată s-au organizat potrivit necesităților ivite, adică în vederea combaterii bolilor epidemice [279, p. 11].

Ținând cont de situația creată, de posibilitățile existente, precum și de obligațiile asumate de Armata Română, prezentă în Basarabia, generalul medic Nicolae Vicol, inspector general sanitar pentru Basarabia, a propus o serie de măsuri pentru redresarea situației, printre care enumerăm: adaptarea organizării sanitare la cea administrativă, astfel, încât operațiunile să fie coordonate în mod corespunzător; continuarea activității spitalelor civile, sub egida autorităților locale prin coordonarea dintre autoritățile locale și Direcția Generală a Serviciului Sanitar Civil [279, p. 82].

În susținerea acestor acțiuni de securitate sanitară, la indicațiile autorităților militare superioare ale Ministerului de Război al României, au fost înființate șase farmacii de garnizoană în orașele Bolgrad, Cetatea Albă, Tighina, Chișinău, Bălți și Hotin, cu misiunea de a colecta în totalitate materialul sanitar aflat în arealul lor geografic și aprovizionarea cu material sanitar al trupelor românești și a celor de ordine publică locale basarabene, precum și a spitalelor și farmaciilor organizate în provincie. Tot în acea perioadă, pentru o cooperare eficientă cu autoritățile civile și în ajutorul populației locale a fost înființat un depozit central sanitar în comuna Călărași din proximitatea Chișinăului. Totodată, pentru sprijinul medical al trupelor

dislocate în Basarabia și lichidarea epidemiilor de boli contagioase, au fost înființate mai multe spitale militare [279, p. 82].

Ca formă de completare a activităților Serviciul sanitar militar român s-a dezvoltat o altă formă de asistență sanitară realizată de Armată prin construcția și funcționarea băilor ostășești. Drept dovadă, într-o altă sursă mediatică interbelică basarabeană, în ziarul *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), în articolul „Baia Corpului 3 Armată”, a fost menționată grija manifestată de Comandamentul Corpului 3 Armată față de subalterni și pentru populația civilă. În articol se menționează că „După munca armatei cu sădirea a zeci de mii de arbori, după clădiri de cazarmă, după clădirea Băii Populare și a Căminului Cultural din Nisporeni Lăpușnei – ca să inserăm numai atât – a venit și împlinirea unei mari lipse, clădirea băii garnizoanei Chișinău” [44]. Această baie a fost finalizată la 10 ianuarie 1931 și a fost sfințită în prezența ofițerimii, a reangajaților și a reprezentanților autorităților civile. Baia se afla la Spitalul Militar Corpului 3 Armată. În același timp, după relatările din publicația timpului se menționa că generalul Dragu susținea că această baie e numai un început al programului de lucrări, ce gândește să facă pentru oștire și pentru populația civilă [44].

Totodată, este nesar să menționăm faptul că unele localități importante din Basarabia, cum era, de exemplu, or. Orhei nu dispunea de spații igienice. Ca și populația civilă, militarii erau lipsiți de băi în această urbă. De aceea autoritățile centrale, în ianuarie 1940 au avut în vedere că dat fiind că Orheiul reprezintă un centru important cu o populație care se mărea în permanență, se lua în calcul soluționarea problemei băii, prețul căreia a fost estimat în total la 2,5 mil. lei. Drept urmare, în ianuarie 1940, Ministerul Sănătății a dispus un fond de 500.000 lei pentru construcția băii. O altă contribuție financiară, de 300.000 - 400.000 lei urma să fie oferită de Ministerul de Interne. Localul sanitar urma să fie înzestrat și cu calorifer [12, d. 931/1940, f. 153-154, 170].

În Spitalul jud. Orhei activa un singur medic internist, care era în același timp și medicul garnizoanei. La începutul anului 1940, în acel spital se tratau 70 de soldați. Se simțea necesitatea înzestării orașului cu o infirmerie de garnizoane, solicitându-se autorităților centrale încă un medic [12, d. 931/1940, f. 170].

Problemele sănătății publice au devenit prioritate pentru Regatul Român, care prin antrenarea autorităților civile și a Armatei a organizat și a majorat numărul de instituții medicale, manifestate prin crearea unui sistem de dispensare, maternități mici, centre de puericultură, stațiuni de deparazitare, băi publice [407, pp. 203-208]. În ansamblu, activitatea Serviciului Sanitar Militar Român în Basarabia, după Marea Unire, sub conducerea inspectorului general medic pentru Basarabia Nicolae Vicol, în comun cu organele locale, au ameliorat starea sanitar-

epidemiologică nesatisfăcătoare preexistentă și au constituit un sistem al ocrotirii sănătății civile și militare, care a activat cu succes în perioada interbelică.

În contextul abordării problematicei vieții cotidiene și al modului de trai al populației basarabene din anii '30, impactul benefic al autorității militare a fost evidențiat prin realizarea procesului de reconstrucție a conștiinței elitei și populației basarabene, în pofida sprijinului material insuficient din partea autorității de Stat, totuși, importanța programului de construcție națională a încurajat inițiativele independente ale corpului de ofițeri și subofițeri, în comun cu fundalul din provincie pentru a promova reprezentativitatea culturii românești în mediul social al Basarabiei.

În aceste condiții social-istorice, Armata împreună cu Biserica și Școala a reușit prin eforturile sale să contribuie eficient la cele mai importante proiecte de conectare a Basarabiei de restul spațiului social și cultural românesc, prin contribuția directă a personalului militar în mediul comunitar. Trebuie să menționăm și contribuția efectivului militar pe lângă modernizarea sistemului cultural național și executarea acțiunilor de natură material-constructivă, prin proiecte de infrastructură regională, construcții de drumuri comunale, zidirea și reconstruirea clădirilor și edificiilor de interes social așa cum Școala, Biserica, căminul cultural, baia ș.a. Cu toate acestea, realizările și influența Armatei asupra întregului proces de modernizare a traiului și vieții cotidiene a regiunii din perioada de referință nu au fost însă suficiente de a menține un curs durabil de dezvoltare. La sfârșitul deceniului patru, pe fundalul instituirii dictaturii lui Carol al II-lea, generalul Ion Antonescu făcea eforturi pentru a îndepărta Armata de imixtiunea factorului politic. Astfel, conform Ordinului nr. 114 din 3 februarie 1938 emis de generalul de divizie Ion Antonescu, ministrul Apărării Naționale, Armata era chemată să mențină ordinea în cadrul campaniei electorale și, eventual, să intervină în cazul reprimării dezordinilor atunci când mijloacele Ministerului de Interne erau considerate insuficiente. Totodată, generalul Ion Antonescu ținea să accentueze faptul că „Armata a stat și va trebui să rămână în afara frământărilor politice” [1, d. 762, f. 13]. Evenimentele din iunie 1940, odată cu începutul ocupației sovietice au spulberat rezultatele și eforturile depuse de Armata Română împreună cu alte autorități române privind realizarea procesului de construcție națională de integrare a poporului român.

Pe lângă funcțiile de modernizare, alfabetizare și coeziune socială atribuite instituției militare, analiza interacțiunii dintre structurile armate și mediul civil relevă o serie de tensiuni sistemice, generate de perceperea organismului militar ca forță de coerciție și instrument de control social. Dinamicile vieții cotidiene din Basarabia au fost profund influențate de rigoarea

tribunalelor militare și de menținerea prelungită a stării de asediu, măsuri administrative care au reconfigurat raporturile dintre autorități și populația locală.

2.6. Concluzii la *Capitolul 2*

Dimensiunea cotidiană a populației Basarabiei în deceniul al patrulea al sec. al XX-lea denotă o societate definită de economia de subzistență, alfabetizarea graduală impulsionată de politicile educaționale ale statului român și de structurile patriarhal-religioase, nucleul familial funcționând ca un mecanism esențial de securitate socială în fața precarităților. În urma realizării cercetării evidențiem o profundă asimetrie socio-culturală regională: mediul urban reprezenta nucleul modernizării și al instruirii superioare (corelat cu sectoarele comerciale și de transport), în timp ce arealul rural (corelat cu sectorul agrar) rămânea dominat de tradiționalism și de o cultură predominant orală. Periferizarea educațională a populației agrare a perpetuat utilizarea tehnologiilor arhaice de exploatare a solului, cimentând o rezistență structurală față de inovațiile tehnice în activitatea productivă cotidiană.

Materialul cercetat ne permite să constatăm că influența factorului politic asupra vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 s-a reconfigurat sub presiunea unei fluctuații instituționale, etice și de securitate. Impactul partidelor politice tradiționale (PNL, PNT) asupra dinamicii cotidiene a populației din Basarabia deceniului al patrulea a fost marcat de o tranziție structurală de la faza inițială de mobilizare civică și participare electorală activă, spre manifestări de absenteism politic și fragmentare socială. Centralismul carlist și prăbușirea integrității elitelor politice au transformat proiectul unificării administrative într-un sistem rigid de control și supraveghere asupra stilului de viață a populația din Basarabia. Pentru cetățeanul de rând, modificarea regulilor birocratice odată cu fiecare schimbare de personal a transformat rutina administrativă cotidiană într-o sursă de imprevizibilitate și precaritate juridică. Vulnerabilitatea structurală a societății a favorizat pătrunderea extremelor, transformând viața domestică într-un spațiu dominat de frica de supraveghere și anxietatea perchezițiilor.

Veniturile obținute din agricultură erau subminată de secete, tehnici învechite, lipsă de credite și speculă fapt ce perturba veniturile și cheltuielile micilor proprietari. În scopul compensării veniturilor agricole reduse și deficitele materiale din gospodării, populația rurală a apelat la migrația internă. Aceasta s-a îndreptat spre centrele urbane basarabene cu piețe de desfacere mai bune (Chișinău, Ismail, Bălți) sau prin exod spre regiunile din sudul României (Muntenia și Dobrogea), în special în perioadele de secetă severă. Lucrătorii basarabeni erau solicitați pentru muncile câmpului grație rezistenței și abilităților lor mecanice. Deși orașele basarabene ofereau o capacitate mai mare de desfacere și acces la resurse, dinamica dintre

veniturile și cheltuielile cetățenilor erau marcată de o presiune financiară acută. Orășenii resimțeau direct scumpirea traiului (deseori marcată de speculații) ale căror venituri bănești erau invers proporționale cu creșterea în același ritm a veniturilor. În timp ce țăranii puteau să se bazeze pe autoconsumul din propria curte, orășenii depindeau în mod integral de piață.

În anii '30 Basarabia, a parcurs un proces accelerat de sincronizare culturală și spirituală cu celelalte provincii românești. Prin intermediul căminelor culturale, al extensiilor universitare, al rețelei parohiale omniprezente și al programelor normative ecleziastice, s-a reușit contracararea moștenirii imperiale țariste și ridicarea unui „scut identitar” în fața agresiunii ideologice atee din stânga Nistrului. Cu toate acestea, viața cotidiană basarabeană a rămas profund marcată de caracterul specific local, în care eforturile de centralizare și românizare instituțională ale statului s-au izbit constant, dar s-au și adaptat, la rezistența particularismelor locale, la sincretismul religios rural și la structura altor etnii din provincie, toate acestea convergând spre integrarea cetățenească.

Prezența Armatei Române în Basarabia anilor '30 a reprezentat un proces complex de „modernizare defensivă”, în care asimilarea culturală, alfabetizarea și dezvoltarea infrastructurii au fost strâns legate de disciplină, menită să protejeze populația în fața provocărilor de securitate din partea răsăriteană a statului român. Pe de o parte, armata s-a afirmat ca un element incontestabil al modernizării, asistenței sociale și ingineriei culturale. Pe de altă parte, aceeași realitate cotidiană a fost profund configurată de funcția sa de coerciție, control și supraveghere a structurilor de stat. Stările de asediu prelungite și rigoarea inflexibilă a tribunalelor militare au amintit constant populației locale că Basarabia era privită prin prisma vulnerabilității geopolitice extreme. Această presiune normativă și administrativă a generat inevitabile tensiuni între civili și militari.

Analiza corelată a celor cinci factori – populația, administrativ-politic, financiar, cultural-spiritual și militar – relevă că realitatea de zi cu zi a Basarabiei nu a constituit un simplu reflex al politicilor de la București, ci un spațiu de negociere, adaptare și tensiune epistemică între proiectul normativ al statului național unitar și provocările generate de structurile sociale locale.

3. PRACTICILE ȘI EXPERIENȚELE VIEȚII COTIDIENE ÎN BASARABIA

În privința menținerii formelor tradiționale de manifestare a societății, Basarabia poate fi considerată a fi una din cele mai conservatoare provincii românești. Acest fapt s-a reflectat în menținerea limbii române și păstrării „neștirbite” a obiceiurilor și tradițiilor. În acest fel se vorbește despre o rezistență a basarabenilor „de a rămâne ceia ce-au fost”. Conservatorismul, autentică marcă identitară, s-a menținut și în privința vieții cotidiene. Includerea în spațiul lărgit românesc, noile transformări sociale, evident, nu puteau să treacă neatinse din întregul tablou al vieții cotidiene.

3.1. Familia și ciclul vieții

La sfârșitul anilor '30 ai sec. al XX-lea, prof. Petre Andrei, ministrul educației naționale a României, într-o epocă de coagulare a societății, inclusiv din perspectivă politică, vorbea și despre o *solidaritate familială* constituită „pe legăturile de sânge dintre oameni, din care se nasc apoi legăturile sufletești, unitatea în bucurie ca și în suferință. Amintirile comune ale celor care s-au născut din aceiași părinți, casa, ceremoniile și sărbătorile care adună laolaltă pe toți membrii familiei sunt elemente care îi fac să se simtă unitar în orice moment” [38, p. XIV]. Astfel discursul sociologic și politic al epocii îl putem atribui instrumentalizării și solidarității familiale, privit nu doar ca o entitate biologică sau privată, ci ca pe o precondiție structurală pentru realizarea solidarității macro-sociale și a unificării spirituale a Basarabiei cu ansamblul statal românesc.

În cazul Basarabiei s-a constatat o anumită reticență față de o dinamizare a cotidianului românesc. Astfel, dacă în privința sistemului educațional acesta era considerat a fi un factor cu o deschidere mai largă spre integrarea în societatea românească, atunci în cazul celulei sociale, cum este familia, a fost apreciată că „n-a colaborat aproape cu nimic la educația generației nouă spre o viață românească” [184, p. 32]. Familiile, în mod special cele ale intelectualilor din mediul urban, prin structură și prin modul lor de viață au fost identificate ca fiind într-un deplin unison cu spiritul și cultura răsăriteană. Astfel, în familiile constituite prin căsătorii naționale mixte, procesul de asimilare înclina spre românizare dacă familia locuia la țară, în sat moldovenesc și spre rusificare dacă aparținea mediului urban sau unor localități rurale compacte cu minoritari ruși. Drept urmare, s-a sesizat că în toate acele familii atmosfera spirituală și culturală era una de sorginte rusească. Membrii familiilor de intelectuali erau bilingvi, vorbeau în rusește și românește. „Copiii, de cum încep să gâgăvească, părinții lor vorbesc cu ei numai rusește” [184, p. 32].

O perspectivă de cercetare a familiei din Basarabia poate fi extrasă prin prisma conceptului de sorginte antropologică al *ciclului vieții*, abordare reflectată, în mod special, în cercetările folcloristului basarabean Gheorghe Madan. Această interpretare include inerentul proces evolutiv al factorului biologic, coagulând prezentarea unei metode diacronice: *nașterea – botezul – căsătoria – decesul*. În deceniul patru, acest ciclu al vieții pendula între trecut (tradiție) și un amplu proces de modernizare pe care îl traversa statul român întregit, implicit provincia Basarabia.

Conform legii civile, începând cu 1 ianuarie 1930, pregătirea tuturor actelor referitoare la naștere, căsătorie și deces, fără diferență de credință religioasă, țineau de autoritățile publice locale (primării), unde era instituit un birou special denumit oficiul stării civile. Documentele trebuiau preavizate de ofițerul stării civile. Se organizau verificări a respectării legislației în vigoare și actele de stare civilă. Astfel, la 9 octombrie 1931, Inspectoratul General Administrativ și de Control al Basarabiei de Nord îl informa pe ministrul Basarabiei că inspectând Primăria or. Orhei au constatat registrele în dublu exemplar în care erau fixate 368 de nașteri, din care 166 de declarații de nașteri confirmate prin martori și care erau clasate la un singur dosar conform Ordinului nr. 6934 din 5 septembrie 1930 al Directoratului Ministerial Chișinău, 165 de dosare cuprinzând declarații de naștere făcute pe baza certificatelor de naștere întocmite conform regulamentului legii referitoare la actele de stare civilă, zece dosare conținând declarații făcute tot pe baza de verificarea nașterii nu erau cusute și sigilate, iar un număr de 26 de dosare de declarații făcute tot pe bază de verificarea nașterii erau înregistrate în registrul de nașteri, însă dosarele respective nu erau formate și nici verificate. Registrele de naștere erau vizate de președintele Tribunalului. Registrele de naștere se țineau în dezordine și nu în dulapuri încuiate, așa cum prevedea regulamentul legii respective. La sfârșitul anului 1930 s-a închis registrul de naștere al Oficiului or. Orhei format din cinci volume și s-a întocmit lista alfabetică a celor născuți în cursul anului. Șeful biroului Oficiului a înaintat la 5 februarie 1931 un exemplar din registrul de născuți și o listă alfabetică Tribunalului Orhei, însă nu s-a respectat întru totul articolul respectiv, care prevedea ca aceste registre să fie înaintate Tribunalului în cursul lunii ianuarie. Registrele de morți pentru anul 1930 au fost înregistrate la Tribunal și au fost încheiate la sfârșitul anului, un exemplar a fost trimis Tribunalului jud. Orhei. Registrele pe anul 1931 pentru morți au fost vizate de Tribunal și au fost ținute în dublu exemplar, din ele s-a constatat că erau trecute un număr de 242 de declarații de moarte, din acestea, un număr de 210 dosare erau șnurate, sigilate și completate cu acte, iar 16 dosare cu acte de declarațiuni de moarte cuprinse în cursul lunii septembrie, dosarele individuale fiind formate, însă necusute și nesigilate. Din dosarele existente s-a constatat că declarația de moarte s-a făcut în baza certificatelor de

constatare a morții eliberate de medic, agenți specificați în lege. Inspectorii au mai constatat că până la 7 octombrie 1931, au fost trecute un număr de 94 de declarații de proiecte de căsătorie, din acest număr din registrul de căsătorii s-a constatat că s-a celebrat un număr de 75. În dosarele de declarație de proiecte de căsătorie s-a depistat că nu s-au depus toate actele cerute de lege și s-a dat îngăduință celor în cauză să le depună ulterior. Din numărul total de 75 de dosare au fost cusute în regulă și atașate toate actele în număr de 30, iar restul de 45 erau șnuruite, fără a fi cusute, la un număr de 5 de 14 dosare lipseau recepsele de depunere a taxelor de căsătorie. Extrasele de căsătorie nu erau trimise în termenul legal. În registrele de înregistrare de căsătorie nu erau trecute cinci acte deși aceste căsătorii au fost celebrate. Au fost investigate două registre de divorțuri pe anul 1930 sigilate, parafate și încheiate la sfârșitul anului, iar un exemplar din aceste două registre s-a înaintat Tribunalului în cursul lunii februarie 1931. În anul 1931, registrele în dublu exemplar „de despărțenie” au fost sigilate și parafate la Tribunal, primul volum s-a terminat la 20 iunie 1931, făcându-se încheierea de ofițerul stării civile, iar al doilea volum s-a terminat la 10 septembrie. Dosarele referitoare la transcrierea sentințelor de divorț erau formate nu însă și cusute, sigilate și șnuruite [6, d. 18, ff. 46v-48].

Totodată, scoatem în evidență și percepția slujitorilor Bisericii referitoare la subiectul în cauză. Pentru ca poporul să fie informat cu acțiunile întreprinse de autoritățile laice, Mitropolitul Gurie a dat indicații slujitorilor bisericii să lămurească creștinii de pe amvonul bisericesc. În acest sens, s-a atenționat asupra următoarelor acțiuni: 1) declarațiile făcute la primării cu privire la starea civilă și în mod special la înregistrarea căsătoriilor nu desființau taina cununiei; 2) traiul în comun fără binecuvântarea slujitorilor bisericii, cu toate că se făcea înregistrarea de stat, era considerată a fi concubinaj, fiind un păcat supus canoanelor bisericești; 3) creștinii urmau să se conducă de învățăturile *Sf. Evanghelii* [151, p. 1]. Cu alte cuvinte, constatăm o desprindere tot mai accentuată de obiceiurile instituite pe parcursul mai mult secole, atunci când instituția religioasă (ca factori morali și spirituali) deținea întâietatea în angajamentele sociale. Statul român, aflat în plin proces de modernizare se impune tot mai mult în structurile de bază ale relațiilor sociale.

Datele statistice privind mișcarea naturală a populației pe parcursul perioadei interbelice evidențiază o particularitate structurală a Basarabiei, caracterizată printr-o rată a natalității net superioară mediei generale a României. Înregistrarea unui indice de 39,4 % între anii 1920 și 1932 (comparativ cu 36,0 % pe țară) și un volum total de 2.163.063 de nașteri vii între 1919 și 1939 (o medie anuală de 103.003 copii) [283, p. 170] au avut un impact direct asupra configurării experienței cotidiene a familiei basarabene punând presiunea economică asupra bugetului domestic. De menționat faptul că îngrijirea numărului mare de copii cădea în sarcina

mamelor și a fetelor mai mari – limitând mobilitatea socială a femeii în afara spațiului domestic. Pentru multe familii, trimiterea simultană a mai multor copii la școală a reprezentat un efort financiar greu de susținut (costuri pentru manuale, îmbrăcăminte, lipsa forței de muncă pe ogoare), fapt ce explică persistența analfabetismului și recursul la formele alternative de instruire domestică sau religioasă analizate în subcapitolele anterioare.

La *naștere* se apela la moașă. Aceasta era femeia cu o pregătire specială care asista și îngrijea femeile la naștere, având ca preocupare să pregătească focul și să pună oale de apă la fiert. Acest lucru era făcut cu scopul ca să pregătească femeia în cazul unei nașteri dificile să aibă apă caldă, „ca să i se înmoaie mădularile trupului” [131, p. 1]. După nașterea pruncului, moașa avea grijă să îngroape placenta în pământ, într-un loc cât mai adânc, dosit de vietăți.

De menționat faptul că la femeile găgăuze, cu o săptămână presupusă nașterii acestea se mărturiseau și se împărtășeau cu Sf. Taine pentru ca Dumnezeu să binecuvânteze nașterea copiilor. La fel, pentru facilitarea nașterii se procura iarba *papaira*, numită „mâna Maicii Domnului”, adusă de peregrini din Ierusalim și ținută la loc de cinste, la icoane, fiind transmise între femei ca un talisman ocrotitor ce facilitează nașterea. Prima dată când mama alăpta copilul ea ținea în gură o bucată de măr, considerându-se că astfel copilul nu va fi bețiv, iar pe sân i se pune o bucată de lână albă, ca pruncul să ajungă până la adânci bătrânețe [66, pp. 37-38].

La români, obiceiul ducerii *colacilor* la preot, de fapt, a unei găini, semnala nașterea copilului. Din apa sfințită (*agheazmă*) de slijitorul bisericii se da de băut lehuzei a treia zi și se turna în scaldătoarea pruncului și la botez. La fel, *agheazmă* se turna în a treia zi și în scaldătoarea lehuzei. Apa de la scaldătoarea lehuzei era dusă într-un loc dosit, fiind considerată în exces de murdară (*spurcată*). Moașa nu doar participa la nașterea pruncului, ci și la întreținerea casei până la botezul copilului. Pe parcursul a două-trei săptămâni pregătea mâncare, spăla rufele, avea grijă de ceilalți copii, precum și îngrijea de animalele domestice. Tânăra mamă și pruncul erau vizitați de femeile din împrejurimi, care ofereau mici daruri: pânză, legume, vin. Se ofereau și bani, de obicei o monedă de doi lei, fixată pe fruntea copilului, pentru ca acesta să aibă noroc. Toate acestea decurgeau în ritualul fastuos al băutului de *aldămaș al noului născut*, oferindu-se în acest sens musafirilor câte un păhăruț de rachiu și pâine. Urma un *al doilea aldămaș*, în cinstea lehuzei, acesta având loc a treia zi după scaldatul tinerei mame. Era o cinste mai generoasă, mesenilor fiindu-le servit nu doar rachiu, ci și vin și feluri de mâncare. La fel se aduceau daruri: vin, găini, legume și fructe, iar pe fruntea copilului se puneau monede [131, p. 1].

Din perspectiva stării civile, declarația nașterii era făcută în termen de trei zile de la naștere. Ziua nașterii și cea în care se făcea declarația nu intra în cele trei zile. Cei care urmau să

declare nașterea erau: 1) tata; 2) moașa, medicul, orice persoană care a fost la naștere, precum și persoana în locuința căruia a avut loc nașterea, chiar dacă nu a fost de față la naștere; 3) mama, dacă îi permitea sănătatea [151, p. 1].

În epocă, se constată o majorare a numărului de nașteri, în mod special în mediul rural, atenționându-se, totodată, și asupra decesilor infantile. „La țară copii se nasc mulți ca iepurii, dar și pier cu nemiluita, încât chinurile unei femei cu sarcină, nașterea și îngrijirea unui prunc, n-aduc niciun folos neamurilor” [162, p. 1]. În autobiografia doctorului Ioan Șeptelici-Herțescu (1870-1950), „născut într-un mediu pur moldovenesc” se specifică faptul că părinții săi au avut șapte copii: Alexandru, Ioan, Nicolae, Ioan, Elena, Sofia și Elizaveta. Primul Ioan și Elizaveta (Luiza) au murit ca sugaci, contactând niște boli de copii în lipsă pe vremea aceea a măsurilor preventive, așa că numele de Ioan cel dispărut a fost dat altui copil. Copilul cel mai mare, Alexandru, brunet și vioi era neastâmpărat și nu se păzea. A suferit de febră tifoidă, pneumonie. Drept urmare, organismul firav a devenit victimă a tuberculozei pulmonare, de aceea s-a stins la o vârstă fragedă. În același an a decedat și bruneta Elena (Lenuța) [10, d. 46, f. 52].

În scopul protejării vieții copiilor, statul român a întreprins o serie de acțiuni practice. De exemplu, la 28 septembrie 1937, au fost date medicamente și instrumente necesare la dispensarele de puericultură din or. Orhei, circumscripțiile Mașcăuți, Căzănești, Șoldănești și Onișcani din jud. Orhei. Pentru medici au fost organizate cursuri de puericultură. Astfel, la 28 octombrie 1937, Inspectoratul General Sanitar din Iași a organizat consultații pentru specialiștii din județele Soroca, Bălți, Orhei și Lăpușna [13, d. 1/1937, ff. 2-3].

O perioadă intermediară până la botez o constituia *rodina*, eveniment organizat la o săptămână după naștere. Erau invitate rudele, cumetrele, prietenii, însă doar de parte feminină. Era un chef organizat cu multă băutură și feluri de mâncare, acompaniat de cântece și veselie, deoarece se deschidea calea pruncului spre o viață din belșug [131, p. 1].

Botezul copilului era la 15-20 de zile de la naștere, având loc după vecernie sau după *Sf. Liturghie*. Numărul nașilor de botez se cifra la trei-cinci persoane. La botez, părinții spirituali aveau lumânări, cruciulițe, prosop, o broboadă (*casâncă* sau *șalincă*) și un buchet de flori vara sau o stebă de busuioc în timp de iarnă, toate legate cu o cordică. Nașii, la fel, dispuneau și de *crijmă*, pânză sau stambă, ce se punea sub copil atunci când acesta era scos de slujitorul bisericii din cristelniță și acasă, în momentul în care pruncul era predat în brațele mamei, cu următoarele cuvinte de urare: „de la noi prunc, de la Dumnezeu creștin!”. Formula ritualică de predare a pruncului subliniază, astfel, dubla legitimare a individului: apartenența la familia biologică și inserția obligatorie în comunitatea morală a Bisericii și a ordinii sociale. Mama săruta mâna nașilor, lua copilul în brațe, îl săruta pe frunte și-l așeza la piept. Nașii puneau pe fruntea

copilului câte 10-20 de lei. Ritualul creștin de acceptare printre credincioșii Bisericii, însoțit de atribuirea unui prenume, era însoțit de masa de cumetrie, numită *Masa Mare*, la fel ca cea de la nuntă. Era o masă organizată cu multe feluri de bucate și cu băutură și dura de seara până dimineața. Astfel, *Masa Mare*, de durată nocturnă, funcționa ca un spațiu de etalare a coeziunii comunitare. La unele cumătrii, ale gospodarilor mai înstăriți, participau și lăutarii, care formau o atmosferă plină de fericire. Înainte de a servi din bucate se spunea *Tatăl Nostru* de cel mai de seamă cumătru sau de altcineva. Deschiderea mesei prin rostirea rugăciunii *Tatăl Nostru* de către un membru cu autoritate morală subordonează petrecerea și socializarea canoanelor tradiționale ale grupului. Totodată, prezența sau absența lăutarilor indică o stratificare economică pe criterii de înstărire, iar pentru a amplifica spectacolul colectiv și pentru a crea o stare de recreare mai mare, la masă, femeile interpretau cântece, fiind susținute cu fredonări și de meseni.

Prin urmare, semnificația socială a ritualurilor de *rodină* și *botez* în Basarabia interbelică constă în integrarea formală a nou-născutului în comunitate, extinderea rețelelor de solidaritate prin instituirea rudeniei spirituale (*cumătria*) și reafirmarea ierarhiilor și a coeziunii colective. Organizarea *rodinei* exclusiv cu participanți de parte feminină la o săptămână după naștere are rolul de a oferi un suport psiho-social direct lăuzei și de a marca prima etapă de recunoaștere publică a nou-născutului în cercul restrâns al rudelor și vecinilor.

După patruzeci de zile de la naștere, după ce i se citea o rugăciune (*molitfa*) femeia putea ieși din gospodărie, considerându-se că deja era curată. În cazul în care se încălca acest obicei, adică femeia ieșea voluntar în spațiul public, putea fi apostrofată cu dispreț de către localnici cu următoarele cuvinte: „Uite, vine cățeaua, cu țâncul ei în gură” [131, p. 1].

Potrivit legislației în domeniu, părinții erau datori să aibă grijă de creșterea, hrana, îmbrăcămintea și înzestrarea copiilor. Totodată, părinții urmau să aibă din partea copiilor de îngrijire la bătrânețe sau în caz de boală [104, p. 1].

Părinților li se recomanda ca să aibă grijă de sănătatea fizică și morală pentru a face „copii viguroși, vrednici să stăpânească frumoasa Românie: oțeliți pentru a putea rezista în cruda bătălie a soartei în care va câștiga cel mai tare atât trupește, cât și sufletește” [177, p. 2].

Ziua Copilului era sărbătorită pe data de 25 mai. De exemplu, la 25 mai 1930, Societatea „Principele Mircea” a Asociației Culturale „Astra” Basarabeană a organizat o șazătoare la Cinematograful „Coloseum” cu îndemnuri pentru îngrijirea ce trebuia oferită copilului. Pe străzile Chișinăului pline de cetățeni s-au strecurat grupuri de băieți și fete de diferite vârste ce purtau drapele naționale și placarde cu lozinci tăioase și care reflectau, neîndoielnic, niște capturi ale realităților și doleanțelor cotidiene: „Vrem moașe și surori de ocrotire, devotate”; „Vrem să fim scăldați în fiecare zi”; „Vrem aer curat și soare”; „Vrem dragoste, veselie și sănătate”;

„Vrem scutice și rufe curate”; „Vrem să fim înțărcați înainte de un an”; „Vrem sprijinul și dragostea noastră”; „Vrem culcușul nostru singur”; „Vrem lapte curat și fierț”; „Vrem părinți sănătoși, căsătoriți”; „Vrem să fim feriți de muște și murdărie”; „Vrem dispensarul nostru”; „Vrem grădina noastră”; „Vrem odăi aerisite și cu soare”; „Vrem mame care să ne hrănească regulat” [224, p. 1]. Aceste slogane-îndemnuri reflectau realități dure din unele familii, care neglijau condițiile de trai și igienico-sanitare ale copiilor, expunându-i în acest fel diferitor pericole cu impact direct asupra sănătății și chiar a vieții.

Nașterea copiilor în familie era dublată și de supravegherea serviciilor sanitare ale statului. În municipiul Chișinău, spre exemplu, funcționau trei dispensare de puericultură [13, d. 1/1939, f. 3]. Moașa de circumscripție medicală din dispensarele de puericultură urma să îndeplinească serviciile de infirmieră vizitoare. Se miza pe organizarea unui program având drept obiectiv supravegherea medicală a mamei în timpul gravidității, a protecției și asigurarea în cele mai bune condiții de asistență a nașterii. Se miza pe infiltrarea în rândurile populației a unui nou spirit în ceea ce privește maternitatea (conferințe, convorbiri în timpul consultației). Medicul dispensar de puericultură trebuia să cunoască cele mai importante date despre sugari. Se atrăgea o atenție sporită măsurilor de profilaxie în mod special în prima perioadă a nașterii, asistând în prima zi, prima săptămână, prima lună. Moașa trebuie să cunoască și cauzalitatea mortalității infantile: pericolele congenitale, nutriția și modul de alimentare, infecțioase, igienice. O fișă individuală pentru fiecare copil urma să fie călăuză pentru moașă. Conținutul documentului includea informații scurte referitoare la copil (numele și prenumele, adresa părinților, data nașterii, data morții, născut mort, născut la termen sau prematur, starea copilului la naștere [normal, plătând, cu malformații congenitale, traumatisme obstetricale], greutatea la naștere, sexul, naționalitatea, religia, legitim, nelegitim, condițiile creșterii copilului [în familie, separat de familie, de ce a părăsit familia], ce fel de îngrijire i s-a dat copilului, supravegherea medicală [dispensar], alimentarea la sân (până la ce dată), alăptarea mixtă de când până când, alăptarea artificială (cu biberonul de când și până când și pentru ce), felul alăptării artificiale (cantitatea și calitatea laptelui, curățenia preparării biberonului), starea sănătății și bolile copilului (starea generală de nutriție, dentiția, greutatea și datele constatate, bolile anterioare și tratamentul aplicat [medical particular, spital, dispensar]), moartea (unde a decedat copilul, cine a declarat decesul, cine la constatat, istoria clinică completă a diagnosticului exact al bolii care a cauzat decesul, diagnosticul sigur, probabil, prezumtiv); tată (vârsta, sănătatea, gradul de cultură, ocupația, hrana), mama (în viață sau decedată, cauza morții, starea sănătății, vârsta, hrana, gradul de cultură, ocupația înainte de căsătorie, ocupația după căsătorie, în cursul sarcinii, până în ce epocă a sarcinii a continuat să lucreze, sarcinile anterioare, câte sarcini a avut, normale, anormale,

copiii sunt sănătoși sau bolnavi, copii morți: vârsta și cauza), nașterea (locul [acasă, spital etc.], cine a asistat, detalii asupra nașterii [prezentarea, durata, complicații, intervenții], post-partum) [13, d. 1/1937, ff. 10-12]. În zilele de 28 octombrie - 4 noiembrie 1937, autoritățile centrale au decis să inițieze o serie de cursuri de puericultură a medicilor. Medicii ce ofereau consultații de copii din Soroca, Bălți, Orhei și Lăpușna urmau să se prezinte joi, 28 octombrie, orele 08:00, la Inspectoratul General Sanitar Iași, unde urmau să se țină cursurile [13, d. 1/1937, f. 2].

Căsătoria reprezenta oficierea legăturilor dintre bărbat și femeie. În perioada interbelică în Basarabia au avut loc anual cca 20.000 de căsătorii, ajungându-se în ani 1932, 1934, 1937 chiar la cca 30.000 de căsătorii în mediul rural și cel urban [282, p. 196]. Tradițional, însoțirile de nuntă (*logodna*) se realizau în trei moduri: *fuga* fetei pe cuptor la flăcău, ce urma să-i fie soț; *furatul* fetei de către flăcăul ce dorea să o ia de soție și *stărostirea*. Fuga se realiza în cazul în care tinerii se simpatizau însă rudele ei și zestreă erau mai prejos de cât ale flăcăului. Cu alte cuvinte, cu învoirea tânărului se puneau presiuni pe părinții acestuia ca să accepte căsătoria. Erau și situații în care fetele rămâneau însărcinate de acea dădeau „buzna” singure pe cuptor, autoinvitându-se să fie luată în căsătorie. Răpirea miresei avea loc în cazul simpatizării tinerilor însă opunerii survenite din partea părinților fetei, care fiind mai înstăriți nu erau dispuși să o ofere „de bună voie după flăcău”. Viitorul mire era însoțit de un alai de tineri ce urmau să chiuie și să cânte dacă fata se împotriva și căuta să se facă auzită. În acest caz, părinții fetei furate se învoiau ca tânăra să se căsătorească, în caz contrar, fetei cu reputația „pătată” îi venea mai greu să fie măritată. Furatul se putea face și în cazul în care părinții erau de acord cu căsătoria, însă logodnicul dorea o zestre mai mare amânând, totodată, evenimentul inerent și dădea de înțeles că dacă dota nu este mărită atunci apare riscul restituirii la domiciliu a fetei „rușinate”. În cazul în care exista o potrivire de vârstă, neam, avere împreunarea tinerilor era însoțită de stărostie, fiind generată de dorința flăcăului și îndemnul părinților săi. În calitate de staroști, flăcăul identifica doi soli mai în vârstă, care pe înserate, de obicei în zi de sărbătoare, plecau la gospodarul cu fata. Erau primiți, de regulă, în casa cea mare. Există un joc glumeț între gazdă și musafiri, astfel încât nu se prezinta din start intențiile vizitei. Intervinea și momentul decisiv, atunci când unul din soli se adresa gazdei cu următoarele cuvinte: „mă rog să nu fie cu bănat; dar aveți fată mare... N-ați dori să o dați după flăcăul cutare al cutăruia; că-i flăcăul harnic și cuminte și-i din soiu bun de oameni și părinții au de unde îi da zestre” [131, p. 1]. Gazda ezita să dea un răspuns prompt, făcând apel la cuvântul nevestei. Aceasta este invitată și aducea argumente de genul că fata este bună de măritat și are zestre gătită. Decizia finală rămânea a fi luată însă de stăpânul casei. În cazul în care se refuză logodna se aduceau diverse afirmații, precum că fata este încă destul de tânără, mai trebuia să învețe a întreține gospodăria, nefiind pregătită pentru acest eveniment

major din viața ei. În cazul în care părinții susțineau mariajul era invitată și fata pentru a se pronunța. Dacă toți ai casei se învoiau pentru evenimentul major, gazda mai aducea un ulcior cu vin pentru a bea aldămașul și pentru a fixa ziua nunții. În prezența staroștilor, în casa fetei, se făcea *logodna*. Se serveau mai multe feluri de mâncare și băutură. Se stabilea zestrea și se făceau schimburi de inele și zăloage (flăcăul oferea 500 sau 1000 de lei, iar fata un cadou cam de aceeași sumă).

Nunta începea la mireasă în timpul mesei, în ajunul zilei cununiei, apoi se finaliza la mire. Vorniceii erau acei care invitau oamenii la petrecere. Mireasa aștepta mirele în prag și stropea drumul mirelui cu o cană de apă, *semn de bucurie*, că a venit, apoi arunca cana deșartă peste cap, ca să nu aibă niciodată dureri de cap. În schimb, mirele îi arunca un galben de aur sau o hârtie în valoare de 500 de lei. Apoi mirele se întorcea la conocari și la *oastea* (astfel i se zicea alaiului) sa, care-l aștepta la poarta miresei [131, p. 1].

După ce mireasa era gătită era trecută în casa cea mare, în capul mesei, pentru a întâmpina mesenii. La nuntă se venea cu câte o garafă de vin, găini. Tinerii veneau la petrecerea organizată cu prilejul căsătoriei fără daruri. Toți dădeau mâna cu mireasa și puneau câte doi-trei lei pe tavă. Un vornicel ospăta musafirii cu câte un pahar de vin. Veselia era întreținută din prispă de lăutari. Flăcăii și fetele se încingeau la joc, câte un vornicel, deseori invita și mireasa la joc. Pe la chindii, în cântecul lăutarilor, se apropiau și musafirii mirelui. Aceștia veneau chiuind și aduceau plocoane miresei din partea mirelui. Cadourile de pe tavă includeau: pâine de grâu (*jimblă*), o pereche de papuci și de șosete, un șal mare și o șalincă. În papuci și în șosete erau puse stafide, alune, zaharicale pentru mireasă, toate aceste bunătăți fiind consumate, prin menținerea bunei dispoziții de chef de către vorniceii în drum spre casa miresei [131, p. 1].

La sfârșitul mesei, lăutarii interpretau dansul *busuioc* și mesenii se ridicau de la masă, însă se rețineau la locurile lor. Mirii îngenuncheau în fața părinților mireseilor spre a li se cere iertare și a-și lua rămas bun de la ei. Unul din nuntași spuneau *Iertăciunea*. În cazul în care nu se spunea orația se zicea *Tatăl nostru* sau *Crezul* [131, p. 1].

Se aduceau exemple din vechime în cazurile în care la căsătorie se ținea cont de dorințele tinerilor, nu de cele ale părinților. Erau aduse critici acerbe intervențiilor forțate ale părinților în actul de mariaj: „Sunt proaste asemenea apucături ale părinților moldoveni, care în loc să păstreze obiceiurile și datinile strămoșești cele frumoase și sfinte, ei le strică încă mai mult” [78, p. 3]. Aveau loc căsătorii pe bază de aranjamente organizate de părinți pentru însușirea de zestre. Acesta a fost cazul Tatianeii Grosu din s. Prisaca, jud. Lăpușna măritată forțat cu Filip Mihăilă din aceeași localitate. În presa de epoca se nota: „Căsnicia lor este un adevărat iad. N-a trecut

niciun an de când s-au luat și ei umblă azi ca să se despartă, că altfel femeia își face seamă” [58, p. 3].

Episcopul Dionisie Erhan vorbea despre un anumit conservatorism al sătenilor din Bardar, jud. Lăușna, satul său de baștină, manifestat inclusiv în domeniul căsătoriilor. Astfel, bărdărenii evitau să aibă legături cu cei veniți în sat sau cu băjenarii din alte localități. Mai mult ca atât, „nu se auzea ca vreo bărdărănească să fie măritată după un rus sau un bulgar sau un alt om de orice neam strein, pentru că asta era o rușine pentru o familie de răzeși. La căsătoria unui băiat cu a unei fete, părinții cercetau cu multă băgare de seamă din ce viță se trage viitorul mire sau viitoarea mireasă. Acest obicei se păstrează până în vremurile de astăzi” [94, p. 1]. Ierarhul trăgea concluzia că „prin aceste obiceiuri bărdărenii și-au păstrat limba curat moldovenească, de asemenea și sângele lor moldovenesc” [94, p. 1]. Scriind despre satul său natal (Bardar), ierarhul Dionisie Erhan a recurs la o memorie colectivă idealizată, care a tins să prezinte normele morale ideale drept o constantă absolută a comportamentului social. Informația furnizată de Dionisie Erhan reflectă un mecanism tradițional de endogamie socială și etnică specific comunităților de răzeși, însă concluzia privind „puritatea sângelui” constituie un discurs esențialist de tip identitar, utilizat pentru a legitima conservatorismul local prin grila ideologică a epocii interbelice. Refuzul căsătoriei cu venetici sau persoane de alt statut trebuie apreciat, în opinia noastră ca instrument de conservare a proprietății funciare și a privilegiilor sociale ale vechilor familii de răzeși.

Din perspectiva stării civile, unul din soți trebuia să anunțe autoritățile referitor la căsătorie. Proiectul de căsătorie era afișat pe ușa primăriei pe parcursul a opt zile (libere) și dacă în acel timp nu se făceau reclamații la actul căsătoriei, puteau să depună documentele necesare la autoritățile locale. O problemă sensibilă pentru creștini o reprezenta situația în care ofițerii stării civile erau de altă confesiune religioasă. La 21 august 1930, Ahiepiscopia Chișinăului din cadrul Mitropoliei Basarabiei îi scria, confidențial, directorului ministerial al Basarabiei: „sunt oficii ce incumbă sarcinei de primar și de ofițer al stării civile, care executate de evrei, înjosesc amoriul propriu al Românului și-i tulbură limpezimea credințelor lor creștine, oricât de simpliste ar fi... Sau cum să privim pe ofițerii de stare civilă evrei, în sate cu populație majoritatea români, sau și la Chișinău, care nu numai că înregistrează declarația tinerilor ortodocși că doresc să se cunune, ci îi și felicită” [7, d. 28, f. 1]. La 21 octombrie 1930, Ministerul de Interne a venit cu următorul răspuns: „a depune jurământul în fața unei persoane de altă confesiune, nu este nicio înjosire sau atingere a confesiunii, celor care prestează jurământul, în acest caz fiind vorba de o formalitate civilă. După cum evreii depun în fața creștinilor, tot așa și creștinii trebuie să depună în fața evreilor... nu este o ceremonie cu caracter religios” [7, d. 28, f. 1].

După realizarea căsătoriei și înscrierea actului se elibera buletinul de căsătorie pentru a fi prezentat preotului, pastorului, rabinului ș.a. pentru săvârșirea ceremoniei religioase a cununiei. În cazul divorțului, după hotărârea definitivă a hotărârii de divorț emisă de instanțele judecătorești erau obligate să le prezinte oficiului stării civile pe parcursul a două luni în scopul înregistrării acestuia într-un registru special [151, p. 1].

În privința divorțialității populației din Basarabia constatăm o majorare constantă a acesteia pe parcursul perioadei dintre cele două războaie mondiale [282, p. 196]. În 1932, în Basarabia s-au înregistrat 458 de divorțuri. Pentru comparație, în total în România au fost înregistrate 7.370 de divorțuri, inclusiv în Moldova – 1.372; Muntenia – 2.448; Oltenia – 734; Dobrogea – 301; Bucovina – 119; Transilvania – 1.938. Proporția divorțurilor înregistrate la 1.000 de căsătorii relevă că între provinciile românești în Basarabia s-a constatat cea mai mică cifră, de 14,0, fiind de trei ori mai mică decât media pe țară. Astfel, pentru alte provincii acest indicator se prezenta în felul următor: Moldova – 57,0; Muntenia – 57,0; Oltenia – 48,0; Dobrogea – 36,0; Bucovina – 16,0; Transilvania – 45,6 [255, p. 77]. Datele statistice ne vorbesc despre o stabilitate a modelului familial patriarhal. Indicatorul redus al divorțurilor în Basarabia (comparativ cu Muntenia și Moldova) demonstrează persistența unui model de familie tradițională, compactă, caracteristică societăților preponderent agrare. În viața de zi cu zi a satului basarabean, nucleul familial a rămas o unitate de producție economică autarhică, unde coeziunea partenerilor era dictată de necesitatea gestionării în comun a pământului și a gospodăriei, desfacerea căsătoriei fiind dificilă din punct de vedere logistic. În contextul unei economii rurale bazate pe munca de subzistență și al ratelor ridicate ale natalității, femeia basarabeană se afla într-o stare de dependență economică totală față de capul familiei.

Moartea, plecarea în postexistență, includea, la rândul ei, o serie de obiceiuri și rânduieli. Bolnavului slăbit, care prezenta semne clare că se stinge din viață, i se aprindeau lumânări, ținute de cineva din rude la cap. I se aduceau cămașa și hainele cele mai bune, care se puneau pe masă în fața celui bolnav. Oamenii în vârstă dispuneau de așa numitele *haine de moarte*, pe care le păstreau pentru deces. În timpul vieții, aceste haine erau purtate doar de Paști sau de Crăciun. Înainte de moarte, soția putea cere sfatul soțului cu referire la avere și copii după moarte. Gheorghe V. Madan specifică faptul că „țărani mai toți întâlnesc cu liniște moartea și tot cu liniște dau soțiilor lor povețe, cum să trăiască și să gospodărească averea după moartea sa” [131, p. 1]. În casa decedatului femeile începeau să bocească, atmosfera fiind una presantă. În semn de doliu, rudele umblau cu capul gol. Mortului i se lua măsura în lung cu o ață pentru a i se face un toiag de ceară (o lumânare în formă rotundă) de așa lungime, care se puneă într-o farfurie și se aprindea din când în când.

După ce mortul era spălat (apa se vărsa la loc dosit de oameni și de animale), era îmbrăcat cu haine curate și așezat pe pat sau pe masă. În mână i se punea un ban și o cruce de ceară. Pentru a anunța lumea că cineva a decedat, afară, în dreptul ușei, se lega un prosop alb. Moartea era anunțată prin tragerea lentă de clopot la biserica din localitate. De la lăcașul de cult se da un sfeșnic și un steag. Dacă sfeșnicul era pus la capul celui decedat, atunci steagul era rezemat de streășină afară. O parte din gospodari începeau să sape groapa, iar alții să facă din scânduri un sicriu. Dacă decedatul a fost însurat i se citea *stâlpul* de către dascăl sau de cineva cărturar. Noaptea stăteau de strajă prieteni de-a răposatului și rude. *Stâlpul* nu era citit în cazul copiilor și celor neînsurați. Noaptea în cazul flăcăilor și fetelor mari decedate se făcea *străstuitul*. Tineri și rudele petreceau la șezătoare toată noaptea lângă mort. Tinerii erau înmormântați cu conocari călări și cu vornicei. În mormântarea avea loc a treia zi după deces. În cadrul ceremoniei înmormântării, atunci când era scos mortul din casă, se dădeau pomeni [131, p. 1].

Mărturiile documentare și etnografice referitoare la deces și trecerea în postexistență în Basarabia în deceniul patru relevă că moartea nu reprezenta doar un deznodământ biologic individual, ci un fenomen colectiv riguros codificat, menit să restabilească echilibrul comunitar, să valideze ierarhiile sociale și să gestioneze criza patrimonială. Păstrarea celor mai bune haine, special pentru momentul decesului demonstrează o suprapunere simbolică între sărbătoare, demnitate socială și trecerea în planul sacru. În mentalul cotidian basarabean, înfățișarea în fața comunității și a divinității presupunea afișarea unui statut social maxim și curat, pregătit din timp.

În urma voiajului realizat în primăvara anului 1934 în Basarabia, scriitorul Geo Bogza descrie un obicei ciudat de înmormântare la care a participat în com. Corjeuți, jud. Hotin, într-o după amiază. „Convoiul urcă și coboară colinile repetate la fiecare sută de metri, pământ undulat cât vezi cu ochii. Câteva zeci de oameni, merg în urma mortului. Iar mortul e dus la cimitir cu sania. În miezul lunii iunie, pe o arșiță dogoritoare, pe drumuri gloduroase de pământ, o pereche de boi se opintesc târșâind, prin praf și prin uscăciuni, sania greoaie, necioplită, în care se află mortul” [230, p. 178]. Pentru a accentua și mai tare „ciudățenia” ritualului mortuar naratorul ține să accentueze faptul că „există o pereche de boi cu această destinație. În tot satul sunt numai cai. O singură pereche de boi e păstrată, pentru a trage sania mortuară, nu numai pe zăpadă, ci și prin noroiae, sau pe pământ oricât de arid, oricât de uscat, în miezul vierii” [230, p. 178]. Desprinderea mortului de pământ este una dificilă, accentuând și mai mult intenția de plecare în postexistență. Acest spectacol era pus în aplicare de bovine: „Boii se opintesc, împing jugul cu toată greutatea lor. Pământul ține de sanie, nu o lasă să alunece. Boii trag și mai tare, *rup* (s.t.) parcă mortul de pământ, centimetru cu centimetru” [230, p. 178]. Autorul menționează faptul că

în felul acesta „mortul primește, în drum spre cimitir, o ultimă baie, în nămolul lor fertil, din care s-a iscat și și-a scos, atât cât a trăit, pâinea neagră a vieții basarabene” [230, p. 178]. În viziunea noastră, această abordare de esență mistică, îl apropie pe scriitorul român suprarrealist mai degrabă de imaginea ficțională, decât una realistă. De aceea, Geo Bogza trebuie mai curând tratat ca o sursă literară, decât ca o sursă istorică.

Un cortegiu funerar, ce transporta un decedat spre cimitirul evreiesc din Chișinău ne este prezentat în presa timpului: „Trei moșnegi cu caftane și bărbi ortodoxe purtau pe umerii lor o targă încărcată cu flori. Sub flori, cadavrul, în urmă, femei care boceau și copii speriați. Cortegiul parcurgea drumul de țară, ocolind lanurile de porumb și bostănăriile, mergând spre un cimitir izolat între ogoare și șine de tren” [166, p. 1].

Din perspectiva stării civile, declarația morții urma să fie făcută pe parcursul a 24 de ore de la încetarea din viață de următoarele persoane: membrii familiei, cei care au fost de față la încetarea din viață și vecinii [151, p. 1]. Includerea obligativității legale de declarare a decesului în termen de o zi de către rețelele comunitare imediate marchează trecerea de la înregistrarea exclusiv ecleziastică la controlul civil și administrativ centralizat al statului interbelic.

Pe parcursul deceniului patru, datele statistice relevă faptul că mortalitatea populației Basarabiei a trecut prin sinuozități: 1931 – 65.227; 1932 – 71.798; 1933 – 56.981; 1934 – 72.839; 1935 – 80.425; 1936 – 69.559; 1937 – 67.924; 1938 – 66.075 [283, p. 177]. Oscilațiile înregistrate de curba mortalității în Basarabia în anii vizați demonstrează faptul că organismul social al provinciei a fost extrem de sensibil la fluctuațiile economice și climatice externe. Cifrele absolute expun un decalaj infrastructural profund, în care ameliorarea treptată a indicilor spre sfârșitul deceniului a fost condiționată direct de intervențiile logistice, sanitare și economice organizate de aparatul de stat civil și militar.

În concluzie, ciclul vieții în Basarabia din deceniul patru arată că instituțiile de bază ale vieții private (nașterea și căsătoria) au fost un spațiu de întâlnire între regulile noi și cele vechi. Pe de o parte, statul român interbelic încerca să modernizeze regiunea prin introducerea oficiilor de stare civilă în primării și prin reglementarea divorțurilor în instanță. Pe de altă parte, populația locală a continuat să respecte cu strictețe obiceiurile tradiționale și regulile nescrise din sate, care aveau scopul de a proteja proprietatea pământului și structura familiei agrare în fața schimbărilor din exterior. În mediul urban, etapele ciclului vieții au fost marcate de o tranziție asimetrică, în care standardizarea juridică și birocratică impusă de noile oficii ale stării civile s-a suprapus peste o puternică inerție culturală de sorginte răsăriteană, vizibilă prin menținerea bilingvismului și a preferinței pentru limba rusă în interiorul familiilor de intelectuali și al căsătoriilor mixte.

3.2. Locuința și vestimentația

În intervalul restrâns al anilor '30 ai secolului al XX-lea, structura locuinței românilor basarabeni a înregistrat puține modificări sub impactul proceselor de modernizare a societății. În linii generale, arhitectura domestică și organizarea spațiului de locuit au menținut caracterul tradițional, prezentând particularități locale determinate de condițiile de mediu și de resursele regionale. În schimb, vestimentația a cunoscut transformări structurale semnificative. Această evoluție dinamică a fost receptată cu reținere de către o societate rurală dominată de viziuni conservatoare, reticentă la schimbările comportamentale și estetice rapide ale epocii interbelice.

Satele răzeșești de pe pământurile Basarabiei erau prezentate ca având casă cu cerdac și tradiții. De menționat faptul că potrivit unor planuri de edificare a primăriilor mici din Basarabia în anii '30, acestea aveau trăsăturile unor case tradiționale (*Anexa 2. Planuri de edificii administrative, figura 21*).

Atmosfera prietenoasă, „sufletul moldovenesc al basarabeianului” a fost configurată din imaginea casei deschise pentru a întâmpina oaspeții: „Căsuța curată de pe pragul căreia te întâmpină cu proverbiala ospitalitate un moșneag sprijinit de cârjă, vatra cu ceaunul din care nevasta răstoarnă, pe o pânză de în alb curat, mămăliga aburindă, carul cu boii îngândurați, totul te face să te simți în atmosfera caldă și prietenoasă a nației întregi” [84, p. 9]. Gospodăria patriarhală, ospitalitatea legendară „a moldoveanului nostru” a fost consemnată de teologul și scriitorul Gala Galaction. Aflat în satul Sadova cărturarul vorbea despre „casa primitoare și gospodărească” dorind să accentueze faptul că „ceea ce au văzut și au mărturisit, în notele lor, călătorii străini din veacurile trecute, dăinuște și azi în inimele și în casa moldoveanului, cu toate vofornițele și cu toate restriștile istoriei naționale” [27, p. 2].

În mediul rural, de obicei, casele se aflau în spatele curții, fiind acoperite cu șendilă. Dacă în zona centrală casele erau cu acoperământ în patru părți, atunci în cazul coloniștilor din sudul Basarabiei figurau „frontoane”. Satul Cotiujenii Mari din ținutul Sorociei, localitate vestită prin răzeși moldoveni era apreciat ca fiind o localitate frumoasă și asemănător unui târg. „Și gospodarie, nu șagă!.. Tot case mari, șindrilă cu solzi și cu ogrăzile pline de acareturi; multe au și câte o mică livadă de pomi” [130, p. 2]. În localitatea Piatra (Chiatra, cum îi ziceau localnicii), din jud. Orhei, toate casele și gardurile împrejmuitoare, asemena denumirii localității omonime erau de piatră [179, pp. 89-90].

Curtea gospodăriilor din mediul rural includea poiata sau grajdul și cocina aflate în spatele casei, săiacul, tizicul, „comubstibilul” natural pentru foc. Un element indispensabil îl reprezenta cotlonul de lut sau bucătăria de vară. Mașinile de cosit și piatra pentru treierat, vânturătoarea erau unelte indispensabile ale plugarilor [199, p. 1].

În presa de epocă, satele nemțești din sudul Basarabiei, colonii instituite la începutul sec. al XIX-lea de Imperiul Rus, erau prezentate drept gospodării exemplare. Acestea dispuneau de curți largi, case mari construite din piatră, cu harmane pline cu cabaline și bovine, cu fântâni arteziene. Din aceste considerente se estima că situația coloniștilor, fruntași și în cunoașterea de carte, era de două-trei ori mai bună decât cea a moldovenilor [105, pp. 54-55]. Drept exemplu de construcție durabilă pentru moldoveni erau cele edificate de germani, de aici și expresia utilizată în epocă: „Mi-am făcut un sărai chiar ca la nemți” [202, p. 57].

Cercetările realizate în lunile iulie-august 1938 în satul Popeștii de Sus, jud. Soroca, în cadrul Institutului Social Român cu sprijinul material al Fundației Regale „Principele Carol” și după metoda monografică a lui D. Gusti au scos în evidență și informații despre locuințele sătenilor. Aceștia lăsau gospodăriile (în total înregistrându-se 470 de gospodării) în dezordine creând astfel impresia de sărăcie, casele, în schimb, erau bine întreținute, fiind foarte frumoase. Unii gospodari demolau casele vechi, destul de bune pentru trai, pentru a zidi altele. Exista o concurență între gospodar în a-și construi case largi și frumoase. Deși casele aveau câte trei-patru camere, se locuia anul împrejur doar într-o singură cameră, cel mult două. Camerele nelocuite, fără sobe, erau utilizate în calitate de depozite pentru păstrarea zestreii. Pe timpul verei camerele aveau ferestrele acoperite cu hârtie, iar în exterior – obloane pentru protejarea de căldură excesivă [202, p. 40].

Locuința formată din trei camere – cea a gospodarilor autentici – se compunea din „casa cea mare”, „cămara” și „cuhnea” (bucătăria). Imaginea unei camere dintr-o gospodărie se prezenta astfel: „O cameră cu trei ferestre, din care una se deschide. Pe laiță niște țoluri moldovenești învechite. Pe jos lut și mai sunt așternute paie, ca să fie cald. Doar e iarnă” [222, p. 18]. În camere privirile erau orientate spre icoană și candela din ungheri [192, p. 1].

„Casa cea mare” era cea mai amenajată și mai bine întreținută locuință. Era „îmbrăcată” cu prosoape, horboțică, lăițele erau acoperite cu lăicere și țoluri. O adevărată bijuterie a caselor o reprezentau covoarele (războaiele) atârinate pe perete. Se punea accentul pe colorarea țesăturilor fabricate din vegetale, rezistente la decolorare. Toate acestea erau într-un contrast izbitor cu cele produse de fabrici, care se vestejeau în timp, în mod special aflate sub influența razelor solare [167, pp. 49-50]. Hainele fixate pe un cui erau acoperite cu o pânză de prosop. Tot în „casa cea mare” se afla zestreă fetei păstrată într-o ladă sau lucrurile mai de preț din gospodărie [48, p. 9]. Tot aici erau fixate stebile de busuioc pe coardă și vâzdoage înfipite de după păretar [49, p. 18]. În colțul de miazăzi se afla iconoclasul casei: icoane mari și mici. Prevalau icoanele cu chipul Maicii Domnului și ale Sf. Nicolae. În unele case se aflau și imagini cu chipiul lui Inochente de la Balta, cultul căruia se răspândi-se accelerat în epocă [402, pp. 30-31].

Folcloristul Petre Ștefănuță prezenta un contrast dintre „casa cea mare” și saloanele de la oraș, deformate cu șamotă, în locul lăzii cu zestre, cu perdele de la fabrică pe la ferestre. În satele aflate în proximitatea localităților urbane masa putea fi amplasată în mijlocul „casei celei mari” [199, p. 1], fiind considerată o influență directă a mediului urban.

Sistemul de încălzire a locuințelor era adaptat la combustibilul utilizat în spațiul geografic vizat (lemne, tizic, crengi, tulpini de plante uscate, răpcă, stuf). De menționat că instalațiilor de foc pentru încălzire și pentru prepararea hranei din Basarabia (în mod special partea centrală și cea de nord) aveau multe afinități cu localitățile românești din Moldova din dreapta Prutului, Maramureș și din Ucraina [344, p. 121]. În localitățile rurale din Basarabia, din proximitatea pădurilor, se utiliza lemnul pentru încălzirea locuințelor. În lipsa lemnului, casa era încălzită cu tizic, paie și coceni. În Cahul carul cu maldurii de stuf constituia practic unicul combustibil pentru localnici [191, p. 51]. Pentru a menține igiena casei, în camera de locuit, hornul și gura sobei nu se deschidea în „casa cea mare” sau „cămară”, dar într-un spațiu între „cămară” și „casa cea mare”, numită „cuhne”. În linii generale, piesele de mobilier din locuința țărănească au îmbinat armonios elementul funcționalului cu cel al esteticului [401, pp. 136-137].

Din peisajul rural nu făcea lipsă însă nici locuințele sărăcăcioase, improprii unei vieții îndestulate. Astfel, în sudul Bugeacului se aflau case în care erau „îngrămădiți în camere mici, întunecoase cu ferestre bine lipite de frica frigului, stau și ziua și noaptea toți membrii unei familii. Acolo se face și mâncarea. În unele din aceste camere, care câteodată nu întrec volumul de 40 m³ de aer dorm împreună până la 16 suflete. Știind că ferestrele nu se deschid niciodată, că mirosul bucatelor se îmbină cu cel al încălțăminteii unsă cu păcură și cu cel de necurătenie al atâtor corpuri omenești, își închipuie oricine cât oxigen intră în plămânii lor” [120, p. 46]. O stare deplorabilă era constatată și în partea centrală a Basarabiei. Astfel, dr. Liviu P. Funariu numit la 1 ianuarie 1932 în calitate de medic al circumscripției Sârcova, jud. Orhei, a cercetat starea reală a locuitorilor celor opt sate pe care le îngrijea. Autorul a constatat modul de viață al românului basarabean, „sărac lipt pământului, trăind cu toată familia compusă din nouă suflete (din care două tuberculoase, locuind într-o singură cămăruță și dormind în comun pe cuptorul din mijlocul camerei)” [156, p. 70].

În pofida unor realizări majori ale nivelului de viață din perioada interbelică, potrivit datelor statistice în 1940, în cadrul României, peste 40.000 de familii locuiau în bordeie, făcute din pământ, iar peste 2 mil. din totalul de 3 mil. de locuințe țărănești erau făcute din lemn și pământ. Din aceste locuințe peste 600.000 avea ferestrele fixe, care nu se deschideau de fel, pentru a fi aerisite [64, pp. 52-53]. Seara ulițele satului erau pustii, iar ferestrele caselor erau slab luminate [27, p. 1].

Din perspectiva percepției spațialității native constatăm un conservatorism local. Locuința era spațiul domestic asociat strict băștinei. Tensiunile între satele vecine erau în legătură cu „felul de a fi” a săteanului în limitele spațiului său de naștere, iar cel din proximitate era unul fixat în zona alterității [6, d. 18, f. 2].

În presa de epocă circulau cele „Zece porunci ale românului” care înscriseră profilul „bunului român”. Cea de-a doua poruncă enunța următoarele: „Păstrați-vă graiul, portul și obiceiurile cele vechi românești pentru că acestea sunt temeliile întregii națiuni românești” [226, p. 4]. Cu alte cuvinte, sesizăm faptul că menținerea portului popular, ca formă de disciplinare interioară și valoare morală, de legământ cu poporul, se înscriseră organic în caracteristica de bază a identității, a ancorei la marele transformări de epocă.

În deceniul al patrulea are loc o reafirmare a ritualelor și funcțiilor sociale ale *costumului tradițional*, menționat și drept *costum național*, inclusiv ale cămășii cu altiță ca piesă de bază a costumului femeiesc purtat în zilele de sărbătoare [342, p. 157]. Stoparea procesului de descompunere a sistemului vestimentar popular era în preocuparea atât a statului cât și a Bisericii Ortodoxe, care țineau să readucă acest element identitar în viața cotidiană. Astfel, preotesele erau încurajate să poarte cu demnitate costumul popular, constituind în acest sens un exemplu bun urmat pentru credincioșii din localitate [338, pp. 206-207]. În presa de epocă erau aduse exemple de înmormântări ale bătrânilor în port național: „o cămașă veche moldovenească, un cheptar vechiu moldovenesc, cusute toate de mâna iscusită a părinților lor” [143, p. 1].

Portului popular îi erau dedicate ode, fiind apreciat ca „cel mai frumos port din lume”. În *Calendarul Moldovenesc* (1934) se nota cu vervă despre concursul a douăzeci de state din Europa și America la care au participat cele mai frumoase fete. Dacă cea mai frumoasă tânără a fost desemnată o austriacă, atunci cea mai frumoasă vestimentație a avut-o româncă cu „portul nostru din bătrâni”, de aici și atenționarea dojenitoare pentru părinții și fetele de la sate, care dezințându-se de „portul bătrânesc” preferau să se îmbrace „cu cârpele pestrițe ale târgoveților” [232, p. 41].

Învățătorul Ionete Gh. Ilie din s. Tabacu, jud. Ismal, nota în vara anului 1930: „cât privește portul național, cu care s-ar mândri orice străin, numai la sate se găsește. După cum vedem satele păstrează numai ceea ce este specific național nouă, adică ce ne face să ne deosebim de alte neamuri” [117, p. 1]. Această perspectivă, una de esență „romantică” se părea a fi una idealistă, de a fi ceea ce dorea, nefiind însă una reprezentativă cu realitățile de epocă. Portretul femeii basarabene, ca liant al tradițiilor și forță motricie a destinului, era expus într-o înfățișare-simbol: „Înaltă și impresionantă, concentrând în mers și în mișcări eleganța, cu care vrea, parcă, să compenseze întârziata adaptare la cerințele exagerate ale modei...” [217, p. 40].

I.V. Goraș, autorul monografiei dedicate târgului Briceni, nota în mod categoric că „despre portul național, nici nu poate fi vorba prin părțile noastre” [107, p. 31].

La începutul anilor '30, se făceau aprecieri antagoniste ale vestimentației avute cu zece ani urmă, fiind sesizate transformări radicale ale portului. „Te uitați la flăcăi și fete. Ce contrast (deosebire) cu cei de azi! Flăcăii erau îmbrăcați modest și curat. Fetele la fel erau îmbrăcate simplu, dar curat, cu cămăși de in cusute cu fir și flori de borangic, lucrate cu mâinile lor proprii, rochii lungi de culori închise. Pe obraji lor sănătoși nu observai niciun fir de pudră sau vreo roșeală artificială de față și buze. Și erau frumoase. În originalitatea lor mult mai frumoase decât cele de azi” [171, p. 1]. Schimbările radicale nu erau doar o particularitate a Basarabiei, ci și a altor provincii românești, cum era, spre exemplu, Dobrogea: „În locul lânurilor trainice își fac loc tot mai mult stămburile târgurilor. Acum 8-10 ani, fetele se duceau la horă îmbrăcate numai în rochii de lână, lucrate în casă... La flăcăi se observă aceeași schimbare: în locul cojoacelor și hainelor de casă, în care se simțeau în elementul lor, au început să împrumute îmbrăcămintea târgoveților. Ba unii au chiar guler de-o palmă și cravată, alții, numai cravată, sau numai guler” [183, p. 34].

Aplicarea „decorurilor” faciale și accesoriilor vestimentare erau considerate improprii vieții rurale și infrastructurii acestui mediu. „La ce-i pot folosi țăranului, ba chiar și orășeanului gospodăros, pudra, roșul de buze, cravate” [171, p. 1].

Spre deosebire de lumea rurală, orașul era atins de procesele de modernizare rapidă. Astfel, portul tradițional (numit și „bătrânesc”), lucrat în întregime de mâna femeii dispărea. Se imita vestimentația purtată în mediul urban. Stofa necalitativă și la prețuri exagerate cumpărată de la piață era prefăcută în „haine după moda orășenilor de la mahala” [199, p. 1]. În presa de epocă se aduceau critici dure faptului că sătenii cumpărau „de la negustori fel de fel de pânzeturi și mătăsuri din urzici putrede, dar scumpe” [171, p. 1].

Totuși, în unele sate se mai țesea pânza de casă de tort sau de bumbac pentru prosoape, fețe de masă, ștergere. Un neajuns al confecționării pânzei de bumbac îl constituia faptul că nu erau vopsite, ceea ce crea dificultăți în croirea de rochii.

Exista astfel un contrast izbitor cu lumea veche a satului, una conservatoare, și alta modernă. La începutul anului 1930, învățătorul Grig. D. Talpa din s. Jora, jud. Orhei, scria cu nostalgie în ziarul *Cuvântul moldovenesc* că anterior în locuințele sătenilor în timpul iernilor se auzeau bătând stativile. „Suveica, ușoară ca un fulg de zăpadă sălta prin bătătură, fusul de la furca de tors se învârtea voios între degete, iar rășchirătorul, purtat de mâini agere, se legăna în câte un colț al casei. Așa făceau bunicile noastre îmbrăcămintea petru toți ai casei, fără ca ele să cumpere ceva de la târg. Nu cumpăra pânză de fabrică frumoasă și slabă. Pe atunci fiecare se

purta după portul moștenit de la strămoși” [207, p. 1]. Toate acestea derulau într-un contrast izbitor cu realitatea depistată cu amărăciune de către dascăl: „Astăzi însă lucrurile s-au schimbat înspre rău pentru că portul de azi al țăranului și țărancei nu mai seamănă cu cel strămoșesc care era și național” [207, p. 1].

Pânza cumpărată de la târguri de către sătence era rezultatul unui troc natural. După ce vindeau orzul, porumbul, porcul sau vițelul se cutreierau prăvălii în scopul achiziționării pânzei de fabrică necesară pentru croiala vestimentației. Or, această practică a fost considerată a fi una destul de păguboasă. „Dacă am aduna numai într-un singur an banii aruncați pe astfel de lucruri de fudulie, suma ar fi nespus de mare. Această risipă e foarte păgubitoare țăranului, căci milioanele cheltuite pe zdrențe ar rămânea în mâinile lui” [207, p. 1]. Cu alte cuvinte, această trecere de la portul tradițional la cel modern a fost pus pe seama „fuduliei”, a tendinței de racordare la noile cerințe ale pieții.

Transferul de la „sdrenețe și opinci” la achiziționarea de haine noi, palton, ceas și alte accesorii era apreciată „adevărată boierie” [70, p. 58]. În profilul unor evenimente majore din viața localității se făceau parade de vetimentație prin scoaterea acestora din naftalină [190, p. 29].

Bătrânii satului ce analizau portul sătencilor la horă interpretau că rochiile țărancilor nu erau „altceva decât maimușării de la oraș. Fiecare fată de gospodină vrea să fie orășeancă” [149, p. 3]. Descrierea portului urbanizat era realizată pe filiera unor scenarii întocmite în spiritul sarcastic descris de clasicul Vasile Alecsandri referitor la portretizarea chirițioaielor: „rochie lungă, lungă (ca la modă), boită pe obraz, cu pantofii de lac ce scârție jalnic, parcă ar vrea să spuie prostia stăpânei lor, cu mâinile goale, trecând fudulă pe ulița satului ca să o vadă toată lumea. De-ar ști nepriceputa și proasta cât de urât îi stă, cum de nimic nu se potrivește pe trupul ei, s-ar duce și-ar zvârli rochia în foc, iar pe față s-ar spăla cu două rânduri de ape” [149, p. 3].

În ziarul *Cuvânt moldovenesc* se publicau pe frontispiciu imaginii cu oameni îmbrăcați în port popular. Chipurile de oameni înveșmântați în port tradițional era prezentat ca ceva frumos, ce avea origini ancestrale. De aceia se făcea apel direct la tineretul de la sate, ca să-și înlocuiască „hainile mohorâte de târg, făcute din stofă de fabrică (stofă mereu proastă) cu haine făcute de mâinile lor și înfrumusețate cu cusătură de mână” [163, p. 1]. Imaginea unei femei în vestimentație populară era prezentată ca un exemplu de „harnică gospodină ce păstrează cu sfîinție portul strămoșesc și pe care mândrețurile și putreziciunile de la târguri n-au amăgit-o să-și lepede portul din bătrâni. Ferice de sătenii noștri, cari au de tovărășie astfel de femei. Ție mai mare dragul să le privești. Unde mai punem atunci și faptul marei economii ce astfel de femei aduc gospodarului, căci mult puținul ban ce capătă din vânzarea roadei câmpului sau

ouălor, păsărilor, laptelui și vitelor nu sunt nevoiți să-i dea pe putreziciunile de la orașe” [99, p. 1]. Drept exemplu de menținere a portului era dată Bucovina, anexată între 1775-1918 de Imperiul Habsburgilor, care a menținut portul moldovenesc. În contrast, „moldovenii noștri basarabeni încă și-au avut portul lor curat moldovenesc, dar a fost de-ajuns o vreme de iobăgie rusească de 106 ani ca ei să și-l piardă de tot înlocuindu-l cu zdrențele cumpărate din târguri. E o mare rușine, care trebuie reparată” [164, p. 1]. Pentru a menține cultura portului popular în mase, în cadrul căminelor culturale se organizau lecții referitoare la „cusătura națională”, cum era în cazul orarului activităților săptămânale prevăzute de Căminul Cultural „Principele Carol” din com. Copăcenii, jud. Bălți [8, d. 1, f. 144].

Refractară la noile tendințe în domeniul vestimentației, societatea interbelică a considerat rochia la modă ca fiind una de o ținută imorală.

Vestimentația feminină a constituit un spațiu de dispută simbolică și socială. „La sate fetele poartă rochii scurte, ce ațâță poftete” [177, p. 2]; „Ce îmbrăcăminte este amu? Umblă goale. Ce aceia este îmbrăcăminte! Le ocărăsc și preoții prin biserici” [390, p. 163]. Pentru a opri „dezmățul” modei se ivoca implicarea și autorităților publice locale: „Trei ani de zile s-au tot purtat rochiile mai sus de genunchi și le purta așa până și țigăncile [...] Primăvara asta (1931 – *n.n.*) a ieșit un zvon în sat că primăria a dat ordin să lungească rochiile. Într-adevăr rochiile s-au lungit, dar fetele zic că pentru că așa a venit moda de la oraș” [390, p. 165]. Astfel, scurtarea și lungirea rochiilor subliniază modul în care corpul și portul tinerelor au fost instrumentalizate deopotrivă de forțele modernizatoare ale orașului și de instanțele conservatoare ale satului (familie, primărie, biserică), eforturile de uniformizare morală ale comunității fiind concurate permanent de dinamismul modelelor culturale interbelice.

De menționat faptul că femeile erau mai receptive la asimilarea inovațiilor modei, în comparație cu bărbații. În acest sens, se menținea costumele bărbătești: „Suman, *leancă*, șubă cu vat, vătuită. Bărbații nu s-o prea schimbat modelul. Era cu talie, era crăpat aici. Ala model era vechi, l-am apucat din străbuni, să fie de 100 de ani (și tata meu umbla așa). Sunt așa și acum, la Vasile Anicăi, are el surtuc de modelu așela” [390, p. 165].

Pentru a menține în bună organizare treburile casei, la începutul anului 1935, Ministerul Școalelor a numit atât pentru mediul rural, cât și pentru cel urban învățătoare de gospodărie. Scopul acestor studii era de a le învăța pe fete să coase haine, să pregătească bucate, cum se menține igiena casei și a corpului. Săptămânalul *Cuvânt moldovenesc* propunea și un curs de lucrarea lânii, deoarece în Basarabia erau multe ovine. Or sătencile nu cunoșteau această îndeletnicire în toată complexitatea sa. Astfel, „de obicei gospodinele fac din lână colțuni, mănuși, țoluri, lăicele și sumane. Lăicerile le întind pe perete și fac podoaba casei, dar sumanele

nu-s la nicio cale, femeile nu știu să le învelească. Atâta și nimic mai mult” [122, p. 1]. Drept exemplu de lucrare a lânei era prezentată mănăstirea de femei de la Hirova, jud. Orhei. Tehnica de lucru a lânei putea asigura o bunăstare a casei, creând o autonomie economică și deținerea unor haine de calitate. Se concluzionează că „săteanul nu va mai cheltui în fiecare an câte un amar de bani ca să cumpere materie putredă de la târguri pentru îmbrăcăminte. Astăzi banii se fac greu și nu trebuie să-i dăm pe lucruri pe care ni le putem face singuri în casă. Îmbrăcămintea țăranului o poate face toată gospodina singură” [122, p. 1]. Drept exemplu de confecționare a hainelor pentru mediul rural era dată Școala de Gospodărie Sătească de Fete de la Mănăstirea Japca [426, pp. 452-460].

Așezările monahale erau autentice ateliere de confecționare a vestimentației, fiind apreciate pentru calitate, dar și pentru emanația spirituală, în mod deosebit de către săteni: „În anii mei de copilărie, totdeauna auzeam Hârjauca – Hârbovăț și Răciula. La ultima se duceau țăranii noștri [...], acasă țeseau șiacul din lână și-acolo ce instalație aveau dar îți făceau postav și-l vopseau! Tatăl meu avea palton negru de postav, l-a țesut acasă și acolo l-a vopsit, era postav veritabil [...]. Totdeauna mergeau la mănăstire [...], țăranii umblau iarna cu sumane cu dorsală și unde se puneau la învelitoare – la mănăstire, acolo se făcea [...]” [36, p. 72]. La fel, mănăstirile furnizau și accesorii pentru stilul vestimentar: „Când era hramul la Hârjauca, tineretul de la noi se pornea din noapte, de cu zori, o luau la drum și prin păduri ajungeau la destinație, de-acolo cumpărau diferite lucruri și se întorceau seara târziu. La mare căutare erau penele de păun care se puneau la pălărie [...]” [36, p. 72].

În epocă se atrăgea atenție vestimentației călugărilor și călugărițelor. Aceștia erau îndemnați să nu se îmbrace cu stofă și pânză cumpărată de la străini, de pe piață. Se revenea la tradiții, afirmându-se că monahii din vechime și cei din epocă trebuiau să se îmbrace doar cu materiale lucrate manual de mâini călugărești, la maici. La fel, s-a dispus ca monahiile de la șase mănăstiri selectate de stareță să aranjeze „lucrul de șeiac, de pânză și de alte materii, și din acestea să se îmbrace cuvioșii părinți și frați” [87, p. 495]. Mai mult ca atât, s-a dispus ca în viitor ierarhii așezămintelor monahale să nu mai admită „nicio chelutuială pentru materie de îmbrăcăminte și albituri, decât numai dacă a fost lucrată la mănăstirile de maici” [87, p. 495].

Potrivit cercetătoarei Tatiana Bujorean, vestimentația citadină din Basarabia a fost asociată cu urbanizarea și industrializarea societății. Moda indica statutului social, fiind dictată de casele de modă și academiile de croitorie din Europa, de aici și influențele apusene în materie de costum și accesorii purtate de cetățenii basarabeni [337, p. 242]. În mediul urban funcționau mai multe ateliere de vestimentație ce veneau să facă față noilor tendințe din modă. Astfel, spre 1940 în Chișinău funcționau 19 croitorii de dame și 70 de croitorii pentru bărbați [228, pp. 30-

31]. De exemplu, I. Rusnac, croitor de dame de primul rang, activa pe str. Filipescu, nr. 7, fiind primul care lucra după mulaje din străinătate. Era specialist în mantouri, costume, rochii, blănuri și uniforme străjerești [228, p. 70]. Salonul de croitorie de dame a lui M. Zaretschi, amplasat pe str. Mihai Viiteazul (vizavi de Cinematoigraful „Odeon”) executa comenzi pentru mantouri, costume, „după ultimele modele parisiene” [228, p. 74].

Pe str. Ștefan cel Mare, nr. 100 erau acceptate comenzi după ultimele modele la Croitoria bărbătească „O. Feldman” [228, p. 28]. A. Peterca, fost maistru la Viena, avea atelier pe str. M. Eminescu (fosta Fontannaia) 13, colț cu str. Regele Carol I (fosta Pușkin). Acesta conducea personal lucrul de executare din stofele proprii și din cele ale clienților [228, p. 29]. Croitorul Alex. Albuleț, diplomat și absolvent al Academiei de Croitorie „Lodeveze” Paris, activa pe str. Universității, nr. 37 [228, p. 31]. D. Ghelman își făcea publicitate la croitoria bărbătească de prim rang aflată pe str. General Broșteanu (Kupeceskaia), nr. 43, lângă Turnul de Apă. Comenzile le executa potrivit modelelor executarea de acesta în cooperare cu academiile de croitorie din Paris și Berlin [228, p. 54].

Mai mult ca atât, constatăm specializări foarte înguste ale articolelor de vestimentație. În cel de-al doilea oraș al României întregite existau șase ateliere de producere a corsetelor, trei de cozeroace, cinci ateliere de lenjerie, două croitorii pentru militari și civili, două croitorii pentru copii și elevi [228, pp. 30-32]. Capitala Basarabiei era dotată cu șapte blănării aflate în proprietatea meșterilor B. Beloțercovschi, Dreišner, A. Fainblat, V. Grinfeld, A. Roitman, I. Urman, M. Viner [228, p. 29]. Atelierul lui D.D. Guțu, amplasat în Chișinău pe str. General Broșteanu, nr. 54, colț cu str. Alexandru cel Bun executa haine preoțești și civile. Se primeau comenzi pentru preoți după croiala românească, pentru civili și uniforme pentru elevi. Se garanta „lucrul prompt și conștiincios” [174, p. 2]. Fabrica lui I. Gorești amplasată pe str. Alexandru cel Bun, nr. 102 producea linjerie bărbătească, de dame și de copii. Tot aici se fabrica un mare asortiment de cravate [176, p. 2].

La Bălți funcționau șase blănării și una activa la Cetatea-Albă [337, p. 240]. La Chișinău existau 20 de ateliere de pălării și șase de șepci, șapte comercianți de lână [228, p. 33, 72].

În contextul schimbărilor politice generate de dictatura lui Carol al II-lea au fost elaborate și modificări ale vestimentației. De aici și ajustarea unor unități comerciale la uniforma partidului unic. Unele ateliere de croitorie aveau raioane speciale pentru executarea comenzilor de haine străjerești [228, p. 74].

Mănușile din piele și bastonul specific din lemn se asociau cu bunăstarea socială și autoritatea morală [34, p. 33]. Totuși, pentru o parte din populație era un mare lux purtarea unui costum nou. Acestea erau transmise din generație în generație. „Abia spre sfârșitul vieții bunicul

reuşeşte să-şi comande primul lui rând de haine noi, şi cum nu se îndură să-l poarte, îl lasă fiului. Şi acesta, nepotului” [230, p. 244].

La Magazinul de galanterie „Voaleta” din Chişinău şi Bălţi se vindeau un asortiment larg de galanterie: tricotaj, lenjerie, poşete de damă, mănuşi. Exista un mare asortiment de ciorapi de diferite mărci [228, p. 54].

Un profil vestimentar al burghezului din mediul urban din nordul Basarabiei ne este redat de scriitorul Geo Bogza. Acesta ne vorbeşte despre cea mai bine îmbrăcată persoană din Otaci (Ataki). Era vorba de un bătrân care „avea o redingotă galbenă, cu guler negru de catifea, pantaloni călcaţi, ghetе lustruite, cu elastic, şi pălărie periată” [230, p. 234]. Dintr-o perspectivă sarcastică, Geo Bogza prezintă personajul, totul ca fiind „o caricatură de lord englez”, deoarece avea haine demodate: „o haină veche, de zeci de ani, care e totuşi curată şi bine păstrată e mult mai penibilă decât o haină veche şi murdară” [230, p. 234].

Scene şi mai macabre ne sunt prezentate de Geo Bogza din atelierele de haine, de croitorii, activitatea cărora era profund marcată de pauperizarea oraşenilor basarabeni. „Sunt croitori care, în toată viaţa lor, n-au avut prilejul să croiască un costum nou. Operaţia cea mai frecventă este întoarcerea hainelor pe dos, potrivirea celor rămase de la morţi, scoaterea dintr-un crac ai pantalonilor părinteşti a unei haine pentru copil, şi mai ales, adăogirea de petice şi pe o parte şi pe alta” [230, p. 243]. Era o imagine hiperbolizată a vieţii cotidiene basarabene care se revede integral în lucrarea scriitorului Geo Bogza.

Pe fundalul sărăciei se estima că în mai multe familii exista doar câte un rând de haine destinat pentru fiecare vârstă. Purtarea vestimentaţiei avea loc printr-o rocadă. Astfel, „un rând de haine pentru epoca dintre 5 şi 10 ani, altul de la 10 la 15 ani, altul dela 15 la 20. Băiatul care împlineşte 5 ani, intră în costumul respectiv, şi când îi rămâne prea mic, îl lasă altuia, şi el trece în celelalte, pe rând, pe măsură ce cei de dinaintea lui le părăsesc, parcurgându-le unul după altul” [230, p. 243]. În acelaşi stil sarcastic, autorul face referinţă şi la alte elemente vestimentare apreciate ca fiind demodate: „Şalul de lână, pe care fetele îl poartă seara, pe sub felinarele strâmbe ale ghetoului, e întodeauna cel puţin «de la bunica». Ca şi cum facerea unui rând de haine ar necesita efortul unei vieţi întregi” [230, p. 243].

Pe lângă eticheta socială ce prevedea purtarea unui tip de vestimentaţie pentru Basarabia anilor '30 a fost menţionat şi un spaţiu „ieşit din cotidian”. Este vorba de terasele şi falezele Mării Negre, ospitaliere cu oamenii ce-şi petreceau timpul aici în mod agerabil, apropiindu-se organic de rudimentar, de natură. Staţiunea Sergheievca de pe malul Mării Negre crea o atmosferă calmă, suavă şi rustică. Era locul perfect unde „nu trebuie să ai grija hainelor şi a etichetei. Oamenii se uită pe ei, trăind viaţa fermăcătoare a naturii. Nimeni nu se interesează de

tovarășul lui, pe care-l vede pe plajă, ori s-a întâlnit cu el, alături pe o bancă” [91, p. 8]. Relațiile interpersonale sunt departe de atmosfera socială instituită în mediul urban sau rustic, unde există un „ochi de veghe” al alterității. În contrast cu relațiile sociale, la mare se întrevedea individualismul: „Pe fețele fiecăruia citești uitarea de sine, liniștea... De dimineață până la ora 2 «Cosa», plaja cea mare, e plină de lume. Femei, bărbați, copii... Variații de costume; umbreluțele colorează nisipul strălucitor al malului. Învăluți în nisip, ori sub corturi improvizate, se desemnează corpurile omenești, în toate formele și de toate vârstele” [91, p. 8].

Un accesoriu indispensabil al ținutei fizice o constituie încălțăminte. Dacă în anii '20 fetele plecau la horă încălțate cu papuci, târlaci sau chiar desculțe și nu era o rușine, atunci la începutul anilor '30 aveau deja în picioare pantofi, „uneori din cei cu tocuri de-o șchioapă” [183, p. 34]. Totodată, este necesar de menționat faptul că pantofii reprezentau un accesoriu de lux, de aceea tinerii se duceau la hram sau la așezămintele monahale cu „pantofii în mână pentru că erau scumpi și mergeau desculți [...], își spălau picioarele și se încălțau” [36, p. 72].

Pentru săteni, inovațiile modei, de esență orășanească erau considerate improprii: „cumpără încălțăminte care nu-i va folosi la nimic cum sunt pantofii colorați sau de lac cu tocuri înalte, care au fost create pentru cei de la orașe unde în cele patru anotimpuri nu vei avea nevoie să calci în noroiul (glod), străzile fiind pietruite sau asfaltate” [171, p. 1]. Cu alte cuvinte, exista o reticiență față de stilul marcat de modă, venit în mos special pe filiera orașului, accesorii considerate scumpe și improprii lumii rurale: „pantofi de lac și tocuri înalte, șoșoni și câte mai câte ce coastă multe parale pe când produsele câmpului azi au scăzut cu totul?” [171, p. 1].

Încălțăminte din Chișinău era comercializată în 24 de unități, existau patru unități specializate în domeniul pantofilor de casă [228, p. 32]. Magazinul de încălțăminte „Royal” de pe str. Alexandru cel Bun, nr. 100, dispunea de un mare asortiment de galoși și șoșoni pentru dame, bărbați și copii, cu afișe de reclamă la „prețuri în afară de concurență” [228, p. 46].

Totodată, la „prețuri foarte convenabile”, pe aceeași stradă, cu nr. 90, se afla și Magazinul D. Levit ce dispunea de un asortiment bogat de ghete pentru bărbați, dame și copii, precum și galoși, șoșoni de la fabricile „Caurom”, „Quadrat”, „Atlas” ș.a. [228, p. 47]. Galoșii și șoșonii renumitei fabrici „Caurom” erau prezentați ca fiind eleganți, durabili și ieftini [228, p. 60], iar cei de marca „Quadrat” ca fiind de marcă mondială și de „calitate neîntrecută” [228, p. 80].

Pantofăria civilă și militară „Perepelita”, furnizorul Corpului 3 Armată, amplasată în Chișinău pe str. Alexandru cel Bun, nr. 65, dispunea de un mare asortiment de încălțăminte gata din piei exotice (șarpe, pantere) și impermeabile de lux, aur, argint, mătase. Tot aici puteau fi cumpărate și mărfuri de specialitate: cizme ofițerești, bocanci de schiuri de patinaj. La unitatea comercială în fiecare lună soseau jurnale de modă internaționale [228, p. 56].

Evoluția locuinței și a vestimentației în anii '30 ai sec. al XX-lea din Basarabia o încadrăm în două modele de viață cotidiană divergente: o cultură rural-monahală, axată pe conservarea locuinței patriarhale și confecționarea manuală a hainelor din lână ca strategie de supraviețuire economică, și o cultură urbană de consum, strâns conectată la tendințele și valorile vest-europene. Statul și instituțiile de sprijin (școlile de gospodărie, mănăstirile) au reușit să stabilizeze nivelul de trai din mediul rural prin valorificarea resurselor tradiționale locale, transformând casa și portul în scuturi de identitate națională.

3.3. Alimentația și practicile de consum

Sistemul alimentar basarabean a fost în legătură directă cu mișcările din timpul Marelui Război, a Marei Uniri. Pentru exemplificare menționăm faptul că în timpul conflagrației mondiale în Basarabia au fost amplasate mai multe unități militare care nu puteau fi aprovizionate doar cu alimente de producție autohtonă, de aceea s-a importat grâu și din alte regiuni (cum ar fi soiul *Poltavka* adus din Siberia), treptat utilizat la scară largă în gospodăriile țărănești. Drept urmare, s-a creat o mixtură între soiurile locale de cereale și cele aduse din diferite teritorii ale Imperiului Rus. Conexiunea Basarabiei cu alte provincii românești, la fel, și-a lăsat amprenta asupra polimorfismului de plante agricole. Astfel, după 1918, în anii secetoși, în Basarabia de Sus au fost cultivate și aclimatizate soiuri de grâu, format din diferite forme (linii pure), adus din Transilvania sau Banat [50, pp. 39-41]. Însăși Unirea Basarabiei cu România era considerată a fi realizată de intelectualii din popor care „s’au înălțat din Talpa țarei și care mai mult a crescut cu mămligă și borș cu crupe” [127, p. 1]. Urmare a întregirii teritoriale și a reformei agrare (care a afectat gospodăriile marilor proprietari) s-a extins geografia și diversitatea de aprovizionare a gospodăriilor cu alimente. Astfel, dacă anterior, în timpul anilor secetoși, sătenii erau obișnuiți să folosească semințele din marile gospodării latifundiare, atunci situația postreformă agrară s-a schimbat în sensul că țăranii nu mai erau dependenți de moșierii aflați la o distanță de până la 100 km [50, p. 42]. În urma cercetărilor realizate de A.G. Bârlădeanu, la sfârșitul anilor '20 în jud. Tighina se constată pierderea soiurilor locale din Basarabia, fapt ce-și lăsa amprenta și asupra sistemului de aprovizionare cu produse alimentare. Astfel, țăranii bătrâni erau îngrijorați de faptul că soiul de grâu de la bancă (numit *Banatca*) era mai firav, „se prăpădește la ger; cu seceta este cum este, dar iarna îi vine greu; boabele îi sunt mai mășcate, mai frumoase, are preț mai bun, dar nu suferă pământul nostru” [50, pp. 43-44]. Toate acestea aveau loc într-un contrast cu pierderea grâului local, supranumit „bătrânesc”, schimbare ce afectase nu doar soiurile de grâu local, ci și alte culturi „strămoșești”, cum era porumbul. O schimbare „dramatică” a atins și cartoful. Tuberculi de masă au dispărut aproape

cu totul din grădinile țăranilor, acesta fiind înlocuit cu cartoful de nutreț, fără gust, care în provincia Banat și peste hotare era utilizat în hrana porcilor și altor animale domestice sau pentru fabricarea alcoolului. De aici venea și explicația referitoare la cauzele recoltelor slabe. O altă cauză a roadelor modeste era pusă pe seama slabei organizări a lucrării pământului, a faptului că plugarul nu avea îndrumări științifice și aplica mijloacele rudimentare în activitatea sa, fapt generator de pierderi de miliarde de lei ce afecta calitatea și cantitatea aprovizionării cu resurse alimentare [238, pp. 2-3].

Caracterului agricol al Basarabiei a influențat, în linii generale, tipul de alimentație al populației [282, pp. 281-282]. În anii '30, din punct de vedere agricol Basarabia era divizată în zona de Sud, în care se cultiva 95% cereale (în mod special orzul), 1% – fânțe și culturi de nutreți, 2% – plante industriale, iar în zona de Nord se cultivau 82% cereale, 3,3% – fânțe și 10% din suprafața era acoperită de plante medicinale. Grâul și porumbul (malaiul) reprezentau culturile predominante. Porumbul constituia baza alimentației populației din mediul rural; grâul deși într-o măsură mai mică decât în perioada anterioară reformei agrare și de reintregire a țării forma un articol important de export. O sursă de alimentare o constituiau cei 10 mil. de pomi fructiferi, inclusiv cca 2,2 mil. meri. În acest sens este important să menționăm faptul că regiunea pomicolă a Nistrului de Jos, din jud. Tighina, era supranumită „California României” [236, p. 5]. Din livezile de pomi din lunca Nistrului la Tighina în direcția spre Chițcani se adunau piramide de mere culese. La fel, vișinii erau numeroși, iar nucii constituiau o bogăție rară. Conul abundenței se întrevedea și din cantitatea mare de struguri culeși, mustul cărora nu mai încăpea în vase disponibile, creând impresia unui *Canaan binecuvântat* [55, p. 4; 73, pp. 285-342]. Valorificarea fructelor din jud. Tighina, cea mai bogată regiune pomicolă din țară, până în anul 1939 avea două direcții de export: piața cehoslovacă și piața poloneză. În urma dispariției acestor state se căutau noi piețe de desfacere, cu atât mai mult că anul 1939 a fost unul plin de rod. Din aceste considerente, autoritățile locale rugau executivul de la București „să intervină de urgență și în această privință pentru că altminter ar fi păcat să se strice tot ceea ce s-a produs” [12, d. 931/1940, f. 167].

O altă zonă specializată în domeniul agriculturii o reprezentau județele Orhei și Lăpușna, unde o parte din țăranii trăiau din creșterea pomilor fructiferi. În acest cadru geografic, nucul prezenta un produs alimentar strategic, contribuind cu un coeficient important la exportul acestui produs. O problemă aparte o reprezenta însă lipsa aparatelor moderne, a mașinilor de spălat și uscat nucile pentru a fi comercializate mai ușor pe piețele străine. Această marfă era solicitată de comercianții din America. Deși marfa era bună, din cauza lipsei de utilaj modern, nu avea aspect negustoresc. Cumpărătorii văzând nucile cu coajă neagră le refuzau și astfel țăranii pierdeau o

parte consistentă din venit. Astfel, se propunea introducerea de tehnologii moderne, cea ce ar fi putut facilita o producție mai mare pentru export [12, d. 931/1940, f. 154].

În anumite spații, natura oferea o hrană diversificată în urma practicării pescuitului și a vânătorii. O problemă aparte o constituia pescuitul pe malul Nistrului. Spre deosebire de locuitorii de pe malul sovietic (stâng), care pescuiau tot anul, basarabenilor le era interzis pescuitul timp de 4-5 luni pe an. Această interdicție sezonieră crea disparități și limita periodic accesul populației locale la o sursă vitală de proteine [12, d. 931/1940, f. 146]. Pescuitul era bogat în partea de Sud-Vest a Basarabiei, în mod special în apele bogate de la brațul Chiliei și din limanuri. Nistrul era bogat în pește scump și mare: morun (*Huso huso* L.), nisetru (*Acipenser güldnestaedi* Brand), cegă (*Acipenser ruthenus* L.), păstragă (*Ac. Stellatus* Pal.), mreană (*Barbus fluviatilis* Agass). Prețul peștelui era variabil și era estimat a fi unul ridicat. Peștele nu era doar o hrană de subzistență, ci și un bun comercial valoros, dar scump pentru buzunarul de rând. Prețurile de la Tighina (36 de lei/kg pentru crap și știucă; 20-25 lei/kg pentru peștele mai mic) [113, p. 178] arată că peștele de calitate superioară tindea să devină un aliment de lux în mediul urban. În afară de pești, se mai prindeau și se comercializau crustacee comestibile, raci (*Astacus fluviatilis*). În amplasamentul satului Copanca, între valea Boteni și Nistru (în apropierea Nistrului mort) fauna era una foarte variată. Aici crapul (*Cyprinus carpio* L) putea ajunge până la 18 kg, se mai prindea la cârlig (numit *peremeopcă*, *perenitcă* sau *somoloave*) știucă, somn, caras, baboi, sudac, suvaică, tiulcă (pleșuvcă) etc. [113, pp. 178-179]. În anul 1933, producția peștelui în jud. Cahul era evaluată la suma de 15.326.000 lei [141, p. 11]. Astfel, Nistrul asigura accesul la specii de pește scumpe și valoroase (morun, nisetru, cegă, păstrugă, mreană), precum și la crustacee (raci), ceea ce indică potențialul unei alimentații rafinate pentru cei care își permiteau aceste produse. Pe de altă parte, alimentația cotidiană a țăranilor de pe malul drept al Nistrului era direct afectată de deciziile administrative și de securitate ale vremii.

Alimentația cotidiană (în special în zonele de baltă și pădure) era îmbogățită prin practicarea vânătorii. Dieta includea o varietate mare de păsări și mamifere: iepuri (*Lupus europeaeus europeaeus* Pallas), prepelițe (*Perdix perdix perdix* L), dropii (*Otis tardatarda* L), cârstei (*Crex crex* L.), rațe sălbatice mari (*Anas platyrryncha platyrryncha* L) și mici (*Anas creca crecca* L), rațe roșii (*Nyroca nyroca nyroca* Guelde) etc. Prezența mistrețului (*Sus scropha attila* Thomas) în zone precum Copanca (fiind menționate capturi record de până la 288 kg / 18 puduri) [113, pp. 170-171] asigura comunităților locale rezerve importante de carne roșie și grăsimi, specifice economiei domestice din acea perioadă.

Aceste bogății ale naturii îngrijite de mâinile agricultorilor însă, din păcate, nu întotdeauna au putut asigura un trai decent nici chiar celor care lucrau în aceste domenii economice. Agricultura, fapt bine cunoscut este în dependență directă de factorii climaterici.

În prima jumătate a deceniului al patrulea, Basarabia s-a confruntat cu o succesiune de ani secetoși (1932, 1934 și 1935), fenomen resimțit cu o intensitate sporită în zonele cu regim climatic de stepă. Absența precipitațiilor a afectat sever culturile de bază în județele Orhei și Bălți, unde producția de grâu și porumb a fost compromisă în totalitate. Calamitatea a lovit generalizat plasa Cornești, precum și numeroase localități din plasele Sângerei, Fălești și Râșcani, generând un deficit structural de resurse agricole. Efectul direct al secetei a fost reducerea roadei la limita de subzistență sau chiar compromiterea ei totală. Distrugerea recoltelor de porumb și grâu a anulat capacitatea de autoreglare a gospodăriilor țărănești, care s-au găsit în imposibilitatea de a asigura materia primă pentru produsele de primă necesitate, lipsind elementele fundamentale ale dietei zilnice, precum mălaiul pentru mămăligă [142, p. 1].

Scăderea producției a determinat o contracție severă a consumului alimentar, populația rurală intrând într-o stare cronică de subalimentare. Dieta cotidiană a cunoscut o devalorizare nutritivă accentuată: consumul de carne a fost aproape complet eliminat (lipsind sacrificarea porcinelor sau a ovinelor), iar legumele erau preparate rudimentar, fără aport caloric semnificativ [55, p. 28]. Pe fundalul acestei penurii, s-a înregistrat o degradare a condițiilor de igienă și o creștere a consumului de alcool (vin) în rândul tuturor categoriilor de vârstă și sex. Economistul și sociologul Teodosie Al. Știrbu a descris elocvent situația alimentară a populației rurale din spațiile vizate: „Populația este subalimentată. Carnea nu se consumă aproape deloc. Nu se taie nici porci, nici oi. Uneori de sărbători se taie găini, dar foarte puține, păsările și vitele crescute în gospodăria fiind vândute la târg. Legumele și zarzavaturile sunt gătite simplu, fără a prezenta o valoare nutritivă suficientă. Copiii sunt hrăniți la fel cu părinții. Apă de băut se ia din Prut și din câteva fântâni, prost întreținute. Se bea, și foarte mult, vin, fără diferență de sex și vârstă” [421, p. 47]. În lipsa furajelor necesare pentru întreținerea șeptelului, țăranii au fost constrânși să recurgă la înstrăinarea capitalului viu. Păsările și vitele crescute în gospodăria nu mai deserveau consumul intern, ci erau direcționate către târguri. Această ofertă masivă și urgentă, determinată de disperare, a prăbușit piața, obligându-i pe producători să își vândă animalele la prețuri modice, fapt ce a adâncit decapitalizarea gospodăriilor. Dezastrul economic din zonele de stepă a generat o dislocare sezonieră a forței de muncă masculine. Pentru a asigura supraviețuirea biologică a familiilor rămase în gospodăria, bărbații au fost nevoiți să migreze spre centrul și nordul Basarabiei, sau spre alte regiuni ale țării, în căutarea unor surse alternative de venit (lucru cu ziua) care să permită achiziționarea alimentelor de bază. Pe măsura cronicizării foametei, s-au

activat rețelele de asistență socială, structurate pe două paliere: asistența confesională și solidaritatea publică și filantropi. Biserica s-a implicat prin măsuri de *creștinism social*, oferind adăpost și hrană [434, pp. 76-86]. În mod concret, în timpul crizei din 1932, instituțiile de cult din Chișinău (precum ospătăria catedralei) au preluat fluxurile masive de populație urbană și rurală pauperizată, deși resursele logistice erau adesea depășite de numărul solicitanților [33, p. 450]. Conștientizarea gravității situației din Basarabia a mobilizat societatea civilă din celelalte provincii românești. S-au organizat campanii de colectare de fonduri prin intermediul unor evenimente publice; un caz relevant l-a reprezentat inițiativa unor sportivi din Brăila, mediatizată de *Gazeta sporturilor*, care au organizat meciuri caritabile la Constanța, Galați și Chișinău, redirecționând sumele încasate către comunitățile rurale afectate de calamitate [83, p. 1].

Un alt impediment în asigurarea bunurilor de larg consum l-a constituit intemperiiile naturii. De exemplu, din a doua jumătate a lunilor februarie 1932, traseele Chișinău – Orhei, Hâncești și Criuleni, din cauza viscolului, au fost înzepezite completamente, perturbând astfel transportul călătorilor, expedițiile poștale și aprovizionarea cu alimente a populației [6, d. 10 (I), f. 227].

Spațiul alimentar a fost apreciat ca fiind unul de rezonanță în viața publică și privată a societății basarabene. Spre exemplu, abatorului și pieții centrale din Chișinău i se spuneau în mod hazliu „stomacul orașului” [432, pp. 73-74; 442, pp. 36-40]. La mesele din fața Restaurantului Popov din Bălți citadinii „puneau țara la cale” [118, p. 52], iar orașul Cahul era spațiul de trai „în care câteva ființe pornesc dimineața spre centrul comercial după alimente” [191, p. 51]. Cu alte cuvinte, zona alimentației publice poate crea nu doar un simplu spațiu al comesenilor, ci are și funcții de comunicare, interacțiune socială, de luare de atitudine.

Restaurantele, cafenelele, ospătăriile, bodegile din capitala Basarabiei ofereau produse alimentare clasificate în trei clase: supe și borșuri (supă cu carne, supă fără carne, borș cu carne și smântână, borș fără carne, bulion cu pesmeți), mâncăruri cu sos (sos din carne, varză, praz și orice fel de zarzavat, sarmale cu smântână și mămăligă, piftelul cu sos, mâncare de post), fripturi (carne de vacă, de porc, de vițel; mititei, șnițel, costiță de purcel, pârjoale din carne de vacă, pilaf de păsări), aluat (macaroane cu unt și brânză, papanaș, pâine) [5, d. 1466, f. 216].

De menționat faptul că în anii '30, administrația chișinăuiană a dispus ca fiecare pâine trebuie să aibă o etichetă, cu includerea informațiilor referitoare la numele patronului, adresa brutăriei, calitatea și greutatea produsului. Aceste măsuri aveau menirea de a proteja consumatorul și de a responsabiliza producătorul [440, pp. 64-65]. Primăria Chișinăului urmărea cu atenție situația fabricării pâinii în municipalitate. Cele 64 de brutării din oraș fabricau pâine albă și neagră necesară consumului zilnic al populației. Au existat însă și situații de criză în

privința asigurării cu pâine, cum a fost în cazul aprovizionării cu acest produs alimentar pe parcursul lunii octombrie 1931, atunci când în anumite sectoare ale orașului (în raza Circumscripției IV) brutăriile au fabricat pâine neagră în cantitate insuficientă. La fel, a existat o insuficiență de alimentare și cu pâine albă de lux, deoarece brutarii au terminat stocul de făină. Drept urmare, s-au luat măsuri ca în fiecare zi toate brutăriile să fie vizitate de ofițeri de poliție cu instrucțiuni speciale direcționate spre respectarea legilor și ordonanțelor în vigoare referitoare la această chestiune vitală pentru cetățeni [6, d. 31, f. 1-3].

Nu mai puțin importantă era puterea unor categorii sociale implicate în mod direct în sistemul de alimentare a populației, cum erau, de exemplu, brutarii, care puteau amenința administrația publică locală cu înfometarea populației. În acest sens, menționăm tentativa reprezentanților brutarilor din Bălți de a majora prețul la pâine. Aceștia la 20 iulie 1937 s-au prezentat la Primăria orașului și au expus revendicările respective însă, argumentând că făină era vândută de morari la prețuri exagerate. Drept urmare, „brutarii au anunțat că, în caz de nesatisfacere a cererii lor vor proceda la înfometarea populației, lăsând orașul fără pâine” [56, p. 3]. Aceste solicitări au fost apreciate ca fiind nejustificate, fiind dictate de pofta de parvenire speculativă.

O gospodărie tipică din Basarabia, îndeosebi de la țară (și a familiei sale), era constituită în așa fel încât să formeze un „arc al stabilității”, să poată aproviziona din belșug casa cu produse alimentare. Astfel, în tipajul unei averi (imobile) a unui gospodar, se includea o grădină de zarzavaturi, o livadă de pomi fructiferi, plantație de viță-de-vie, o „grădină boierească” sau o simplă grădină de flori. Totodată, chiar și în cea mai săracă gospodărie se găseau arbori de nuci, meri, pruni etc. Pomii fructiferi erau ținta copiilor care își suplineau regimul alimentar, prin curțile generoase ale sătenilor [47, p. 39].

La toate acestea se mai includea și o serie de acareturi sau anexe, la fel, destinate obiectivului alimentar: grajd pentru vite sau sarai, șopron pentru vite, beci, hambar, coșar pentru porumb sau sâsâiac, crama sau pivnița, bucătăria sau focăria, bordei, fântâna, coteț de porci, coteț de păsări [406, pp. 128-129]. De exemplu, potrivit cercetării antropogeografice realizate de Pavel I. Guja, licențiat în geografie la Universitatea din Iași, referitoare la s. Nișcani, jud. Lăpușna se demonstra faptul că în această localitate irigațiile și canalizările erau utilizate pentru plantarea anuală a zarzavaturilor și a legumelor. Aceste produse erau aplicate doar pentru necesitățile gospodărești și nu în scop de comercializare. Iazurile, pe lângă faptul că erau întrebuințate pentru irigație, mai erau folosite la crescătorii mici de pește, cum era crapul, carasul etc., servite de localnici în calitate de hrană de post. Pe lângă grădinele de zarzavaturi din proximitatea gospodăriilor, țăranii plantau diferiți pomi fructiferi și viță-de-vie. Pe arcul dealului

de lângă sat erau 240 ha de livezi de prune, 134 de viță-de-vie, 18 ha de livezi de mere și pere, 9 ha de nuci. În anul 1936, terenurile arabile au fost cultivate de 1.195 ha de cereale, din care 237 de grâu de toamnă, 0,5 ha de grâu de primăvară, 48 ha de secară, 44 ha de orz, 21 ha de ovăz. Porumbul a fost plantat pe o suprafață de 673 ha. Pentru alimentația zilnică nișcăenienii au cultivat 27 ha fasole, 13 ha de cartof, iar linte, mazărea, ceapa, usturoiul se planta pe suprafețe mici [109, pp. 49-50].

La începutul anilor '30, pe fundalul crizei economice mondiale, cu unde de șoc inerente și asupra societății românești, au fost generate dificultăți majore și asupra nivelului de trai al românilor basarabeni, existând, din această perspectivă o serie de „nostalgici” ai perioadei anterioare. Într-un memoriu din F. „Casei Regale” a ANR din anul 1932 se făcea referință la categoria de populație care avea o perspectivă de trăire a trecutului imperial. În sursa administrativă se menționa următoarele: „Generația mai bătrână își reamintește traiul de dinainte de război, traiul de abundență, de viață ușoară, și comparată în mod involuntar situației de atunci cu situația grea de astăzi, fără a-și da bine seama, că în Rusia, situația de azi e mult mai rea ca la noi” [11, d. 1/1932, f. 6]. Totodată, în document se scria despre anumite provocări la care era supusă administrația centrală: „Situația materială a maselor de populație s-a înrăutățit de la 1918 până azi, în mod considerabil, fără ca această populație să bage de seamă că criza prin care trecem este mondială și aruncă vina în cea mai mare parte asupra statului român. Cu toată inexactitatea ei, această părere este răspândită în masele poporului” [11, d. 1/1932, f. 7].

Pe lângă factorii economici obiectivi, cei generați de criza economică mondială, au mai fost sesizați și alții, de natură obiectivă, ce s-a reflectat în trăsăturile de comportament ale autohtonilor formate pe parcursul unei lungi perioade istorice. Astfel, alimentația țăranilor a fost considerată una austeră în raport cu munca depusă, fapt raportat, prin sistemul de comparație la alte popoare, în mod special la cele europene cu un înalt grad de dezvoltare economică. Un observator din epocă constata următoarele: „Astăzi țăranul muncește din greu anul întreg. El se mulțumește numai cu o bucată de mălai ori pâine și totuși nu poate ține piept nevoilor și nu poate propăși ca alte neamuri” [207, p. 1].

Alimentarea cu produse lactate a fost considerată a fi una insuficientă pentru menținerea stării de sănătate a țăranilor. Astfel, în s. Năpădeni, jud. Bălți, la peste 2.500 de suflete erau doar 58 de vaci de lapte [213, p. 63]. Laptele era considerat un produs de lux din care se pregăteau bunătăți pentru copii. În rețetele de epocă se vorbea de faptul că din lapte pregătit la iuțelă se prepara o mâncare delicioasă, gustoasă și hrănitoare. În produsele alimentare din lapte se includeau boabe de grâu, de porumb întregi sau fărâmițate, făină de grâu, făină de porumb, orez întreg sau fărâmițat, gris (cumpărat de la prăvălie). La fel, laptele era gătit și cu diferite verdețuri

cum ar fi, spanac, măcriș, urzici. Pentru ca gustarea să fie și mai delicioasă se recomanda ca la mâncarea cu lapte să fie adăugată și smântână [108, p. 34].

În linii generale, rapoartele medicale ale epocii indicau o calitate deficitară a alimentației în rândul populației basarabene, fenomen care nu era determinat exclusiv de lipsa resurselor materiale, ci și de persistența unor modele culturale și cutume comunitare tradiționale. Observațiile contemporanilor evidențiază faptul că inclusiv în gospodăriile rurale înstărite se menținea un regim alimentar precar, caracterizat prin neregularitatea meselor și o valoare nutritivă redusă [220, p. 40]. În structura rației zilnice se constata un deficit cronic de grăsimi, în timp ce pâinea consumată era evaluată ca fiind de o calitate inferioară [220, p. 40].

Faptul că țăranii nu erau îndestulați pe deplin cu alimente din propria gospodărie era pusă pe seamă slabei gestionări a bunurilor imobile și a transmiterii veniturilor „străinilor”, celor aflați în afara gospodăriei. De exemplu, în s. Nimoreni din jud. Lăpușna iazul plin cu pește și cu stuf a fost arendat „unui străin venit din lumea lui Dumnezeu, ca să trăiască din venitul iazului fără nicio muncă. Acesta pescuiește fără nicio cruțare și fără să mai țină seama de legile pescuitului, vinde peștele în satele din împrejurimi, la Chișinău și chiar obștii satului” [204, p. 1].

O stare precară de alimentare se constata și la Copanca unde lucrătorii cu ziua achiziționau produse de la piață, iar 65 la sută din cheltuielile menajului le constituia mălaiul și făina. Într-o familie constituită din 3-4 persoane consumul de carne era de doar 1 kg pe lună, cel al orezului și zahărului de câte 2 kg pe lună. De menționat faptul că nu se consuma defel lapte, pâine, pește, ceai [64, p. 60].

În com. Plătărești (fosta Plahteevca) din jud. Cetatea-Albă, localitate aflată într-o zonă aridă a Basarabiei și în care bărbații aflați la bătrânețe purtau barbă și părul mare, reminescențele unui patriarhat din vechime, mâncarea era considerată a fi puțină și lipsită de substanțialitate. În casele sătenilor laptele, untul și ouăle erau duse la piață și vândute, iar pe banii obținuți se cumpăra, în schimb, de la prăvălii, tutun, chibrituri sau gaz [120, p. 47].

În epocă se duceau discuții referitoare la felul de porumb (cucuruz, mălai, păpușoi) utilizat în cea mai mare parte a populației, care se alimenta cu mămligă. Pentru exemplificare, în Bârsana și Maramureș se consuma pe larg pâinea de porumb sau *pita de mălai* [125, p. 271]. Acest produs era cu atât mai mult în atenție cu cât era aplicat nu doar în hrana oamenilor, ci și în cea a animalelor de casă, a păsărilor de curte, în diferite articole industriale, ca alcool, amidon (scrobeală, întăreală), dextrină (un fel de clei), glucoză etc. Dacă porumbul *dinte de cal* (mare în boabe, se coace mai târziu) se considera potrivit pentru necesitățile industriei, atunci porumbul *românesc comun* (cu știuleții mai mari și mai umezi, cu boabele mari și făinoase) era bun pentru

alimentația omului [96, p. 1]. Mămăliga era considerată un adevărat produs național, fiind pe larg utilizată și în identificarea românilor din afară țării, inclusiv din SUA [124, p. 1].

Din seria de factori ce au influențat în mod direct modul de alimentare al basarabenilor se constată și dimensiunea religioasă. Acest fapt a fost sesizat în mod special în rândul familiilor paupere. În acest sens, în unele familii socio-vulnerabile, regimul alimentar era foarte precar, ceea ce afecta, în mod direct viața acestora „copii bolnavi, hrăniți 6-7 săptămâni ale postului numai cu murături” [162, p. 1]. La fel și maturii, în zilele de post consumau, preponderent, mămăligă și murături [220, p. 41].

O analiză comparativă a comportamentului alimentar legat de calendarul liturgic evidențiază transformări structurale la nivelul societății rurale interbelice, generate de pătrunderea treptată a modernității. Cercetările sociologice întreprinse în anii '30 în Fântânele (Inancișme) din Dobrogea relevă o mutație semnificativă în respectarea interdicțiilor religioase: dacă în mod tradițional postul era urmat riguros de întreaga comunitate, indiferent de vârstă sau sex, în această perioadă se profilează o clară disociere de gen. Restricțiile alimentare de natură religioasă devin apanajul aproape exclusiv al segmentului feminin, în timp ce în rândul bărbaților practica se menține doar izolat [183, p. 3]. În spațiul basarabean se constată un fenomen identic de conservare a valorilor spirituale și alimentare prin intermediul matricei feminine. Cu toate acestea, dincolo de eroziunea parțială a postului negru, dimensiunea sacră a alimentației a supraviețuit prin acte rituale specifice economiei domestice, cum ar fi obiceiul preparării sâmbăta a turtelor din tărâțe, oferite ca ofrandă spirituală (pomană) pentru sufletele celor vii și ale celor morți [47, p. 39].

Un aspect deosebit de complex semnalat de medicii vremii viza decalajul dintre practicile tradiționale de alimentație și normele de igienă pediatrică. Studiile clinice arătau că alimentația deficitară a nou-născuților constituia o cauză directă a mortalității infantile. Ritmul meselor era dictat exclusiv de disponibilitatea de timp a mamei: sugarul era alăptat excesiv în momentele de liber ale acesteia, dar rămânea nehrănit în perioadele de activitate intensă, neregularitatea meselor fiind un factor agravant pentru sănătatea copiilor [220, p. 40]. Situația alimentară se putea agrava și din considerentul că mama era implicată în activități și griji zilnice, problemă și mai gravă semnalată de medici în cazul în care mama era bolnavă: „Adese ori mama, fiind ocupată cu lucrul sau având cam puțin lapte, mestică în gura ei o mâncare oarecare, apoi strânge într-un dop de petică și o pune în gura sugarului drept hrană artificială. Ce are de a face, dacă mama e sifilitică sau tuberculoasă? Și cine poate s-o oprească – așa crede ea – de a-și hrăni copilul cum găsește ea de cuviință” [220, p. 40]. O cauză a mortalității infantile era generată de subnutriția populației la nivelul și altor provincii românești. Astfel, potrivit unei anchete

sociologice realizate în vara anului 1935 de Institutul Social Banat-Crișana, în comuna Sărbova, jumătate din copii, cu vârsta de 0-7 ani erau în stare de subnutriție, iar o treime din copii în vârstă de 7-15 ani se aflau în aceeași stare de subnutriție [64, pp. 59-60].

O problemă aparte o constituia faptul că nu se făcea diferență mare între alimentația copiilor și cea a adulților. Mai mult ca atât, și copiilor li se ofereau băuturi alcoolice: „La vârsta de 3-4 luni copilul stă la masa în brațele mamei și începe să fie hrănit cu mâncarea adulților. Uneori i se dă și băuturi spirtoase – vin sau rachiu” [220, p. 40].

Există și excepții în privința gradului de alimentare în anumte localități basarabene. Astfel, folcloristul Petre Ștefănuță pe parcursul lunilor iulie-august 1938 a studiat s. Popeștii de Sus, jud. Soroca. Cercetătorul a constatat că în această localitate se consuma pâine alba gustoasă, fiind cel mai prețios aliment. Mămăliga se consuma în cantități mici. Deși țăranii dispuneau de suficiente produse alimentare nu diversificau felurile de mâncare. Astfel, la mesele festive aceștia pregăteau răcitur, găluște, sarmale de crupe (pasat de porumb) și plachie (pilaf). Este interesant faptul că satul nu dispunea de cârciumă. Popeștenii nu pregăteau vin, ci îl cumpărau de la podgorenii de la Codru, jud. Orhei, aceștia fiind vânzători ambulanți comercializau butoaie de vin [202, pp. 40-41]. În fișele de teren realizate în urma cercetării monografice din s. Cornova, jud. Orhei, mămăliga este menționată ca un produs de bază: „Și-ni ieu o așchii [felie] di măligă c-acolo am ș’epăi și dac-oi flămândzî oi mânca” [390, p. 153].

Evident, cercetarea regimului alimentar poate fi analizată și dintr-o perspectivă dihotomică: a celor nevoiași, dar și al segmentului de populație înstărită. În acest sens, prezintă interes componența de alimentație a unei gospodării sărace și a uneia înstărite (ambele gospodării fiind constituite din doi soți și doi copii) din localitatea Sângerei (mijlocul anilor ’30 ai sec. al XX-lea). Astfel, dacă în familia pauperă prelua borșul „holtei” („limpede” cu mămăligă și usturoi) sau cu fasole, cartofi și mămăligă, atunci în familia înstărită se consuma borș cu carne de vită, scrob, brânză, lapte, usturoi și fructe, iar pâine și mămăligă era în cantități suficiente (*Anexa 3. Figura 25*) [239, pp. 60-61]. Nu trebuie să eclipsăm faptul că servitul unei mese potrivite se realiza în contextul în care erau primiți vizitatorii. Astfel, părintele Gh. Gheorghianov, parohul bisericii din Glodeni, a servit un refugiat din Bucovina cu ardei umpluți cu carne. Bucovineanul, viitorul ieromonah Ieraclie³, aflat la vârsta de 24 de ani, a mâncat cu multă uimire și plăcere pentru prima dată la slujitorul Bisericii roșii și vinete, afirmând că „în munții Bucovinei aceste plante nu pot fi încetățenite, iar pe timpul stăpânirii austriece era mai greu de adus din altă parte” [29, p. 28]. La fel, preotul Gala Galaction a scris despre faptul cum în drumul spre Sadova, fiind „rebegit de frig și cu un kilogram de promoroacă în barbă” a fost

³ Sfântului Cuvios Mărturisitor Iraclie din Basarabia a fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română în anul 2025.

găzduit de un slujitor al Bisericii în etate. Acesta l-a găzduit la un samovar și o gustare puse pe masa grabnic pregătită [27, p. 2].

În categoria produselor alimentare de elită, delicioasă, dar și scumpe poate fi încadrată *industria dulciurilor*. Între 1918 și 1944 în Basarabia au funcționat 49 de cofetării, dintre care zece produceau nemijlocit bomboane [444, p. 82]. La fel, ritualul gastronomic al pețitului și al organizării de nunți poate fi înscris în ceremonialul unor parade *ieșite din cotidian*. Pețitorii erau primiți de gazde cu biscuiți, dulceață de cireșe, garafă de rachiu pregătită din buruiene. Oaspeții erau îndrumați cu vorbe de duh, de genul: „Ian poftiți, mă rog, și vă apropiați de masă și vă îndulciți gura cu oleacă de dulceață, chiar de fata mea făcută, tare-s bunișoare, să mă credeți, zău că na că-i așa!” [49, p. 18]. În cadrul unui adevărat corn al ambundenței, bucatele și tacâmurile erau prezentate ca adevărate parade gastronomice. Cei implicați în organizarea unor asemenea mese festive tindeau să aibă o masă cât mai îmbelșugată, chiar și pentru populația pauperă astfel de evenimente trebuiau să fie cât mai fastuoase. Băutara de bază, „vinul, ca orice lichid nu stă pe loc, mai ales la un povârniș ca acesta. Gâlgâie prin trecătoarele drese altădată ca un tampon de iod, dar acum sănătoase și foarte ospitaliere” [192, p. 3].

Invitația la masă și drumul spre masă se înscriau într-un spectacol al dialogului de convenție. Dacă gazda invita mesenii cu multă căldură și patos, atunci nuntașii trebuiau să meargă „lenos” spre masa festivă pentru a nu crea impresia că participă la eveniment doar de dragul bucatelor. Într-o descriere de epocă se prezintă următorul tablou de ceremonial și petrecere organizate cu prilejul unei căsătorii: „La un popas binevenit se anunță: *poftiți la masă*. Parcă nevroind, cu greu, își potrivește fiecare pașii spre odaia cu pricină. Acolo numai lângă masă se mai găsesc locuri neocupate cu de ale mâncării. Căci pe masă... sănătate de-ar fi. [...]. Pahare, păhărele și farfurii – pline cu fel de fel de bunătați” [192, p. 3]. Exista și o simetrie de amplasare a bucatelor. Acestea trebuiau să reflecte statutul nuntașului (mire, naș, socru mare), de aici și dihotomia: capul și coada mesei, ce formau uzanța a două atitudini și chiar a două lumi: „Se observă chiar un tact foarte accentuat, căci bucățile de cârnațuri, găini, găște, pilafuri, curcanii, se’ndreaptă repede, repede, pe traiectorii radiate către fețele acestora de la coadă” [192, p. 3].

Potrivit afirmațiilor cunoscuților sociologi și economiști ai școlii profesorului Dimitrie Gusti, precum Virgil Madgearu, D. C. Georgescu, Henri H. Stahl, în România, varietatea și starea nutrițională a alimentației populației orășenești în comparație cu cea rurală era superioară. Pâinea de grâu constituia alimentul principal, în comparație cu mămăliga folosită la sate. Întrebuințarea produselor de panificație în localitățile urbane era estimată la 180-220 kg pe cap de locuitor, față de mai puțin de 100 kg în mediul rural [229, p. 188]. Un criteriu diferențiator a

fost consumul de carne și produse animaliere precum carnea de porc, vită, oaie și pasăre. Aceste produse erau folosite cu regularitate în hrana populației urbane, în funcție de categoriile sociale. Consumul anual de carne în orașe și târguri ajungea la 35-45 kg pe cap de locuitor, practic îndoit, în comparație cu mediul rural [103, p. 229].

Privitor la pește de diferite varietăți, mai multe surse afirmă că în calitate de hrană se folosea mai des în perioadele când se ținea post. O altă categorie relevantă nutritivă a alimentației era consumul laptelui și al produselor lactate. Rezultatele cercetării și analizei acestui aspect subliniază că populația orășenească era aprovizionată cu lapte și produse lactate furnizate, practic zilnic, din localitățile satești din preajma orașelor. Și la această categorie de alimente, ținând cont de aspectul că laptele servea drept aliment esențial pentru copii, se constată un nivel de consum mai ridicat decât la sate [194, p. 160]. Pentru comparație, în anul 1940, în Chișinău funcționau 14 brânzării și 18 ferme de produse lactate [228, p. 66, 79].

Pentru orășenii basarabeni, pâinea, carnea, zahărul și uleiul constituiau principalele articole ale consumului alimentar [189, p. 2]. O anumită diferență s-a dovedit a fi și în asigurarea cu legume, fructe și produse prelucrate ale populației urbane față de cea rurală. Locuitorii orașelor și târgurilor se aprovizionau cu legume și fructe sezoniere, practic pe tot parcursul anului, pe seama funcționării piețelor și magazinelor alimentare orășenești. Existau și speculații în privința produselor alimentare, realități pe care primăriile urbane tindeau să le mențină sub control. Pentru a face față speculațiilor de la piețe, autoritățile locale luau o serie de măsuri administrative. În august 1937, Primăria Chișinău a stabilit următoarele prețuri la carne de vacă: calitatea I – 17,50 lei/kg. în loc de 20 și calitatea II – 16 lei, în loc de 18. Carnea cușer era de 20,50 lei calitatea I și 19 lei calitatea II [150, p. 2]. La sfârșitul lunii iulie 1938 locuitorii or. Bălți sesizau autoritățile că se aprovizionau cu grâne, păsări, ouă, fructe și zarzavaturi, nu direct de la țărani, ci de la precupeții și comercianții angroșiști [115, p. 5]. La piața din Cahul, în 1933, se vindea carne de vacă (13 lei/kg), carne de porc (13 lei/kg), făină calitatea I (7,5 lei/kg), unt de vacă (69 lei/kg), untură de porc (26 lei/kg), șuncă (43 lei/kg), slănină afumată (29 lei/kg), untdelemn de gătit (27 lei/kg), găină (56 lei/bucata) etc. [141, p. 12]. Astfel, la 30 aprilie 1938, în regim de urgență, Primăria municipiului Chișinău s-a adresat la administrația pieților că să fie anunțată pentru ziua de 3 mai, ora 10:00, referitor la prețurile la pește proaspăt și sărat la piața din oraș, pe specii, informații necesare pentru stabilirea prețurilor maxime la articolele în cauză [5, d. 348, f. 4]. Pentru a înțelege prețurile urbane le vom raporta și la venituri. Astfel, în anul 1939, categoriile superioare de salarizare erau reprezentate de primarul Chișinăului (21.050 lei) și profesorii universitari (17.000 lei), ale căror venituri lunare devansau indemnizația de parlamentar (15.000 lei). În învățământul secundar, un profesor de liceu cu gradul I obținea

8.500 lei. La polul opus, remunerarea personalului din sectorul serviciilor și transporturilor evidenția un standard economic net inferior: un șofer câștiga 3.474 lei, veniturile unui vatman oscilau între 1.378 și 3.838 lei, iar cele ale unei taxatoare de tramvai se situau între 1.486 și 2.314 lei [306, p. 314].

O problemă aparte o constituia cea referitoare la aprovizionarea populației cu apă potabilă. La Orhei, de exemplu, cetățenii se alimentau cu apă de băut din două fântâni făcute de Primărie, din care una cu motor și cu pompă și alta doar cu pompă. Pentru fiecare butoi cu apă, Primăria percepea o taxă de 3 lei. Celelalte fântâni existente aveau o apă calcaroasă [6, d. 18, f. 15v]. La nivelul jud. Orhei, din fondurile speciale, alocate de Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale s-au capturat izvoare de apă în trei comune, iar în alte trei comune din jud. Tighina s-au construit fântâni artiziene; în același județ s-au făcut studii pentru construcția fântânilor arteziene în opt comuni; în jud. Cetatea-Albă, prin contribuția comunelor numărul fântânilor a fost majorat. Cetatea Albă era lipsită de apeducte și canalizare [12, d. 926/1939/40, ff. 42-43]. Populația com. Sculeni din plasa Fălești, jud. Bălți, se alimenta cu apă din Prut și fântâni [6, d. 18, f. 56-56v], iar locuitorii din com. Glodeni din plasa Slobozia, jud. Bălți și com. Balotina din plasa Fălești, jud. Bălți beau apă de calitate bună din fântâni [6, d. 18, f. 54v, 32v]. Locuitorii din com. Căprești din plasa Cotiujeii Mari, jud. Soroca, se alimentau cu apă din Răut pe care o cărau cu butoaiele. Apa din fântâni era apreciată ca fiind de calitate rea [6, d. 18, f. 61v]. La sfârșitul anilor '30, toate fântânile au fost clasate în două categorii: pentru uzul oamenilor sau pentru adăpatul vitelor [12, d. 926/1939/40, f. 43].

Sfârșitul deceniului patru marchează o etapă superioară de organizare a vieții urbane în Basarabia (integrată administrativ în Ținutul Nistru), prin apariția breslelor profesionale de profil. Înființarea Breslei Muncitorilor din Industria Alimentației (11 decembrie 1938) [15, d. 374/1939, f. 3-3v] și a Breslei Ospătarilor (23 martie 1939) [15, d. 508/1939, ff. 1-2] demonstrează că producția de alimente și sectorul serviciilor publice din Chișinău deveniseră complexe, necesitând structuri sindicale pentru gestionarea forței de muncă.

În concluzie, alimentația și practicile de consum din Basarabia interbelică s-au definit printr-o profundă contradicție structurală: o provincie înzestrată cu un uriaș potențial pomicol și viticol, dar a cărei populație majoritară rămânea captivă unei diete austere și monotone, modelată la intersecția dintre hazardul climatic, limitele puterii de cumpărare urbane și un conservatorism cultural rezistent la modernizare. Totuși, aspectele pozitive ale acestei perioade rezidă în dinamismul agrar și în spiritul de emulație urbană. Aclimatizarea cu succes a noilor soiuri de grâu transilvănene și bănățene, transformarea luncii Nistrului într-o zonă pomicolă de excelență internațională și maturizarea rețelelor de alimentație publică prin bresle profesionale

demonstrează că Basarabia se afla pe un parcurs ireversibil de racordare la standardele modernității economice, valorificându-și treptat uriașul potențial nativ.

3.4. Asistența sanitară și starea de sănătate a populației

O problemă acută pentru societatea românească din anii '30 ai sec. al XX-lea o reprezenta asistența sanitară și starea de sănătate, dimensiune aflată în concordanță directă cu gradul de cultură igienică a populației. Cultura igienică era una precară, fapt sesizat de înalții funcționari de stat. Într-o inspecție realizată prin satele Basarabiei de către dr. Dimitrie R. Ioanițescu, ministrul sănătății României (1930), oficialul a constatat că satele au „un aspect jalnic. Spitale mici, paupere și puține... Medicii sunt rari și au drumuri impracticabile” [220, p. 29]. Dimitrie R. Ioanițescu a subliniat faptul că asistența socială era absolut inechitabil repartizată între orașe și sate [147, p. 54]. Într-adevăr, un medic revenea în mediul rural la 13.000-14.000 de locuitori, în timp ce la oraș acesta activa la 2.500-2.700 de locuitori [185, p. 18]. Pentru a atrage doctorii la sate, în noiembrie 1934, a fost adoptat un plan de lege ce prevedea o subvenție de 2.000 de lei lunar fiecărui doctor dispus să activeze în mediul rural [88, p. 1]. Starea de sănătate a sătenilor a fost pusă în directă acțiune cu rezultatele muncii lor, ceea ce contribuia, în final la constituirea bunăstării țării [80, p. 1]. Ioan Emil Costinescu, ministrul sănătății României (1934-1935, 1936, 1938), a specificat la o conferință ținută la radio, că atunci când țara are mai mult de 40.000 de învățători și posedă abia 1.200 de medici sanitar se uită că aproape jumătate din copiii mureau înainte de-a ajunge la vârsta școlară [147, p. 54]. În jud. Lăpușna activau 32 de medici, 100 de ofițeri sanitari, 10 agenți sanitari și 42 de moașe; în jud. Orhei – 26 de medici, 61 de ofițeri sanitari, 11 agenți sanitari și 58 de moașe; în jud. Tighina – 26 de medici, 50 de ofițeri sanitari, 8 agenți sanitari și 58 de moașe; în jud. Cetatea Albă – 32 de medici, 73 de ofițeri sanitari, 22 de agenți sanitari și 48 de moașe; în Chișinău – 11 medici și 23 de ofițeri sanitari. În afară de medicii Ministerului Sănătății, mai activau medici particulari, repartizați astfel, în jud. Lăpușna și mun. Chișinău – 135; în jud și or. Orhei – 20; în jud și or. Tighina – 46, în județul și orașul Cetatea Albă – 40 [12, d. 926/1939/40, f. 34]. În privința originii etnice, pentru jud. Cetatea Albă se specifica că „erau mulți de origine etnică străină și chiar în sate moldovenești” [12, d. 926/1939/40, f. 34].

Lipsa de igienă, generatoare de numeroase maladii, influența negativ excedentul populației, constituind preocuparea primordială în activitatea personalului sanitar pe teren, asistența spitalicească rămânând a fi una importantă [12, d. 926/1939/40, f. 31].

Bucureștiul, „micul Paris”, devenea în 1935 un etalon al curățeniei pentru întreaga țară, fiind „refăcut și șlefuit ca o bijuterie” [303, p. 13]. Preocupați de identificarea unor strategii de

îmbunătățire a nivelului de trai, la mijlocul anilor '30, dr. G. Marinescu a creat la București o societate de eugenie, al cărui obiectiv îl reprezenta îmbunătățirea stării de sănătate a poporului. O extensie a unei astfel de societăți a fost pusă în discuție și în Basarabia, prin înființarea unei filiale a cărui conducător urma să fie Iosif Lepși, directorul Muzeului Național de Istorie Naturală a Basarabiei (1932-1944) [126, p. 69]. Însuflețit de ideea creării acestei structuri instituționale, I. Lepși venea cu recomandări practice către populație ca să aibă grijă de corp, „ca sufletul să se simtă bine în el” [126, p. 64]. Se atrăgea atenție, în mod special, asupra unor boli grave cu impact direct asupra condiției fizice, psihice și genetice: „trebuie să ne ferim de boli, căci unele din ele, cum este bunăoară sifilisul, poate să ne strice creurul, oricât de bun ar fi fost din moștenirea ce o avem de la părinți” [126, p. 64].

În fruntea organizării sanitare a Basarabiei se afla Inspectoratul Regional Sanitar din Basarabia, cu nouă servicii sanitare județene și 238 de circumscripții sanitare rurale și urbane în subordine. Medicina curativă din Basarabia consta din 62 de spitale cu 2.831 de paturi, un institut de ocrotire și 152 de dispensare rurale și urbane. Municipiul Chișinău avea 13 spitale, 14 dispensare, două maternități, Institutul Antirabic, Laboratorul de bacteriologie veterinară, 21 de farmacii, șapte ambulanțe [282, p. 201; 307, pp. 127-137]. Potrivit situației din 1933, în mediul urban al Basarabiei, bugetul general al orașelor constituia 188.740.982 lei, din care 20.997.042 lei constituia alocația sanitară din bugetul general al orașelor sau 11,1% din bugetul general. Din același buget general al orașelor din Basarabia reveneau anual câte 5.303 lei pe cap de locuitor, iar, calculat din alocația sanitară generală – câte 58.98 lei pe cap de locuitor al urbelor. Orașul Reni se afla pe primul loc după alocațiile sanitare pe cap de locuitor din bugetul general al orașelor (11.851 lei), urmat, în descrescere, de mun. Chișinău (796,0 lei), or. Hotin (724,9 lei), or. Bălți (570,9 lei) etc. [282, p. 204].

Alocația sanitară anuală în bugetul județelor din Basarabia pe parcursul anilor '30 era de cca 50 milioane lei sau 17,7 lei pe cap de locuitor [282, p. 205]. În linii generale, potrivit cercetătorului Nicolae Enciu „Serviciul sanitar basarabeian a înregistrat, în perioada dintre cele două războaie mondiale, progrese notabile: de la 18 spitale, 80 de dispensare, 20 de băi și 44 de centre de deparazitare existente până în 1917, s-a ajuns la o întreagă rețea de instituții spitalicești, constând din 82 de spitale, 230 de dispensare, 171 de băi și 388 de centre de deparazitare în 1940” [283, p. 200].

Dincolo de organizarea instituțională a serviciul sanitar basarabeian existau o serie de impedimente ce creau dificultăți în consolidarea unei bune organizări. O problemă acută pentru populația din Basarabia o constituia sărăcia, dar și lipsa de cultură sanitară și de sănătate. Astfel, erau situații în care bolnavii nu se adresau la medic din lipsa resurselor financiare, a mijloacelor

de transport, dar și a unei neglijențe în raport cu starea sănătății. Agenții direcți ai culturalizării sătenilor cu necesitatea apelării la serviciile medicilor erau cărturarii locului, și anume preoții și învățătorii. În acest sens, menționăm cazul unei bolnave care i s-a destăinuit medicului că avea să moară, dacă nu ar fi existat insistența intelectualilor din sat, care au trebuit să facă presiuni asupra soțului pentru a-și duce bolnava la spital: „Nici nu credeam că mă mai scol din pat. Mi-au ținut și lumânarea de moarte. M-au împărțășit. Noroc de popa și de învățător, care s-au pus pe capul bărbatului – să mă aducă numaidecât la spital. Eu spăl rufe la dânsii și mă știu. I-au pus bărbatului sula în coaste, că dacă mă ține acasă, îl dau pe mâna șefului de post” [222, p. 17].

Preotesa Sevastiana Grosu, supranumită „mama bolnavilor” a organizat în com. Izbiște, jud. Orhei, împreună cu satul Cruglic un spital. „Dar cei bolnavi nu se duc la spital să ia leacuri pentru că asta ține parale. Dar se duc la preteasă, care le curăță și le leagă rănile, le dă leacuri și se duce să vadă pe cei ce stau bolnavi la pat. Și acestea toate le face fără să ia nici un ban de la nimeni. Dimpotrivă îi ajută cu bani pe acei care trebuie să plece la vreun doftor” [82, p. 1]. La fel și învățătorilor din sate li se atribuia misiunea de a contribui „la ridicarea, cel puțin, la înălțimea vieții orășenești, pe aceste cuiburi patriarhale ale neamului românesc” [106, p. 2]. Toate acestea aveau loc în cazul contactului direct pe care îl aveau învățătorii cu copii din localitate: Astfel „o bună parte de copii care frecventau școala erau murdari, plini de bube și de râie, cu părul netuns sau tuns rânduri în rânduri, unghiile netăiate. Aceste nenorociri el nu simte, deoarece s-a obișnuit a trăi în mizerie” [106, p. 2]. Drept urmare, se propunea deschideri de băi și de frizerii în localități.

Făcând o trecere în revistă a locurilor vizitate în Basarabia, Gala Galaction nota că era marcat de mizeria din cartiere, „pe unde sărăcia și oftica tronează ca două surori gemene, unde arare ori intră soarele și unde o populație compactă se zbate și duce un trai anevoios, luptând cu diverse greutăți” [26, p. 69]. Despre or. Bălți se spunea cu emfază că are ceva specific ce nu poate fi identificat în alte părți din provincia românească: „colb ca la noi nu găsești în toată Basarabia...” [118, p. 52]. În spațiile publice existau mai multe surse de infecție. Un astfel de focar erau așa-numitele „chioșcuri”, de unde se distribuiau trecătorilor însetați băuturi răcoritoare, aceste „adăpători publice”, erau întreținute în condiții antiigienice. Paharele erau spălate în apă insalubră, deoarece proprietarii acestor surse de apă comercializată faceau economie de apă curată. La acestea se mai adăugau și condițiile în care era fabricată apa gazoasă, toate acestea generând intoxicații în rândurile consumatorilor însetați [65, p. 2]. Un peisaj insalubru îl creau târgurile basarabene unde consumatori lacomi ronțăiau cu mult nesaț și cu zgomot înăbușit de buze umede semințe prăjite de floarea-soarelui scuipate cu dispreț în spațiile publice [230, p. 226].

O problemă acută era lipsa closetelor în apropierea gospodăriilor, iar cele existente erau într-o formă rudimentară [406, p. 123]. Potrivit datele din statistica oficială a Ministerului Sănătății din 1929 Basarabia era provincia cea mai săracă în latrine din mediul rural: din totalul de 508.845 de gospodării aflate, doar 167.880 dintre ele (adică 32,99%) aveau o latrină [255, p. 123]. De exemplu, în s. Cornova, jud. Orhei, în cazul gospodăriei văduvei Maria Tacu, „latrină nu există; cea veche putrezind, nu s-a mai construit alta, iar locul a fost astupat” [446, p. 181]. Iar dincolo, „gospodăria T. Popa nu are astfel niciun fel de construcție care să servească drept latrină” [274, p. 349]. La 14 octombrie 1931, Inspectoratul General Administrativ și de Control al Basarabiei de Nord a constatat faptul că în com. Balotina din plasa Fălești, jud. Bălți, localitate cu o populație de 6.787 de suflete, locuințele erau întreținute curat însă nu existau latrine [6, d. 18, f. 52v].

Din considerente endemice, dar și din cauze externe, în anumite perioade, în unele localități izbucneau focare de boli infecțioase, contagioase și epidemice. De exemplu, la 4 octombrie 1931, medicul de circumscripție din com. Balotina a constatat în sat două cazuri de scarlatină și a anunțat situație epidemică. Ambele cazuri au fost izolate, iar locuințele dezinfectate, la fel ca și locuințele vecinilor [6, d. 18, f. 52v]. Unele epidemii generau moarte, mai ales în cazul copiilor. În acest sens menționăm faptul că în aprilie 1934, în com. Dumitrești, jud. Ismail, în urma epidemiei de „pojar” au decedat 23 de copii. Au fost situații în care preotul din localitate oficia serviciul religios la câte trei-patru copii decedați și înmormântați în cimitir [215, p. 1]. Situații alarmante erau și în mediul urban. În a doua jumătate a lunii iulie 1937 la Bălți a izbucnit o epidemie de scarlatină în cartierele periferice ale urbei. Numărul bolnavilor a atins cifra de cca 50 de cazuri de scarlatină. Majoritatea celor îmbolnăviți erau copii de școală. În centrul localității (str. Unirii) au fost depistate și patru cazuri de febră tifoidă, iar în cartierul după podul Chișinăului s-a constatat un caz de tifos exantematic. Serviciul sanitar al orașului a lansat un apel către populație, oferind sfaturi cum să se apere de bolile epidemice [186, p. 3].

La începutul anului 1934 se constată o majorare a cazurilor de epidemie în jud. Soroca [9, d. 712, f. 21]. Drept urmare, printr-o decizie a Primăriei orașului Soroca din 28 septembrie 1934 s-au luat o serie de măsuri de combatere a febrei tifoide (*tifos abdominalis*), o boală molipsitoare, care se transmitea prin alimente și, în deosebi, prin apa de băut luată din fântânile molipsite. Astfel, populației i se recomanda să bea doar apă fiartă, fructele și zarzavatele consumate să fie spălate bine cu apă, păstrarea în perfectă curățenie a vaselor întrebuințate în gospodărie. La fel, urmau să fie văruite locuințele, curțile și latrinele, stropindu-se cât mai des cu var [9, d. 712, f. 58]. Pentru a soluționa problema epidemiilor se aplicau măsuri de profilaxii de igienă în instituțiile de învățământ. Igiena localului de școală trebuia să fie curat întreținută și măturată

prin procedee, care să nu producă praf. Pardoselele urmau să fie date cu substanțe împiedicând ridicarea prafului.

Pe parcursul perioadei interbelice, tifosul exantematic a constituit o boală endemică în Basarabia. Epoca de epidemie a exantematicului a început din 1915. În perioada 1928-1931 s-au constatat puține cazuri, iar în 1932 era o recrudescență a epidemiilor. Între septembrie 1928 și iunie 1934 s-au înregistrat 2.218 cazuri în România, din care 1.665 de cazuri (74,1%) în Basarabia. În ianuarie 1935, numărul bolnavilor s-a majorat brusc la 241 de cazuri [147, p. 49].

Un factor care a influențat starea dificilă epidemiologică a populației în majoritatea județelor din Basarabia au fost refugiații de peste Nistru, purtători de diferite boli molipsitoare, inclusiv a tifosului exantematic [3, d. 3140, f. 50]. Pentru a contracara aceste acțiuni, la 15 martie 1932, Comandamentul Corpului 3 de Armată, a dispus de „a da tot concursul necesar dlor medici primari de județe și orașe, pentru luarea din timp a măsurilor preventive, impuse de împrejurări și de seriozitate privind combaterea tifosului exantematic adus de refugiați veniți de peste Nistru” [3, d. 3140, f. 49]. În acest context, Serviciul Sanitar din jud. Lăpușna solicita la 18 martie 1932 autorităților comunale și polițienești adresa refugiaților transnistreni pentru a identifica sursele de infecție și măsurile de combatere a acestora [3, d. 314, f. 51]. Mai pe larg, această problemă a fost descrisă în diferite documente și a rapoartelor dintre autoritățile locale, precum corespondența din raportul Serviciului Sanitar al județului Lăpușna din 16 decembrie 1933 [3, d. 3314, f. 396].

Exantematicul era transmis inclusiv prin păduchi, mai ales prin cei vestimentari. Epidemiile exantematicului erau răspândite mai mult în mediul rural. Astfel, în iarna anilor 1933-1934, doar 18% dintre bolnavi au fost de la oraș însă mortalitatea era mai ridicată în mediul urban, decât în cel rural. Acest fapt era explicat că populația din mediul urban era mai puțin rezistentă față de virusul exantematicului [147, p. 52].

În epocă, tifosul exantematic a fost considerat o *boală rușinoasă*, fiind generată mai mult din cauza murdăriei, decât al nivelului precar de existență. Pentru a contribui la înlăturarea acelei boli se făceau paralele cu existența unei vieți curate creștine. Astfel, se făceau analogii cu faptul că la fel cum credincioșii nu pot lua împărtășania, anafora sau agheasma de Crăciun dacă nu au obținut curățenia sufletului prin rugăciune și post, la fel nici trupul necurățat de murdărie și cu hainele necurățate de păduchi nu poate veni în lăcașul de cult, „iar preotul care de Crăciun merge din casă în casă cu agheasmă și cu rugăciuni, ar trebui să nu binecuvânteze casa necurățată și așternuturile nedespăduchiate iar pe gospodar și gospodină ce păcătuiesc astfel să-i rușineze și să nu-i împărtășească” [42, p.18]. În scopul deparazitării satelor funcționau echipe sanitare. Începând din 1934 a început lucrările sistematice de combatere a exantematicului. În 1934, s-au

organizat 40 de echipe de deparazitare, care au făcut deparazitări generale în mai multe puncte contaminate din Basarabia și Moldova [147, p. 53]. Aceste echipe au stupefiat lumea sătească prin metodele radicale întreprinse pentru a lupta contra paraziților. „Aceste echipe au vârat la cuptor sau au stropit ori au afumat toate lucrurile din casele oamenilor, iar pe ei, pe bărbați, femei și copii i-au dezbrăcat în pielea goală, i-au tuns, i-au împăiat sau i-au uns cu gaz pe tot trupul” [158, p. 2].

La mijlocul anilor '30, jud. Lăpușna, amplasat în partea centrală a Basarabiei, trecea printr-un tablou sumbru al tifosului exantematic, scarlatinei și a malariei care au devenit endemice în acest județ și care da anual cel mai mare număr de cazuri de îmbolnăviri. Drept urmare, pentru a soluționa pozitiv problema în cauză, autoritățile locale au decis înființarea la începutul anului 1934 a câte unui dispensar sanitar – la reședința fiecărei comuni înzestrate cu mobilier adecvat și cu medicamente de prim-ajutor. La fel, în fiecare comună activa și câte un agent sanitar. În județ a mai fost deschis un spital, fiind mărit numărul paturilor la cele șase spitale și trei infirmerii de la 95 câte erau inițial la 210 paturi. Spitalele aflate în clădiri vechi au fost reparate. Lipsa celor mai elementare noțiuni de igienă a cetățenilor genera un focar permanent de paraziți, iar mijlocul de propagare a acestei calamități sanitare fiind tifosul exantematic. În vederea combaterii acestui flagel social s-au organizat măsuri de consultare a populației cu elementele de igienă, punându-se la îndemână mijloacele necesare îngrijirii fizice. În județ au fost deschise 14 băi comunale. Aceste băi se aflau în edificii speciale înzestrate cu instalații de apă caldă și rece, săli de dușuri, cabine și cuptoare de deparazitare. Băile erau frecventate atât de săteni, cât și de intelectuali. Elevii școlilor primare din comună erau aduși obligatoriu o dată pe săptămână la baie. Pentru a-i obișnui pe locuitori cu curățenia – frecventarea băii era una facultativă – se oferea săpun și cearșaf în mod gratuit. În cazuri de epidemii însă întreaga populație a comunei era obligată a face baie pentru evitarea răspândirii extinderii epidemiei [12, d. 811/1934/35, ff. 1-7].

O altă problemă cu care se confrunta jud. Lăpușna o constituia flagelul malariei. Din cauza pâraielor ce străbăteau văile se creau condiții favorabile pentru răspândirea țăntarilor, considerați a fi agenți propagatori ai malariei. În urma acestor ape stagnante create în cursul văilor s-a majorat numărul de malarici, ajungând la cota de 41.217 cazuri. Autoritățile județene au fost nevoite să procedeze la drenarea cursurilor pâraielor prin construcția de canale colectoare. În acest sens, au fost construite următoarele canale pe următoarele văi: albia pârăului Lăpușnița pe o lungime de 18 km, albia pârăului Boghiceanca pe o lungime de 9 km, albia pârăului Ișnovăț pe o lungime de 6 km. În urma acestor lucrări de canalizare autoritățile au reușit să împiedice formarea bălților din lungul văilor care reprezentau cele mai periculoase focare de

malarie, totodată, luându-se măsuri de păstrare a fertilității văilor, împiedicându-se astfel dezastrele provocate anual de inundații [12, d. 811/1934/35, f. 14-15].

În februarie-martie 1938, inspectorul general sanitar dr. N. Smadu a vizitat mai multe centre contaminate de tifos exantematic și a constatat că personalul medical secundat de echipele de combatere depuneau o activitate intensă pentru stârpirea acestei boli. Totodată, N. Smadu a constatat că activitatea medicilor era tergiversată din lipsă de materiale, băi populare, cuptoare etc. Pentru a combate această maladie s-a conlucrat cu autoritățile locale, prefectii, întocmindu-se un program special pentru ameliorarea stării sanitare [182, p. 3]. În deparazitare s-au implicat 140 de medici militari stagiați conduși de medicul general Bălăcioiu. Pentru deparazitarea întregii Basarabii s-a fixat săptămâna igienei în zilele de 20-28 martie 1938. Sătenii nu puteau părăsi satul fără dovadă că a fost deparazitat. Paza localităților a fost realizată de jandarmi și premilitari. Școlile au fost închise timp de o săptămână, iar personalul didactic trebuia să dea concurs organelor sanitare [209, p. 3].

Drept urmare, edificarea de băi populare era la ordinea zilei. La Chișinău, la 10 noiembrie 1938, autoritățile monitorizau menținerea și reparația Băii Comunale (Populare) din Piața Nouă. Clădire cu instalații speciale de îmbăiere urma să fie dotată cu dușuri, s-a turnat beton armat la diferite nivele. Instalațiile sanitare, apă și canal, în sumă totală de 14.200 lei urmau să fie executate de atelierile Uzinei de Apă [5, d. 977, f. 95-104]. În acțiunile de construcție a acestora spații necesare igienizării se făceau și acte de donație. De exemplu, Ecaterina V. Taran, prin actul de donație nr. 527 din 1939, autentificat de Judecătoria rurală Bravicea, jud. Orhei, a oferit Ministerului Sănătății și Ocrotirii Sociale un teren cu o suprafață de 150 m², situat în com. Bravicea, jud. Orhei, cu scopul de a construi o baie populară sau o clădire necesară spitalului din localitate [24, p. 872]. În târgul Fălești din jud. Bălți funcționa o baie obștească cu aburi [6, d. 18, f. 58v]. În ianuarie 1940, Prefectura jud. Tighina solicita Ministerului Comunicațiilor să se acorde terenul cerut de legiunea de jandarmi Tighina pe lângă gara Calfa în vederea construirii băii și dispensarului din acea comună, aleasă ca localitate exemplară de către legiunea de jandarmi [12, d. 931/1940, f. 165].

În cadrul familiei din mediul rural, menținerea igienei corporale era foarte redusă. De exemplu, la Cornova, jud. Orhei, rufele se spală fără săpun, în general primăvara și vara, așa încât cantitatea de săpun cumpărată de la târg nu se ridică decât la 2-3 kg anual; se achiziționa la prețul de 40 lei per kg, iar săpunul de toaletă se cumpără doar o bucată pe an la prețul de 20 lei. Se spală cu săpun doar în zilele de duminică și de sărbători, iar în celelalte zile nu se spală deloc, nici măcar pe mâini. Pe picioare se spălau dacă apăreau necesități vizibile: vara mai des, iar iarna – foarte rar. Baie se făcea o dată pe săptămână, în albie. Femeile se spălau mai des pe cap cu

leșie sau cu borș de tărațe, se dă cu gaz împotriva păduchilor [446, p. 187, 196]. Hainele erau purtate o săptămână înainte de a fi considerate murdare [274, pp. 348-352]. Așadar, îmbăierea avea loc rar și fără săpun, care se folosea doar cu anumite ocazii. Dintre copii și adulți, primii erau spălați mai des de către mame.

În anii 1938 și 1939, ca urmare a „săptămânilor de igienă” organizate de Ministerul Sănătății s-a constatat o reducere esențială a numărului cazurilor de tifos exantematic. Erau examinați toți cetățenii și casele suspectate de această boală socială erau curățate. În vederea combaterii epidemiei de tifos exantematic un aport însemnat l-a avut organizarea de cuptoare de deparazitare fixe și mobile, ca acțiune majoră de extirpare a paraziților. Se pleda și pentru organizarea de etuve mobile, care erau considerate a fi mai efective decât cuptoarele. Cuptoarele implicau un spațiu de dezbrăcare în care să stea oamenii în timp ce hainele erau la cuptoare. În unele localități rurale, cuptoarele nu erau bine întreținute, nu aveau săli în care să fie organizate. Însăși cuptoarele puteau constitui focare de infecție. Oamenii puteau aduce cu ei tifosul exantematic la aceste construcții speciale și să-l răspândească în urma socializării [12, d. 931/1940, f. 24].

În jud. Lăpușna funcționau 52 de cuptoare fixe și 15 cuptoare mobile, în jud. Orhei – 62 de cuptoare fixe și 10 cuptoare mobile; în jud. Tighina – 65 de cuptoare fixe și 10 cuptoare mobile; în jud. Cetatea Albă – 102 de cuptoare fixe și cinci cuptoare mobile; în mun. Chișinău – 11 cuptoare fixe și 1 cuptor mobil. Pentru construirea cuptoarelor de deparazitare, în comunele rurale din jud. Cetatea Albă s-a alocat suma de 167.000 lei [12, d. 926/1939/40, f. 38].

Drept urmare a acțiunilor întreprinse de autorități, numărul cazurilor semnalate de tifos exantematic a început să se reducă semnificativ însă nu a dispărut în totalitate. Drept dovadă servește informația din 26 martie 1940 a Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale referitoare la confirmarea următoarelor cazuri de tifus exantematic: un caz în com. Varnița, jud. Tighina, două cazuri în mun. Chișinău, și un caz în com. General Poetaș, jud. Soroca [12, d. 941/1940, f. 1].

În unele localități au fost deschise dispensare cu medicamente pe care medicii le distribuiau de două ori pe săptămână. Problema însă era una ce se referea la cultura medicală. Astfel, bolnavii așteptau să fie aduși la doctor în contextul în care procesul trebuia inversat: ei urmau să vină la doctor. În jud. Lăpușna a fost semnalat chiar un caz hilar. Un sătean beteag „știindu-se bolnav, când a auzit că vine agentul sanitar să-l cheme la dispensar spre a fi cercetat de medic, s-a urcat în horn. Picioarele însă i-au rămas afară. De ele a fost tras jos și dus la medic. Tremura tot drumul parcă ar fi fost dus la pușcărie” [162, p. 1].

În anii '30, satul basarabean a fost marcat de diverse maladii gastro-intestinale acute și afecțiuni cronice ale aparatului digestiv la populația adultă. Acest fapt s-a datorat alimentației

inadecvate a sătenilor. Astfel, dacă iarna țăranii se supraalimentau, atunci în primăvara și vara se hrăneau insuficient pe parcursul activităților agricole prestate. La aceasta se adaugă consumul excesiv de alcool marcat de slaba alimentație și varietate săracă de produse [110, p. 435]. O problemă aparte o constituia utilizarea diferitor surrogate pentru a acoperi deficitul de alcool fapt ce afecta în mod direct consumatorii și aduceau prejudicii dezvoltării economiei. Vinul era contrafăcut prin completarea cu apă, sucuri, fructe și pomușoare, zahăr, spirt produs din cereale ieftine [425, p. 83].

Profilul unui sătean din sudul Basarabiei era redat prin înfățișarea omului necălit, afectat de grijile și nevoile cotidiene, mișcări dificile, cu fața suptă și privirea stinsă. Factorii ce influențau această condiție erau viața dusă în aer alterat, hrana precară, bolile și alcoolismul. La aceste caracteristici se mai adăugau și „lipsa de desăvârșire” afectată de administrația țaristă, care tindea să mențină în întunericul moral și fizic „mojicul” [120, pp. 45-50]. În acelaș timp, este necesar să semnalăm obstacolele structurale ale medicinei în mediul rural: distanța și costurile mari până la centrele medicale, număr redus de medici, lipsa transportului, insuficiența serviciilor sanitare.

Printre factorii generatori de boli erau considerați nivelul de trai inadecvat, alimentarea precară, munca dificilă care slăbeau organismul părinților și al copiilor. O problemă acută era lipsa asistenței sanitare la sate, în special a celei necesare mamei și copilului [81, p. 63]. Discursul administrativ și medical asupra cauzelor mortalității populației în Basarabia menționau așa zisele *boli sociale*: sifilisul, paludismul, tuberculoza, pelagra, alcoolismul, cancerul. Potrivit datelor furnizate de Inspectoratul Sanitar Chișinău pentru perioada 1 ianuarie - 1 iulie 1933, bolile sociale în ordinea descrescândă erau: paludismul, tuberculoza, sifilisul, pelagra, cancerul. Cel mai impalidat județ era Lăpușna, iar cel mai sifilist era jud. Orhei [220, p. 41]. În mun. Chișinău cea mai răspândită boală o reprezenta tuberculoza [412, p. 67].

La sfârșitul anilor '30, în Basarabia funcționa doar un singur sanatoriu pentru tratarea bolnavilor de tuberculoză. Este vorba de Vorniceni unde activa o astfel de instituție sanitară dotată cu 60 de paturi [12, d. 926/1939/40, f. 36]. Drept urmare, puțin bolnavi erau tratați în condiții spitalicești; cei mai mulți rămâneau la domiciliul lor, fiind izolați, după posibilități, în spații separate și supuși tratamentului simptomatic, aplicat de organele sanitare locale.

Pentru a informa populația referitor la protejarea de sifilis prin intermediul căminelor culturale erau distribuite foi volante cu conținut informativ ce se referea la această boală venerică contagioasă [8, d. 1, f. 6.].

În anumite spații se constată o înclinare a populației spre *mistică medicală*, încredere în pseudodocitori și așteptare de miracole tămăduitoare. De exemplu, la sfârșitul lunii august 1936,

poliția a descoperit la Botoșani un cabinet medical și o farmacie suprasolicitate care oferea zilnic sute de consultații la preț redus, servicii oferite de un doctor fără autorizație în domeniul practicat [214, p. 6]. Pentru a se trata de diferite boli, populația făcea apel la multitudinea de superstiții. Folcloristul Petre Ștefănuță a observat în multe gospodării din s. Rezeni, jud. Lăpușna „înfipt în gard oase de cap de cal despre care se crede că apără gospodăria de deochiu și de lup. Acest «apărător al gospodăriei» mă face să cred că în acest sat doctorița satului este încă tot «mătușa Ileana descântătoarea» și că doctorul cel adevărat nu-și găsește încredere în săteni” [199, p. 1]. Cu alte cuvinte, exista o încredere oarbă în „babele sărace cu duhul, care de multe ori au adus atâți oameni la moarte, prin otrăvirea cu buruienile ce le-au dat greșit în neștiința lor medicală” [162, p. 1]. Astfel, sănătatea satelor a fost lăsată „în grija descântecelor babelor și vrăjitoarelor” [80, p. 1]. Folclorul basarabean înregistrat la începutul anilor '30 a fixat imaginea *Babei Anghelușa* „doftoresa” de la țară, „atotștiutoare” de „toate celea”: Credeți, credeți, pe mătușa, /Eu îs baba Anghelușa /Care știe mii de mii, /Fel de fel de doftorii /Nici cel mai cornorat /Nu-i ca mine de'nvățat. /Credeți, credeți, pe mătușa, /Eu îs baba Anghelușa /Când voi face cu ulcica /Vi s-a sbura 'n cap chica /Credeți, credeți, pe mătușa, /Eu îs baba Anghelușa [234, p. 101].

La Nișcani, jud. Lăpușna, localitate relativ cultă (în sat existau 170 de gospodării cu cărți și 143 de gospodării fără cărți), sătenii își fortificau sănătatea cu mijloace tradiționale „apucate din bătrâni și anume: plante medicinale și diferite substanțe lecuitoare” [201, pp. 34-35]. Ancheta de folclor din această localitate a scos la iveală faptul că sătenii utilizau pentru tratarea bolilor 156 de specii de plante medicinale [201, p. 35]. Strângerea și valorificarea plantelor medicinale necesitau cunoștințe speciale, care, din păcate mulți nu le cunoșteau și le aplicau aleatoriu, uneori aducând prejudiciu stării de sănătate [98, pp. 95-100]. O altă problemă depistată în tratarea inadecvată a bolilor a fost enunțată de dr. T. Vicol, care menționa vindecarea bolilor prin intermediul medicamentelor clandestine sau prin tendințe de tratare a bolilor microbiene prin rugăciuni [220, p. 45].

Totodată, se constată o neglijență a populației față de menținerea inadecvată a stării de sănătate. Această acțiune a fost pusă pe seama sentimentului religios, a cutumelor vechi că viața terestră este una trecătoare, iar adevărata existență se află dincolo de moarte, în altă lume. De aici și constatarea fatalistă: „la ce atâta stăruință pentru un hoit de trup? Zilnic se perindează la consultații o mulțime de bolnavi și întotdeauna auzim aceiași tânguire: Nu avem frică de moarte. Tot o să mor odată. Dar năcazul... trebuie să se supere cineva cu căutarea. Și apoi dacă mor, sunt atâtea cheltuieli cât trăiești, mănânci un boț de mămăligă cu ceapă și nu superi pe nimeni” [220, p. 38]. O altă cauză a neglijenței stării de sănătate a fost pusă pe seama ignoranței încremate în

modul cotidian de viață care „a stăpânit veacuri întregi și mai stăpânește încă destul peste mintea și sufletul țaranului român” [197, p. 10].

Un factor cu impact direct asupra stării de sănătate îl constituia criza de locuințe igienice, uscate, spațioase, luminate de geamuri mari și mobile. O familie constituită din trei-nouă membri trăiau într-o casă mică, lipsită de lumină și de aer curat [64, p. 58]. Dr. Funariu P. Liviu, numit la 1 ianuarie 1932 medic al circumscripției Sârcova, jud. Orhei a constatat că la capitolul igienei rurale, felul de viață a românului basarabean pauper, trăind cu toată familia din nouă suflete (din care două tuberculoase) într-o singură camera și dormind în comun pe cuptorul din mijlocul camerei. La o masa scundă și rotunda mânca tatăl cu cei opt copii, dintre care doi bolnavi de tuberculoză deschisă, mâncând toți doar din trei linguri. „Pereții casei, umezi, picură apă, iar în odaia vecină guiță de obicei câțiva purcei. Ca să fie mai cald în camera, se aștern paie pe jos, cari apoi se umezesc și se murdăresc, ca apoi din putrezirea lor să rezulte un miros greu care, adăugat la aerul prea puțin și viciat, produce o atmosferă aproape irespirabilă” [157, p. 71]. La fel, și la Cornova, jud. Orhei, „cămara este încăperea cea mai interesantă, prin faptul că în ea membrii familiei își petrec tot timpul cât stau în casă, folosește ca locuință, bucătărie și atelier de lucru, uneori chiar și în timpul verii” [446, p. 187]. În asemenea condiții, de supraaglomerare a unei singure odăi, odihna membrilor familiei avea mult de suferit. La aceasta se mai adaugă și alți factori, care afectau starea de igienă și de sănătate a familiei „nu se dezbracă noaptea, negăsind sens acestei trebuințe. De multe ori dorm încălțați, vara ca și iarna. Pe pat nu există decât țoluri a căror singură igienă este scoaterea din când în când la aer și scuturarea lor de praf. Iarna, ferestrele sunt lipite cu hârtie; aerisirea nu se face aproape deloc, deși ar fi posibilă pe ușă” [446, p. 187]. La sudul Basarabiei în camere de 40 m² dormeau împreună toți membrii familiei, până la 16 suflete. În acel spațiu se și pregătea mâncarea. „Știind că ferestrele nu se deschid niciodată, că mirosul bucatelor se îmbină cu cel al încălțăminteii unsă cu păcură și cu cel de necurătenie al atâtor corpuri omenești, își închipuie oricine cât oxigen intră în plămânii lor” [120, pp. 45-50].

Tuberculoza, în special cea pulmonară, era una din bolile sociale, cu impact direct asupra mortalității. Astfel, în 1936, în România au decedat de tuberculoză 34.031 de persoane [72, p. 81]. În anii 1935-1938, în jud. Orhei erau 4.422 de bolnavi, Cetatea Albă – 8.344, Tighina – 2.781 [72, p. 87].

Asistența sanitară și starea de sănătate a populației era în atenția medicilor particulari și a celor oficiali. Dacă medicii particulari erau mereu preocupați de clientelă și cu lupta zilnică pentru existență, atunci medicii oficiali lucrau mereu la statistici de ordin și acestea erau întotdeauna urgente [221, p. 22]. La rubrica mica publicitate, doctorii își prezentau oferta generoasă pentru bolnavii de diferite boli. Astfel, doctorul M. Serebrischi-Pincevski, medic de spital, era

specializat în boli de femei, piele, păr și venerice. Realiza analize. Utiliza raze ultra violete. Oferea consultații între orele 11:00 și 13:00 și 16:00 și 20:00 pe str. Generalul Rudeanu, 24 (Iașilor) între str. Alexandru cel Bun și Șmidt din Chișinău [136, p. 2]. Doctorul Pavel Silvac, medic al Spitalului de Stat de Ochi, trata boli de ochi și făcea operații. Avea sediul la Chișinău pe str. Sinadino, nr. 50 [137, p. 2].

Doctor H. Gherșcovici, asistent al Clinicei universitare din Strasbourg, era specialist în boli și operațiuni de nas, gât și urechi. Activa la Chișinău pe str. Generalul Broșteanu, nr. 52 (Kupeceskaia) colț cu Fontannaia [135, p. 2]. Doctor G. Stamatiu, medic primar, șef de servieta chirurgicală avea specializare la Paris de boli și operațiuni de rinichi și căi urinare. Trata boli și realiza operații chirurgicale la femei. Trata sifilisul, blenoragia și complicațiile acestora. Activa în capitala Basarabiei pe str. General Broșteanu, nr. 43 (fosta Kupeceskaia) lângă Turnul de Apă [135, p. 2]. Doctorul Gherșcovici de la Spitalul Izraelit din Tighina era specialist în boli de nas, gât și urechi și consulta în ziua de duminică între orele 8:00 și 12:00 [138, p. 3]. Astfel, piața medicală din capitala Basarabiei era bine dezvoltată, având medici specializați în domenii variate, de la oftalmologie și ORL, până la chirurgie, ginecologie și dermatologie. Medicii din clinicile locale aveau stagii de specializare și experiență în mari centre universitare europene, precum Paris sau Strasbourg. Doctorul I. Moldovan trata boli de piele, venerice, sifilis, impotența sexuală. Doctorul avea cabinetul pe str. Mihai Viteazul, nr. 36 (între Brătianu și Regele Ferdinand) [138, p. 3]. Este interesant că se primeau cu bonuri lucrătorii și funcționarii de la Uzina Electrică, Uzina de Apă și Tramvai. Constatăm astfel și un sistem de facilități pentru muncitori, fiind o formă incipientă de asigurare medicală sau parteneriat social, din moment ce angajații utilităților publice puteau fi consultați pe bază de bonuri.

La sfârșitul anilor '30, măcinați de problemele recurente ale populației referitoare la asistența sanitară și starea de sănătate, autoritățile statului au întreprins o serie de acțiuni instituționalizate în vederea ameliorării situației din domeniu vizat. Astfel, începând cu 1 august 1938, Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale al României a început o vastă campanie sanitară publică. În acest scop, au fost alocate cca 40 mil. lei. Potrivit generalului dr. N. Marinescu, ministrul sănătății (1938-1939), au fost identificați cei trei principali dușmani ai sănătății publice: *tuberculoza, sifilisul și malaria*. Pentru obținerea unor rezultate scontate la nivel de mase a fost întocmit un program de sistematizare a activității personalului sanitar medical și auxiliar. În vederea contracarării bolilor sociale au fost organizate 284 de echipe sanitare volante ce urmau să cuture localitățile țării. Câte un asistent al laboratoarelor de igienă din fiecare județ urma să conlucreze cu membrii echipelor volante. Campania sanitară era orientată pentru promovarea igienei la sate. Drept urmare, țăranilor nu li se mai permitea ca din fântânile din care beau apă să

se poată adăpa și vitele. Pentru animale urmau să fie amenajate și construite fântâni speciale. În urma unor conferințe, populației i se demonstra cum trebuie să se alimenteze, să se îmbrace și cum trebuie să prevină bolile [154, p. 1]. De menționat faptul că în anul 1938, inclusiv în Basarabia, s-a decis redactarea monografiilor sanitare, ca parte componentă a campaniei sanitare organizate de către Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale [335, pp. 58-59].

Pentru a pune în aplicare aceste acțiuni publice, Inspectoratul Regional Sanitar din Basarabia a convocat o consfătuire a medicilor primari județeni prezidată de dr. C. Suflery, inspector general sanitar, unde au fost prezenți specialiști din jud. Bălți, Orhei, Tighina, Cetatea-Alba, Cahul și Lăpușna [69, p. 2]. Printre cei care s-au evidențiat în această campanie de promovare a culturii sanitare a fost doctorul Mihail Coteanu, membru al PNT, care în calitate de prefect a reorganizat Serviciul Sanitar al jud. Orhei, participând în felul acesta la înlăturarea bolilor sociale. A creat noi spații unde se transferau așezările țărănești din satele marcate de molimi endemice. Oficialul a înființat în sate cămine culturale și dispensare. Totuși, în unele localități deși existau dispensare nu erau medicamentele solicitate de către bolnavi [157, p. 171]. Totodată, este necesar să menționăm faptul că într-un pamflet de epocă, Coteanu, medicul primar în Orhei, era criticat că a venit în localitate cu o perche da pantaloni monoclați, iar în câțiva ani acesta a reușit să-și înalțe „trei palate cu colonade ionice, etaje multiple, diverse balcoane și beton armat” [144, p. 15].

În procesul de organizare a campaniilor sanitare erau antrenate organele administrative, învățătorii, preoții, premilitarii, întregul personal sanitar și auxiliar al județelor, toate aceste acțiuni mobilizatoare desfășurându-se sub auspiciile Ministerului Sănătății și Ocrotirii Sociale. Ca urmare a executării acestui program, pe parcursul anului 1939, au fost deparazitate 697.723 de persoane; au fost dezinfectate 118.898 de case și s-au realizat 34.187 de vaccinări antivariolice, 54.908 antidifterice, 22.689 antitifice și 12.846 de vaccinuri. Pentru combaterea epidemiilor și bolilor sociale s-au întrebuițat următoarele sume: jud. Lăpușna – 80.000 lei, jud. Orhei – 100.000 lei, jud. Tighina – 35.000 lei, jud. Cetatea Albă – 400.000 lei, municipiul Chișinău – 180.000 lei [12, d. 926/1939/40, f. 42].

În unison cu deciziile autorităților centrale, la 24 octombrie 1939, dr. N. Siminel, medicul-șef al mun. Chișinău, a transmis, în regim de urgență, o circulară tuturor medicilor din Circumscripția Urbană Chișinău prin care solicita examinarea stării de sănătate și de curățenie a tuturor locuitorilor din cadrul circumscripției. Se indica frecventarea tuturor caselor „și cei găsiți murdari și cu paraziți se vor lua măsuri de îmbăiere și deparazitare impunându-le curățenia locuințelor, iar cei constatați bolnavi se vor depista după cazurile de boală – contagioasă și socială, luându-se măsurile cuvenite, utilizând personalul de subordine” [13, d. 3/1939, f. 9].

Asupra executării acestor măsuri urmau să se întocmească rapoarte zilnice și trebuia să se vină cu măsuri concrete de îmbunătățire a situațiilor dificile.

Ca urmare a inspecțiilor realizate, Serviciul Sanitar al mun. Chișinău a transmis la 7 decembrie 1939 pe adresa Chesturii de Poliție a mun. Chișinău un raport referitor la situația depistată. Se informa despre pericolul inherent al răspândirii de boli contagioase, ca tifosul exantematic, scarlatina ș.a. Cea mai dificilă situație se constata în partea de jos a urbei, unde erau mai mulți patroni care întrețineau localuri în condiții insalubre, destinate adăpostirii populației flotante și a vagabonzilor. Drept urmare, acele localuri prezentau cel mai prielnic mediu pentru răspândirea epidemiilor. Pentru a face față situației create s-a dispus ca instituția de asigurare a ordinii publice din localitate să-i transmită pe cei aflați în localurile insalubre de cu noapte sub escortă la Baia comunală pentru îmbăieri și deparazitări, în fiecare zi de vineri și de luni. O altă acțiune ținea de faptul ca proprietarii stabilimentelor să țină un registru în care să fie incluși cei adăpostiți peste noapte pentru a putea fi urmăriți în orice moment, fiind informați că pentru neexecutare vor suporta cele mai riguroase consecințe prevăzute de legislația în vigoare. Totodată, se mai propunea ca proprietarii de localuri de dormit să nu primească clienți fără bilete de deparazitare cu o dată mai veche de cinci zile [13, d. 3/1939, f. 11].

În 1939, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a creat plase model în privința organizării sanitare în toate ținuturile din cadrul României. În cazul Ținutului Nistru a fost aleasă plasa Bravicea din jud. Orhei. În toate comunele din această plasă au activat câte un agent sanitar, o moașă și o soră de ocrotire. În vederea construcției de cuptoare, băi, fântâni și dispensare, Ministerul Sănătății a direcționat pentru această plasă suma de 1.500.000 lei, iar Ținutul și comunele au participat cu subvenții de 600.000 lei [12, d. 926/1939/40, f. 43-44].

În epocă se propuneau diferite mijloace naturale pentru a îmbunătăți sănătatea populației. În acest sens, se scoteau în evidență limanele, niște golfuri marine cu o adâncime de 1-2 m, foarte întinse, având suprafețe de zeci de mii de hectare. Dispuneau de nămol vindecător. „Cantitatea acestui nămol este atât de mare că toată Europa ar putea să-și facă aici curat timp de 100 de ani și tot încă ar rămâne nămol și pentru alte generații” [168, p. 28]. Plaja basarabeană care începea de la Vâlcov putea fi organizată pentru stațiuni balneare. Înainte de Marele Război, pe plajă erau corturile germanilor, polonezilor, suedezilor care se odihneau aici pe parcursul verii. Lipsa întreprinzătorilor, a sprijinului din partea statului și a infrastructurii necesare menținerii acestora făceau impracticabil acest dar al Naturii. Ca stațiune de pădure era doar una organizată, cea de la așezământul monahal Curchi [168, p. 26].

Starea generală de sănătate a populației și eficiența asistenței sanitare din spațiul pruto-nistean au fost strâns legate nu doar de infrastructura medicală, ci și de gradul de pătrundere a

culturii fizice în viața cotidiană. Din păcate, practicarea unor activități fizice pe bază de antrenamente metodice, cu respectarea unor reguli și a unei anumite discipline – elemente cu un impact profund benefic asupra menținerii sănătății publice – nu s-a bucurat de o mare popularitate în Basarabia. Această realitate a fost accentuată de o profundă discrepanță geografică și socială. Activitățile sportive erau practicate în mod special în mediul urban, în timp ce în cel rural acestea rămăneau impracticabile, în mare măsură din cauza lipsei acute de infrastructură sau din cauza stării de funcționare precare a celei existente [431, pp. 89-95]. Potrivit cercetătorului Bogdan Popa, această „neglijență” a Basarabiei pe harta sportivă a României întregite, care apărea ca o provincie dezolantă și ruptă de restul țării din această perspectivă, a fost determinată de formele modeste de diseminare a culturii fizice în societate, precum și de ritmul lent al proceselor de modernizare și urbanizare [304, p. 148]. Despre această disproporție majoră a participării basarabenilor în viața sportivă românească ne vorbesc elocvent și datele statistice ale epocii. Astfel, în timp ce în Transilvania, Banat și Bucovina se găseau 427 de asociații și cluburi sportive (reprezentând 51% din cele 839 înregistrate în România), iar în Vechiul Regat activau 197 de asociații (23%), în Basarabia existau doar 31 de asociații și cluburi răspândite în 16 localități. Aceasta reprezenta o cifră modestă de doar 4% din totalul structurilor înregistrate la nivel național [304, p. 150].

Pentru a remedia aceste neajunsuri și pentru a atrage activ Basarabia în circuitul sportiv românesc, la sfârșitul anilor '30 s-au organizat diferite turnee de propagandă în toate orașele din provincie [210, p. 26]. Cu toate acestea, lipsa de amploare a sportului de masă în regiune își avea rădăcinile în absența unor tradiții istorice solide, capabile să creeze o coeziune mai mare în rândurile populației și să stimuleze un stil de viață sănătos. Spre deosebire de Imperiul Austro-Ungar, unde sportul a fost susținut oficial și a atins cote active în rândul cetățenilor, în Imperiul Rus cultura fizică a fost în mare parte neglijată – posibil și din considerente de securitate, pentru a nu favoriza apariția unor mișcări sociale și politice de masă împotriva regimului autocrat. Totodată, analiza obiceiurilor locale demonstrează că însăși practicarea sportului tradițional – *trânta* – se limita la o activitate eminentamente individuală, desfășurată exclusiv în contextul unor manifestări festive și ocazionale (precum hramurile sau iarmarocurile) [391, pp. 336-341], fără a avea un caracter formativ, continuu sau metodic pentru sănătatea publică. Peste toate aceste impedimente de ordin istoric și cultural s-a suprapus situația social-economică modestă a majorității populației. Preocupați în primul rând de necesitățile existențiale de zi cu zi, basarabenii nu dispuneau de resursele de timp și de energia necesare pentru practicarea unor activități sportive, care, prin natura lor, presupuneau o anumită îndestulare materială și un standard de viață mai ridicat.

În concluzie, analiza indicatorilor privind asistența sanitară și starea de sănătate din Basarabia anilor '30 evidențiază faptul că starea biologică a populației a fost profund afectată de un deficit infrastructural structural, de pauperitatea endemică și de precaritatea diseminării unei culturi igienice și sportive metodice. Această dinamică a fost marcată de o polarizare majoră între mediul urban și cel rural, care a adâncit falia de modernizare din interiorul provinciei. Deși autoritățile statale au implementat măsuri logistice considerabile și campanii radicale de deparazitare sau vaccinare, spațiul pruto-nistrean a rămas extrem de vulnerabil în fața incidenței crescute a bolilor sociale și a recrudescenței epidemiilor endemice. În ultimă instanță, rezistența colectivă față de asimilarea inovațiilor tehnice și igienice ale epocii, dublată de neglijența cotidiană și de carențele administrative cronice din domeniul medical, a limitat semnificativ eficiența politicilor publice axate pe menținerea și fortificarea capitalului biologic al populației basarabene.

3.5. Moralitate, alcoolism și alte forme de devianță socială

Discursurile referitoare la moralitate, alcoolism și alte forme de devianță socială au fost abordate în diverse cadre normative ale perioadei de referință. Asupra acestui subiect s-au pronunțat pedagogi, slujitori ai bisericii, publiciști, politicieni. Din această perspectivă, poate fi reconstituită viziunea elitei epocii cu privire la moralitate, deși aceasta nu reflectă întotdeauna fidel nivelul real de conduită al populației.

O ilustrare elocventă a acestui discurs normativ se regăsește la sfârșitul deceniului patru, în plin proces de consolidare a partidului unic, când ministrul educației naționale, Petre Andrei, susținea că educația morală își are originea în micro-realitatea cotidiană și în convențiile sociale impuse individului, elemente capabile să genereze, în final, „creația acelei forțe interioare de entuziasm, [...] acea sete de sacrificiu pentru idealul obștesc” [38, p. XIX]. Pe aceeași linie a moralizării spațiului public, Alexandru Boldur, profesor universitar la Facultatea de Teologie din Chișinău, sublinia că formațiunile politice – cu referire specială la Partidul Național Țărănesc – trebuiau să fie ele însele „pătrunse de sentimentul de moralitate” [52, p. 42]. În acest context, dimensiunea fundamentală a moralității românilor era corelată intrinsec cu religia creștin-ortodoxă. Pe de altă parte, degradarea morală era privită ca un efect al modernizării tehnologice; în articolul *Ideologii basarabene* (1934), V. Luțcan argumenta că mecanizarea excesivă a societății exercită o influență nefastă asupra spiritului, afirmând că „istoria omenirii n-a cunoscut o mai tristă robire, desconsiderare a spiritului ca acum”. În ciuda acestor anxietăți provocate de progres, alți intelectuali ai epocii au continuat să propage ideea tradițională conform căreia munca și credința constituie pilonii de bază ai moralității [129, pp. 1-3].

În aceeași paradigmă a valorizării muncii și credinței ca piloni ai eticii comunitare se înscriu și reflecțiile unor lideri intelectuali basarabeni, care au încercat să definească reperele morale prin antiteză cu viciile epocii. De pildă, axat pe promovarea valorilor spirituale și naționale, Pan Halippa a expus în anul 1939, în cadrul unei conferințe la Universitatea Populară din Chișinău, profilul indezirabil al individului care deviază de la normele sociale: „Leneșul, bețivul, buclucașul, lacomul, mișelul, prostul – toți aceștia și alții de seama lor nu-și vor găsi cuvânt de laudă în cartea noastră; ei prin faptele lor rele și-au pierdut podoaba de om; iată de ce pildele noastre moldovenești îi scot la iveală sub nume de dobitoace sau dihanii. Deci, Moldovenilor, nu luați pildă de la nenorociții aceștia” [112, p. 8]. Pe de altă parte, dacă Halippa apela la o retorică moralizatoare de factură popular-educativă, Zamfir Arbore identifica resorturile etice ale societății într-o dimensiune profund structurală. Pentru acesta, moralitatea țăranului român din Basarabia se afla în legătură directă cu munca pământului. În viziunea sa, atașamentul față de glie constituia o punte de salvare din fața mizeriei materiale și, totodată, sursa unei „destule țării morale pentru a birui împrejurările nefaste, cari astăzi îl copleșesc din toate părțile” [39, p. 4]. Astfel, discursul normativ al elitelor pendula între condamnarea publică a viciilor individuale și idealizarea virtuților rurale tradiționale ca mecanisme de rezistență socială.

Prin intermediul sistemului educațional valori fundamentale erau apreciate cele de cultivare a sentimentului de patrie, dinastie, credință creștină și unitate a neamului românesc [357, p. 94]. Valorile transmise pe filiera familiei, societății, religiei erau cele morale și etice, acestea erau însumate în formarea unor „creștini buni”, aflați într-un raport de dihotomie cu ateismul, inclusiv cu pericolul amenințător de pe malul stâng al fluviului Nistru [100, pp. 25-26]. Ostatura morală și cea religioasă constituiau factorii de bază a unei societăți exemplare. În presa timpului se menționa că „un popor trăiește și își îmbunătățește soarta numai având sufletul ca temei. Un suflet religios, moral, întărit prin educație și prin viața de toate zilele” [181, p. 1]. Pentru preotul Paul Mihailovici familiile ce-l impresionau în mod deosebit erau cele de „creștini zeloși” [139, p. 159]. Un bun creștin era considerat acela care participa la slujbele religioase, dar și care susținea material biserica. Un exemplu de pietate religioasă era adus în presa timpului cazul Ninei Golițcaia, care avea un moș bogat în America. Acesta i-a lăsat drept moștenire toată averea sa, cifrată la suma de 100 mil. de lei, stipulând o condiție esențială ca din acești bani să se facă un azil și trei biserici în Basarabia [145].

Erau aduse exemple de localități în care se respectau cu pietate sensibilitatea religioasă. De exemplu, sătenii din Nișcani, jud. Lăpușna, erau descriși ca fiind „creștini zeloși”. În localitate nu se aflau crâșme, nu se constatau bătaii „și lucru foarte rar nu se înjura Sf. Cruce,

biserica și Dumnezeu. Răspândirea cărții religioase și desprinderea cetitului, influențează asupra tineretului, care e bucuros și dornic de cărți morale și frecventează școala românească” [139, p. 161].

Totodată, exista o îngrijorare majoră referitoare la faptul că valorile creștine sunt într-o sincopă, iar vocea slujitorilor bisericii nu se mai auzea în societate: „Creștinismul trăiește vremuri grele, toate cele sfinte sunt înjurate și pângărite, pentru orice nimicuri, chiar și de copii, iar minciuna, lipsa de cinste și obrăznicia se plimbă ca în Codru. Bisericele sunt aproape goale, la sate mai ales, și în cele mai multe părți, iar glasul slujitorilor altarului – răsună în pustiu” [223, p. 1]. Totodată, se semnală încă un fapt interesant, ce făcea o intruziune incisivă asupra conexiunii dintre religiozitate și (i)moralitate. Prezența în masă mare a sătenilor la biserică nu însemna neapărat că aceștia erau pătrunși de o înaltă pietate religioasă. Adică, participarea religioasă nu echivala automat cu conformarea la norma morală. De exemplu, cercetările de teren din comuna Plătărești (Plahteevca) din jud. Cetatea Albă demonstau faptul că frecventarea lăcașului de cult din localitate era pentru majoritatea sătenilor doar o simplă obișnuință. Astfel, s-a constatat faptul că „certuri, furturi, bătăi și chiar crime, se săvârșesc mai ales de sărbători mari, când biserica a fost mai plină. Din cauza aceasta, satul se bucura de o proastă reputație prin împrejurimi” [120, pp. 49-50].

În unison cu cele relatate mai sus semnalăm și observația lui Nicolae Donțu, învățător fără post în s. Talmază, jud. Tighina, care era indignat de faptul că sătenii nu respectau valorile moral-creștine. În zi de sâmbătă, atunci când sunetul colpotului anunța oficierea serviciului divin la lăcașul de cult din localitate, sătenii au luat „încetișor pe ulița mare a satului, dar nu merg nici la biserică, nici la școală: se duc mai întâi la târg: – căci din nenorocire, în zile de sărbătoare e și târg în sat – și după ce vând ce brumă mai au, o iau spre crâșma din mijlocul pieței” [89, p. 1]. Faptul că sătenii în loc să se ducă duminica la biserică, apucau calea spre cârciumă era des evocat în presa de epocă [177, p. 2]. Ironizarea pe seama îmbogățirii unor elemente sociale din contul viciilor „celor mulți” este descrisă cu multă idignare în continuare de către dascălul din satul amplasat pe malul fluviului Nistru: „Se strecoară unul câte unul și deodată se pomenește jupân Leiba că nu mai are loc în crâșmă. Îi pare și lui rău că n-a făcut o încăpere mai mare – măcar așa ca să încapă tot satul deodată – dar n-are ce face, își curmă durerea printr-un scrâșnet de dinți și pofteste pe cei mai de rând să cinstească și afară în ogradă, ori în fața crâșmei, în drum chiar” [89, p. 1]. Spectacolul bahic e descris cu scene apocaliptice, imaginile reflectă distanțare de cele sfinte, o lume care se îndepărtează de scopul final al creștinului – *mântuirea*. Prezența lumii la crâșma este prezentată în contrast izbitor cu cea de la biserică. Este descrisă o lume ce se apropie de instinctul primar: „Și e năvală mare, lume multă, nu-și dau rândul de la tejghea, ca

vitele însetate la uluc. Încât pe jupân îl trec sudorile, cască se dă pe spate și dă ordin să se aducă rachiu și vin mai repede. Se bea strașnic! Beau creștinii, nu glumă. Se deșartă rachiu de nu mai știi unde merge. Aici se simt mai bine ca la biserică, ori la școală... Iar când sună clopotele la slujbă Sf. Liturghii, atunci crășmele sunt în plin lucru, atunci e fierberea cea mai mare” [89, p. 1]. Spre final, învățătorul N. Donțu trăgea concluzia că drept urmare a acestui dezmăț, al consumului excesiv de alcool, se institua triada „sărăcia, tâlhăria, omorul” [89, p. 1]. În contrast cu frecventarea lăcașilor sfinte, o parte din săteni își aveau „sediul” în spațiile comerciale destinate vânzării de băuturi alcoolice: „Bărbații își schimbă bisericile lor, cu cârciuma. Acolo credincioșii lui Bachus (zeul beției) caută ca în vin să-și înece toate nevoile și necazurile. N-au timp nici să mănânce acasă, acolo îi atrage otrava dulce a băutului” [171, p. 1].

Consumul excesiv de alcool era „biciut” intens în presa vremii. Astfel, agricultorul V. Ciobotaru din s. Petrușeni, jud. Bălți scria o poezie umoristică cu conținut social-moral: *Frunza verde săcărea /Asta-i treaba cea mai rea: /Când merge omul și bea! /C’apoi dacă se amețește /La Dumnezeu nu gândește, /Tot fură și curvărește...* [60, p. 2]. Atmosfera bahică și de dezmăț era însoțită de un întreg ritual dezagreabil ce genera tulburarea ordinii publice și apropierea de instinctele primare, toate acestea instituind și un folclor al consumatorilor de tărie cu grade: „toată noaptea răsună satele de cântece de beție, chiuituri și... bătăi (că-i ruptă din soare bătaia). Și tocmai când cântă cucoșii de ziuă, se mai gândesc ai noștri de la sate să tragă și pe la casele, în hămăitul câinilor și în mormăitul cântecului: *hai om bea, și-om bea, și-om bea /Om plăti când om avea*” [43, p. 1]. În anii ’30 în com. Tătărești, jud. Cetatea-Albă, se interpreta următorul folclor: „*Oi, săracu vinu roșu /Când îl be lelea cu moșu: /Lelea be și să lizăști /Moșu scoate și plătești*” [43, p. 8].

În plină criză economică mondială, în iarna anului 1929, în penurie de alimente, au fost situații în care unii săteni „după ce au căpătat jumătate de sac de grâu sau de porumb, dat ca ajutor de stat, s-au dus de l-au dat pe rachiu la cârciumă” [120, p. 47]. Erau situații în care unii sătenii renunțau la produsele alimentare esențiale pentru menținerea hranei zilnice, preferând să cultive vița-de-vie. Un observator al realității în cauză nota în presă: „Am întâlnit în unele sate oameni, cari, deși aveau numai 1 hectar sau 2 hectare de pământ, nu se îndură să-l semene cu greu ca să-și astâmpere foamea lor și a copiilor, ci au sădit viță sălbatică, să aibă cu ce se ameți” [90, p. 1].

Pentru mediul rural, anotimpul dezmățului a fost considerat acela în care rugineau frunzele și se consuma zilnic „moarea de poamă”, adică vinul: „nici un timp al anului nu este mai tulburat, mai gălăgios, mai destrăbălat, în sate decât toamna... Nu-i zi de la Dumnezeu în care să nu se bea. Se bea sărbătorea, dar se bea și-n zi de lucru” [43, p. 1]. „Butoaiele cu otravă”

perturbau viața plugarilor, mulți din care o țineau tot în petreceri și veselie. Chefurile treceau prin mai multe familii, vecini, rude, care se distrau o săptămână întreagă, fără a ține cont de zilele lucrătoare, de post. „Așa de mult a pătruns boala băuturii că, mai că nu găsești o familie care să nu aibă via ei și viciul ei” [90, p. 1].

Sărăcia și starea precară de sănătate a țăranilor a fost pusă pe seama „otravei stomacului și a sufletului”, toate acestea fiind în unison cu incultura economică. Or, în caz contrar, banii direcționați de la cârciumi la băncile populare puteau fi utilizați pentru procurare de „gazete și cărți folositoare cum sunt cele cooperatiste și agricole din care pot scoate povețe pentru economisirea banului, pentru lucrarea sistematică a pământului” [171, p. 1].

O problemă aparte o constituia faptul că beția era un exemplu nociv oferit de părinți pentru copii. Astfel, prin exemplu de imitație, odraslele vâzându-i pe îndrumătorii lor consumând în exces alcool „au încercat o dată, de două ori, până când într-o bună zi s-au deprins cu *tulburelul*... un nenorocit de aista: cu ochii roșii tulburi, greoiu și încurcat, stă abătut într-un colț al clasei. Venise, dragă Doamne, la școală... tatăl său i-a dat două cane de vin și l-a trimis la școală, ca să fie mai desghețat la răspunsurile date «Domnului»” [43, p. 1]. „Încurajarea” odraslei de a bea alcool venea nu doar din partea tatei, ci și a mamei... „o mamă a îmbătat pe feciorul său – numai de șase ani, – ca să poată cânta mai cu glas «Șarlestonul». Bietul băiețel, întărit, deocamdată de tăria vinului, s-a suit pe un scaun, și-a tras pieptul în afară și, ca un artist a început. Dar după câteva vorbe a început să plângă și a căzut jos de pe scaun” [43, p. 1].

Sărăcia din mediul rural a fost pusă pe seama bețiilor din viața de zi cu zi. „Ce urât obicei s-a incubat la sat, că orișice ai porni sau ai face neapărat o pornești cu aldămașul și de aici se trece la beția adevărată. Ia gândește, Moș Gheorghe, la nunțile și botezurile noastre, dar la «hramuri» cât se pierde fără nicun folos” [225, p. 1].

Astfel, timpul pierdut pentru viciul tulburat a fost considerat ca fiind unul irosit, pauperizând și influențând negativ sănătatea săteanul. „În loc să folosească timpul lucrând ceva care să-i sporească venitul, în loc să-și împartă hrana cumpătat ca să-i ajungă tot anul, el o irosește toată în câteva petreceri, iar când vine vara trage sapa și coasa, cu ceapă și cu mămligă și se întinde de foame și de jigăraie” [90, p. 1]. Toate acestea au fost apreciate ca fiind o abatere de la tradiție, în care petrecerile de acest gen aveau o altă destinație: „La botezul noului născut, cu mulțumire lui Dumnezeu, se făceau lucruri bune ca: milostenie și altele; la «hramuri» se adunau săracii din împrejur, unde erau ospătați și miluiți de cei avuți” [225, p. 1]. Acest viciu atinsese și sărbătoarea principală a localității, care avea scopul de a aduna oamenii. „Astăzi ia încearcă și nu pofti la hram pe nimeni și pleacă și singur la un hram, vei muri de foame, nu te va pofti nimeni. Acesta nu mai este hram, ci este o beție organizată cu cheltuieli mari și fără niciun

folos” [225, p. 1]. Cel care beneficia din toate aceste cusuri era „gura balaurului cărciumar” [225, p. 1].

Drept urmare a alcoolizării era afectat viitorul țării. Se punea în joc viața și sănătatea copiilor: „An de an, se nasc tot mai mulți copii nenorociți, tâmpiți de beția părinților, rahitici cu pleoape strâmbe, slăbănogi și predispuși la oftită” [90, p. 1]; „Născuți ca rezultat al bețiilor nesfârșite, din trupuri ofelitate de muncă și alcool, sunt rău îmbrăcați, încât tușesc ușor, sunt prost hrăniți, încât nu-i așteaptă decât moartea” [162, p. 1]. Mediul toxic format de consumul excesiv de alcool influența direct starea și perpetuarea neamului: „Tata era bețiv și a murit de tifos (exantematic). Căsătorită de 3 ani. Are o fetiță (din flori). Bărbatul e sănătos, dar bețiv” [222, p. 17]. Stare de ebrietate a fost considerat cel mai mare dușman al unei căsnicii: „de la o seamă de vreme bărbățul începe să întârzie seara prin sat. Vine acasă beat de tot. Caută pricină. Strică tacâmurile. Și eu și masa nu știam, cum să facem și cum să umblăm, ca să-i împăcăm. Și degeaba...” [222, p. 19]. Doctorul I. Lepși, directorul Muzeului Național de Etnografie din Chișinău, nota faptul că bărbații bețivi nu au urmași sănătoși nici din punct de vedere mintal și nici fizic. La fel, „un enorm număr de avorturi se datorează alcoolismului, mai ales când bărbatul este bețiv. A bea un kg de vin pe zi, este suficient pentru a-i vătăma progenitura, care se dezvoltă, truște, mai încet și incomplet” [126, p. 68].

De menționat faptul că beția afectase nu doar populația autohtonă, românii, ci și minoritățile etnice. În acest sens, preotul Mihail Ciachir scria îngrijorat că moralitatea găgăuzilor a scăzut deoarece consumul excesiv de alcool a înflorit afectând viețile și generând ridicarea nivelului de criminalitate în societate. Drept urmare, „Apostolul Găgăuzilor” nota: „Iată motivul pentru care acest mic popor poate să piară, dacă, la timpul convenit, nu se va astâmpăra, nu se va disciplina și nu va uita de beție și alte vieții. Acestea, din an în an, sunt în creștere și devin pietre grele ce apasă pe umerii degenerării găgăuzilor și vieților lor sociale” [67, p. 43].

Pe lângă discursurile moralizatoare ale intelectualilor epocii, strategii de combatere a alcoolismului apelau uneori și la argumentul paralelei istorice. În cadrul acestei retorici, se evoca trecutul îndepărtat al spațiului autohton pentru a demonstra că excesele bahice periclita stabilitatea socială și securitatea statului. Invocarea acestor repere istorice servea drept justificare pentru măsuri prohibitive stringente, din această perspectivă desprinzându-se îndemnul de a reglementa strict consumul: „Poate nu ar fi rău ca pentru a închide această poartă blestemată, să se facă o reglementare a băuturilor bețive pentru cei slabi de înțel” [37, p. 1]. Dincolo de proiecțiile mitologice, analogia era utilizată pentru a legitima politicile autoritare contemporane, sugerându-se că liderii României interbelice urmăreau obiective similare, respectiv „să curme chefurile, bețiile și să sporească munca, cumpătarea, trezia”. Din această sferă a propagandei

teoretice, eforturile antialcoolice se transpuneau în plan practic prin măsuri de educație populară la nivel local [90, p. 1]. La sate, autoritățile și elitele locale organizau conferințe periodice menite să expună pericolele consumului abuziv de spirtoase.

Această abordare – de menținere a moralității –, în mod special pentru cei tineri era una discutată intens în epocă. Astfel, printre cei care au săvârșit omoruri în cele șase județe ale Curții de Apel din Chișinău (Lăpușna, Soroca, Bălți, Orhei, Tighina și Cetatea-Albă) în anul 1934 cei mai mulți erau tineri între 17 și 25 de ani, asasinările fiind realizate în stare de ebrietate [155, p.1]. Pentru a înlătura viciul beției în presa de epocă se publicau diferite afișe publicitare. Spre exemplu, în *Calendarul Basarabiei pe anul 1931* era notat că acei care doreau să scape „de patima aceasta vicioasă să întrebuințeze *Antihetinel Vertes* scutit legal, preparat încercat de mult, care dezgustă bețivii de băuturi spirtoase. Fiind fără gust se poate da pătimașului fără știrea sa. Mii și mii de recunoștință, 2 flacoane – 360 lei” [233, p. III].

La sfârșitul deceniului patru se constată o reducere a cârciumilor ce „otrăveau poporul”, locul acestora urmând să fie luat de căminile culturale ce se extindeau tot mai intens în localitățile basarabene. De menționat faptul că aceste instituții culturale înființate cu scopul de a fi centre de iluminare a maselor au fost acceptate în mod reticent în anumite localități. Sătenii erau sceptici față de crearea acestora deoarece: „se temeau ca nu cumva și căminul cultural să fie vreo instituție de exploatare a sătenilor. Atâtea pățiseră în timpul guvernărilor trecute, încât se temeau de orice mișcare nouă” [202, p. 41]. Potrivit lui Stanciu Stoian, director general al învățământului primar și normal, nivelul cultural și de moralitate a satului mai putea fi clădit în afară de căminile culturale și prin crearea de farmacii, bibliotecă populară, baie populară, cooperative, societăți de asigurare sau ajutor reciproc etc. [197, p. 11]. Cooperativele locale, de exemplu, au fost create de către administrația română în scopul contrapunerii corupției la nivel local [102, p. 2].

În opoziție cu normele etice promovate de morala creștină, discursul public al epocii pune în lumină o serie de carențe comportamentale profund ancorate în corpul social. Printre acestea, istoricul și arhivistul L.T. Boga evidențiază declinul bunului-simț, fenomen care, în opinia sa, ajunsese să se resimtă „în toate treptele ce alcătuiesc obștea noastră” [51, p. 1]. Din această perspectivă, autorul constată cu îngrijorare o generalizare a comportamentului incivic, indiferent de stratificarea socială: „Târgovețul ca și săteanul, cărturarul sau meșteșugarul și negustorul, toți cunosc soiul acesta de oameni îndrăzneți, cari au pus stăpânire aproape pe tot și pretutindeni” [51, p. 1]. În analizele vremii, această degradare a conduitei publice era plasată în antiteză directă cu modelul meritocratic tradițional, bazat pe o riguroasă ierarhizare valorică, proces „care

rânduia oamenii după înțelepciune, cinste, după pregătire îndelungată și răbdătoare, după dovada răspunderii în fața obștei” [51, p. 1].

În ciuda accentului pus pe devianțele sociale, discursul normativ al epocii integra și elemente de idealizare a universului rural, printre care se remarcă proiecția ospitalității ca virtute a sătenilor. Această trăsătură nu trebuie însă receptată ca o coordonată absolută a moralității cotidiene, ci mai degrabă ca parte a unui construct identitar promovat intens de elitele culturale. În această paradigmă, ospitalitatea era transformată într-un mit fondator al spiritului comunitar, fiind adesea transpusă în formule lirice cu puternic impact moralizator, menite să fixeze repere de conduită ideală în conștiința colectivă: *Românește așa a fost: /Să’te înduri după putere, /Și să-dai celui ce-ți cere /Milă și adăpost* [117, p. 1].

Drept exemplu de virtuți înalte și de moralitate comunitară era adusă minoritatea germană din Basarabia. De exemplu, în satul nemțesc Chetrosu, aflat la 1 km îndepărtare de căile ferate Mereni, gospodarii nemți munceau foarte mult și aveau vite frumoase, erau sănătoși deoarece mâncau bine. Nu mergeau niciodată prin judecăți. De sărbători toți mergeau la biserica lor, apoi la casa de sfat și de citire. În domiciliul fiecărui neamț se găsea ziarul nemțesc ce se tipărea la Tarutino, jud. Cetatea-Albă [95, p. 1].

Un neajuns al imoralității era considerată pierderea bunului nume, al onoarei și al încrederii. Toate acestea erau abordate prin prisma comparării cu perioada anterioară. „În lumea satelor, unde odinioară nu se auzea de poliție, azi nu-și mai împrumută unul altuia nicio sumă de bani fără legături, care să chezășluiască înapoierea sumei. Adesea ori se aud exclamații de felul acesta: «Înainte vreme, sculai omul din somn și te împrumuta la nevoie, dar azi nu găsești nici cu poliție»” [46, p. 1].

Acte de imoralitate majoră, ce venea în contradicție cu spiritul creștin, se considera judecarea între frați, copii și părinți pentru un petec de pământ. Din această perspectivă, se constată o abordare dihotomică – una laică și alta religioasă: „legea pământească este bună îndeosebi pentru cei ce puțin se tem de Dumnezeu, care este bun și îndelung răbdător. Călcarea însă a legii pământești, se pedepsește pe pământ, și fiind materială se simte bine și se îndreaptă pe cei ce nesocotesc legile” [104, p. 1].

Dincolo de discursul strict moralizator al epocii, fenomenul prostituției și proliferarea bolilor venerice reprezentau realități socio-economice și medicale stringente, amplificate de mutațiile structurale de după Marele Război. Percepția contemporanilor evidențiază o ruptură brutală față de rigoarea antebelică, presa și publiciștii deplângând o criză profundă a moravurilor: „Înainte de război era o raritate și mare rușină un avort, azi e la modă [...]. Prostituția se practică pe o scară foarte mare: este o ocupație plătită [care] aduce cu sine o

sumedenie de boli lumești: blenoragia, sifilis, boli, chinuri, disperări, sinucideri” [177, p. 2]. Din punct de vedere statistic și administrativ, amploarea fenomenului depășea capacitatea de monitorizare a autorităților. De pildă, în cele 92 de case de toleranță din Constanța, controlate de poliție și de serviciul sanitar, erau înregistrate peste 200 de prostituate, în timp ce rețeaua clandestină cuprindea peste 100 de locații, cu un număr dublu sau triplu de lucrătoare sexuale. Sub aspectul dinamicii demografice, analizele evidențiau că peste 80% dintre acestea nu erau localnice, ci proveneau din regiuni periferice precum Ardealul și Basarabia [173, p. 4], sugerând existența unui fenomen de migrație determinat de precaritatea economică. Pentru a gestiona această criză, organele de poliție din Chișinău efectuau periodic razii pentru identificarea stabilimentelor ilegale. În urma unei astfel de acțiuni din 6 februarie 1937, autoritățile au sigilat mai multe localuri clandestine și au reținut 13 prostituate nereglementate. Pentru a limita extinderea focarelor epidemiologice, persoanele depistate erau trimise la punctele medicale venerice, iar identitatea lor era expusă public în presa vremii ca măsură de descurajare [93, p. 2]. Dincolo de stigmatul public, sursele documentare atestă că femeile din casele de toleranță – cum erau cele patronate de Monea Buhman sau de o anume „doamnă Zina” din Chișinău – cădeau frecvent victimă exploatării exercitate de patroni și proxeneți [57, p. 2]. Condițiile din aceste stabilimente erau insalubre și favorizau răspândirea bolilor, realitate reflectată de statisticile medicale de la sfârșitul deceniului al patrulea, când cel mai ridicat indice de morbiditate prin sifilis se înregistra în Vechiul Regat, urmat de Transilvania, Basarabia și Bucovina [219, p. 9].

Un aspect distinct în tabloul devianței sociale din Basarabia, ce redă vulnerabilitățile structurale ale ordinii sociale din epocă, îl reprezintă activitatea grupurilor marginale, inclusiv ale infractorilor. Departe de a fi simple acte de criminalitate izolată, incursiunile bandelor de tâlhari reflectau adesea disfuncționalitățile administrative, pauperizarea anumitor categorii sociale și dificultățile autorităților în controlarea anumitor zone și a frontierelor. Acești proscriși, operând la periferia legii și a comunităților urbane sau rurale, își recrutau membrii din rândurile indivizilor dezrădăcinați, dezertorilor sau ale celor aflați în imposibilitatea de a se integra în structurile socio-economice oficiale. În martie 1930, în contextul socio-economic dificil al Basarabiei, siguranța publică pe căile de comunicație terestră a fost grav afectată de acțiunile unor grupări criminale organizate, fenomen ilustrat prin două incidente majore consemnate în presa de epocă. Primul caz vizează un atac comis în județul Hotin asupra unui grup de comercianți din târgul Edineț care se deplasau spre Bălți. Aceștia au fost prinși pe traseu de indivizi înarmați, deposezați de resursele financiare și lăsați fără mijlocul de transport (trăsura). Al doilea incident, cu evidente valențe ideologice și politice, s-a produs în județul Soroca și l-a vizat pe fostul deputat în Sfatul Țării, Grigore Turcoman, originar din localitatea Tătăruși.

Acesta, în timp ce se întorcea de la Soroca, a fost blocat de jandarmi sau atacatori mascați și depozitat de suma de 25.000 de lei. Relevanța istorică a acestui al doilea atac rezidă în somația explicită a agresorilor: „Scoate cei 25.000 lei pentru care ai vândut Basarabia”, fapt ce demonstrează actul criminal justificat de atacatori printr-o retorică a răzbunării politice. În ambele circumstanțe, organele de menținere a ordinii publice au declanșat proceduri standard de investigație și urmărire penală în vederea identificării și reținerii autorilor [206, p. 3]. Astfel, infractorii au căutat o legitimare ideologică pentru faptele lor reprobabile în încercarea de a-și spăla conștiința în fața comunității. Seria de acțiuni malefice a continuat și la 8 decembrie 1930, când o patrulă de jandarmi a surprins patru tâlhari înarmați pe șoseaua Chișinău-Hâncești, în timp ce alte bande mascate au jefuit pasagerii unui autobuz la Grătiești și comercianții de lângă pădurea Vatici [41, p. 8].

Dacă jafurile de pe drumuri din anul 1930 au fost catalogate drept „atacuri banditești” (chiar și cel asupra deputatului Grigore Turcoman având o motivație politico-financiară), în anul 1937 contextul este dominat de o politizare extremă a violenței. Astfel, Parchetul General de pe lângă Curtea de Apel din Chișinău, semnala la 17 iulie 1937 conducerea penitenciarului din Târgu Ocna semnala evadarea deținuților Grigore Banu și Anton Petrovici. Având în vedere profilul criminologic deosebit de periculos al fugarilor, care executau pedepse cu muncă silnică pe viață, autoritățile au declanșat imediat operațiuni de căutare prin organizarea unor potere terestre. În ciuda mobilizării inițiale, infractorii nu au fost localizați în proximitatea locului de detenție, de aceea s-a emis ipoteza că aceștia se ascundeau în Basarabia. În consecință, Parchetul General a emis dispoziții către toate structurile de poliție și inspectoratele de jandarmerie din provincie în vederea identificării și reținerii infractorilor [87a, p. 5]. Acest tabloul al infracțiunilor reflectă o stare gravă de insecuritate publică, unde grupuri organizate au exploatat vulnerabilitățile rutelor comerciale și proximitatea frontierei pentru a scăpa de intervenția autorităților. Din această perspectivă, tâlhăria nu a constituit doar o manifestare extremă a viciului și a degradării morale, ci și o formă aspră de contestare a autorității statale, lăsând amprente adânci asupra mentalului colectiv basarabean.

O altă coordonată majoră a devianței sociale, intens dezbătută în discursul normativ dedicat lumii rurale, era reprezentată de extinderea concubinajului, fenomen perceput de elitele clericale și administrative ca o amenințare directă la adresa modelului familial tradițional. Din punct de vedere metodologic, creșterea vizibilității statistice a acestor uniuni de facto în deceniul al patrulea nu reflectă neapărat o apariție subită a fenomenului, ci mai degrabă o intensificare a monitorizării din partea autorităților laice și ecleziastice. O ilustrare a acestei dinamici administrative s-a înregistrat în 1932 în s. Năpădeni, jud. Bălți. Dacă în evidențele anterioare nu

figura nicio mențiune oficială, în acel an au fost inventariate 12 cupluri care, potrivit limbajului juridic și bisericesc al epocii, „locuiau în nelegiuire” [213, p. 63]. Această bruscă apariție documentară demonstrează eforturile sistematice ale statului de a cartografia și reglementa din punct de vedere civil relațiile domestice din mediul rural.

Pe lângă abuzul de alcool și alte forme de devianță comportamentală monitorizate de autorități, o componentă structurală a sociabilității și a practicilor de consum cotidian în spațiul basarabean era reprezentată de răspândirea pe scară largă a tabagismului. Departe de a fi un simplu obicei inofensiv de petrecere a timpului liber, consumul de tutun pendula, în mentalitatea colectivă, între acceptarea sa ca element al modernității și stigmatizarea sa ca deprindere nocivă. Analiza acestui fenomen relevă o profundă falie de percepție în funcție de gen și de mediul social, reflectând modul în care comunitatea stabilea granițele dintre comportamentele permise și cele indezirabile. În această paradigmă, în rândul populației masculine, fumatul constituia o normă comportamentală tolerată și chiar asociată tendințelor de modernizare socială. În mediul rural, țăranii, de obicei, fumau tutun ținut în legături și plasat în buzunarele de la piept, din care făceau *țâhărci* ce erau aprinse cu amnarul [119, p. 14]. În cazul femeilor fumatul intra însă sub incidența unui sever stigmat moral. O ilustrare critică a modului în care acest viciu era receptat în spațiul public o constituie cazul învățătoarei Liubov Flerova din s. Bubuieci, jud. Chișinău. Cazul acesteia, intens mediatizat în presa vremii, reliefează consecințele fiziologice și sociale severe ale tabagismului cronic: pe fondul unui consum compulsiv de nicotină, învățătoarea a adormit cu țigara aprinsă, incendiul rezultat provocându-i arsuri fatale. În discursul publicistic al epocii, acest deznodământ tragic nu a fost tratat ca un simplu accident domestic, ci ca o consecință directă și punitivă a unei conduite vicioase condamnate social [59, p. 3]. De altfel, incidența ridicată a incendiilor înregistrate în mediul urban din epocă atestă impactul extins al acestor deprinderi nocive asupra siguranței comunitare [441, p. 287].

Pe lângă practicile deviante înregistrate la nivelul maselor, analiza cotidianului interbelic relevă pătrunderea jocurilor de noroc inclusiv în sfera instituțiilor de prestigiu, ale căror misiune asumată era tocmai modelarea etică și culturală a societății. Acest fenomen nu trebuie interpretat simplist, ca o degradare morală intrinsecă a elitelor, ci ca o rezultantă a precarității financiare a sistemului cultural și a pragmatizării administrative din deceniul al patrulea. O ilustrare elocventă a acestei ambivalențe instituționale s-a înregistrat în cazul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. În epocă, acestei structuri culturale i se aduceau acuzații în spațiul public privind tolerarea și diseminarea jocurilor de noroc, criticii reproșând oficialilor că utilizează mecanisme speculative „pentru motivul [...] de a-și procura câteva meschine mii de lei” [14, d. 2198/1935, f. 8]. Discursul publicistic din a doua jumătate a anilor '30 instrumentaliza aceste

abateri pentru a construi o antiteză nostalgică între dimensiunea „romantică” și idealistă a falangii de intelectuali care realizaseră Unirea din 1918 și tendințele pragmatice, mercantiliste, ale noii birocrății culturale. Din această perspectivă critică, utilizarea imprimatelor oficiale ale „Fundațiilor” pentru tranzacționarea jocului de loto al Teatrului „Express” era evaluată drept o renegare a obiectivelor civilizatoare inițiale [14, d. 2198/1935, ff. 7-8]. În realitate, recurgerea la loterii și tombole de către asociațiile tutelate de stat reflecta limitele economice ale proiectului de emancipare rurală, forțând instituțiile de cultură să funcționeze ca actori pe o piață emergentă a divertismentului comercial pentru a-și asigura activitatea.

Din acele obiceiuri și vicii cu impact negativ asupra modernizării societății românești basarabene se evidențiază jocurile de societate, în mare măsură jocul de cărți, fiind răspândit în ambele medii – rural și urban. În unele articole ale presei de epocă, într-un stil artistic, sunt evidențiate dependența, degradarea psihologică și spirituală, pierderile de bani și avere și, în final, neglijarea și distrugerea valorilor de familie. Un exemplu elocvent în acest sens este descris în articolul *Nebunia de toate zilele* publicat de acad. Simion Mehedinți în săptămânalul *Cuvânt moldovenesc* din 22 iulie 1934. Autorul evidențiază adâncimea problemelor generate de jocurile de noroc în societate, după cum urmează: la ceasuri anume, ziua, dar și mai ales noaptea, vezi oameni împrejurul unei mese. „Se uită unul la altul ca niște câini, care stau gata să se încaiere. Mârâie unul, mârâie celălalt ... Apoi tac” [134, p. 1].

Un viciu aparte îl constituia consumul excesiv de floarea-soarelui (*răsărita*) și scuipatul zgomotos a semințelor negre în spațiile publice. Mâncatul de răsărită fost considerat o „hrană națională”, dar și un „simbol al plictiselii și al sărăciei”. Erau cumpărate în cănițe pentru care se achita un leu. Acest produs era ronțăit de sute de mii de oameni de dimineața și până seara. „Cel mai mizerabil locuitor al târgurilor basarabene își are, în fiecare zi, ca un drept suprem la care nu poate să renunțe, paharul lui de ceai și mâna cu semințe de floarea-soarelui” [230, p. 226]. Despre acest obicei social al gastronomiei sinistre scria și Gib I. Mihăescu, un bun cunoscător al realităților basarabene: „Scuipate din sute de buze omenești în plină activitate, între două cuvinte și între două săruturi, după ce bobul a fost spart între dinții experți și sâmburele ales întreg, cu vârful limbii (dibăcie pe care eu niciodată n-am fost în stare să mi-o apropiu), ronțăit cu deliciu și avalat pe îndelete” [230, p. 336]. Pentru a menține curățenia și ordinea în oraș, la 18 mai 1935, autoritățile publice din Chișinău au interzis vânzarea semințelor de floarea-soarelui pe străzile amplasate mai sus de str. Alexandru cel Bun [307, p. 370].

O dimensiune distinctă a discursului normativ din perioada interbelică o reprezenta combaterea noilor forme de divertisment de masă, în special literatura contemporană și cinematografia, receptate de elitele conservatoare nu ca produse estetice, ci ca factori de

degradare morală și patologie socială. Această ofensivă critică era asumată cu precădere de către corpul clerical, categorie socială ce acționa ca o instanță de control etic, încercând să limiteze efectele secularizării și ale urbanizării asupra mentalităților colective. O ilustrare elocventă a acestei poziții o constituie atitudinea preotului Vasile Țepordei, în opinia căruia producția literară contemporană exercita o influență nefastă asupra societății prin diseminarea unor elemente obscene, capabile să sacrifice standardele de decență cultivate de generațiile anterioare. Din această perspectivă, slujitorul Bisericii extindea acuzațiile asupra întregului sistem al presei de epocă, afirmând că „95% din presa noastră cotidiană intră în întreime în sfera noțiunii de otravă socială. Nimic sănătos și nimic folositor” [212, p. 12]. Această formă de devianță culturală era identificată inclusiv în operele literare cu subiecte deficitare sub aspectul construcției narative, a căror strategie de atragere a publicului miza pe detalii licențioase și pe utilizarea unui limbaj considerat vulgar. Critica de factură ecleziastică penaliza vehement realismul strident al scriiturii interbelice, preotul V. Țepordei deplângând prezența unor scene de o intimitate explicită: „Sunt lucruri pe care n-ai îndrăzni să le rostești noaptea în dormitor, stând cu capul sub pernă” [212, p. 12]. În mod similar, receptarea repertoriului cinematografic de epocă era marcată de același reducționism critic. Succesul de casă la publicul cinefil era interpretat strict ca un rezultat al exploatarei comerciale a obscenității. Prin urmare, pentru intelectualitatea tradiționalistă, cultura de masă emergentă devenise sinonimă cu un viciu social generalizat, ce amenința să substituie valorile spirituale cu divertismentul mercantil.

În concluzie, investigarea moralității, alcoolismului și altor forme de devianță socială în Basarabia anilor '30 relevă o tensiune profundă între modelul etic ideal, promovat de elitele clericale și cele laice, și realitățile pragmatice, adesea violente, ale vieții cotidiene. Fenomene precum delincvența organizată, prostituția – reglementată sau clandestină – și consumul endemic de alcool depășesc grila reducționistă a discursului moralizator din sursele epocii, necesitând o decodare a acestora prin prisma precarității economice, a vulnerabilităților de frontieră și a unei acute inculturi financiare și sanitare. În cele din urmă, eforturile statului de a disciplina moral spațiul public prin laicizarea stării civile, razii polițienești, legislație prohibitivă și extinderea rețelei de cămine culturale s-au lovit de rezistența organică a practicilor locale, demonstrând limitele procesului de disciplinare socială în fața unor structuri tradiționale de sociabilitate, profund ancorate în mentalul colectiv.

3.6. Concluzii la *Capitolul 3*

Investigarea practicilor și a experiențelor vieții cotidiene în Basarabia, desfășurate pe parcursul deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, permite formularea următoarelor concluzii:

1. Cercetarea familiei și ciclului vieții în Basarabia din demonstrează că instituțiile de bază ale vieții private (nașterea, căsătoria și decesul) au constituit un spațiu de intersecție și adaptare între regulile noi și cele vechi. Pe de o parte, statul român întregit încerca să modernizeze și să uniformizeze provincia prin introducerea oficiilor de stare civilă în primării, prin reglementarea strictă a divorțurilor sau a deceselor în instanțe. Pe de altă parte, populația locală a continuat să mențină obiceiurile și normele nescrise din sate (precum endogamia răzească, *rodina*, *Masa Mare* sau riturile funerare), care aveau scopul nescris de a proteja proprietatea pământului și structura familiei agrare în fața schimbărilor din exterior. În mediul urban, etapele ciclului vieții au fost marcate de o tranziție asimetrică, în care standardizarea juridică și birocratică impusă de noile oficii ale stării civile s-a suprapus peste o puternică inerție culturală de sorginte răsăriteană, vizibilă prin menținerea bilingvismului și a preferinței pentru limba rusă în interiorul familiilor de intelectuali și al căsătoriilor mixte.

2. Analiza locuinței și a vestimentației în Basarabia în anii de referință denotă un decalaj între standardele de modernizare impuse de discursul normativ al elitelor și practicile empirice de subzistență ale populației. În timp ce directivele oficiale și ghidurile sanitare prescriau raționalizarea igienică a spațiului domestic, precaritatea materială a forțat familiile rurale să conserve habitusul tradițional, continuând să locuiască supraaglomerat. În plan vestimentar, trecerea de la portul autohton la cel de tip urban a fost determinată de pătrunderea economiei de piață prin mecanismul trocului natural, fiind asimilată în mentalul colectiv ca un element de prestigiu social și ascensiune materială. În cele din urmă, încercările corective ale autorităților administrative, educaționale și ecleziastice de a disciplina vestimentația feminină și prin impunerea autarhiei casnice s-au dovedit inefficiente în fața dinamismului modei urbane, pe care tinerele o adoptau selectiv ca formă de emancipare.

3. Analiza practicilor alimentare în Basarabia evidențiază o discrepanță între standardele de nutriție prescrise de discursul igienist al elitelor și strategiile empirice de viață ale populației. În timp ce ghidurile oficiale și cercetările sociologice ale școlii gustiene promovau diversificarea dietei urbane ca element al modernizării, precaritatea materială și succesiunea de ani secetoși au constrâns comunitățile rurale să mențină un regim restrictiv, bazat pe autoconsum. Au fost realizate măsuri administrative de reglementare a pieței urbane la produsele alimentare prin stabilirea prețurilor maxime. Practicile de consum din Basarabia au fost influențate de accesul

deficitar la infrastructura hidrologică, de suprapunerea posturilor religioase peste sistemul alimentar endemic.

4. Investigarea politicilor de sănătate publică în Basarabia reliefează o discrepanță între discursul modernizator al statului, ce prescria asanarea și eugenia poporului prin extinderea spațiilor sanitare școlare ori a plaselor-model, și practica socială a maselor, care a rămas captivă unei precarități materiale. Dihotomia dintre directivele prescriptive privitoare la combaterea bolilor sociale ori a epidemiilor endemice (tifosul exantematic, malaria, tuberculoza) și comportamentul habitual al populației demonstrează că internalizarea normelor igienice a fost blocată de subalternitatea economică, de dificultățile economice de resurse igienice în gospodărie și de persistența medicinei empirice ori mistice. În cele din urmă, deși acțiunile de control ale aparatului de stat și ale autorităților militare au generat inițial reacții de evazionism fizic în rândul comunităților tradiționale, impactul pe termen lung al politicilor publice a consemnat progrese în dinamica asistenței sanitare și a stării de sănătate a populației. Cadrul sanitar s-a materializat prin extinderea infrastructurii igienice rurale și urbane, vizibilă în reabilitarea spitalelor județene, multiplicarea cuptoarelor de deparazitare și înființarea plaselor-model puternic subvenționate, de organizare a turneelor de propagandă sportivă, care au accelerat racordarea societății basarabene la standardele instituționale și administrative ale modernității economice interbelice. La sfârșitul deceniului patru se constată dezvoltarea rețelei de monitorizare civilă și ecleziastică prin extinderea infrastructurii edilitare a igienei (edificarea de băi populare), limitarea epidemiilor de tifos prin etuve mobile și impunerea principiilor securității publice, confirmând efortul de integrare a provinciei în structurile statului.

5. Analiza manifestărilor de devianță din Basarabia scoate în evidență o falie structurală între modelele etice ideale promovate de elite și strategiile empirice de supraviețuire sau sociabilitate ale populației basarabene. Indicatorii negativi ai perioadei reflectă limitele procesului de disciplinare în fața precarității materiale, fenomen în cadrul căruia mercantilizarea jocurilor de noroc de către asociații de prestigiu, consumul de alcool etc. surclasau normele legislative ale statului. Aceste manifestări din spațiul social au fost monitorizate prin intermediul unor pârgii de control politic, educațional și ecleziastic, acțiuni prescriptive menite să limiteze extinderea fenomenelor infracționale și de degradare morală în viața cotidiană a populației.

În concluzie, investigarea practicilor și a experiențelor vieții cotidiene în Basarabia deceniului al patrulea relevă un dinamism instituțional și de modernizare, proces în cadrul căruia eforturile concertate ale statului modern au generat progrese în mediul urban și cel rural, deși impactul acestora a rămas asimetric din cauza rezistenței structurilor tradiționale și a limitărilor economice.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea și analiza minuțioasă a vieții cotidiene în Basarabia deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, realizată prin coroborarea literaturii de specialitate cu o diversitate de izvoare istorice și prin aplicarea unui aparat teoretico-metodologic interdisciplinar, permite formularea următoarelor **concluzii generale** și recomandări aplicative ale demersului științific.

1. Rezultatul analizei istoriografice a relevat faptul că, deși literatura de specialitate românească și occidentală manifestă un interes sporit pentru procesele macropolitice și integrarea instituțională a României întregite, dinamica socială a provinciei pruto-nistrene a fost lăsată într-o penumbră analitică. Dacă politicile educaționale și reformele agrare au fost pe larg acoperite ca vectori ai modernizării, au rămas insuficient investigate realitățile microistorice ale universului domestic rural și asimetriile din practicile vestimentare de masă, la fel, rețelele alimentare, managementul sanitar și dimensiunea cultural-spirituală a cotidianului au rămas complet neabordate. Această penurie a cunoașterii a fost exacerbată de caracterul profund fragmentar al cercetărilor existente – blocate fie în tipare eclesiastice rigide, fie în deformările propagandistice de sorginte sovietică axate pe antagonismul de clasă –, dar mai ales de lipsa unei abordări integratoare consacrate vieții cotidiene din Basarabia în anii '30.

2. Coroborarea critică și confruntarea sistematică a întregului eșantion documentar extras din arhivele civile, politice și militare au oferit suportul izvoristic necesar pentru a radiografia decalajele geografice și administrative din Basarabia deceniului al patrulea. În timp ce actele administrative civile și rapoartele militare reflectă perspectiva biocratică ori optica de securitate a instituțiilor statului – înregistrând societatea cu precădere în momentele de criză, abateri și vulnerabilități de frontieră –, materialele din presa timpului transmit discursuri normative, politice sau moralizatoare ale elitelor. În contrapondere cu aceste viziuni oficiale, sursele ego-istorice, mărturiile orale și colecțiile iconografice oferă informații subiective din micro-cotidian, reușind să „umanizeze” datele statistice rigide ale Recensământului din 1930. Coroborarea analitică și confruntarea directă a acestor izvoare au permis distingerea riguroasă în paginile lucrării de față între norma instituțională oficială, reprezentările subiective ale contemporanilor și practicile efective ale vieții cotidiene înregistrate în mediul urban și cel rural.

3. Factorii socio-economici, politici și cultural-instituționali au exercitat un rol esențial asupra vieții cotidiene în Basarabia deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, determinând o reconfigurare structurală a mediului urban și rural la intersecția dintre politicile unificatoare ale statului și inerția ordinii cutumiare locale.

Implementarea noilor politici sanitare de stat și modernizarea legislativă au impulsionat o creștere demografică generală, dinamism dublat de o reducere treptată a analfabetismului în

rândul populației. Pătrunderea acestor transformări a avut un caracter neuniform, adâncind faliile structurale dintre marile centre urbane, aflate în plin proces de sincronizare modernizatoare, și comunitățile rurale ori orașele mici, care își conservau un profil puternic „ruralizat” și dependent de exploatarea solului. Această evoluție asimetrică a relevat un clivaj între categoriile sociale, de gen și de vârstă, evidențiat prin ratele ridicate de analfabetism în rândul femeilor din sate. Coroborarea datelor Recensământului din 1930 cu mărturiile calitative demonstrează că, în timp ce peisajul confesional dominat de ortodoxia de masă (87,6%) asigura un liant social omogen, practicile efective ale vieții de zi cu zi au fost permanent ajustate atât în raport cu particularitățile etno-lingvistice, cât și cu strategiile de supraviețuire economică în fața precarităților de epocă.

Analiza corelației dintre structurile de putere și viața de zi cu zi a populației basarabene din deceniul al patrulea demonstrează un mecanism de determinare directă, în cadrul căruia degradarea contextului macro-politic și economic a remodelat spațiul privat și public al provinciei. Mutațiile din sfera guvernării – marcate de trecerea de la pluralismul democratic la centralismul carlist din 1938 și de desființarea Ministerului Basarabiei – au urmărit uniformizarea administrativă prin impunerea unui aparat funcționăresc rigid și a unor pârghii aspre de control. Transpunerea acestor directive centralizate în cotidianul maselor a înregistrat un parcurs profund asimetric, contextul cenzurii și al deselor schimbări de cadre transformând interacțiunea birocratică de rutină într-o sursă cronică de imprevizibilitate și precaritate juridică. Această fragmentare a raporturilor dintre stat și societate s-a manifestat violent în psihologia colectivă, unde prăbușirea integrității elitelor politice (afectate de traseism și de scandaluri de corupție) a destrămat sistemul bazat pe onoare, inoculând în mentalul maselor rurale și urbane un fatalism cinic și un absenteism electoral defensiv. Vulnerabilitatea de frontieră a favorizat penetrarea extremelor politice și a poluat spațiul domestic cu frica de supraveghere și anxietatea perchezițiilor. Practicile efective ale vieții cotidiene au fost permanent adaptate prin manifestări de apatie electorală, evazionism administrativ și solidarități comunitare de proximitate în fața unui aparat administrativ puternic centralizat.

Veniturile și cheltuielile populației au modelat comportamentul social în viața cotidiană din Basarabia anilor '30. În mediul rural, veniturilor agrare au fost afectate de criza economică mondială, hazardele climatice, tehnicile arhaice și a practicilor speculative ale intermediarilor a comprimat bugetele familiale, impunând o reducere a consumului domestic. Pentru a compensa aceste lipsuri materiale, populația de la sate a activat mecanisme de autoapărare colectivă și un exod de muncă prin migrație internă, fapt ce a provocat disoluția treptată a comunităților tradiționale. Mutarea acestei presiuni economice în mediul urban a generat realități cotidiene distincte, cetățenii confruntându-se cu o scumpire accelerată a traiului și cu venituri bănești

rigide, care nu țineau pasul cu inflația și specula de pe piață. În timp ce țăranii își atenuau precaritatea prin intermediul supapei de siguranță a autoconsumului, orășenii au devenit dependenți de o piață urbană volatilă, dinamica financiară a epocii dictând în mod direct dinamizarea vieții economice a cetățenilor.

În anii '30, viața culturală și religioasă din Basarabia a trecut printr-un proces de sincronizare cu celelalte provincii românești, transformând educația și credința în piloni de unificare națională și rezistență în fața agresiunilor ideologice externe. Prin intermediul căminelor culturale, al extensiilor universitare de la Iași și al unei rețele parohiale omniprezente, statul a reușit să contracareze moștenirea imperială și formarea unui veritabil „scut identitar” în fața propagandei atee din stânga Nistrului. Viața de zi cu zi a maselor a rămas profund marcată de caracterul specific local, în care discursul ecleziastic a trebuit să coexiste organic cu un sincretism rural dominat de ritualuri și credințe transgeneraționale. Eforturile de centralizare instituțională ale statului s-au adaptat flexibil la rezistența particularismelor regionale și la structura etnică diversă a provinciei, fapt demonstrat de decizia Sfântului Sinod din 1938 privind utilizarea nuanțată a limbilor de cult pentru minorități. Astfel, prin îmbinarea normelor administrative românești cu tradițiile arhaice locale, dimensiunea cultural-religioasă a influențat cotidianul basarabean prin transformarea politicilor de stat într-un mecanism social organic, ce a dus în final spre coeziunea și integrarea cetățenească a populației.

Mecanismul relației dintre Armata Română și viața cotidiană din Basarabia anilor '30 s-a manifestat ca un proces de „modernizare defensivă”, în care asimilarea culturală, alfabetizarea și dezvoltarea infrastructurii au fost strâns legate de o rigoare instituțională menită să protejeze frontiera de răsărit a statului. Pe de o parte, organismul militar s-a afirmat ca un factor incontestabil al modernizării și asistenței sociale, acționând alături de Școală și Biserică pentru combaterea analfabetismului și fondarea primelor cămine culturale ale „Astreii”. Armata a reconfigurat structural habitatul cotidian prin măsuri sanitar-epidemiologice, prin deschiderea de cantine pentru nevoiași și prin mobilizarea militarilor pentru construirea infrastructurii strategice. Pe de altă parte, realitatea zilnică a fost profund configurată de funcția de coerciție a armatei, stările de asediu prelungite și rigoarea tribunalelor militare amintind constant populației că provincia era administrată prin prisma unei vulnerabilități geopolitice extreme. În consecință, această dublă valență a generat inevitabile tensiuni interne înainte ca întregul proces de integrare să fie spulberat de anexarea sovietică din iunie 1940.

Așadar, dinamica și configurarea vieții cotidiene din Basarabia deceniului al patrulea interbelic au fost determinate de interacțiunea structurală dintre recesiunea macroeconomică globală, politicile normative de integrare cultural-religioasă și mecanismele de modernizare

defensivă aplicate de autoritățile civile și militare, ansamblu sistemic care a remodelat comportamentul social, habitatele comunitare și modul de viață zilnic al basarabenilor.

4. Investigarea practicilor și experiențelor vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 relevă o dinamică structurală complexă, în cadrul căreia condițiile materiale ale locuirii, vestimentației și alimentației, alături de mecanismele asistenței sanitare și de manifestările moralității publice, au configurat parametrii fundamentali ai existenței familiale și comunitare.

Contextul familial și viața cotidiană din Basarabia în deceniul patru s-a manifestat ca un proces de negociere între modernizarea juridico-administrativă a statului laic și conservatorismul structurilor comunitare. Trecerea prin etapele biologice ale nașterii, căsătoriei și decesului a fost supusă unui control birocratic prin introducerea oficiilor de stare civilă în primării, concomitent cu respectarea riguroasă a unor rânduieli comunitare curente precum „Masa Mare” de cumetrie, aranjamentele parentale pentru zestre și veghea mortuară nocturnă. Realitatea de zi cu zi a fost înțeleasă ca o alternanță între resemnarea în fața presiunilor economice ale unei natalități record și tensiunile identitare generate de birocratizarea civilă, în timp ce în mediul urban intelectualitatea resimțea o puternică inerție culturală răsăriteană, manifestată prin bilingvism și păstrarea limbii ruse în mariajele mixte. Coeziunea nucleului familial agrar și asimilarea treptată a măsurilor de ocrotire publică din județe (precum cursurile de puericultură din Orhei, Soroca sau Lăpușna) au asigurat provinciei cea mai mică rată a divorțialității din țară, de doar 14,0% în 1932, și o scădere a mortalității absolute spre finele deceniului. Astfel, prin îmbinarea normelor juridice românești cu obiceiurile nescrise, familia basarabeană a influențat cotidianul interbelic prin transformarea practicilor intime și a vulnerabilităților demografice într-un spațiu de adaptabilitate socială capabilă să protejeze pământul, structura familiei și stabilitatea comunitară.

Mediul domestic, vestimentația și viața cotidiană din Basarabia anilor '30 s-au manifestat printr-o dinamică polarizată între o cultură rural-monahală, axată pe conservarea structurilor patriarhale, și o cultură urbană de consum, conectată la valorile vest-europene. În ceea ce privește practicile cotidiene, spațiul rural a menținut neschimbată arhitectura tradițională, supraaglomerarea domestică și protejarea pragmatică a vestimentației și încălțămintei de lux în detrimentul confortului fizic, în timp ce mediul urban s-a raliat rapid economiei de consum vest-europene, dinamism evidențiat de extinderea rețelei comerciale cu magazine specializate și ateliere de elită ce alinau vestimentația citadină la standardele stilistice de la Paris și Viena. Această realitate socială s-a delimitat de discursurile clericilor, medicilor igienişti și ale scriitorilor, care fie idealizau retoric tradițiile, fie condamnavă asprimea modei distrugătoare pentru bugetul domestic. Apariția spațiilor „ieșite din cotidian”, cum erau plajele stațiunii Sergheievca, alături de atelierele de „cusătură națională” din căminele culturale, a oferit o

platformă estetică eliberată de rigorile etichetei, reușind să asigure o sinteză între modernizarea tehnică și preservarea valorilor patrimoniale ale provinciei.

Sistemul alimentar basarabean a fost influențat de integrarea la piața națională, reforma agrară, care au generat un polimorfism agricol prin aclimatizarea soiurilor cerealiere din provinciile românești. În viața de fiecare zi, practicile efective reflectau o profundă falie socio-economică. Populația rurală era dependentă de monocultura porumbului (mămăliga, de strategii empirice de subzistență precum pescuitul nistrean sau vânătoarea, conectarea la piața orășenească. Locuitorii urbelor beneficiau de un consum diversificat și produse coloniale, administrate prin piețe sezoniere și rețele de precupeți. Această existență cotidiană era percepută de populația basarabeană prin prisma disparităților materiale și a provocărilor de mediu, unde efectele secetelor succesive, accesul la surse de apă salubă și carențele în nutriția pediatrică coexistau cu standardele de consum specifice centrelor urbane, în care diversitatea regimului alimentar varia în mod direct în funcție de nivelul veniturilor fiecărei categorii profesionale.

Asistența sanitară basarabeană a înregistrat progrese instituționale și logistice prin implementarea unor campanii de stat, măsuri materializate prin extinderea rețelilor de dispensare, multiplicarea cuptoarelor și etuvelor mobile de deparazitare, lucrări masive de asanare hidrologică contra malariei și crearea unor structuri teritoriale de elită. În viața de fiecare zi, practicile efective evidențiau deprinderi igienice reduse și un profund deficit infrastructural structural, aspecte negative exprimate prin lipsa cronică a latrinelor în majoritatea gospodăriilor rurale, utilizarea sporadică a săpunului, purtarea prelungită a aceleiași vestimentații și supraaglomerarea în spațiul privat, realități ce favorizau răspândirea endemică a paraziților și a bolilor acute. Directivele prescriptive ale medicilor igienişti, pedagogilor și publiciştilor condamnau neregularitatea meselor, alcoolismul și lipsa culturii fizice, promovând raționalizarea științifică a corpului și asanarea eugenică a poporului, în timp ce elitele ecleziastice asimilau tifosul unei „boli rușinoase” a necurăteniei sufletești, însă aceste norme moderne s-au ciocnit direct de atașamentul comunităților tradiționale față de medicina empirică, descântece, remedii clandestine și încrederea în figuri folclorice. Mediul rural s-a confruntat cu bariere structurale cronice (distanțe mari, costuri ridicate, lipsa transportului, penurie de cadre medicale) și cu o absență a culturii fizice metodice, în timp ce mediul urban a beneficiat de o modernizare a infrastructurii edilitare prin edificarea de băi populare, un sistem incipient de asigurare medicală pe bază de bonuri pentru muncitorii din utilitățile publice și o piață clinică privată înalt dezvoltată, deservită de specialiști școliți în mari centre universitare europene.

Sistemul normativ și etic basarabean a înregistrat evoluții instituționale prin intermediul rețelilor școlare, al laicizării și cartografierii stării civile și al extinderii căminelor culturale,

măsurile ce urmăreau disciplinarea morală a spațiului public, promovarea valorilor patriotice și mobilizarea unor importante fonduri filantropice ecleziastice. În viața de fiecare zi, practicile efective ale populației relevau o discrepanță structurală între modelele etice și strategiile empirice de sociabilitate, aspecte manifestate prin irosirea ajutoarelor de stat, convertirea marilor sărbători în prilejuri de violențe, degradarea încrederii interpersonale în tranzacțiile financiare, practicarea jocurilor de cărți, tabagismul compulsiv sau ronțăitul și scuipatul de semințe (răsărită) în spațiile publice. Comunitățile locale asimilau trauma insecurității obiective provocate de incursiunile armate ale bandelor de proscriși și ale deținuților evadați în zonele de frontieră, în timp ce un segment feminin devenea vulnerabil în fața unor practici clandestine.

În concluzie, cercetarea integrată a cotidianului basarabean din decada vizată evidențiază o profundă asimetrie între discursurile prescriptive ale elitelor modernizatoare și strategiile empirice de adaptare ale populației, relevând o societate fragmentată regional și material, care a pendulat constant între inerția structurilor tradiționale și racordarea treptată la standardele instituționale și edilitare ale modernității interbelice.

Ca urmare a cercetărilor realizate în urma elaborării tezei de doctorat propunem următoarele **recomandări**:

1. Din perspectivă științifică, susținem continuarea cercetării subiectului abordat, cel al vieții cotidiene în Basarabia, și din perspectiva altor paliere cronologice. În acest fel, am putea avea o viziune de ansamblu al subiectului nominalizat. La fel, cercetarea vieții cotidiene și din alte provincii românești în perioada în cauză, ar oferi atât interpretări cantitative, cât și calitative noi, oferind analize comparative abordate din perspectiva particularităților generale și ale celor specifice. Aceste valorificări științifice ar putea fi realizate prin elaborarea de monografii, susțineri a tezelor de licență, masterat și de doctorat/postdoctorat.

2. Intensificarea cercetării științifice a temei prin aprofundarea și valorificarea noilor linii de subiecte: viața cotidiană în mediul militar, religios, viața cotidiană a unor medii profesionale (medici, funcționari publici, profesori ș.a.), viața cotidiană a copiilor, viața cotidiană a tineretului, viața cotidiană a persoanelor adulte, viața cotidiană în mediul rural, viața cotidiană în mediul urban.

3. Crearea în instituțiile muzeale din Republica Moldova a unor expoziții temporare sau permanente cu tematica referitoare la istoria vieții cotidiene în Basarabia interbelică. Utilizarea secvențelor de viață cotidiană din Basarabia din perioada cuprinsă între cele două conflagrații mondiale în reprezentările teatrale și cinematografice.

5. Răspândirea cercetărilor științifice în cadrul unor emisiuni tematice radio și televizate, presa scrisă sau pe platforme *youtube* din Republica Moldova și România.

BIBLIOGRAFIE

1. Surse istorice

1.1. Surse de arhivă

1. **AMNR.** Depozitul Central de Arhivă Pitești „General Grigore Constandache”. F. „Regimentul 39. Infanterie”. crt. 1038, d. 762.
2. **ANA.** F. 11 „Colecția de hărți și planuri ale Basarabiei (1818-2000)”, inv. 4, d. 16.
3. F. 339 „Prefectura jud. Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate”, inv. 1, d. 314, d. 3140, d. 3314.
4. F. P-339 „Prefectura jud. Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate (1915-1944)”, inv.1, d. 3468.
5. F. 1404 „Primăria orașului Chișinău”, inv. 1, d. 348, d. 977, d. 1466.
6. F. 1571 „Ministeriatul Basarabiei al Președinției Consiliului de Miniștri a României”, inv. 1, d. 10 (I), d. 18, d. 31.
7. F. 1581 „Directoratul III Ministerial din Basarabia”, inv. 1, d. 28.
8. F. 1716 „Asociația pentru lumină și cultura poporului «Astra», regionala Basarabiei”, inv. 1, d. 1.
9. F. 2071 „Prefectura județului Soroca, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate”, inv. 1, d. 711, d. 712.
10. F. 2983 „Gheorghe Bezviconi”, inv. 1, d. 46, d. 73, d. 74.
11. **ANR.** F. „Casa Regală/Diverse”, d. 1/1932.
12. F. „Casa Regala. Miscelaneu”, d. 673/1931; d. 679/1931; d. 811/1934/35; d. 926/1939/40, d. 931/1940.
13. F. „Guvernământul Basarabiei”, d. 1/1937; d. 1/1939; d. 3/1939.
14. F. „Fundația Culturală Regală Cămine”, d. 2198/1935.
15. F. „Ministrul Muncii”, d. 374/1939; d. 508/1939.
16. F.15 „Comitetul Regional al Basarabia al PCR”, d. 134/1932; d. 145/1932; d. 243/1934, d. 319/1939.

1.2. Documente editate

17. MANOLACHE, Constantin; DRAGNEV, Demir; XENOFONTOV, Ion Valer; JUC, Victor. *Istoria științei în RSS Moldovenească. Documente și materiale, 1944-1947* /coord. ed.: Liliana Condricova; Academia de Științe a Moldovei, Comisia Istoria Științei și Tehnicii. [Vol.] 1. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2024. 736 p. ISBN 978-9975-62-797-9.

18. MANOLACHE, Constantin; DRAGNEV, Demir; XENOFONTOV, Ion Valer; JUC, Victor. *Istoria științei în RSS Moldovenească. Documente și materiale, 1947-1949* /resp. de ed: Liliana Condriticova; Academia de Științe a Moldovei, Comisia Istoria Științei și Tehnicii. [Vol.] 2. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2025. 795 p. ISBN 978-9975-62-910-2.
19. SCURTU, Ioan. *Culegere de documente și materiale privind istoria României (februarie 1938 - septembrie 1940)*. București: Tipografia Universității, 1974. 302 p.
20. SCURTU, Ioan (coord.), STĂNESCU-STANCIU, Theodora; SCURTU, Georgiana Margareta. *Istoria românilor între anii 1918-1940. Documente și materiale*. București: Editura Universității din București, 2001. 259 p. ISBN 973-575-288-2.

1.3. Legislația de epocă

21. Constituțiunea din 1923. În: *Monitorul Oficial*, nr. 282, 29 martie 1923.
22. Constituția /Emitent Regele Carol. În: *Monitorul Oficial*, nr. 48, 27 februarie 1938.
23. Legea nr. 4321 din 15 decembrie 1938 pentru înființarea organizației politice a „Frontului Renașterii Naționale”. În: *Monitorul Oficial*, nr. 293, 16 decembrie 1938.
24. Partea I. Legi, decrete, jurnale ale Consiliului de Miniștri, deciziuni ministeriale, comunicate, anunțuri judiciare (de interes general). În: *Monitorul Oficial*, nr. 47, 26 februarie 1940.

1.4. Jurnale, memorii, interviuri

25. De vorbă cu părintele Gr. PIȘCULESCU (Gala GALACTION). Probleme mari, în curs de desfășurare, târiesc în atmosfera Basarabiei. În: *Dimineața* (București), anul XXIII, nr. 7399, duminică, 10 iulie 1927, p. 7.
26. Gala GALACTION despre Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 2, februarie 1935, pp. 69-71.
27. GALACTION, Gala. Zile basarabene. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 4, aprilile 1932, pp. 1-4.
28. GHEORGHIU, Aurel I. *Pe drumuri basarabene. (A doua zi după Unire)*. București: Tipografia Dimitrie Ionescu, 1923. 123 p.
29. IERACLIE, Ieromonahul. Trecând prin câmpiile Basarabiei. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 4, aprilile 1934, pp. 27-29.
30. ILIESCU, Remus. *Cum s-a întemeiat Cercul Cultural Cetatea Albă în Cetatea Albă. Zece ani de la realipire (9 aprilie 1918 - 9 aprilie 1928)*. București: Tipografia Fundației Culturale Principele Carol, 1928. 191 p.

31. IORGA, Nicolae. *Jurnalul ultimilor ani (1938-1940). Inedit* /Ed. îngrij., introd. și note de Andrei Pippidi. București: Humanitas, 2019. 376 p. ISBN 978-973-50-6422-8.
32. MATEIU, Ion. *Renașterea Basarabiei. Pagini din lupta pentru unitatea națională*, București, 1921. 304 p.
33. TOMESCU, Constantin N. *Jurnal din viața mea* /Ed. îngrijită de Silvia Corlăteanu-Granciuc, George Enache. Chișinău: Cartdidact, 2019. 1100 p. ISBN 978-9975-139-83-0.

1.5. Surse orale edite

34. ROTARU, Liliana (ed.). *Recurs la memorie: învățământul superior din RSS Moldovenească. Vol. I* /coord.: Georgeta Stepanov, Ion Valer Xenofontov; resp. de ed.: Lidia Prisac. Chișinău: Lexon-Prim. 2022. 780 p. ISBN 978-9975-1623-37-8.
35. ROTARU, Liliana (ed.). *Recurs la memorie: învățământul superior din RSS Moldovenească. Vol. II* /coord.: Georgeta Stepanov; resp. de ed.: Lidia Prisac. Chișinău: Lexon-Prim, 2023. 574 p. ISBN 978-9975-172-27-1.
36. XENOFONTOV, Ion Valer; PRISAC, Lidia. *Profesorul Vladimir Potlog (1927-2022): Povestea vieții. Studiu de istorie orală* /red. șt.: Liliana Rotaru. Chișinău: Lexon-Prim, 2022. 228 p. ISBN 978-9975-163-44-6.

1.6. Articole și materiale din presa și periodicele științifice de epocă

37. AGÂRBICEANU, I. Ușa răutăților. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VIII, nr. 7, 12 februarie 1933, p. 1.
38. ANDREI, Petre. Solidaritatea social și solidaritatea națională prin străjerie. În: *Anuarul Școlii Normale de Învățători „Vasile Lupu” din Iași pe anul școlar 1938-1939* (Iași), Vol. 7, 1939, pp. XII-XX.
39. ARBORE, Zamfir. Rostiri adânci. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 4, aprilie 1932, p. 4.
40. Armata în ajutorul săracilor. În: *Cuvânt Moldovenesc* (Chișinău), an. VIII, nr. 12, 19 martie 1933, p. 1.
41. Atacuri banditești în Basarabia. În: *Universul*, anul XLVIII, nr. 310, 11 decembrie 1930, p. 8.
42. ATHANASESCU, D.P. O rușine gospodărească între Prut și Nistru. Tifosul exantematic. În: *Straja Neamului*. Organ al „Ligii Culturale”. Secția dintre Prut și Nistru pentru răspândirea culturii în popor (Chișinău), anul I, nr. 8, 27 decembrie 1937, pp. 18-19.
43. BADRU, I.S. Toamna la sate. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, 13 noiembrie 1931, p. 1.

44. Baia Corpului 3 Armată. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 4, 18 ianuarie 1931, p. 2.
45. BALAUR, Dimitrie. Legătura dintre cler și popor. În: *Însemnări creștine*. Revista de orientări pastorale și misionare, Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 1, martie-aprilie 1938, p. 19.
46. BALMUȘ, Teodor. Cinstea sau numele bun. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 12, 17 martie 1935, p. 1.
47. BÂRCA, M. Schițe basarabene. Așa era odată. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul II, nr. 2, februarie 1933, pp. 39-42.
48. BÂRCA, M. Cerșetorul. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 2, februarie 1934, pp. 9-11.
49. BÂRCA, M. Grigore a Nihăluțoaii s-a dus mire. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VII, nr. 8-9, august-septembrie 1938, pp. 15-24.
50. BÂRLĂDEANU, A.G. Soiurile locale ale plantelor agricole, rolul și soarta lor în Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 4, 1934, pp. 39-41.
51. BOGA, L.T. Frâu îndrăzelii. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 44, 23 octombrie 1934, p. 1.
52. BOICIUC, M. Chesiuni de actualitate. În: *Furnica*. Revistă de cultură și propagandă cooperativă = *Фурника. Кооператив. и экон. журн.* /Ed. Centrala Uniunii Cooperativelor din Basarabia. (Chișinău), anul XII, nr. 12 (388), 15 iunie 1929, p. 94.
53. BOLDUR, Alexandru. Stat țărănesc. Contribuții la formarea ideologiei politice noi. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 10, octombrie 1934, pp. 33-42.
54. BOLDUR, Alexandru. Arabescuri revoluționare. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 3, martie 1935, pp. 199-214.
55. BORZA, A. Basarabia noastră. În: *Societatea de mâine* (București), anul XIII, nr. 2, februarie, 1936, pp. 27-28.
56. Brutarii amenință. În: *Gazea Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 506, 23 iulie 1937, p. 3.
57. Casele de toleranță. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 907, 14 noiembrie 1938, p. 2.
58. Căsătoria cu sila. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 30, 22 iulie 1934, p. 3.
59. Când femeia fumează. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 28, 8 iulie 1934, p. 3.
60. CIOBOTAR, V-le. Băutura. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 32, 1 octombrie 1930, p. 2.

61. Cea mai mare bucurie și cea mai mare întristare. În: *Credința Ortodoxă*. Foaie de zidire sufletească (Bălți), anul VII, nr.1, ianuarie 1937, pp. 2-3.
62. Cel mai frumos port din lume [Fotografie]. În: *Calendar Moldovenesc = Календар Молдовенеск* /alcăt. de red. ziarului *Cuvântul moldovenesc*. Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1934, p. 41.
63. Cetățenia. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 8, 17 februarie 1935, p. 1.
64. CHICU, V.L. Cunoașterea satului. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IX, nr. 4, aprilie 1940, pp. 55-60.
65. Chioșcurile pentru desfacerea apelor gazoase adevărate cuiburi de infecție. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 815, 30 iulie 1938, p. 2.
66. CIACHIR, Mihail. Obiceiuri religioase ale găgăuzilor din Basarabia. Obiceiuri la naștere și botez. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 7-8, iulie-august 1934, pp. 37-40.
67. CIACHIR, Mihail. Moralitatea găgăuzilor din Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 2, februarie 1935, pp. 36-42.
68. COMENDANT, Grigore. Preotul și superstițiile. În: *Însemnări creștine*. Revistă de orientări pastorale și misionare, Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 1, martie-aprilie 1938, p. 30.
69. Consfătuirea medicilor primari din Basarabia. S-a întocmit planul după care vor lucra echipele sanitare. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 818, 3 august 1938, p. 2.
70. CORJAN, Teodor. Moșierul. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul II, nr. 11, noiembrie 1933, pp. 56-58.
71. CORNĂȚEANU, N. Cercetări asupra rentabilității agriculturii țărănești. În: Institutul de Cercetări Agronomice al României. Metode, îndrumări, rapoarte, anchete, București, nr. 16, 1935, pp. 54-55.
72. CORNEA, I. Aspecte actuale ale tuberculozei în Chișinău și Ținutului Nistru. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VIII, nr. 7-8, iulie-august 1939, pp. 81-87.
73. COSTEȚCHI, Mihail. California României (Regiunea pomicolă a Nistrului de Jos din jud. Tighina). În: *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României. Regionala Chișinău*. Tomul II. Chișinău: „Tiparul Moldovenesc”, 1939, pp. 285-342.
74. COTIGĂ, Vasile. În legătură cu expansivitatea Popeștenilor. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VIII, nr. 2-3, februarie-martie 1939, pp. 100-103.
75. Cu cireada. Șipoteni, jud. Lăpușna 1935 [Fotografie]. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 7-8, iulie-august 1935. Coperta 1.
76. Culise, intrigi, calomnii, decepții etc. În: *Pрут și Nistru: critică, politică, socială, economică, culturală etc.* (Chișinău), anul I, nr. 4, decembrie 1934, p. 22.

77. Culise, intrigi, calomnii, decepții etc. În: *Prut și Nistru: critică, politică, socială, economică, culturală etc.* (Chișinău), anul II, nr. 7, martie 1935, p. 13.
78. Cum se mărită fetele la țară. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 30, 22 iulie 1934, p. 3.
79. Cuvinte de drum... În: *Armonia*. Revista Societății Corale Muzicale de pe lângă Liceul „Alecu Russo” /fondator-dir.: Z. D. Poroseci; red.: I. Dulamangiu (Chișinău), anul I, nr. 2, aprilie 1937, pp. 1-3.
80. D., Al. Sănătatea satelor. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VII, nr. 45, 13 noiembrie 1930, p.1.
81. DAVID, Al. [Prezentare de carte: Ilie Țurcanu, Monografia satului Năpădeni, Bălți, 1933]. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 2, februarie 1934, pp. 63-64.
82. DAVID, Alex. Mama bolnavelor. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 19, 3 mai, Chișinău, 1935, p. 1.
83. DEM, C. Sportul și înfometajii din Basarabia. În: *Gazeta sporturilor*. Cotidianul sportului românesc (București), anul XII, nr. 1899, 11 decembrie 1935, p. 1.
84. DERMANJI, Boris. Poezia populară basarabeană. În: *Luminiță 'n colț de țară*. Rev. Soc. culturale „B.P. Hasdeu” de pe lângă liceul de băieți „Marele Voievod Mihai” /sub îndrumarea domnilor: dir. și profesori ai liceului; conducerea și administrația: dl. prof. Gh. Ștefănescu. Cetatea-Albă: Tipografia de pe lângă Prefectura județului Cetatea-Albă, anul III, nr. 7- 8-9-10, martie-iunie 1939, pp. 1-9.
85. D-l ministru general Râșcanu în nordul Basarabiei. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 49, 25 septembrie 1931, p. 1.
86. Descindere la o casă de toleranță. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 647, 7 ianuarie 1938, p. 4.
87. Despre disciplina vieții monahicești. În: *Luminătorul*. Revista Bisericii din Basarabia (Chișinău), nr. 9, 1938, pp. 494-496.
- 87a. Doi fioroși bandiți evadați de la Tg-Ocna sunt căutați în Basarabia. În: *Timpul*, anul I, nr. 74, 19 iulie 1937, p. 5.
88. Doftorii la sate. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 29, 15 iulie 1934, p. 1.
89. DONȚU, Nic. Din păcate satelor noastre. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 34, 19 august 1934, p. 1.
90. DONȚU, Nicolae. Beau satele, beau. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XVI, nr. 8, 19 februarie 1939, p. 1.

91. DUNĂREANU, N. Între stepă și mare... Impresii. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 1, ianuarie, 1932, pp. 7-10.
92. [Editorial]. Din nevoile Basarabiei. În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia (Chișinău), anul XIX, nr. 1, ianuarie 1937, p. 4.
93. Elevu, O nouă ofensivă polițienească pentru combaterea prostituției clandestine. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 369, 7 februarie 1937, p. 2.
94. ERHAN, Dionisie. Comuna Bardar. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 31, 29 iulie 1934, p. 1.
95. ERMURACHE, Ion Em. O nenorocire și o faptă bună de laudă și bună de urmat. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 8, 17 februarie 1935, p. 1.
96. Este de neînțeles. În: *Unirea Poporului* (Blaj), anul XVIII, nr. 18, 3 mai 1936, p. 1.
97. FILICHI, Ioanul. Tineretul nostru. În: *Însemnări creștine*. Revistă de orientări pastorale și misionare, Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 1, martie-aprilie 1938, pp. 35-38.
98. FLEXOR, I.S. Strângerea plantelor medicinale. În: *Calendarul Basarabiei pe anul 1931* /alcăt. de H. Block și A. Căndea. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1931, pp. 95-100.
99. [Foto cu legendă]. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 29, 10 iulie 1931, p. 1.
100. FOSTICI, Chiril. Datoriile părinților față de copii lor. În: *Însemnări Creștine*. Revistă de orientări pastorale și misionare /sub direcția unui comitet: Serghie Bjolla, Mihail Brumă, Grigore Comendat, Ioan Filichi, Petru Gheorghian ș.a.; administrator pr. Petru Țurcanu. Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 2, mai-iunie 1938, pp. 25-26.
101. FUNARIU, Liviu P. Declinul generației Unirii. În: *Prut și Nistru: critică, politică, socială, economică, culturală etc.* (Chișinău), anul I, nr. 1, septembrie 1934, pp. 1-2.
102. GANE, Constantin. Cooperativele și morala. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 5, 25 ianuarie 1931, p. 2.
103. GEORGESCO, D. C. Archives pour la Science et la Reforme Sociale. Mélanges D. Gusti: XXI ans d’enseignement universitaire”, XIII-e Année, I, Bucarest, 1936, pp. 202-232.
104. GHAN, P. Căsătoria de la primăria și cununia de la biserică. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 24, 7 iunie 1931, p. 1.
105. GHENZUL, V. Moldova din Cetatea-Albă. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VI, nr. 10, octombrie 1937, pp. 53-56.
106. Golița, Igiena satelor. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 6, 1 februarie 1931, p. 2.

107. GORAȘ, I.V. Tg. Briceni. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 5, mai 1934, pp. 27-32.
108. Gospodină, Bucătăria. În: *Straja Neamului*. Organ al „Ligii Culturale”. Secția dintre Prut și Nistru pentru răspândirea culturii în popor /direcția unui Comitet, Ch. /red. și adm. la Liceul Comercial Dr. C. Angelescu (Chișinău), anul I, nr. 8, 27 decembrie 1937, p. 34.
109. GUJA, Pavel I. Natura și omul la Nișcani. În: *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia* /sub red. dr. N.N. Moroșan, P.V. Ștefănuță, T.A. Știrbu, profesori din Chișinău. Tomul 1, Chișinău: „Tiparul Moldovenesc”, 1937, pp. 35-55.
110. GUSTI, D. Starea de azi a satului românesc. Inițialele concluzii ale cercetărilor întreprinse în 1938 de echipele regale studentești. În: *Sociologie românească*, anul III, nr. 10-12, 1938, p. 435.
111. Guvern de Uniune Națională. În: *Însemnări Creștine*. Rev. de orientări pastorale și misionare /sub direcția unui comitet: Serghie Bjolla, Mihail Brumă, Grigore Comendat, Ioan Filichi, Petru Gheorghian ș.a.; administrator pr. Petru Țurcanu, Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 1, martie-aprilie, 1938, p. 42.
112. HALIPPA, Pan. În slujba scrisului românesc din Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VIII, nr. 2-3, februarie-martie, 1939, pp. 1-49.
113. IENIȘTEA, Mircea. Fauna, vânatul și pescuitul la Copanca. În: *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*. Regionala Chișinău. Tomul II. Chișinău: „Tiparul Moldovenesc”, 1939, pp. 170-171.
114. Industria basarabeană. În: *Basarabia Economică*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia (Chișinău), anul XXI, nr. 3, 1939, pp. 4-19.
115. Intermediarii fac imposibilă cumpărarea alimentelor direct de la producători. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 815, 30 iulie 1938, p. 5.
116. Interviu cu prefectul jud. Orhei d. Const. Roșca. În: *Prut și Nistru*: critică, politică, socială, economică, culturală etc. (Chișinău), anul III, nr. 17, ianuarie 1936, pp. 4-6.
117. IONETE, Gh. Ilie. Cercetați satele. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 34, 17 august 1930, p. 1.
118. IOV, D. Un oraș basarabean: Bălți. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul II, nr. 12, decembrie 1933, pp. 47-52.
119. IOV, N. Taina. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 3, martie 1932, p. 14.
120. ISPIR, Mircea; ANTOHI, Panait. Un sat din Budgeac (schiță de psihologie socială). În: *Viața Basarabiei* (Chișinău) anul I, nr. 3, martie 1932, pp. 45-50.

121. Înalt Prea Sfințitul Gurie Grosu, Arhiepiscopul Chișinăului și Mitropolitul Basarabiei. În: *Anuarul Arhiepiscopiei Chișinăului*, Chișinău, 1930-1932-1933, p. 6.
122. Îmbrăcămintea casei. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 6, 15 ianuarie 1931, p. 1.
123. JURA, C.E. Lingăii. În: *Prut și Nistru*: critică, politică, socială, economică, culturală etc. (Chișinău), anul III, nr. 17, decembrie 1936, pp. 6-7.
124. KIRIȚESCU, Alexandru. „Ca în patria veche, cu mămligă și cu pește sărat, ca de la Brașov”. În: *Gazeta*. Cotidian de seară (București), anul I, nr. 44, 9 mai 1934, p. 1.
125. LENGHEL-IZANU, Petre. Alimentația și îmbrăcămintea în Bârsana, Maramureș. În: *Sociologie Românească* (București), anul IV, nr. 4-6, aprilie-iunie 1939, pp. 271-275.
126. LEPSI, I. Eugenia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 5, mai 1935, pp. 63-69.
127. LOGHINESOM, Vasile. Recrutarea inteligenței naționale. În: *România Nouă* (Chișinău), anul II, nr. 130, 30 iulie 1918, p. 1.
128. LUȚCAN, V. Ideologii basarabene. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 12, decembrie 1934, pp. 5-17.
129. LUȚCAN, V. Mistica basarabească. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 3, martie 1935, pp. 1-3.
130. MADAN, Gh. Colțuri de rai. Mănăstirea Dobrușa. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VI, nr. 3-4, martie-aprilie 1937, pp. 1-8.
131. MADAN, Gheorghe V. Obiceiurile și rânduieli de înmormântare în părțile codrilor din Basarabia. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VII, nr. 41, 5 octombrie 1932, p. 1.
132. MANUILĂ, Sabin. Demografia rurală a României. În: *Revista de igienă socială* (București), anul X, nr. 1-6, ianuarie-iunie 1940, pp. 158-189.
133. MEHEDINȚI, Simion. Ceva despre scrisul de azi. În: *Anuarul Școlii Normale de Învățători „Vasile Lupu” din Iași pe anul școlar 1938-1939* (Iași), 1939, pp. 31-37.
134. MEHEDINȚI, Simion. Nebunia de toate zilele. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 30, 22 iulie 1934, p. 1.
135. Mica Publicitate. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 508, 25 iulie 1937, p. 2.
136. Mica Publicitate. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 815, 30 iulie 1938, p. 2.
137. Mica Publicitate. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 816, 31 iulie 1938, p. 2.
138. Mica Publicitate. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 817, 1 august 1938, p. 2.
139. MIHAILOVICI, Paul. Personalități religioase și culturale din Nișcani. În: *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia* /sub red. dr. N. N. Moroșan, P. V. Ștefănuță, T. A. Știrbu, profesori din Chișinău. T 1., Chișinău: „Tiparul Moldovenesc”, 1937, pp. 161-169.

140. Mihnevici A., inspectorul oboarelor cu căruțașul Toma Sili din s. Cornești, în timpul inspecției oborului și târgului de vite din com. Ciciuleni, jud. Lăpușna, 22 februarie 1939. În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia, Chișinău: Tipografia Statului, anul XXI, nr. 5, mai 1939, pp. 3-13.
141. Monografia economică a jud. Cahul. În: *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Cahul: Monografia economică a jud. Cahul /sub Direcțiunea Secretarului Camerei*. Cahul: Tip. „Lumina”, 1933, p. 12.
142. Mor de foame. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 13, 24 martie 1935, Chișinău, p. 1.
143. Mor moșnegii și se îngroapă cu vechiul costum moldovenesc. În: *Cuvânt Moldovenesc*, anul VIII, nr. 19, 7 mai 1933, p. 1.
144. Moș Ștefănuca, Omul cât trăiește multe vede... sau cele ce am văzut în Basarabia de la alipire și astăzi. În: *Prut și Nistru: critică, politică, socială, economică, culturală, etc.* (Chișinău), anul I, nr. 4, decembrie 1934, pp. 11-15.
145. Moștenire frumoasă. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 42, 14 octombrie 1934, p. 1.
146. NASATA, Al. Organizarea și funcționarea creditului agricol în România. În: *Buletinul Institutului de Legislație Agrară /Universitatea Mihăileană din Iași Facultatea de Drept; dir.: Valeriu Bulgaru (Iași)*, anul III, nr. 2, noiembrie 1938, p. 4.
147. NEGOVSCI, Evstafie. Tifosul exantematic – boală endemică în Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul V, nr. 3-4, martie 1936, pp. 49-54.
148. Ne vorbește prefectul de Orhei d. Const. Roșca. În: *Prut și Nistru: critică, politică, socială, economică, culturală etc.* (Chișinău), anul I, nr. 4, decembrie 1934, pp. 8-9.
149. NICU, Sergiu. Portul de la sate. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 42, 14 octombrie 1934, p. 3.
150. Noile prețuri maximale la carnea de vacă. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 540, 30 august 1937, p. 2.
151. Noua orânduire a actelor stării civile (naștere, însoțitoare și moarte). În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 3, 12 ianuarie 1930, p. 1.
152. Numirile unor mănăstiri de pe Nistru. În: *Luminătorul*. Revista Bisericii din Basarabia (Chișinău), nr. 9, 1938, pp. 493-494.
153. O hotărâre sinodală care privește Basarabia. În: *Însemnări creștine*. Revistă de orientări pastorale și misionare. Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 2, mai-iunie 1938, p. 36.

154. O mare campanie pentru sănătatea publică. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 817, 1 august 1938, p. 1.
155. O veste bună și una rea. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 6, 3 februarie 1935, p. 1.
156. PASTREREURANAUS. Local. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 3, martie 1932, pp. 70-71.
157. PASTEURANAUS, Stări sanitare basarabene. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 3, martie 1932, pp. 71-72.
158. Păduchii. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 3, 13 ianuarie 1935, p. 2.
159. Peisaj basarabean [Fotografie]. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), an. III, nr. 6, iunie 1934. Coperta 1.
160. Planul de lucru al d-lui ministru general Rășcanu. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 31, 26 iulie 1931, p. 2.
161. Planul economic pe cinci ani și nevoile Basarabiei. În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia (Chișinău), anul XXI, nr. 7, iulie 1939, p. 7.
162. POPESCU-LUPU, Sabin. Doctorii și babele. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 19, 5 mai 1935, p. 1.
163. Port moldovenesc. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VIII, nr. 7, 12 februarie 1933, p. 1.
164. Portul moldovenesc. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, 18 septembrie 1931, p. 1.
165. Portul național în Basarabia. În: *Cuvânt Moldovenesc* (Chișinău), an. VIII, nr. 27, 2 iulie 1933, p. 1.
166. Portretul unei periferii. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), nr. 410, 27 martie 1936, p. 1.
167. PORUCIC, T. Terminologia cromatică în Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 4, aprilie 1932, pp. 49-58.
168. PORUCIC, T. Stațiunile balneare și climatice dintre Prut și Nistru. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 5, mai 1932, pp. 23-34.
169. Prețul cerealelor și olegeanoaselor în jud. Soroca (15 aprilie - 15 mai 1937). În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia. Chișinău: Tipografia Statului, an. XIX, nr. 6, iunie 1937, p. 29.
170. Prețurile en-detail la diferite articole de primă necesitate, aflată pe piața liberă din Tighina pe parcursul lunii decembrie 1938. În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia. Chișinău: Tipografia Statului, anul XX, nr. 2, februarie 1938, p. 31.

171. Prin imitarea orașelor la distrugerea satelor. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), an VI, nr. 29, 10 iulie 1931, p. 1.
172. Priveliște din Basarabia, 1935 [Fotografie]. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 4, aprilie 1935. Coperta 1.
173. Prostituția și „barurile”. În: *Dacia*, anul XIX, nr. 33, 30 martie 1932, p. 4.
174. [Publicitate]. În: *Raza*. Organ independent al Uniunii Clerului din Basarabia (Chișinău), anul II, nr. 84, 25 septembrie 1932, p. 2.
175. [Publicitate]. În: *Prut și Nistru*: critică, politică, socială, economică, culturală etc. (Chișinău), anul I, nr. 1, septembrie 1934, p. 22.
176. [Publicitate]. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 584, 21 octombrie 1937, p. 2.
177. PUȘCAȘU, C.A. Rău ne-am mai stricat – să ne îndreptăm! În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul VI, nr. 5, 3 februarie 1935, p. 2.
178. R. Viața de vis și de paradis a profesorului-politician Negrescu. În: *Prut și Nistru*: critică, politică, socială, economică, culturală etc. (Chișinău), anul III, nr. 17, ianuarie 1936, p. 7.
179. RAȘCU, Gh. Din neasimuitul pitoresc al județului Orhei (descriere informativă). În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VII, nr. 6-7, iunie-iulie 1938, pp. 89-95.
180. Recolta și valorificarea cerealelor în Basarabia. În: *Basarabia Economică*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia (Chișinău), anul XIX, nr. 1, ianuarie 1937, p. 14.
181. RUSU, Zaharie. Ca poporul să ne prețuiască. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 42, 14 februarie 1932, p. 1.
182. Sanitare. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 690, 28 februarie 1938, p. 3.
183. SASSU, Iulian I. Din etnografia satului Fântânelele (Inancișme). În: *Analele Dobrogei*. Revista Societății Culturale Dobrogene /dir.: C. Brătescu. Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, anul 11, nr. 1-12, 1930, pp. 33-60.
184. Săgeată F., Cultura rusă în Basarabia s-a refugiat în familie. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 4, aprilie 1934, p. 31-34.
185. SCORPAN, Dim. D. Problema denatalității, aiurea și la noi. În: *Doina Nistrului*. Revistă de cultură generală și propagandă națională: Organ al Societății „Doina Nistrului”. Cernăuți, anul I, nr. 1, 8 iunie 1936, pp. 14-20.
186. Serviciul sanitar combate carlatina, febra tifoidă și tifosul exantematic. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 507, 24 iulie 1937, p. 3.
187. SFETNIC, I. Politicienii prut-nistrieni... În: *Prut și Nistru*: critică, politică, socială, economică, culturală etc. (Chișinău), anul I, nr. 1, septembrie 1934, p. 11.

188. SFERNIC, N. Ministru Vanea Inculeț. În: *Prut și Nistru: critică, politică, socială, economică, culturală etc.* (Chișinău), anul II, nr. 15-16, noiembrie 1935, p. 1.
189. Singura măsură pentru combaterea scumpetei care la Chișinău a luat proporții necunoscute în restul țării, este ieftinirea pâinei. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 473, 14 iunie 1937, p. 2.
190. SPĂTARU, N. Un bal la Cahul. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 7, iulie 1932, pp. 29-32.
191. SPĂTARU, N. Sovietul elevilor din Cahul. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. X, octombrie 1932, p. 51.
192. SPĂTARU, N. La o nuntă. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 11, noiembrie 1934, p. 1.
193. SPĂTARU, N. Muncă și muncă. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 12, decembrie 1934, pp. 31-33.
194. STAHL, Henri H. Structura socială a satului românesc interbelic. În: *Sociologie Românească*, 1939, pp. 157-163.
195. Starea economică în 1938 a județelor Lăușna și Orhei, ce fac parte din circumscripția Camerei de Comerț și de Industrie Chișinău. În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia (Chișinău), anul XXI, nr. 7, iulie 1939, p. 26.
196. Starea lucrurilor din Basarabia. În: *Cuvânt Moldovenesc*, an. VI, nr. 36, 28 august 1931, p. 2.
197. STOIAN, Stanciu Ridicarea culturală a satelor. În: *Anuarul școlii normale de învățători „Vasile Lupu” din Iași pe anul școlar 1938-1939*. Iași: Tipografia „Albina Românească”, 1939, pp. 9-12.
198. Știri din țară și străinătate. În: *Raza*. Organ independent al Uniunii Clerului din Basarabia (Chișinău), anul II, nr. 84, 18-25 septembrie 1932, p. 2.
199. ȘTEFĂNUCĂ, Petre. Răzenii, sat de adevărați gospodari. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 20, 13 mai 1934, p. 1.
200. ȘTEFĂNUCĂ, Petre. Cuvânt înainte. În: *Zorile*. Revista lunară a Societății de lectură „Ion Heliade Rădulescu” de pe lângă Liceul „Ștefan cel Mare” din Tighina. Tighina: Tipografia B. Abelman, anul II, nr. 1-3, ianuarie-martie 1934, p. 1.
201. ȘTEFĂNUCĂ, Petre. Între analfabetism și cultură. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1938, pp. 32-35.
202. ȘTEFĂNUCĂ, Petre. Însemnări dintr-o campanie monografică. Satul Popeștii de Sus, jud. Soroca. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul VIII, nr. 1, ianuarie 1939, pp. 39-43.

203. ȘTEFĂNUCĂ, Petre. Muncitorii agricoli basarabeni în Dobrogea. În: *Revista de Sociologie Românească* (București), anul IV, nr. 4-6, aprilie-iunie 1939, p. 178.
204. ȘTEFĂNUCĂ, Petre V. Cooperația e scăparea noastră. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 34, 17 august 1930, p. 1.
205. ȘTEFĂNUCĂ, Petre V. Însemnări. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 12, decembrie 1932, p. 57.
206. Știri din Bălți. În: *Viitorul*, anul 22, nr. 6637, 26 martie 1930, p. 3.
207. TALPA, Grig. D. Portul strămoșesc. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 8, 16 februarie 1930, p. 1.
208. TEODORU, P. Viață lungă. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 21, 22 iulie 1934, p. 3.
209. Tifosul exantematic la Soroca. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), anul IV, nr. 705, 18 martie 1938, p. 3.
210. Toate grupele divizionare vor fi obligate să organizeze turnee de propagandă în Moldova și Basarabia. În: *Curentul*, anul XI, nr. 3916, 25 decembrie 1938, p. 26.
211. Țărănimea, politica, straja neamului și straja țării. În: *Straja Neamului*. Organ al „Ligii Culturale”. Secția dintre Prut și Nistru pentru răspândirea culturii în popor /direcția unui Comitet (Chișinău), anul I, nr. 7, 27 noiembrie 1937, p. 27.
212. ȚEPORDEI, Vasile. Pericolul pornografic. În: *Scoala Basarabeana*. Revistă de cultură pedagogică și de apărare a intereselor învățătoarești: Organ al Asociației Învățătorilor din județul Lăpușna. Chișinău: Tipografia „Dreptatea”, anul II, nr.1-2, aprilie-mai 1934, p. 12.
213. ȚURCANU, Ilie. Monografia satului Năpădeni, Bălți, 1933 [Prezentare de carte]. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 2, 1934, p. 63.
214. Un fals doctor avea mai multă clientele decât medicii cu diplomă. În: *Lumea* (București), anul XIX, nr. 5507, 31 august 1936, p. 6.
215. VALCIOI. Atenție la sate. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXI, nr. 47, 25 noiembrie 1934, p. 1.
216. VASILIU, I. Starea economică a exploatărilor agricole. În: *Enciclopedia României*. Vol. III. București: Imprimeria Națională, 1939, p. 317.
217. VASILIU-HASNAȘ, Elena. Femeia basarabeană. Portret. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul I, nr. 1, ianuarie 1932, p. 40.
218. VASILICOVSCHI, P. Despre câteva metode prin care creștinii pot fi reținuți în sânul Bisericii, în epoca ce o trăim. În: *Însemnări creștine*. Revistă de orientări pastorale și misionare. Bălți: Tipografia „Presa”, anul I, nr. 2, mai-iunie, 1938, p. 12.

219. VATAMANU, N., Situația sifilisului în România. În: *Trup și Suflet*, anul IV, nr. 131, 1 martie 1939, p. 9.
220. VICOL, T. Mortalitatea infrantilă în Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul II, nr. 12, decembrie, pp. 29-46.
221. VICOL, T. Natalitatea și mortalitatea populației în Basarabia. În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 2, februarie 1934, pp. 21-48.
222. VICOL, Teodor. Mă bate, bețivanul... În: *Viața Basarabiei* (Chișinău), anul III, nr. 1, ianuarie 1934, pp. 18-20.
223. ZANU, Creștinii mai sunt. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul XXII, nr. 12, 17 martie 1935, p. 1.
224. Ziua Copilului. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 23, 1 iunie 1930, p. 1.
225. ZMOCHINĂ, Z. De ce s-a abătut peste norod așa de mare sărăcie. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 23, 1 iunie 1930, p. 1.
226. 10 porunci ale românului. În: *Cuvânt moldovenesc* (Chișinău), anul V, nr. 37, 1 august 1930, p. 4.

1.7. Publicații de epocă (anuale, presa, literatură artistică, manuale etc.)

227. *Anuarul Arhiepiscopiei Chișinăului*. Chișinău, 1930-1932-1933. 65 p.
228. *Anuarul Chișinăului pe anul 1940* /alcăt.: Al. Terziman și I. Kalughin. Chișinău: Editura „Arpid”, 1940. 127 p.
229. *Anuarul Statistic al României*. București, 1936. 422 p.
230. BOGZA, Geo. *Țări de piatră, de foc și de pământ*. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. 326 p.
231. *Buletinul Serviciului Social* (București), nr. 1, 1939. 112 p.
232. *Calendar Moldovenesc = Календар Молдовенеск* /alcăt. de red. ziarului „Cuvântul Moldovenesc”. Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1934. 95 p.
233. *Calendarul Basarabiei pe anul 1931* /alcăt. de H. Block și A. Căndea. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1931. 126 p.
234. Căntece bătrânești culese de M. Frunze-Bloc. În: *Calendarul Basarabiei pe anul 1931* /alcăt. de H. Block și A. Căndea. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1931, p. 101 (126 p.
235. CODREANU, Corneliu Zelea. *Pentru legionari*. Sibiu, 1939. 488 p.

236. FLOROV, Nicolae. Agrogeologia regiunii Copanca: jud. Tighina. În: Extras din „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia”: Vol. 2 /Laboratorul de Agrogeologie. Facultatea de Științe Agricole. Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1938. 42 p.
237. MIHĂESCU, Gib I. *Rusoaica. Bordeiul pe Nistru al locotenentului Ragaiac*. Petrești, Publisol, 2021. 368 p. ISBN 978-606-95174-0-6.
238. ROTARU, Filip. Cum se pot obține recolte îmbelșugate pe solurile noastre: (Probl. agriculturii românești): Manual practic pentru agricultori, preoți și învățători: cu 33 il. în text. Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”; Teofil Bologa & Asoc. Culturală „Cuvânt Moldovenesc”, 1934. 162 p.
239. ȘALARU, Vasile C. *Sângerei*. Bălți: Tipografia S.B. Milgrom, 1936. 102 p.

1.8. Surse iconografice

240. *Biblioteca Națională a României*. F. Foto. Cota arhivistică: inv. 16624, inv. 19039, inv. 16437, inv. 16432, inv. 16636, inv. 49421_46, inv. 16437, inv. 75301.
241. [Fotografii]. În: *Basarabia Economica*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia. Chișinău: Tipografia Statului, anul XXI, nr. 5, mai 1939, pp. 5-6.
242. *Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei*. Fond foto.

1.9. Date statistice

243. *Anuarul statistic al României, 1939-1940*. București: Imprimeria Națională, 1940. 763 p.
- 243a. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. I: sex, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmități, populația flotantă /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației. București: Editura Institutului Central de Statistică, 1938. LIX + 784 p.
244. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. II: neam, limbă maternală, religie /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1938. CXLIII + 780 p.+ planșe.
- 244a. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. III: știința de carte /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1938. LXXXIII + 538 p.
245. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. IV: locul nașterii, situația în gospodărie, menaje colective, mărimea gospodăriilor, cunoașterea limbii române, cetățenia, vârsta /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1939. CCXCII + 427 p.

- 245a. Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. V: populația după situația în profesie, sex, grupe de vârstă, instrucție și neam, pe clase de profesii /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1940. CXCVI + 418 p.
246. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. VI: profesii pe clase și grupe de profesii și situația în profesie pe sexe /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1940. VII + 578 p.
247. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. VII: profesii, populația pe clase și grupe de profesii, după sexe, vârstă, instrucție și neam, situația în profesie a activilor /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1940. LXXXIX + 569 p.
248. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. IX: structura populației României, tabele selecționate din rezultatele Recensământului general al populației din 1930 /Publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul recensământului general al populației, București: Editura Institutului Central de Statistică, 1940. XI + 841 p.

2. Lucrări de sinteză și monografii

249. *Academia de Științe a Moldovei: istorie și contemporaneitate, 1946-2006* /Coord. ed.: Demir Dragnev, Ion Jarcuțchi, Chișinău: Știința, 2006. 490 p. ISBN 978-9975-67-557-4; ISBN 978-9975-67-572-7.
250. AGRIGOROAIEI, I., PALADE, Gh. *Basarabia în cadrul României întregite, 1918-1940*. Chișinău: Editura Universitas, 1993. 256 p. ISBN 5-362-00867-6
251. ALEXIANU, A. *Mode și veșminte din trecut*. București, 1971. Vol. I, 352 p.; Vol. II. 250 p.
252. ALMAȘ, Dumitru. *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994*. Ediția a II-a revăzută și adăgită. București: Editura Semne, 1998. 367 p. ISBN 973-96424-8-9; ISBN 973-96202-3-X.
253. ARIÈS, Philippe; DUBY, Georges (coord.). *Istoria vieții private*. Vol. I /trad. Ion Herdan, București: Meridiane, 1994. 356 p. ISBN 973-33-0142-6.
254. ARIÈS, Philippe; DUBY, Georges (coord.). *Istoria vieții private: De la Primul Război Mondial până în zilele noastre*. Vol. X /Trad. Constanța Tănăsescu. București: Meridiane, 1997. 309 p. ISBN: 973-33-0352-6.
255. BANU, G. *Sănătatea poporului român*. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935. 531 p.

256. BASCIANI, Alberto. *Dificila Unire. Basarabia și România Mare (1918-1940)* /Prefață de Keith Hitchin; trad. din italiană de George Ivan și Maria Voicu, Chișinău, Cartier, 2018. 428 p. ISBN 978-9975-86-259-2.
257. BÂRSĂNESCU, Șt. *Învățătorul român și destinul Neamului. Lecțiuni academice*. Iași, 1939. 183 p.
258. BEZVICONI, Gheorghe. *Profiluri basarabene*. Vol. II /Text selectat și îngrijit de Mihai Papuc. Chișinău: Știința, 2017. 328 p. ISBN 978-9975-67-995-4.
259. BOIA, Lucian. *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*. București: Editura Humanitas, 2013. 384 p. ISBN 9789735054168.
260. BOLDUR, Alexandru. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunză, 1992. 544 p. ISBN 5-85886-027-3.
261. BOLDUR, Alexandru V. *Basarabia românească*. București: Tipografia Capați, 1943. 188 p.
262. BOLOGA, Lucian. *Psihologia vieții religioase*, Cluj, 1930. 324 p.
263. BRAUDEL, F. *Structurile cotidianului: posibilul și imposibilul*. Vol. II /Traducere și postfață de Adrian Riza. București: Editura Meridiane, 1984. 448 p.
264. BRÎSEAKIN, S.K.; SÂTNIC, M.C. *Triumful adevărului istoric*. Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1970. 224 p.
265. BURLACU, Valentin. *Știința istorică în sistemul de propagandă din RSSM*. Chișinău: Tipografia „Cavaioli”, 2014. 365 p. ISBN 978-9975-9949-9-6.
266. BURLACU, Valentin. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)*. Chișinău: S.n., 2021. 462 p. ISBN 978-9975-87-792-3.
267. CAPCELEA, Valeriu. *Transhumanța politică moldovenească: esența și repercusiunile nefaste asupra dezvoltării Republicii Moldova*. Chișinău: Bons Offices, 2023. 173 p. ISBN 978-9975-81-131-6.
268. CAZACU, Petre V. *Moldova dintre Prut și Nistru. Zece ani de unire* /Ediție îngrijită de Anatol Petrencu. Chișinău: Știința, 2019. 292 p. ISBN 978-9975-85-178-7.
269. CIOBANU, Ștefan. *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*. Ediția a II-a /Ediție îngrijită de Cornel I. Scafeș. Chișinău: Știința, 2018. 172 p. ISBN 978-9975-67-995-4; ISBN 978-9975-85-106-0.
270. CIOBANU, Vitalie N. *Armata română și Basarabia: ianuarie-martie 1918*, Chișinău: S.n., 2025. 348 p. ISBN 978-5-36241-479-5.
271. CIUBOTARU, Ștefania. *Viața cotidiană la Curtea Regală a României (1914-1947)*. București: Editura Cartex, 2011. 552 p. ISBN 978-606-8023-13-7.

272. CLAUDIN, Ioan. *Alimentația poporului român în cadrul antropogeografiei și istoriei economice*. București, 1939. 152 p.
273. COJOCARU, Gh. *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*. București: Fundația Culturală „Onisifor și Octavian Ghibu”, Editura „Semne”, 1997. 270 p. ISBN 973-9318-29-0
274. COSTA-FORU, Xenia. *Cercetarea monografică a familiei. Contribuție metodologică* /Ed. îngrijită și studiu introductiv de Maria Voinea, București: Editura Tritonic, 2004. 382 p. ISBN 973-733-002-1.
275. DIACONU, Mircea A. Mișcarea „Iconar”: literatură și politică în Bucovina anilor '30, Iași: Editura „Timpul”, 1999. 220 p. ISBN 973-9210-87-2.
276. DOLGHI, Adrian. *Viața cotidiană în RSS Moldovenească (1944-1961). Studiu de istorie și antropologie vizuală*. Chișinău: Lexon-Prim, 2025. 204 p. ISBN 978-9975-173-63-6.
277. DOLGHI, Adrian. *O istorie socială a vieții cotidiene în RSS Moldovenească (1944-1961)*. Chișinău: [S. n.], 2025. 436 p. ISBN 978-5-86654-537-7.
278. DOLGHI, Adrian; FELEA, Alina; CANDU, Teodor; CONDREA, Vlada. *RASS Moldovenească (1924-1940)*. Chișinău, S.n., 2026. 224 p. ISBN 978-5-85748-363-3.
279. DUMITRAȘ, Vasile; DEDIU, Ion; CÂRSTEA, Nicon. *Managementul sanitar în campanie*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic Medicina, 2009. 256 p. ISBN 978-9975-78-801-4.
280. DUȚU, Alexandru. *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*. București, 1986. 302 p.
281. ENĂCHESCU, A. *Portul popular românesc*. București, 1971. 19 p.
282. ENCIU, Nicolae. *Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918-1940. Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*. Chișinău: Lexon-Prim, 2013. 204 p. ISBN 978-9975-4436-6-1.
283. ENCIU, Nicolae. *În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*. București–Brăila: Editura Academiei Române; Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2018. 544 p. ISBN 978-973-27-2895-6.
284. ENCIU, Nicolae. *Pe calea modernității europene. Basarabia în cadrul noii organizări administrative a României Întregite (1918-1925)*. Târgu-Mureș: Universitatea Press, 2025. 355 p. ISBN 978-973-169-942-4.
285. GOLOPENȚIA, A.; GOLOPENȚIA, S. *Opere complete. Vol. II. Statistică, demografie și geopolitică*. București: Editura Enciclopedică; Editura Univers Enciclopedic, 1999. 676 p. ISBN 978-973-45-0317-9.

286. GUIDA, Francesco. *România în secolul XX* /Trad. din limba italiană de Dragoș Cojocaru. Chișinău: Editura Cartier, 2019. 384 p. ISBN 978-9975-86-385-8; ISBN 978-9975-79-902-7.
287. GUSTI, Dimitrie. *Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*. Vol. II, București: Editura Fundației „Regele Mihai I”, 1946. 523 p.
288. KING, Ch. *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*. Chișinău: Arc, 2002. 274 p. ISBN 9975-61-213-X.
289. LIVEZEANU, Irina. *Cultură și naționalism în România Mare (1918-1930)*, București, 1998. 391 p. ISBN 973-28-0865-0.
290. LUNIC, Ioan; LUNIC, Gheorghe. *Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae” din satul Bardar, raionul Ialoveni. Sfânt locaș de credință și nevoie ortodoxă, 220 ani (1796-2016)*. Kiev-Chișinău: Editura „Lumina lui Hristos”, 2016. 1180 p.
291. MAMINA, Ion. *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*. București: Editura Enciclopedică, 2000. 434 p. ISBN 973-45-0315-4.
292. MILITARU, Ion. *Filosofia vieții cotidiene*. Cluj-Napoca: Editura Grinta, 2005. 305 p. ISBN 9737924703.
293. MITU, Oana-Maria. *Construcția națiunii și problema identitară în România Mare. Cazul sudului Basarabiei* /Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane. Teză de doctorat. Galați, 2021. 415 p.
294. NEGRU, Elena. *Politica etnoculturală în RSS Moldovenească: 1924-1940*. Chișinău, Prut Internațional, 2003. 204 p. ISBN 9975-69-395-4.
295. NICOARĂ, Toader. *Introducere în istoria mentalităților colective. Antologie*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1998. 400 p. ISBN 973-9261-29-9.
296. NICOLENCO, Viorica. *Extrema dreaptă în Basarabia (1923-1940)*, Chișinău: Civitas, 1999. 112 p.
297. NISTOR, Ion. *Istoria Basarabiei* /Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe. București: Editura Humanitas, 1991. 350 p. ISBN 973-28-0283-9.
298. NISTOR, Ion. *Basarabia sub dominațiunea românească. La 20 de ani dela Unire*. Cernăuți: Ed. Glasul Bucovinei, 1938. 72 p.
299. NOROC Larisa. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918-1940)*. Chișinău [s.n.], 2011. 168 p. ISBN 978-9975-4259-0-2.
300. NOROC Larisa. *Renașterea culturii Basarabiei în contextual României întregite (1918-1940)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2025, 256 p. ISBN 978-997-517-399-5.
301. PALADE, Gheorghe. *Integrarea Basarabiei în viața spirituală românească (1918-1940). Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2010. 289 p. ISBN 978-9975-9847-7-5.

302. PATRULIUS, R. *Locuința în timp și spațiu*, București, 1975. 215 p.
303. PÂRVULESCU, Ioana. *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*. București: Editura Humanitas, 2007. 348 p. ISBN 978-973-50-1659-3.
304. POPA, Bogdan. *Educația fizică, sport și societate în România interbelică*. Cluj-Napoca: Editura EIKON, 2013. 380 p. ISBN 978-973-757-934-8.
305. PRISAC, Lidia. Xenofontov Ion Valer. *Istoria contemporană (universală și a românilor): dicționar enciclopedic*. Chișinău: Editura USM, 2023. 608 p. ISBN 978-9975-62-620-0.
306. PRISAC, Lidia. XENOFONTOV, Ion Valer. *Chișinău, cel de-al doilea oraș al României întregite (1918-1940): studiu monografic, documente și material*. Vol. 1. București: Editura Institutului Cultural Român, 2025. 685 p. ISBN 978-973-577-784-5.
307. PRISAC, Lidia. XENOFONTOV, Ion Valer. *Chișinău, cel de-al doilea oraș al României întregite (1918-1940): studiu monografic, documente și material*. Vol. 2. București: Editura Institutului Cultural Român, 2025. 670 p. ISBN 978-973-577-785-2.
308. PUTERE, Dinu. *Cronica Bisericii „Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil” din satul Abaclia*. Chișinău: [S.n.] (Tipografia Centrală), 2024. 335 p. ISBN: 978-5-88554-373-6.
309. RADOSAV, Doru. *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec. XVII - sec. XX)*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1997. 348 p. ISBN 973-35-0681-8.
310. SANDU, Traian. *Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc* /Trad. din franceză de Simona Modreanu, Chișinău: Cartier, 2019. 480 p. ISBN 978-9975-86-325-4.
311. SAVA, Lucia, *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900-1918)*. Chișinău: Pontos, 2010. 318 p. ISBN 978-9975-51-199-5.
312. SAVU, Al. Gh. *Sistemul partidelor politice din România. 1919-1940*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976. 256 p.
313. SCURTU, Ioan. *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*. București: Editura RAO, 2001. 280 p. ISBN 978-973-818-004-8.
314. SCURTU, Ioan. *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947). Carol al II-lea*. Vol. III, București: Editura Enciclopedică, 2004. 344 p. ISBN 973-45-0440-1.
315. SCURTU, Ioan. *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918-1940)*. București: Editura Enciclopedică, 2012. 374 p. ISBN 978-973-45-0620-0.
316. SIRCUȚA, Cristina. *Viața femeilor în România interbelică*. București: Editura Oscar Print, 2017. 375 p. ISBN 978-973-668-415-9.
317. SUVEICĂ, Svetlana, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928). Modernizare prin reforme*. Chișinău: Editura Pontos, 2010. 360 p. ISBN 978-9975-51-070-7.

318. TIMUȘ, Asea M. *Istории scrise despre școala din Bravicea, raionul Călărași*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2026. 399 p. ISBN 978-9975-181-70-9.
319. *Triumful adevărului istoric. Anii 1918 și 1940 în destinul poporului moldovenesc*. Chișinău: Ed. Cartea Moldovenească, 1970. 240 p. [cu grafie chirilică]
320. ȚURCANU, Ion. *Relații agrare din Basarabia în anii 1918-1940*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991. 356 p. ISBN 5-362-00656-8.
321. XENOFONTOV, Ion Valer. *Complexul monahal Japca: istorie și spiritualitate*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Chișinău, Lexon-Prim, 2020. 540 p. ISBN 978-9975-3283-0-2; ISBN 978-9975-3435-0-3.
322. АНТОНЮК, Д. Динамизм культурного строительства в Советской Молдове. Кишинев, Картя молдавеняскэ, 1984. 343 с.
323. БАНТКЕ [РУБАН], Самуил С., 10 лет борьбы против румынских бояр. К десятилетию оккупации Бессарабии. 26 января 1918 - 26 января 1928 гг. Ленинград-Москва, Изд. Московский рабочий, 1928. 95 с.
324. БАНТКЕ [РУБАН], Самуил С., Бессарабская молодежь под сапогом румынского жандарма. Балта, Госиздат Молдавии, 1928. 62 с.
325. Борьба трудящихся Бессарабии за свое освобождение и воссоединение с Советской Родиной (1918-1940 гг.). Кишинев: Изд. Картя Молдовеняскэ, 1970. 735 с.
326. ДИМИР, В. Под гнетом румынских бояр. Москва, Воениздат, 1932. 48 с.
327. ДОЛЬНИК [Кац], Арон. Бессарабия под властью румынских бояр (1918-1940 гг.). Москва: Госполитиздат, 1945. 175 с.
328. ЛАЗАРЕВ, А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. Кишинев: Картя молдавеняскэ, 1974. 900 с.
329. От классиков к марксизму: Совещание этнографов Москвы и Ленинграда (5-11 апреля 1929 г.) /Под ред. Д.В. Арзютова, С.С. Алымова, Д.Дж. Андерсона. Санкт-Петербург: МАЭ РАН, 2014. 511 с. ISBN 978-5-88431-266-1.
330. СТЕЖАРУ, Д. Под гнетом румынских бояр. Москва: Воениздат, 1932. 48 с.
331. УСТИНОВ, Г. Современная Румыния. Москва: Государственное изд., 1923. 192 с.

3. Articole, studii și rezumate

332. AGRIGOROAIE, Ion. Unirea Basarabiei cu România: relatări și atitudini în presa de la Iași (1918). În: *Destin românesc*. Revistă de cultură și istorie, nr. 2, 1999, pp. 26-34. ISSN 1220-5737.

333. AGRIGOROAEL, Ion. Sub semnul Marii Uniri. În: *Basarabia. Recurs la identitate*. Iași, Ed. Agora, 2000, pp. III-XXIII. ISBN 973-9147-31-3.
334. BALAUR, Remus. În noaptea Învierii. În: *Luminile tinereții*. Revista Societății Culturale „Mihail Kogălniceanu” de pe lângă Liceul de Băieți din Chișinău (Chișinău), anul I, nr. 1, martie 1942, pp. 19-20.
335. BASAMALERCĂ, Svetlana. Legislația sanitară în Basarabia interbelică. În: *Conferința Patrimoniului cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 7, 9-10 februarie 2023. Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv: 2023, pp. 58-59. ISSN 2558-894.
336. BOTEZATU, Grigore. Institutul Social Român din Basarabia. În: *Cugetul*, nr. 4, 2005, pp. 40-44. ISSN 0868-7730.
337. BUJOREAN, Tatiana. Evoluția vestimentației citadine din Basarabia în primele patru decenii ale secolului al XX-lea. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași-Chișinău: 2021, pp. 235-242. ISSN 2558-894X.
338. BUJOREAN, Tatiana. Acțiuni de reactualizare a statutului costumului tradițional în Basarabia în perioada interbelică (1918-1940). În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 6, 27-28 septembrie 2022, Chișinău. Iași-Chișinău: 2022, pp. 205-207. ISSN 2558-894X.
339. BUJOREAN, Tatiana. Coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 11, 11-12 februarie 2025, Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv: 2025, p. 117. ISSN 2558-894X.
340. BURLACU, Alexandru. Literatura basarabească din anii '20-'30. Ideea sincronizării. În: *Metaliteratură*, nr. 1, 2001, pp. 132-157. ISSN 1857-1905.
341. BUTUC, Marin. Revista Flamuri (1934-1944) a Liceului Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău. În: *Akadosmos*. Revistă de știință, inovare, cultură și artă, nr. 1 (76), 2025, pp. 109-118. ISSN 1857-0461.
342. BUZILĂ, Varvara. Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova (Propusă pentru înscriere în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO). În: *Akadosmos*. Revistă de știință, inovare, cultură și artă, nr. 1(60), 2021, pp. 153-168. ISSN 1857-0461.
343. BUZILĂ, Varvara. Tipuri de locuințe tradiționale în spațiul pruto-nistean. În: *Perspective contemporane în etnologie, muzeologie și științele naturii*, Ediția XXXV, 23 octombrie 2024, Chișinău. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2024, p. 21. ISBN 978-9975-173-01-8.

344. BUZILĂ, Varvara. Ansamblul dezvoltat al instalațiilor de foc pentru încălzire și pentru prepararea hranei în spațiul dintre Prut și Nistru (sfârșitul sec. al XIX-lea - sfârșitul sec. XX). În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția XIII, 11-20 februarie 2026, Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv-București: 2026, pp. 119-121. ISSN 2558-894X.
345. CERCAȘIN, Marina. Evoluția ansamblului vestimentar nupțial orășenesc în perioada interbelică. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 2, 22-23 septembrie 2020, Chișinău. Iași-Chișinău, 2020, pp. 262-266. ISSN 2558-894X.
346. CHICIUC, Liudmila. Despre contribuția istoricului Alexandru V. Boldur la constituirea Institutului Social Român din Basarabia. În: *Știința istoriei – formă fundamentală de cunoaștere a trecutului. În onoare a Ion Țișcanu – 70*. Galați: Editura Galați University Press, 2022, pp. 209-214. ISBN 978-606-696-229-2.
347. CONDRATICOVA, Liliana. Bisericile și mănăstirile ca centre de confecționare a covoarelor și a pieselor textile. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 2, 22-23 septembrie 2020, Chișinău. Iași-Chișinău: 2020, pp. 237-247. ISSN 2558-894X.
348. DRAGNEV, Demir; XENOFONTOV, Ion Valer. Istoricul din RSS Moldovenească între știință, politică și ideologie. În: COROBICA Liliana (editor). *Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări*. Iași: Polirom, 2019, pp. 493-515. ISBN 9789734678464
349. DRAGNEV, Demir; XENOFONTOV, Ion Valer. Profesorul Naum A. Narțov (1894-1978) sau itinerarul unui istoric aventurier. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria „Științe umanistice”, nr. 10 (180), 2023, pp. 49-57. ISSN 1811-2668.
350. DRAGNEV, Demir, XENOFONTOV, Ion. Academicianul Artiom Lazarev (1914-1999): politică, ideologie, controverse și caracter. În: *Akadosmos*. Revistă de știință, inovare, cultură și artă, nr. 2(77), 2025, pp. 124-136. ISSN 1857-0461.
351. DUMBRAVĂ, Vasile. Cultura populară românească în Basarabia, 1918-1941 (I). În: *Destin Românesc*. Revista de istorie și cultură, nr. 3, 1995, pp. 65-79. ISSN 1857-1964.
352. DUMBRAVĂ, Vasile. File din istoria culturii populare românești în Basarabia (1918-1940) (II). În: *Destin Românesc*. Revista de istorie și cultură, nr. 4, 1995, pp. 86-99. ISSN 1857-1964.
353. DUȚU, A. Ce aduce nou istoria mentalităților. În: *România literară*, XIII, nr. 14 (3 aprilie), 1980, pp. 20-21.

354. ENCIU, Nicolae. Populația Basarabiei în anul Marii Uniri (1918). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 9-10, 1995, pp. 795-806. ISSN 1857-2022.
355. ENCIU, Nicolae. Aspecte din activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, 1996, pp. 28-33. ISSN 1857-2022.
356. ENCIU, Nicolae. Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2013, nr. 1, (93), pp. 55-75. ISSN 1857-2022.
357. ENCIU, Nicolae. Cultivarea sentimentului de patrie, dinastie, credință creștină și unitate a neamului românesc în activitatea Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți (1918-1940). În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 7, 2023. Conferința “Yesterday’s cultural heritage – contribution to the development of tomorrow’s sustainable society”, Chișinău, 2023, p. 94. ISSN 2558-894X.
358. ENCIU, Nicolae. Considerații privind viața cotidiană în județul și municipiul Bălți în anul 1938. În: *Latinitate, Romanitate, Românită*. Ediția 8, 31 octombrie - 2 noiembrie 2024, Chișinău. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2024, pp. 129-130. ISBN 978-9975-173-02-5.
359. ENCIU, Nicolae. Modernizarea social-economică a Basarabiei interbelice: între deziderat și constrângerile epocii. În: *Congresul Național al Istoricilor Români*. Ediția a 4-a, 27-31 august 2024, Chișinău. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2024, p. 168. ISBN 978-5-36241-280-7.
360. ENCIU, Nicolae. Un bilanț al dezvoltării social-economice a Basarabiei în componența României Întregite. În: *Sesiunea științifică a departamentului Istoria românilor, universală și arheologie: In honorem Anatol Petrencu la 70 de ani*. Ediția X, 24 mai 2024, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2024, p. 61. ISBN 978-9975-62-719-1.
361. ENCIU, Nicolae. Doctrine, doctrinari și politici social-economice în România întregită. În: *Latinitate, Romanitate, Românită*, Ediția 8, 31 octombrie - 2 noiembrie 2024, Chișinău. Chișinău: Bons Offices, 2025, pp. 346-361. ISBN 978-606-10-2467-4.
362. ENCIU, Nicolae, **FONDOS, Aurel**. Rolul presei în modernizarea vieții cotidiene din Basarabia anilor 1930. În: *Acta Universitatis Cahulensis*. Volumul XII, Partea II, 6 iunie 2025, Cahul. Cahul: Tipografia „CentroGrafic” SRL, 2025, pp. 313-323. ISSN 2587-3571.
363. **FONDOS, Aurel**. Viața cotidiană în Basarabia anilor '30 ai secolului XX ca temă de cercetare științifică. În: *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare*. Științe umaniste, 22-23 aprilie 2021, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2021, pp. 119-122. ISBN 978-9975-159-19-7.

364. **FONDOS, Aurel.** Viața cotidiană în Basarabia (anii 1930). Repere istoriografice. În: *Învățămintul superior: tradiții, valori, perspective*. Ediția 1, Vol. 1, 1-2 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă”, 2022, pp. 163-171. ISBN 978-9975-46-669-1 ISBN (pdf); ISBN 978-9975-46-671-4.
365. **FONDOS, Aurel.** Dinamica vieții cotidiene în Basarabia în contextul factorilor politici, economici și cultural-spirituali (anii '30). În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporanul In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, USM, 2022, pp. 654-681. ISBN 978-9975-62-465-7.
366. **FONDOS, Aurel.** Dinamica vieții cotidiene în Basarabia în contextul factorilor politici și economici (anii 1930). În: *Sesiunea științifică a departamentului Istoria românilor, universală și arheologie: 27 mai 2022*, Chișinău. Ediția VIII. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, pp. 55-56. ISBN 978-9975-159-41-8.
367. **FONDOS, Aurel.** Dinamica vieții cotidiene în Basarabia în contextul factorilor cultural-spirituali (anii 1930). În: *Latinitate, Romanitate, Românitățe*. Ediția 6, 3-5 noiembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2022, pp. 40-42. ISBN 978-9975-163-52-1.
368. **FONDOS, Aurel.** Aspecte ale vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 ai secolului al XX-lea. În: Simpozion Pitești (PERT22). Al XXII-lea Simpozion Internațional despre „Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură”, 30 septembrie - 2 octombrie 2022 /Ed. și coord. Ilie Popa, Pitești: Fundația Culturală Memoria, 2023, pp. 543-550. ISSN 1843-47-46; ISSN 1846-46.
369. **FONDOS, Aurel.** Viața cotidiană în Basarabia anilor 1930. Eforturi de modernizare a confortului populației. Schimbări și probleme. În: *Sesiunea științifică a departamentului Istoria românilor, universală și arheologie: In memoriam Ion Niculiță*, Ediția IX, 26 mai 2023, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2023, p. 75. ISBN 978-9975-62-524-1.
370. **FONDOS, Aurel.** Dimensiuni ale vieții cotidiene în Basarabia (anii 1930). Nivelul de știință de carte al societății. Obstacole și stereotipuri. În: *Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european: paradigme, realități, perspective: in honorem Valentina Enachi: Culegere de studii* /Coord.: Valentina Ursu, Larisa Noroc. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă”, 2023, pp. 561-567. ISBN 978-9975-46-817-6.
371. **FONDOS, Aurel.** Unele aspecte ale vieții cotidiene din Basarabia interbelică: Rolul Armatei Române la modernizarea vieții sociale. În: *Simpozion Pitești (PERT23)*. Al XXII-lea Simpozion Internațional „Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură”, 29 septembrie - 1 octombrie 2023 /Ed. și coord.: Ilie Popa, Pitești: Fundația Culturală Memoria, 2024, pp. 678-687. ISSN 1843-47-46; ISSN 1846-46.

372. **FONDOS, Aurel.** Viața cotidiană în Basarabia anilor '30: venituri și cheltuieli ale populației locale. În: *Dialogica*. Revistă de studii culturale și literatură, nr. 3, 2024, pp. 100-110. ISSN 2587-3695.
373. **FONDOS, Aurel.** Viața cotidiană din Basarabia și intensificarea propagandei comuniste în anul 1930. În: *Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*. Seria „Științe Umanistice”, nr. 1(19), 2024, pp. 59-77. ISSN 2345-1866.
374. **FONDOS, Aurel.** Religious life and traditions in Bessarabia in the 1930s (the procession of the Miraculous Icon of the Mother of God from Hârbovăț). În: *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*. Istorie-Arheologie-Muzeologie. Ediția 34, 24–25 octombrie 2024, Chișinău. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2024, pp. 123-124. ISBN 978-5-36241-331-6.
375. **FONDOS, Aurel.** Influența Armatei Române asupra modernizării vieții cotidiene din Basarabia interbelică. În: *Congresul Național al Istoricilor Români*. Ediția a 4-a, 27-31 august 2024, Chișinău. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2024, p. 190. ISBN 978-5-36241-280-7.
376. **FONDOS, Aurel.** Aspecte istoriografice privind viața cotidiană în Basarabia interbelică. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria Științe Umanistice, nr. 10(200), 2024, pp. 41-51. ISSN 1811-2668.
377. **FONDOS, Aurel.** Reconstituirea vieții cotidiene în Basarabia anilor '30 ai secolului al XX-lea. În: *Simpozionul Internațional „Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură. Alte forme și aspecte de represiune din perioada dictaturii comuniste”*, ediția XXIV-a, Pitești, 27-29 septembrie 2024 /Ed. și coord.: Ilie Popa, Pitești: Fundația Culturală Memoria, 2025, pp. 644-653. ISSN 1843-47-46. ISSN 1846-46.
378. **FONDOS, Aurel.** Religiozitate în viața cotidiană din Basarabia (anii 1930). În: *Tyragetia*. Serie nouă, vol. 19(34), nr. 2, 2025, pp. 225-232. ISSN 1857-0240.
379. **FONDOS, Aurel.** Politica în cotidianul basarabean (anii '30 ai sec. XX). În: *Dialogica*. Revista de studii culturale și literatura, nr. 2, 2025, pp. 86-92. ISSN 2587-3695.
380. **FONDOS, Aurel.** Locuința și vestimentația în Basarabia (anii '30 ai secolului XX). În: *Akademios*. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 3(78), 2025, pp. 123-130. ISSN 1857-0461.
381. **FONDOS, Aurel.** Impactul mass-mediei asupra transformării vieții cotidiene din Basarabia anilor 1930. În: *Muzeul Național de Istorie a Moldovei*. Istorie-Arheologie-Muzeologie, Ediția 35, 23-24 octombrie 2025, Chișinău. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2025, pp. 139-140. ISBN 978-5-36241-570-9.

382. **FONDOS, Aurel.** Impactul armatei române asupra vieții cotidiene din Basarabia (anii 1930). În: *Gândirea Militară Românească*, nr. 1, 2025, pp. 260-275. ISSN 1454-0460.
383. **FONDOS, Aurel.** Dimensiuni ale vieții cotidiene în Basarabia (anii '30 ai sec. XX). Asistența sanitară, igiena și sănătatea populației. În: *Probleme sensibile și controversate ale societății contemporane*, 25-26 octombrie 2024, Chișinău. Chișinău: CEP UPSC, 2025, pp. 133-143. ISBN 978-9975-48-237-0.
384. **FONDOS, Aurel.** Considerații privind calitatea vieții în Basarabia anilor '30 ai secolului XX. În: *Cercetare, inovare, dezvoltare*. Vol. 2, 4 aprilie 2025, Chișinău. Chișinău: CEP UPSC, 2025, pp. 175-182. ISBN 978-9975-48-325-4.
385. **FONDOS, Aurel.** Ciclul vieții în Basarabia (anii 1930): între tradiție și modernizare. În: *Simpozionul internațional de etnologie: dedicat Zilei Universale a Iei și Zilei Naționale a Portului Popular*, Ediția 6, 24 iunie 2025, Chișinău. Chișinău: Notograf Prim, 2025, pp. 39-40. ISBN 978-9975-84-246-4.
386. **FONDOS, Aurel.** Ciclul vieții în Basarabia (anii 1930): între tradiție și modernizare. În: *Revista de Etnologie și Culturologie* (Chișinău), vol. 37, 2025, pp. 156-159. ISSN 1857-2049.
387. **FONDOS, Aurel.** Aspecte ale locuinței și vestimentației tradiționale în Basarabia anilor '30 ai sec. XX. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 17, 25-26 septembrie 2025, Chișinău. Chișinău: Notograf Prim, 2025, pp. 169-170. ISBN 978-9975-84-252-5.
388. **FONDOS, Aurel.** Viața cotidiană în mediul rural basarabean (anii 1930). În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Vol. 9 /ed.: Liliana Condricova. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” (Iași, România), Iași-Chișinău, 2025, pp. 268-276. ISSN 2558-894X.
389. **GIURGIU, Luminița.** Concepția Consiliului Superior al Apărării Țării privind dezvoltarea drumurilor în perioada interbelică. În: *Sesiunea științifică „Ziua Arhivelor Militare”: Armata Română și societatea civilă – studii și comunicări*. Pitești, 28 iulie 2012 /ed.: comandor dr. Marian Moșneagu, col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012. 327 p. ISBN-10 978-606-654-036-0.
390. **OLOPENȚIA, Sanda.** Fișe de teren din Campania monografică de la Cornova (1931). În: *Fonetică și Dialectologie*, București, XIX, 2000, pp. 149-171. ISSN 0071-6855.
391. **GURIN, Sergiu.** Sporturi tradiționale românești în Moldova Sovietică. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 12, Vol. 9, 18-22 septembrie 2025, Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv-București: 2025, pp. 336-341. ISSN 2558-894X.

392. HANEȘ, Petre V. Scriitori basarabeni (1850-1940). Vol. 2 /Colecția „Memoriile Basarabiei”: ediție îngrijită, studiu introductiv de I. Oprișan, Chișinău: Editura Știința, 2024, 400 p. ISBN: 978-9975-85-477-1.
393. HITCHINS, Keith Desăvârșirea națiunii române. În: *Istoria României*, București: Editura Enciclopedică, 1998, pp. 422-451. ISBN 973-45-0244-1.
394. IJBOLDINA, Irina. Problema studierii și clasificării fenomenului patrimoniului literar-științific al lui Gh. Bezviconi în lucrările cercetătorilor din Republica Moldova. În: *Tradiții și procese etnice*. Ediția a II-a, Chișinău: Fox Trading SRL, 2021, p. 70. ISBN 978-9975-3337-8-8.
395. ILIEV, Mihail. „ASTRA”. Regionala Basarabiei (1924-1935) (I). În: *Transilvania*, nr. 9, 2013, pp. 90-95. ISSN 0255-0539.
396. ISCHIMJI (COJOCARI), Ana, CONDRATICOVA, Liliana. Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul interbelic. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Ediția 10, 19-20 septembrie 2024, Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv: 2024, pp. 58-62. ISSN 2558-894X.
397. KALTENBRUNNER, Andreea. Biserică și statalitate la periferia României Mari. Stiliștii în arhivele forțelor de ordine. În: Sorin Radu, Oliver Jens Schmitt (coord.). *România interbelică. Modernizarea politico-instituțională și discurs național*, Iași: Polirom, 2023, pp. 247-271. ISBN 978-973-46-9741-0.
398. LEȘCU, Anatolie. Învățământul militar din Basarabia în perioada interbelică. Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău. În: *Revista Militară*. Studii de securitate și apărare, nr. 1(15), 2016, pp. 90-109. ISSN 1857-405X.
499. LISNIC, Angela; CITAC, Angela. Gheorghe Bezviconi – „un român printre străini sau un străin printre români”. În: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*. Revistă de Istorie, București-Chișinău, nr. 9, 2010, pp. 218-243. ISSN 2069-5527.
400. LUNGU, Polina. Profesorul Alexandru Boldur: repere biografice. În: *Analele științifice ale Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul*, vol. X. Cahul, 2014, pp. 143-149. ISSN 1857-2170.
401. MALCOCI, Vitalie. Amenajarea interiorului locuinței țărănești. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 17, 25-26 septembrie 2025, Chișinău. Chișinău: Notograf Prim, 2025, pp. 136-137. ISBN 978-9975-84-252-5.
402. MARIAN, Adelina. Ultima inochentistă. În: *Sesiunea națională de comunicări științifice studențești*, Ediția a 28-a, 11-22 martie 2024: Rezumatele comunicărilor. Chișinău: CEP USM, 2024, pp. 30-31. ISBN 978-9975-62-758-0.

403. NICOGLIO, Diana. Unele particularități ale tradițiilor alimentare ale ucrainenilor din Republica Moldova (în baza investigațiilor de teren). În: *Revista de Etnologie și Culturologie* (Chișinău), nr. 11-12, 2012, pp. 14-23. ISSN 1857-2049.
404. NOROC, Larisa. Căminul cultural – mijloc important de instruire a satului. În: *Destin Românesc*. Revistă de cultură și istorie, nr. 3-4, 2004, pp. 134-145. ISSN 1221-6984.
405. NOROC, Larisa. Cultura Basarabiei 1918-1940. Repere istoriografice. În: *Enciclopedica*. Revista de istorie a științei și studii enciclopedice, nr. 1-2 (6-7), 2014, pp. 25-39. ISSN 1857-365X.
406. NOVAC, Vasile Gospodăria țărănească din Basarabia Pitești și Bucovina de Nord în viziunea unor documente din sec. XV-XX. În: *Memoria satului românesc*. Anuarul Muzeului Satului Bănățean. I, Timișoara, 1997, pp. 115-134. ISBN: 973-8453-60-7.
407. OPOPOL, Nicolae; PANTEA, Valeriu; BAHNAREL, Ion; FRIPTULEAC, Grigore; VOLNEANSCHI, Ana. Secvențe ale etapelor de dezvoltare a științei igienice în Republica Moldova. În: *Sănătate Publică, Economie și Management în Medicină*, nr. 4 (82), 2019, pp. 203-208. ISSN 1729-8687.
408. PALADE, Gh., Din activitatea intelectualilor din Vechiul Regat, Ardeal și Bucovina în Basarabia anilor Unirii (1918-1920). În: *Destin Românesc*. Revistă de cultură și istorie, nr. 1. 1997, pp. 85-89. ISSN 1221-6984.
409. PETRENCU, Anatol. Unirea Basarabiei în România. Lumini și umbre. În: *Xenopoliana*, Iași, VI, nr. 3-4, 1998, pp. 101-105. ISSN 1223-9941.
410. PETRENCU, Anatol. Basarabenii în cadrul României întregite. În: *Limba română*, nr. 1-2 (243-244), 2018, pp. 240-248. ISSN 0235-9111.
411. PETRENCU, Anatol. „Părinții-întemeietori” ai numitei RASSM: portret de grup. În: *Congresul Național al Istoricilor Români*. Ediția a 4-a, 27-31 august 2024, Chișinău. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2024, p. 204. ISBN 978-5-36241-280-7.
412. PETRENCU, Anatol. Probleme ale ocrotirii sănătății în Chișinău expuse pe paginile revistei „Viața Basarabiei”. În: *Chișinăul interbelic: luminile și umbrele unei epoci: istorie, educație, cultură și transformări sociale*, Chișinău: 2026, pp. 65-67. ISBN 978-5-36241-711-6.
413. PETRESCU, Dragoș. Onisifor Ghibu, misionar cultural în Basarabia. În: *Revista Română*, anul XIV, nr. 4 (54), decembrie 2008, pp. 20-22. ISSN 1224-2454.
414. POPOVSCHI, Valeriu. Reflecții cu privire la activitatea unor cămine culturale din Basarabia la sfârșitul perioade interbelice și în perioada războiului. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1-2, 2006, pp. 55-60. ISSN 1857-2022.

415. PRISAC, Lidia. Modă și vestimentație în Chișinăul interbelic. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice*, nr. 10 (180), 2023, pp. 35-42. ISSN 1811-2668.
416. PRISAC, Lidia. Identitate și alteritate în Chișinaul interbelic. În: *Dialogica. Revista de studii culturale și literatură*, nr. 1, 2024, pp. 111-123. E-ISSN 1857-2537.
417. PRISAC, Lidia, GRĂDINARU, Natalia. Dimensiuni ale cotidianului sovietic în RSSM. În: COROBICA, Liliana (editor), *Panorama comunismului în Moldova sovietică*. Iași: Polirom, 2019, pp. 703-723. ISBN 978-973-46-7846-4.
418. PRISAC, Lidia, XENOFONTOV, Ion, SALAGOR, Iulian. Fondul personal Nicolai V. Berezneacov (1910-1989) din fosta Arhivă Științifică a AȘM. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice*, nr. 4(184), 2024, pp. 59-73. ISSN 1811-2668.
419. SCHMITT, Oliver Jens; RADU, Sorin. Introducere. În: Sorin Radu, Oliver Jens Schmitt (coord.), *România interbelică. Modernizare politico-instituțională și discurs național*. Iași: Polirom, 2023, pp. 17-49. ISBN 978-973-46-9741-0.
420. SOROCEANU, Evdochia, NICOGLO, Diana. Tradițiile alimentare ale găgăuzilor: istoriografia problemei. În: *Revista de Etnologie și Culturologie* (Chișinău), vol. 37, 2025, pp. 50-57. ISSN 1857-2049.
421. ȘTIRBU, Teodosie Al. Văleni, un sat din stepa Basarabiei. În: *60 sate românești cercetate de echipele studențești în vara 1938*. Anchetă sociologică condusă de A. Golopenția și dr. D.C. Georgescu. Vol. IV, Institutul de Științe Sociale al României, București, 1943, p. 47.
422. TOCARCIUC, Alina. Tradițiile și inovațiile în arta textilă prin prisma cercetărilor istoricilor și etnologilor. În: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 10, 19-20 septembrie 2024, Chișinău. Iași-Chișinău-Lviv: 2024, pp. 27-40. ISSN 2558-894X.
423. ȚĂRANU, Cristian. Rolul și locul RASSM în realizarea proiectului sovietic de anexare a Basarabiei în 1940. În: *Congresul Național al Istoricilor Români*. Ediția a 4-a, 27-31 august 2024, Chișinău. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2024, p. 207. ISBN 978-5-36241-280-7.
424. VULTUR, Marcela. The Integration of Bessarabia into Great Romania. În: *Revista de Istorie a Culturii*, tom III, nr. 2, 1994, pp. 67-71.
425. XENOFONTOV, Ion. Viticultura și vinificația Basarabiei între schimbare și tradiție (1918-1940). În: *Revista Transilvania*, nr. 11, 2008, pp. 76-85. ISSN 0255-0539.
426. XENOFONTOV, Ion. Școală de Gospodărie Sătească de Fete de la Mănăstirea Japca, Basarabia (1927-1940, 1941-1944) /Sesiunea științifică de comunicări „Țara Bârsei”, 9-10 mai

- 2013 „Istorie, cultură și educație în secolele XIX-XX”. În: *Revista Țara Bârsei*. Serie nouă, nr. 12, Brașov, 2013, pp. 452-460. ISSN 1583-3119.
427. XENOFONTOV, Ion; EȘANU, Andrei. Mănăstirea Saharna. În: *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice*. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 541-556. ISBN 978-9975-4389-2-6.
428. XENOFONTOV, Ion Valer. Istorie și ideologie în RASS Moldovenească (1924-1940). În: *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918* /Coord.: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Ion Eremia. București: Editura Academiei Române, 2018, pp. 265-275. ISBN 978-973-27-3017-1.
429. XENOFONTOV, Ion Valer. Istoricii Unirii. În: *Akados*. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 4 (59), 2020, pp. 81-85. ISSN 1857-0461.
430. XENOFONTOV, Ion Valer. Viața politică în România interbelică. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, nr. 1(25), 2021, pp. 121-138. ISSN 1857-405X.
431. XENOFONTOV, Ion Valer. Viața sportivă în Chișinăul interbelic. În: *Akados*. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 4(67), 2022, pp. 89-95. ISSN 1857-0461.
432. XENOFONTOV, Ion Valer. Abatorul Municipal – „stomacul orașului Chișinău”. În: Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, ediția a 9-a, 26 mai 2023. Program, rezumatele comunicărilor /ed.: Aurel Zanoci, Chișinău: CEP USM, 2023, pp. 73-74. ISBN 978-9975-62-524-1.
433. XENOFONTOV, Ion Valer. Activitatea Uzinei Electrice din Chișinău în perioada postbelică. În: *Akados*. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 2 (69), 2023, pp. 131-139. ISSN 1857-0461.
434. XENOFONTOV, Ion Valer. Creștinismul social în Basarabia interbelică. În: *Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces – From monastery schools to theological schools* /coord.: Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Nicolae M. Tang, Tiberiu Ardelean, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană; Arad: Editura Universității „Aurel Vlaic”, 2023, pp. 76-86. ISBN 978-606-37-1776-5. ISBN 978-973-752-913-8.
435. XENOFONTOV, Ion Valer. Știința în Chișinăul interbelic. În: *Akados*. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 3 (70), 2023, pp. 127-137. ISSN 1857-0461.
436. XENOFONTOV, Ion Valer. Chișinău: orașul celor trei conservatoare. În: *Dialogica*. Revistă de studii culturale și literare, an V, nr. 3, septembrie-decembrie, 2023, pp. 75-81. ISSN 2587-3695.

437. XENOFONTOV, Ion Valer. Structuri militare în Chișinăul interbelic. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria Științe umanistice, nr. 10 (180), 2023, pp. 21-34. ISSN 1811-2668.
438. XENOFONTOV, Ion Valer. Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău – „uzină de energie națională”. În: *Gândirea Militară Românească*. Lucrările conferinței științifice internaționale de studii de securitate și știință militară „Reziliență, dezvoltarea capacităților militare și cooperare la nivelul NATO-UE pentru realizarea unei strategii a securității la Marea Neagră”, organizată de Statul-Major al Apărării, Ediția a V-a, 2023, 14-16 noiembrie 2023, București, 2023, pp. 582-591. ISSN 1454-0460.
439. XENOFONTOV, Ion Valer. Automobile în Chișinăul interbelic. În: *Dialogica*. Revista de studii culturale si literare, nr. 2, 2024, pp. 110-117. ISSN 2587-3695; ISSN 1857-2537.
440. XENOFONTOV, Ion Valer. Brutării în Chișinăul interbelic. În: *Sesiunea științifică a departamentului Istoria românilor, universală și arheologie: In honorem Anatol Petrencu la 70 de ani*, Ediția a X-a, 24 mai 2024, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2024, pp. 64-65. ISBN 978-9975-62-719-1.
441. XENOFONTOV, Ion Valer. „Foc și pară” în Chișinăul interbelic. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Vol. XI, Partea 2. Cahul: Tipografia „CentroGrafic” SRL, 2024, pp. 286-290. ISSN 2587-3563.
442. XENOFONTOV, Ion Valer. Piețele din Chișinăul interbelic. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria Științe Umanistice, nr. 10(200), 2024, pp. 36-40. ISSN 1811-2668.
443. XENOFONTOV, Ion Valer. Mișcări subversive comuniste în Chișinăul interbelic. În: *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*: ediția a 12-a, 5 iunie 2026: Program: Rezumatele comunicărilor /ed.: Aurel Zanoci; Com. șt.: Liliana Condricova [et al.]. Chișinău: [S. n.], 2026 (CEP USM), pp. 65-66. ISBN 978-9975-77-522-9.
444. XENOFONTOV, Ion Valer; CONOVALI, Vera. Producere și consum de bomboane în Chișinăul interbelic. În: *Chișinăul interbelic: luminile și umbrele unei epoci: istorie, educație, cultură și transformări sociale*, Chișinău: Editura Bons Offices, 2026, pp. 82-86. ISBN 978-5-36241-711-6.
445. XENOFONTOV, Ion Valer; GURIN, Sergiu. Infrastructura sportivă a Chișinăului interbelic. În: *Chișinăul interbelic: luminile și umbrele unei epoci: istorie, educație, cultură și transformări sociale*, Chișinău: Editura Bons Offices, 2026, pp. 189-193. ISBN 978-5-36241-711-6.

446. ZAMFIRESCU, Ion. Contribuții la cercetarea unei gospodării țărănești din satul Cornova. În: *Dimitrie Gusti și colaboratorii, Cornova 1931* /Ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás și Vasile Șoimaru, Chișinău: Editura Quant, 2011, pp. 95-140. ISBN 978-9975-4247-1-4.
447. КАРАДЖОВА, Надежда, НИКОГЛО, Диана. Традиции питания болгар Республики Молдова: историография проблемы. În: *Revista de Etnologie și Culturologie* (Chișinău), vol. 35, 2024, pp. 77-85. ISSN 1857-2049.

4. Paraliteratură

448. GHEORGHIU, Constantin Virgil. *La Vingt-cinquième heure*. Paris: Plon, 2000. 527 p. ISBN 2259023738.

A N E X E

Anexa 1. Viața cotidiană din Basarabia interbelică în surse iconografice

Figura 1. Catedrala și clopotnița orașului Chișinău.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 16624.

Figura 2. Liceul Militar „Regele Ferdinand I”.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 19039.

Figura 3. Librăria Românească, Bălți.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 16437.

Figura 4. Strada General Schina, Bălți.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 16432.

Figura 5. Primăria Chiliei-Nouă.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 16636.

Figura 6. Intrarea principal în cetatea din Tighina.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 49421_46.

Figura 7. Naslavcea.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 16437a.

Figura 8. Secvență de pe Valea Nistrului, județul Soroca.

Sursă: Biblioteca Națională a României. Fond foto. Cota arhivistică: inv. 75301.

Figura 9. Țărani basarabeni, 1933. Sursă: Varvara Buzilă. Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova (Propusă pentru înscriere în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO). În: *Akadosmos*. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 1(60), 2021, p. 157.

Figura 10. Serbarea zilei de 10 Mai, dată de căminul cultural „Astra” din com. Peticeni, jud. Lăpușna. Băieți și fete sunt îmbrăcați în costume populare. Portul național în Basarabia. În: *Cuvânt Moldovenesc* (Chișinău), an. VIII, nr. 27, 2 iulie 1933, p. 1.

Figura 11. Armata împarte mâncare caldă săracilor din Chișinău, iarna 1933.

Sursă: Armata în ajutorul săracilor. În: *Cuvânt Moldovenesc* (Chișinău), an. VIII, nr. 12, 19 martie 1933, p. 1.

Figura 12. Peisaj basarabean, 1934.

Sursă: *Viața Basarabiei*. Revista lunară: duplex Chișinău – București, Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, an. 3, nr. 6, iunie 1934, Coperta 1.

Figura 13. Privești din Basarabia, 1935.

Sursă: *Viața Basarabiei*. Revista lunară: duplex Chișinău – București, Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, an. 4, nr. 4, aprilie 1935, Coperta 1.

Figura 14. Cu cireada. Șipoteni, jud. Lăpușna 1935.

Sursă: *Viața Basarabiei*. Revista lunară: duplex Chișinău – București, Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, an. 4, nr. 7-8, iulie-august 1935, Coperta 1.

Figura 15. Baia comunală din s. Vorniceni, jud. Lăpușna, cca 1935.
Sursă: ANR. „Fond Casa Regală. Miscelanee”. D. 811/1934/35, f. 4.

Figura 16. Baia comunală din Hâncești, cca 1935.
Sursă: ANR. „Fond Casa Regală. Miscelanee”. D. 811/1934/35, f. 7.

Figura 17. Compozitorul C. Romanov și actorul V. Vronschi într-o promenadă pe străzile Chișinăului, 1937.
Sursă: ANA. F. 2983, inv. 1, d. 74, f. 2.

Figura 18. Lidia Lipcovskaia, E. Erschicovskaia și A. Dicescul, 23 februarie 1938, elita culturală a Chișinăului interbelic, între moda de epocă și purtătoare a portului popular.
Sursă: ANA. F. 2983, inv. 1, d. 73, f. 1.

Figura 19. Căruțe cu două roți și cu coadă fotografiate în fața Primăriei din Ciuciuleni, jud. Lăpușna, 23 februarie 1939. Prima căruță aparține lui Toma Sili din s. Cornești, căruța de la mijloc aparține lui Ion Jenunchi din com. Ulmu și cea din dreapta aparține mănăstirii Hâncu.

Sursă: *Basarabia Economică*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia, Chișinău: Tipografia Statului, an. 21, nr. 5, mai 1939, p. 5.

Figura 20. A. Mihnevici, inspectorul oboarelor cu căruțașul Toma Sili din s. Cornești, în timpul inspecției oborului și târgului de vite din com. Ciciuleni, jud. Lăpușna, 22 februarie 1939.

Sursă: *Basarabia Economică*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia, Chișinău: Tipografia Statului, an. 21, nr. 5, mai 1939, p. 6.

Figura 21. O familie de țărani din s. Vancicăuți, jud. Hotin, lângă o casă cu acoperiș din stuf, anii 30 ai sec. al XX-lea. Sursă: Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei. Fond foto.

Figura 22. Promovarea portului popular (bătrânesc) ca fiind cel mai frumos din lume, desemnat la un concurs în care au participat 20 de state de Europa și America. Cel mai frumos port din lume.
Sursă: Calendar Moldovenesc = Календар Молдовенеск /alcăt. de red. ziarului „Cuvântul moldovenesc”. Chișinău: Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1934, p. 41.

Anexa 2. Planuri de edificii administrative

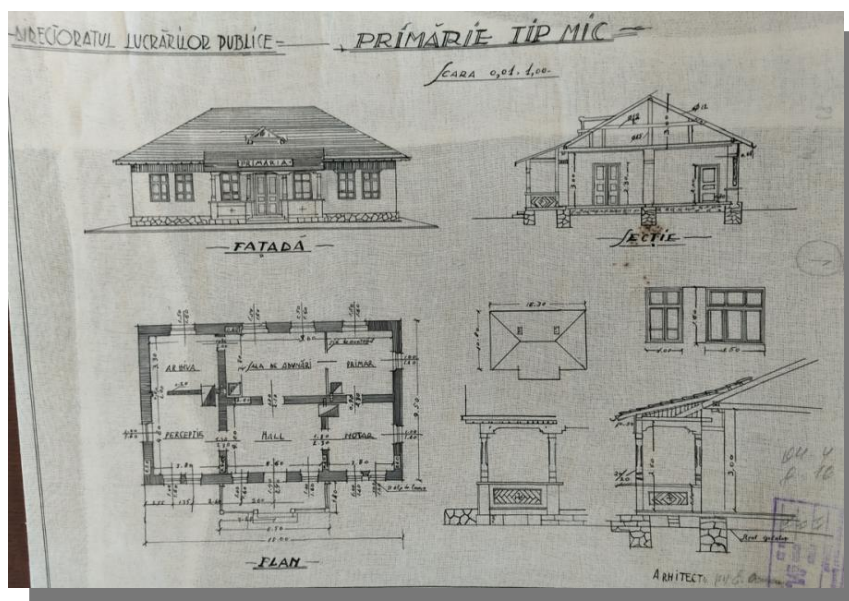

Figura 23. Plan de edificare a primăriei de tip mic. Sursă: ANA, F. 11, inv. 4, d. 16, f. 1.

Anexa 3. Componente ale vieții cotidiene

Figura 24. Harta instituțiilor sanitare noi înființate în jud. Lăpușna (1934-1935). Sursă: ANR. „Fond Casa Regală. Miscelane”. D. 811/1934/35.

243 319

PRIMARIA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU

ORDONANȚA N° 30

Noul Primar al Municipiului Chișinău

Având în vedere art. 194 al p. 10 art. 169 din Legea Administrației locale și dispozițiile Legii pentru lămurirea și reprimarea pacsei ilicite în vigoare.

Având în vedere decizia Ministerului de Industrie și Comerț No. 127948 din 27 Martie 1935, publicată în Monitorul Oficial No. 74 din 28 Martie 1935

Având în vedere hotărârea Delegației consiliului al acestui municipiu din 19 Octombrie 1935

DISPUNEM:

Cu începere de la data prezentei ordonanțe și până la noi dispoziții fixăm următoarele prețuri maxime la lapte, carne de vacă și porc derivatele lor în angro și detalii zahăr și articolele de consumație la restaurante în Municipiul Chișinău

Denumirea alimentelor	Unitatea	IN ANGRO		IN DETALII		Unitatea	Clasa I	Clasa II	Clasa III și cupluri
		Lei	B.	Lei	B.				
1. Carne de vacă:									
Carne de vacă	Kgr.	12		15					
Carne de porc	Kgr.	15		16					
Carne de porc	Kgr.	7		8					
Carne de vacă și vită comode	Kgr.			5					
Capă fără înălț și creier	Kgr.			5					
Lăsa întreagă de vacă	Kgr.			15					
Creier	Kgr.			12					
2. Carne de porc:									
Carne de porc obișnuită	Kgr.			22					
Carne de porc antricot	Kgr.			25					
Carne de porc costila și spala	Kgr.			28					
Capul și picioarele	Kgr.			22					
Lăsa toată	Kgr.			10					
Olăza	Kgr.			55					
Sămăra de pe spinare în bucăți	Kgr.			50					
Sămăra de pe burta în bucăți	Kgr.			25					
Lapte:									
Lapte dulce nemăslănit	Litru	4	50	3	50				
Zahăr:									
Zahăr tos	Kgr.	28		29					
Zahăr cubic	Kgr.	50		51					
Zahăr tos dublu rafinat	Kgr.			29	25				
Zahăr lăptos, căpșuni, perle și gris	Kgr.			50					
Zahăr cubic englezesc	Kgr.			52					
5. Mâncări în restaurante, bădăgi, ospătură, bădăgi și caldare									
SUPE ȘI BORSURI									
Una supă cu carne de 200 grame	Porția	8		7		6			
Sopă fără carne	Porția	5		4		3			
Bors cu carne și smântână	Porția	10		8		6			
Bors fără carne	Porția	5		4		3			
Bulion cu pater	Porția	10		8		6			
Bulion cu pezmă	Porția	8		6		5			
MÂNCĂRI CU SOS									
Una mâncare cu sos din carne, varză, praz și orice fel de zarzavă alată de conserve	Porția	10		8		7			
Sarmale cu smântână și măsline	Porția	12		9		7			
Piftie cu sos	Porția	9		7		6			
Rosol	Porția	10		8		7			
Mâncare de post	Porția	7		5		4			
Rocrot cu ceapa cu măr	Porția	8		7		5			
Lăsa rasol cu hrean sau tonat	Porția	16		12		8			
Ghiveci călăpăresc	Porția	8		7		6			
Orice mâncare cu pește alată de ceapă, nișetră, morcovi și țel	Porția	12		10		8			
FRIPTURI									
Fripturi de vacă cu 200 grame carne	Porția	10		8		7			
Fripturi de carne de porc la lavă din 200 grame carne	Porția	14		11		9			
Fripturi de vită cu 200 grame carne	Porția	15		11		8			
Mâncă bucată 50 grame	Porția	5		2		2			
Șniel Wiener garni	Porția	18		14		12			
Costițe de porc garni	Porția	18		16		14			
Costițe de vită garni	Porția	18		16		14			
Costițe la țară garni	Porția	18		16		14			
Pilloc garni	Porția	18		16		14			
Pârjoale din carne de vacă	Porția	8		7		5			
Pilaf de păsări	Porția	13		11		8			
Mâncări de păsări cu zarzavă	Porția	15		11		8			
Măști la frigăr garni	Porția	20		18		16			
Creier paco	Porția	12		10		8			
ALUATURI									
Măcraoate cu unt și beânță	Porția	10		8		7			
Papanos	Porția	10		8		7			
Pâine pentru o persoană (2 bucăți)	Porția	5		1		1			

OBSERVAȚIE:

1) Carnea de porc în angro se consideră la abator, începând de la 20 kgr. în sus.

2) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

3) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

4) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

5) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

6) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

7) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

8) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

9) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

10) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

11) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

12) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

13) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

14) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

15) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

16) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

17) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

18) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

19) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

20) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

21) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

22) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

23) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

24) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

25) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

26) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

27) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

28) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

29) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

30) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

31) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

32) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

33) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

34) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

35) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

36) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

37) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

38) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

39) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

40) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

41) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

42) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

43) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

44) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

45) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

46) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

47) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

48) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

49) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

50) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

51) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

52) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

53) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

54) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

55) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

56) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

57) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

58) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

59) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

60) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

61) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

62) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

63) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

64) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

65) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

66) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

67) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

68) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

69) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

70) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

71) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

72) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

73) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

74) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

75) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

76) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

77) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

78) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

79) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

80) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

81) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

82) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

83) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

84) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

85) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

86) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

87) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

88) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

89) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

90) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

91) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

92) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

93) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

94) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

95) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

96) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

97) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

98) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

99) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

100) În restaurante „Căper se adăuga câte un leu la mâncare, cu care se plătește prețurile prevăzute în această ordonanță.

Figura 26. Ordonanța nr. 30 din 27 martie 1935 a Primăriei Chișinău referitoare la prețurile produselor alimentare.
Sursă: ANA. F. 1404, inv. 1, d. 1466, f. 216.

Zilele săptămânii	Componenta de alimentație a unei gospodării sărace (doi soți și doi copii)	Componenta de alimentație a unei gospodării înstărite (2 soți și 2 copii)
Luni	Borș „holtei” („limpede” cu măămăligă și usturoi)	Borș cu carne de vită, scrob, brânză, lapte, usturoi și fructe. Pâine și măămăligă în cantități
Martți	Borș cu fasole, 200 g. brânză și 4 jum. kg măămăligă	Borș cu cartofi, tăitei și carne de vită 1/3 kg. 1 kg brânză de oi, 1 kg carne de vită, fasole prăjite cu grăsime de porc, pâine și măămăligă
Miercuri	Borș cu cartofi și măămăligă, 4 kg porumb copt, ceapă	Borș cu fasole și tăitei, smântână, borș cu pui, 1/3 kg, brânză cu smântână, brânză de oi, ceapă, usturoi, 1 kg pâine de casă și 2 kg măămăligă
Joi	Borș cu tăitei, orez și zarzavaturi, ridiche, ceapă și măămăligă 4 jum. kg	Borș cu fasole pastei, scrob cu ouă și smântână, ciulama moldovenească, alivancă din chișleag, brânză de oi, 1 kg pâine, 2 kg măămăligă
Vineri	Borș „holtei”, usturoi, cireșe, vișine și 4 kg măămăligă cu sare	Fasole cu usturoi, borș cu cartofi și carne, smântână, fasole prăjite, 1/3 kg brânză de oi, fructe, 1 kg pâine, 3 kg măămăliga
Sâmbătă	2 kg pâine neagră din făină irimic, scrumbie, ceapă, hrean și fructe	Plăcinte, alivancă, borș cu pui, cighiri, brânză cu smântână, cotlete, fructe, 1 kg pâine și măămăligă
Duminică	Borș cu pui și măămăligă suficientă. Cartofi prăjiți	Friptură de pui, borș cu carne de vită, răcitură din carne de vițel, brânză cu smântână, mâncare din pește, 2 kg măămăligă, 2 kg pâine de calitate a II-a cumpărată de la brutărie.

Figura 27. Componenta alimentației săptămânale a două gospodării țărănești din Sângerei (mijlocul anilor '30 ai sec. al XX-lea). Sursă: Vasile C. Șalaru, *Sângerei, Bălți*, Tipografia S.B. Milgrom, 1936, p. 60-61.

Grâu 100% 100 kgr. dela	15 Aprilie	lei	475
"	16-10 Aprilie	"	465
"	21 Aprilie	"	440
"	22 "	"	435
"	23-24 Aprilie	"	440
"	25 Aprilie-1ș Maiu . . .	"	470
Secara	15 " -13 "	"	400
Orz	15-22 Aprilie	"	365
"	23 Aprilie-13 Maiu . . .	"	360
Ovăz	15-22 Aprilie	"	365
"	23 Aprilie -13 Maiu . . .	"	360
Fl. soarelui	15-20 Aprilie	"	475
"	21-22 "	"	470
"	23 Aprilie-5 Maiu	"	475
"	6 Maiu	"	460
"	7-13 Maiu	"	475
Porumb boabe vechi	15 Aprilie-13 Maiu . . .	"	300
" " noi	15 " -13 "	"	250
" cioc. "	15-19 Aprilie	"	130
" " "	20 Aprilie	"	140
" " "	21 26 Aprilie	"	130
" " "	27 Aprilie	"	140
" " "	28-29 Aprilie	"	130
" " "	30 Aprilie-4 Maiu . . .	"	140
" " "	5-13 Maiu	"	150
Fasole	15 Aprilie -13 Maiu . . .	"	1200
Sem. de cânepă	15 " -13 "	"	550
Fân 1 kgr.	15 " -13 "	"	1,50
Paie . "	15 " -13 "	"	0,40

Figura 28. Prețul cerealelor și olegeanoaselor în jud. Soroca (15 aprilie - 15 mai 1937). Sursă: *Basarabia Economică*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia, Chișinău: Tipografia Statului, an. 19, nr. 6, iunie 1937, p. 29.

I. Articole de coloniale și băcănie.

Zahăr cubic . . . . . lei	34 kgr
" tos . . . . . "	31 "
Ceai . . . . . "	230—480 "
Cafea măcinată . . . . . "	75—160 "
Orez glasat . . . . . "	26—32 "
" rangon . . . . . "	24 "
Untdelemn . . . . . "	31 "
Ulei de fl. soarelui . . . . . "	28 "
Piper . . . . . "	65—110 "
Foi de dafin . . . . . "	38 "
Scorțișoare . . . . . "	60 "
Lămâi . . . . . "	2—5 buc.
Griși . . . . . "	12—13 kgr.
Arpacas . . . . . "	7—9,50 "
Macaroane . . . . . "	17—24 "
Fidea . . . . . "	17—24 "
Boia de ardei . . . . . "	40—80 "
Oțet cu sticlă . . . . . "	12 "
Masline . . . . . "	35—55 "
Săpun de rufe . . . . . "	18—19 "
Sodă ptr. rufe . . . . . "	5 "
Amidon de cartofi . . . . . "	16 "
Heringi . . . . . "	4—6 buc.
Serobeală . . . . . "	30 kgr.
Crupa de orz . . . . . "	8 "
" smolenschi . . . . . "	18 "
Ouă . . . . . 100 buc.	170—190 "

II. Cărnuri și grăsimi.

Carne de vacă . . . . . lei	20 kgr.
" " miel . . . . . "	— "
" " porc . . . . . "	28 "
Untură de porc . . . . . "	32—34 "
" " topită . . . . . "	36—40 "
Slănină proaspătă . . . . . "	30—34 "
" sărată . . . . . "	30—40 "
Șuncă afumată . . . . . "	50 "
Slănină afumată . . . . . "	50 "
Mezeluri . . . . . "	50 "
Porc viu . . . . . "	23—26 "

III. Pâine.

Pâine lux . . . . . lei	9 kgr
" albă . . . . . "	7,50 "
" neagră . . . . . "	6,50 "

IV. Făinuri.

Făină de grâu 0000 80 kgr.	750 lei
" " lux " " 700—725 "	

Făină de grâu lux b 80 kgr.	675 lei
" " " 000. " "	650 "
" " " 00 " "	600—625 "
" " " cal. I " "	575 "
" " " " II " "	400 "
Făină de porumb 1 kgr.	3,50—3,75 "

V. Brânzeturi.

Lapte de vacă . . . . . lei	5—6 kgr.
Prânză de vacă . . . . . "	8—20 "
Burdof . . . . . "	— "
Cașcaval . . . . . "	50—65 "
Brânză telemea . . . . . "	25—30 "
Caș . . . . . "	25 "
Smântână . . . . . "	20—30 "
Unt de vacă cal. I . . . . . "	90—95 "
" " " II . . . . . "	70—80 "

VI. Zarzavaturi.

Cartofi . . . . . kgr.	3—5 lei
Ceapă . . . . . "	5 "
Usturoi . . . . . 100 buc.	20—40 "
Fasole uscată . . . . . "	12—15 "
Varză . . . . . "	3—5 "
Morcovi . . . . . "	2,50 "

VII. Furaje.

Tărâțe de grâu . . . . . 100 kgr.	244 lei
Fân uscat . . . . . " "	171 "
Părâng . . . . . " "	— "
Pleavă . . . . . " "	86—92 "
Secică . . . . . " "	73—87 "
Paie . . . . . " "	— "
Urluială de orz . . . . . " "	390 "

VIII. Combustibil.

Spirit denaturat . . . . . 1 litru	30 lei
Petrol lampant . . . . . 100 litri	550 "
Benzină . . . . . 1 litru	11 "
Păcură . . . . . 100 kgr.	325 "
Ulei mineral . . . . . " "	22,50 "
Lemne esență tare 100 "	45—60 "
" " moale " "	40 "

IX. Cereale.

Grâu 100 ⁰ / ₀ . . . . . 100 kgr.	469—481 lei
Orz . . . . . " "	336—340 "
Ovăz . . . . . " "	— "
Secară . . . . . " "	415—450 "
Porumb boabe . . . . . " "	274—305 "
" știuleți . . . . . " "	175—195 "

Figura 29. Prețurile en-detail la diferite articole de primă necesitate, aflate pe piața liberă din Tighina pe parcursul lunii decembrie 1938.

Sursă: *Basarabia Economică*. Buletinul Camerelor de Comerț și Industrie din Basarabia, Chișinău: Tipografia Statului, an. 20, nr. 2, februarie 1938. p. 31.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Aurel FONDOS, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Aurel FONDOS

Data

15.09.2026

CURRICULUM VITAE

Date personale

Numele și prenumele

Data nașterii

Locul de muncă

e-mail:

tel:

*Studii universitare și
postuniversitare*

Fondos Aurel

13 august 1965

Inspectoratul de Management Operațional, MAI

aurelfondos1965@gmail.com

079511155

1983-1988 – Academia Militară, Riga, Letonia,

1998-1999 – Colegiul de Comandament și Stat Major
al Forțelor Terestre, SUA

2003-2004 – Colegiul de Război al Forțelor Armate, SUA,
magistru în studii strategice

2020-2026 – Universitatea de Stat din Moldova, Școala
doctorală științe umanistice, doctorand

Experiența profesională

1988-1992 – Inginer-operator superior, șef secțiune,
Regiment Rachete Strategice

1992 – locțiitor șef centru și ofițer de stat major, Brigada
Transmisiuni, Armata Națională

1992-1994 – șef secție operații, Regiment Transmisiuni

1994-1997 – specialist principal, Direcția operații, Marele
Stat Major

1997-2001 – șef secție, Direcția operații, Marele Stat Major

2001-2005 – locțiitor șef direcție, Direcția operații, Marele
Stat Major

2005-2007 – șef Direcție planificare strategică, Marele Stat
Major al Armatei Naționale

2008-2011 – șef militar superior, contingentul militar
al Forțelor de Menținere a Păcii al Republicii Moldova –
locțiitor-șef Marele Stat Major

2011, iulie – consultant principal, Biroul pentru Reintegrare,
Cancelaria de Stat a Republicii Moldova

2011, septembrie – membru și secretar, Comisia Unificată
de Control din partea Republicii Moldova

2014, mai – numit în funcția de viceministru al Apărării

2014-2018, Secretar de Stat al Ministerului Apărării (consilier
de stat al Republicii Moldova de gradul II)

2018, ianuarie, șef cabinet, Ministerul apărării

2018, august, șef direcție transformare, Ministerul Apărării

2019-2021, Secretar de Stat al Ministerul Apărării

2021, august, Șef Secție studii strategice de apărare
și securitate, AȘMM

2022, martie - 2024, august, Director adjunct, AȘMM

2024, noiembrie – Specialist principal, Inspectoratul
de Management operational, MAI

Misiuni internaționale

2002 – ofițer de stat major, Operațiunea SFOR de menținere
a păcii, Bosnia și Herțegovina

2007–2008 – observator militar, operațiunea ONU

	de menținere a păcii, Liberia (UNMIL)
Publicații (articole științifice, studii)	Autor a peste 30 de publicații științifice
Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale):	Participant la cca 35 de manifestări științifice naționale și internaționale în total, la 30 conferințe și simpozioane cu comunicări la tema tezei de doctor.
Domenii de interes științific:	Istoria și cultura Basarabiei în perioada interbelică; viața cotidiană și procesele de dezvoltare și modernizare între anii 1918-1940; rolul Armatei Române în asigurarea și menținerea stabilității politice, securității și ordinii publice, consolidarea structurilor instituționale, integrarea administrativă, transformările social-culturale, promovarea valorilor și identității statului roman în Basarabia; istoria militară și contemporană.
Activități în cadrul colegiilor de redacție ale revistelor științifice:	Membru al Colegiului de redacție al Anuarului. Studii de apărare și securitate al Agenției pentru Știință și Memorie Militară, în anii 2021-2023
Limbi străine cunoscute	Română – maternă, Engleză – C1, vorbit, citit – foarte bine (fluent) Rusă – C1, scris, vorbit, citit – foarte bine (fluent)
Aptitudini și competente tehnice	Operare calculator: Microsoft Word, Excel, Power Point, Navigare Internet
Gradul de calificare	Colonel (r.), Consilier de stat al Republicii Moldova de gradul II
Abilități personale	Respect față de oameni și politețe, forță de caracter și perseverență, mobilizare de sine și punctualitate, lucru în echipă și rezistență la efort și stres.
Mențiuni și decorații de stat	Medalia „Meritul Militar” – 2008 Ordinul „Credință Patriei”, gradul III – 2010 Diploma Guvernului Republicii Moldova, gradul I – 2012 Diplomă de gradul I al Parlamentului Republicii Moldova – 2017 Ordinul „Gloria Muncii” – 2017